

שנות דור

(תשע"ו)

קובץ זה מציג את הספרות התורנית לתקופותיה, ופורט את שמות המחברים עם שנות לידתם ופטירתם. סדר הבאת הספרים, נעשה לפי שנת הפטירה.

הכתובת לכל עניני הקובץ: <mailto:shnotdor@gmail.com>

קובץ זה יעיל במיוחד בשימוש במחשב. ניתן להקליד שם ספר או מחבר באפשרות "חיפוש", ולהגיע לתוצאה כלשהי. כדאי לבצע את החיפוש בלחיצה על המשקפת (Shift+Ctrl+F) [ולא ע"י חלונית החיפוש] – כך מתקבלות כל התוצאות בבת אחת.

יש לחפש ללא תיבת "ספר". לדוגמה: "העיטור", ולא "ספר העיטור". כאשר הספר המבוקש אינו מופיע, כדאי לחפש לפי שם מחבר. אם נמצאה טעות, אשמח להתעדכן בכתובת האי-מייל דלעיל, ואי"ה במהדורה הבאה אתקן.

כסלו תשע"ו,

בנימין ליהמן

כל הזכויות שמורות

אסור לשנות או לשכפל בשום צורה אף חלק מקובץ זה, בלא רשות מפורשת. הרשות נתונה בזאת, להפיץ קובץ זה במות שהוא, ואדרבה, לשם כך הוא מיועד.

תוכן ענינים – תקופות

אחרונים [קדמונים]	סדר הדורות.....3
15.....ה'רס	גאונים
16.....ה'ש	ד'שע.....3
21.....ה'ת	ד'תק.....3
אחרונים	ד'תר.....4
24.....ה'תס	ד'תש.....4
26.....ה'תק	ראשונים
31.....ה'תקנ	ד'תת.....5
39.....ה'תר	ד'תתק.....7
48.....ה'תרנ	ה'.....9
אחרוני האחרונים	ה'ק.....13
49.....ה'תרס	אחרוני הראשונים
57.....ה'תש	ה'קמ.....14
64.....ה'תשנ	ה'ר.....14
71.....נספחים	

סדר הדורות

לתשומת לב: בדרך כלל, סדר הדורות נקבע על פי שנת הלידה. אולם בקובץ זה, בהיות שלחלק גדול מהמחברים חסרה שנת הלידה, סדר הבאת הספרים הוא לפי שנת הפטירה.

- סוגריים עגולים המופיעים בקטגוריה של "שם ספר" - מורים על כינויו של המחבר, או על שם חסידות [מחברים ששימשו באדמו"רות, שם החסידות **מסומן באדום**].
- שמות הנלווים לשם פרטי, כגון שם משפחה, תואר, או מקום מסומנים בהדגשה.
- במקומות שצויין טווח של שנים [דוגמה: ה'תרא-ד], הוי אומר שנמצאו סתירות בתאריכים בטווח זה, או שברור היה שהפטירה לא קודם שנה פלונית [ה'תרא] ולא אחר שנה פלונית [ה'תרד].

מידע כללי: תקופת המשנה והתלמוד, שנים: ג'שע – ד'שמט'
גירוש ספרד [הגדול], שנת: ה'רנב

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
גאונים²:			
1 רב חנן מאישקא [מאישקא]	רב חנן גאון מאישקא		ד'שעג ³
2 רב מר בר רב הונא ⁴	רב מר בר רב הונא גאון		ד'שעד-שפ
3 רב ששנא	רב ששנא גאון		ד'תמט
4 רבי יעקב הכהן גאון ⁵	ר' יעקב הכהן מנהר פקוד		ד'תצ-תצג
5 שאילתות; רב אחא משבחה	רב אחאי גאון ⁶	ד'תמ	ד'תקיב-תקיט

¹ סוף תקופת האמוראים הסתיימה ברבי אבינא [=רבינא האחרון] בשנת ד'רלד [יש מי שכתב שנפטר בשנת ד'רס]. תקופת רבנן סבוראי התחילה ברבי יוסי בשנת ד'רלו.

² תקופת הגאונים התחילה ברב חנן מאישקא בשנת ד'שמט (ראה איגרת רב שרירא גאון [אות קח]: "ואילין גאונים דהוו במדינתא דילנא בפומבדיתא... בשנת תת"ק [לשטרות, כלומר ד'שמט] שנה מלך מר חנן מאשקיא"; הקדמת בעל השאלת שלום לשאלתות). ויש חולקים, וסוברים שתקופת הגאונים התחילה כמאה שנים לאחר מיכן (ספר הקבלה לראב"ד וספר יוחסין מאמר שלישי, מציינים את סיום תקופת הסבוראים בשנת ד'תמט, עם פטירתו של רב ששנא ראש ישיבת סורא). תקופה זו התאפיינה בהסמכת חכמים בבבל לתואר "גאון", ובדרך כלל בד בבד עם ההסמכה עמדו בראשות ישיבה. בטבלה זו, הובאו רק חלק מתוך עשרות גאונים ששימשו בישיבות סורא ופומבדיתא [פוס בדיתא]. כן הובאו חכמים שלא הוסמכו לתואר "גאון" כגון רבי שמעון קיירא.

³ רב חנן מאישקא ישב על כסא הגאונות בפומבדיתא בשנת ד'שמט. תאריך הפטירה כאן מתבסס על תאריך סיום תקופת כהונתו לשיטת "סדר הדורות". אך יש מחוקקי זמננו החולקים על משך זמן כהונתו, מהם אומרים שנתיים, ומהם אומרים אחת עשרה שנה.

⁴ רב מר בר רב הונא גאון היה הגאון הסוראי הראשון. ישב על כסא הגאונות בשנת ד'שנא, ויש אומרים ד'שסט [תלוי בגירסאות באיגרת רש"ג].

⁵ ר' יעקב הכהן מנהר פקוד, ישב על כסא הגאונות בסורא במשך שמונה עשרה שנה, עד פטירתו.

⁶ לא ישב על כסא הגאונות, ונקרא 'גאון' כיון שהיה ראוי לכך [אין להחליפו ברב אחא גאון שישב על כסא הגאונות בסורא בשנת ד'תקיט למשך חצי שנה]. רב שרירא גאון וסדר הקבלה לראב"ד כתבו שהוא רב אחא משבחה שחיבר שאילתות בשנת ד'תקז. ברם, ראה תוספות זבחים (קב ע"ב ד"ה פריך) בשם רשב"ם, שהוא מרבנן סבוראי (וראה תוס' כתובות ב ע"ב ד"ה פשיט, בשם ר"ת. וראה הקדמת בעל השאלת שלום לשאלתות).

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
6 הלכות גדולות (בה"ג = בעל הלכות גדולות)	רב שמעון קיירא [מקירא], או רב יהודאי גאון ⁷		
7 הלכות פסוקות ⁸	רב יהודאי גאון ב"ר נחמן. הספר התחבר בשנת ד'תפ	ד'תמ	ד'תקכג
8 שימושא רבא [הל' תפילין] ⁹	אחד הגאונים		
9 הלכות קצובות	אחד הגאונים. כנראה אחרי רב יהודאי		
10 מר שר שלום גאון ¹⁰	רב שר שלום גאון ב"ר בועז		
11 רב נטרונאי גאון ¹¹	רב נטרונאי גאון ב"ר נהילאי [הלויא] ²		
12 פסיקתא רבתי ¹²	לא ידוע		חובר ד'תרה
13 סדר רב עמרם גאון ¹³	רב עמרם גאון ב"ר ששנא		ד'תרלה
14 רב נחשון גאון ¹⁴	רב נחשון גאון ב"ר צדוק		
15 רב נתן גאון	ר' נתן גאון ב"ר חנניה ¹⁵	ד' תקפ (בערך)	ד' תרנ (בערך)
16 אזהרות "אתה הנחלת"	ר' שמעון ממדינת מנש (LE MANS, שו"ת מהרש"ל סי' כט) ¹⁶		ד' תרנ (בערך)
17 רב סעדיה גאון ¹⁷ (רס"ג)	ר' סעדיה אלפיתומי / אל-פיומי ב"ר יוסף	ד'תרמב-גב	ד'תשב
18 דקדוקי הטעמים; קונט' המסורת (מיוחס לו)	ר' אהרן בן אשר ב"ר משה	חי סביב ד'תרנ-תש	
19 ארבעה שערים	ר' [אהרן] ² הכהן ב"ר מאיר. חלק על רס"ג אודות קביעות הלוח		
20 מחברת מנחם	ר' מנחם אבן סרוק ב"ר יעקב		אחרי ד'תשכ
21 חכמוני	ר' שבתי דונולו ב"ר אברהם	ד'תרעג	אחרי ד'תשמב

⁷ על מחבר ספר הלכות גדולות, ועל ההתייחסות לפסקיו כגורם מכריע, ראה נספח א. על תקופת רב יהודאי, ראה בערך הבא "הלכות פסוקות". על תקופת רב שמעון קיירא, לדעת הראב"ד הוא קדם לרב יהודאי בכמה שנים, שכן הראב"ד הביא את רב שמעון בדור השני של הגאונים ואילו את רב יהודאי בדור השלישי. [כן כתב שספר הלכות גדולות התחבר על ידי רב שמעון בשנת ד'תקא, ורב יהודאי נפטר בשנת ד'תקכג]. מנגד, יש שטענו שרב שמעון היה אחרי רב יהודאי, מהם שכתבו שנולד סביב שנת ד'תקמ ונפטר סביב ד'תר, ומהם שכתבו שהיה מאוחר לו בכמאה וחמישים שנה. על כך, ראה נספח א.

⁸ רב יהודאי ישב על כסא הגאונות בסורא לעת זקנתו בשנת ד'תקיט, למשך שלש וחצי שנים. [היה מגאוני פומבדיתא, וריש גלותא מינהו בסורא. בימיו שני אחיו שימשו בגאונות בפומבדיתא: רב אברהם כהנא ואחרי רב דורא]. אמנם יש שערערו על ייחוסו של "הלכות פסוקות" לרב יהודאי, אך אין בדבריהם ממש - ראה מבוא למהדו' "אהבת שלום". משערים שספר זה הוא המכונה בדברי רבותינו הראשונים "הלכות קטועות". מיוחס לו הספר הלכות קצובות.

⁹ חיבור "שימושא רבא" הועתק על ידי הרא"ש בפסקיו על הלכות תפילין ["הלכות קטנות", הובא בדפוס הש"ס בסוף מס' מנחות], הרא"ש מקדים לחיבור: "ועתה אכתוב הלכות תפילין הנמצאים על שם גאון ז"ל ונקרא שימושא רבא". החיבור מופיע בשינויים גם אצל קדמונים אחרים שהזכירוהו בשמות שונים, מהם: שימושא רבא דגאונים; תיקון תפילין של גאונים; הלכות שימושי תפילין. מחברו לא ידוע לנו, אם כי יש אומרים שמחברו הוא רב שר שלום גאון (שו"ת כנסת יחזקאל סי' כב, בשם המגלה עמוקות; כתב יושר (אורח מישור) עמ' 27); דעת קדושים [בוטשאטש] או"ח סי' כז ס"ד; רגל ישרה [דינוב] מערכת ת אות לו; נחל אשכול ח"ב עמ' 84 [אות ב]. אמנם ספרים אלו - מלבד הנחל אשכול - לא הזכירו אלא ששם המחבר הוא רב שר שלום, אך המביאים את הייחוס בשם נקטו לרב שר שלום גאון.

¹⁰ רב כהן צדק גאון ישב על כסא הגאונות בסורא עד שנת ד'תרה, ואחרי יושב רב שר שלום גאון עד שנת ד'תריג. [רב כהן צדק הנז' הוא ב"ר אבומאי גאון, ואין להחליפו ברב כהן צדק גאון ב"ר יוסף, שישב על כסא הגאונות בפומבדיתא בשנים: ד'תרעז-תרצה].

¹¹ ישב על כסא הגאונות בסורא בשנת ד'תריג-ד'תריח [וי"א שישב עשר שנים], הרבה מתשובותיו נדפסו ב"תשובות הגאונים", וב"סדר רב עמרם גאון". מלבדו היה גאון נוסף בשם זה בפומבדיתא: רב נטרונאי בן מר נחמיה [ד'תעט].

¹² יש שטעו והחליפו חיבור זה בפסיקתא [=פסיקתא דרב כהנא], בדומה לכך, יש מי שטעה וקרא לספר "פסיקתא רבתי דרב כהנא", אך כאמור, חיבור זה אינו מתקופת האמוראים [וכפי שמתוארך בתוכו: שהתחבר 777 שנים מהחורבן].

¹³ ישב על כסא הגאונות בסורא בשנים ד'תריח-תרלה. מובאות תשובותיו ב"תשובות הגאונים".

¹⁴ ישב על כסא הגאונות בסורא בשנים ד'תרמו-ד'תרנד. מובאות תשובותיו ב"תשובות הגאונים".

¹⁵ רב נתן גאון לא היה מגאוני בבל [בראש המתכתות של סורא ופומבדיתא], אלא מחכמי אפריקה, וכונה בשם "גאון".

¹⁶ ברם, על אודות מחבר אזהרות "אתה הנחלת" מצאנו דעות נוספות: יש שהעלו השערה, שהן מתקופת ה"סבוראים" הקודמת לתקופת ה"גאונים" (הקדמת הידור זקן [על אזהרות רבינו אליהו]. וראה אוצר הספרים ע' אזהרות). ויש אומרים, שמחברן הוא ר' שמעון הגדול ממגנצא (הקדמת הרו"ה לאזהרות אלו). אכן, יש מחזורים שייחסו את האזהרות בטעות לר' אליהו הזקן (וראה תשובה מאתה ח"א סי' א אות מז), ויש שייחסו בטעות לר' אליעזר, במחזורים מסויימים כינו אותן: "אזהרות דאליהו זכור לטוב". על פירוש המונח "אזהרות", ראה נספח ב.

¹⁷ מספרי רס"ג: אמונות ודעות [או: האמונות והדעות/הנבחר באמונות ודעות]; אשא משלי; ביאור ספר יצירה; ביאור תשעים מילות; הירושות; הפדות והפורקן; הפיקדון; התחיה והפדות; סידור רס"ג; ספר אגרון; ספר הגילוי; ספר המועדים; ספר המצוות לרס"ג; ספר זיכרון ומגילה לעולם; ספר התשובות נגד ענן; פירושים שונים: על התנ"ך, עמ"ס ברכות; צחות לשון העברים. מיוחס לו ספר הגורלות.

לגבי שנת הפטירה, יש מי שכתב שנפטר בד'תשסז.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
22 איגרת רב שרירא גאון (רש"ג)	רב שרירא גאון ב"ר חנינא	ד'תרסו	ד'תשסו-ז ¹⁸
23 הבגרות; פרקים ממבוא התלמוד; פי' עה"ת	רב שמואל גאון הכהן ב"ר חפני		ד'תשעג ¹⁹
24 רב האי גאון ²⁰	רב האי גאון ב"ר שרירא	ד'תרצט	ד'תשצח
25 היחוד; העיון; ברית מנוחה [קבלה]	רב חמאי גאון ²¹		
26 סדר תנאים ואמוראים (סדר תו"א)	אחד הגאונים (שם הגדולים מערכת ספרים ע' סדר)		
ראשונים:			
27 רבינו גרשום (מאור הגולה) ²²	ר' גרשם ב"ר יהודה	ד'תשכ (בערך)	ד'תשפח/תת
28 רבי משה הדרשן ²³	ר' משה הדרשן מנרבונה. מובא רבות ברש"י, רבו של בעל הערוך		חי סביב ד'תת
29 הדינין ²⁴	ר' יהודה הכהן. תלמיד רבינו גרשום		
30 רבינו חננאל (ר"ח) ²⁵	ר' חננאל ב"ר חושאל	ד'תשנ (בערך)	ד'תתיד (בערך)
31 השרשים [מחברת הדקדוק]; הרקמה ²⁶	ר' יונה אבן ג'אנח	ד'תשנ (בערך)	
32 רבי שמואל הנגיד ²⁷	ר' שמואל (אבן נגדילה) ב"ר יוסף	ד'תשנג	ד'תתטז
33 אזהרות; מבחר הפנינים ²⁸ (רשב"ג)	ר' שלמה אבן גבירול ב"ר יהודה	ד'תשפ (בערך)	ד'תתיט (בערך)
34 חובות הלבבות [רבינו בחיי]	ר' בחיי אבן פקודה (בקודה) ב"ר יוסף	התחבר ד'תת	
35 אזהרות לרבינו אליהו הזקן	ר' אליהו הזקן ב"ר מנחם. תלמיד רבינו גרשם, ובעל אחות רב האי גאון	ד' תשמ (בערך)	ד'תתכ (בערך)
36 רב ניסים גאון ²⁹ ; מגילת סתרים	רב ניסים גאון ב"ר יעקב	ד' תשס (בערך)	ד'תתכ (בערך)
37 רבינו יעקב בר יקר	ר' יעקב ב"ר יקר, רבו של רש"י – ראה נספח ד		ד'תתכד
38 מאה שערים לר"ץ גיאת (ר"ץ גיאות)	ר' יצחק אבן גיאת ב"ר יהודה	ד'תשצח (בערך)	ד'תתמט

¹⁸ ישב על כסא הגאונות בפומבדיתא בשנים ד'תשכח-תשנח. תשובותיו מובאות ב"תשובות הגאונים".

¹⁹ רב שמואל ב"ר חפני (רשב"ח) ישב על כסא הגאונות בסורא בין השנים ד'תשמח-ד'תשעג. היה חותנו של רב האי גאון. אביו [רב חפני] וסבו [רב כהן צדק] שימשו בגאונות בפומבדיתא.

²⁰ מספרי רב האי גאון: המקח והממכר [כתאב אלשרא ואלכווע], אליו נספחו ספר המשכון, משפטי הלואות ומשפטי התנאים; מוסר השכל [או: שירי מוסר השכל]; "משפטי שבועות" ו"שערי שבועות" [כתאב אלאימאן]. הספר מחולק לשערים, ומכאן שמו השני; פירוש למשניות סדר טהרות [נד' ב"מעשה ידי גאונים קדמונים", ברלין תרט"ז]; פירוש עמ"ס עבודה זרה [זכרון לראשונים סי' טו-טז]; רשויות לפרשיות התורה. פירושים רבים שלו מפורזים בספרי רבינו חננאל, הרי"ף, רבינו גרשום, ספר הערוך ועוד. מיוחס לו ספר "שער השמים" [קבלה].

²¹ המהרש"ל כתב (שו"ת, סי' כט): "רב האי קיבל תורה מרב שרירא גאון אביו, וסמכו לגאונות בן עשרים שנה שנת ד' אלפים ותשל"ו לבריאה, משם ואילך פסקו הגאונים". השתתף עם רב שרירא אביו בכתיבת תשובות לשואלים, ותשובות רבות משותפות לשניהם. משערים כי רב חמאי לא ישב על כסא הגאונות, ומכל מקום נקרא בתואר "גאון" בהיותו מחכמי בבל. ספר היחוד וספר העיון, מובאים בספרי קבלה קדמוניים, וחלקים מספר העיון אף נדפסו בספרי קבלה שונים. ברם, על ייחוסו של מחבר "ברית מנוחה", הובאו שלוש דעות (שם הגדולים מע' ספרים ע' ברית מנוחה [קיג], ובקו"א ע' קבלה): יש אומרים, שהתחבר בתקופת התנאים (ר"י צמח). ויש אומרים, שחיברו רב חמאי גאון (כ"י). אחרים מייחסים אותו, לר' אברהם בר יצחק מרמון הספרדי (סדר הדורות) – והרמ"ז הוסיף שכתבו ע"פ נשמת רב חמאי גאון.

²² רבים דנו אודות מחבר הפירוש עה"ש המיוחס לרבינו גרשום. יש שייחסוהו לרבינו אליקים [ראה בערכו], שהיה תלמיד תלמידיו של רגמ"ה (מבוא לפירוש רבינו אליקים ליומא; "ידיעות נכדיות" [לר"א וסרמן] אודות רבינו גרשום עמ"ס בבא בתרא. ואכן, במקומות שהשטמ"ק [סדר קדשים] מביא בשם רבינו אליקים, הדברים נמצאים בפירוש המיוחס לרבינו גרשום, וראה מבוא לשטמ"ק חולין [מהדר' אופק] עמ' 12). רבינו גרשם עמד בראש ישיבת חכמי לותיר. תלמיד חבר לרגמ"ה, מבוגר במעט ממנו, ומפורסם מאד, הוא רבי שמעון הגדול ממגנצא, מגדולי פייטני אשכנז.

²³ ר"מ הדרשן חיבר "מדרש", שאינו בידינו. משערים שהמדרשים "בראשית רבתי" ו"מדרש אגדה", נלקטו מתוך מדרשו.

²⁴ אינו בידינו אך הובא בהרבה ראשונים. והרא"ש הביא מספר הדינין לרבינו משה הכהן [ראה רא"ש קידושין פ"א סי' כ, ובשו"ת הרא"ש כלל לה סי' ב].

²⁵ רבינו חננאל קיבל את תורתו מרב האי גאון. הש"ך שייכו לתקופת הגאונים, וז"ל (ח"מ סי' מב ס"ק א): "רבינו חננאל גאון היה, וכבר ידוע שקשה לחלוק על הגאון אם לא בראיה ברורה, וכל שכן על ר"ח שכל דבריו דברי קבלה מחכמי הש"ס, וכמ"ש הפוסקים עליו בכמה מקומות". מתלמידי ר"ח – הרי"ף ור' נתן בעל הערוך.

²⁶ דרושה הבחנה שלא להחליפו את ספרו בספר השורשים לרד"ק. כן יצא לאור פי' לכתבי הקודש.

²⁷ מחיבוריו של רבי שמואל הנגיד: בן תהלים, בן משלי, ובן קהלת, אשר נדפסו בספר "דיואן שמואל הנגיד". כמו כן, נדפס ליקוט מדברי תורתו בשם: "הלכות הנגיד" [שמו בערבית: אבו אסחאק אסמאעיל בן א–נע'רילה]. אף "מבוא התלמוד" שנדפס בכרכי הש"ס [סוף מסכת ברכות] ובספר הליכות עולם, מיוחס לר' שמואל הנגיד [שהיה יועץ ושר הצבא והאוצר למלך גרנדה שבספרד המוסלמית]. אך רבים מפקפקים בכך, ומייחסים אותו לר' שמואל ב"ר חנניא, שהיה נגיד מצרים, בזמנו של הרמב"ם.

²⁸ כן חיבר הרשב"ג את "תיקון מידות הנפש".

²⁹ רב ניסים גאון לא היה מגאוני בבל, אלא מחכמי אפריקה, וכונה בשם "גאון", כן הוא מכונה: "רבינו ניסים". מספריו הנוספים: הלכות לולב; ס' המפתח; חבור יפה מהישועה; פירוש על התורה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
39 חכמי / גדולי לותיר (לות"ר)	ראה נספח ג		
40 סידור רבינו שלמה ב"ר נתן הסיג'למסי	ר' שלמה ב"ר נתן		ד'תתנ"ו ³⁰
41 רבינו קלונימוס איש רומי	ר' קלונימוס		ד'תתנו
42 מדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרתא)	ר' טוביה ב"ר אליעזר. פעל בשאלוניקי סביב ד'תתנ		
43 רבינו אליקים [על יומא; מובא בשטמ"ק]	ר' אליקים הלוי ב"ר משולם. חותן הריב"א	ד'תשצ (בערך)	ד'תתס (בערך)
44 סידור רבינו שלמה	ר' שלמה מגרמיזא ב"ר שמשון. יש שערערו על יחוס זה		
45 רבינו נתן אב הישיבה ³¹	ר' נתן ב"ר אברהם		לפני ד'תתסב
46 ר"ף (הלכות/רב אלפס. לעיתים: ר"ף)	ר' יצחק אלפאסי ב"ר יעקב	ד'תשעג	ד'תתסג-ד
47 רש"י ³²	ר' שלמה יצחקי ב"ר יצחק	ד'תת ³³	ד'תתסה
48 הערוך	ר' נתן ב"ר יחיאל	ד'תשצה	ד'תתסו
49 רבי יוסף טוב עלם (ריט"ע) ³⁴	ר' יוסף טוב עלם ב"ר שמואל	חי סביב ד'תת	
50 מגילת אביתר	ר' אביתר הכהן [מארץ ישראל] ב"ר אליהו	ד'תתב (בערך)	ד'תתעב (בערך)
51 מחזור ויטרי ³⁵	ר' שמחה מויטרי ב"ר שמואל ³⁶		
52 שערי שבעות [נד' במס' שבעות אחרי המדכין]	ר' יצחק אלברצלוני ב"ר ראובן ³⁷	ד'תתג	
53 ריב"א ³⁸	ר' יצחק ב"ר אשר		ד'תתצג
54 מדרש שכל טוב [עה"ת]	ר' מנחם ב"ר שלמה	התחבר ד'תתצט	
55 העיתים; הדין (ר"י אל-ברצלוני)	ר' יהודה הנשיא אלברצלוני ב"ר ברזילי	חי סביב ד'תתנ	ד'תתע (בערך)

³⁰ אכן יש שכתבו שהיה בתקופה מאוחרת יותר - בטווח של מאה השנים שאחרי ה'תתנ.

³¹ ר' נתן התמנה לראש הישיבה בשנת ד'תתנה. חיבורו על המשניות עבר 'עריכה' ע"י מלקט שהוסיף עליו מדברי רבותינו. כנראה שמלאכת הליקוט נעשתה בין השנים ד'תתסה-תתקל, שכן הרי"ף והערוך הם אחרוני הרבנים המוזכרים בו, ואילו הרמב"ם אינו מוזכר [ומשוער שהמלקט היה מבני תימן, שאמונים היו על הוראות הרמב"ם]. אין להחליפו ב'רבינו נתן ראש ישיבה' המובא בסדר רב עמרם גאון (לדוג' ראה: שם סדר פורים), שהיה בתקופה מוקדמת יותר.

³² ספרי רש"י: פירושו לתנ"ך; פירושו לתלמוד בבלי; איסור והיתר לרש"י; תשובות רש"י [ניו יורק תש"ג, על הספר נמתחה ביקורת שהוא כולל גם תשובות שאינן של רש"י]. פירושים המיוחסים לרש"י ואינם ממנו: פירושי רש"י לדברי הימים, למס' נדרים, למס' זויר, למס' תמיד, לפרק חלק (סנהדרין), להגדש"פ, רש"י על הרי"ף [לקט מפירושו על הש"ס ע"י אחד הקדמונים]. על פירושי רש"י למס' אבות ולמדרש רבה, נחלקו אחרונים: לדעת היעב"ץ [עץ אבות, הקדמה ללחם שמים] פירושים אלו אינם של רש"י, אולם לדעת החיד"א (שם הגדולים ע' רש"י) הם פירושי רש"י [וראה שם, על אודות הפי' לאבות - שכן דעת גדולי הפרשנים, ועל הפי' למדרש רבה - שכן דעת חכמי צפת]. על מהדורות שונות לפירושו, על "ספרי דבי רש"י", ועל רבותיו, ראה נספח ד.

³³ זהו תאריך לידתו המקובל, וכן גם כתב המהרש"ל (שו"ת מהרש"ל ס"ו כט). עם זאת, אברהם גרוסמן (חכמי צרפת הראשונים, עמ' 122) מביא עדות מכתבי יד, שלפיהם רש"י נולד בשנת ד'תתא [לדעתו, שנת ת"ת היא תאריך 'עגול', שגם ננקט כדי להסמיך את הולדת רש"י לפטירת רבנו גרשום מאור הגולה בבחינת "זורח השמש ובא השמש" (אכן, תאריך פטירת רבינו גרשם שנוי במחלוקת, ראה בערכו)].

³⁴ הובא בדברי ר"ת ומהר"ם מרוטנבורג.

³⁵ למחזור שורבבו הוספות רבות, ובמהדו' ר"א גולדשמידט [אוצר הפוסקים] נעשתה הפרדה בין ההוספות לגוף הספר ע"י גופנים שונים.

³⁶ מקובל שר' שמחה מויטרי חיבר את "מחזור ויטרי". ברם, הפמ"ג או"ח (כללים [בתחילת או"ח] אות כג) כתב בשם הב"ח (או"ח ס"ו צא ס"ד), שמחבר "מחזור ויטרי" הוא ר' שמעיה תלמידו של רש"י. כמו כן, יש שיחסוהו לר' יעקב ב"ר שמשון [נפטר ד'תתסה]. אחרים ביארו, ששלושת הנזכרים, הם מתלמידי רש"י וכל אחד מהם חיבר "מחזור", ור' שמחה הוא בעל ה"מחזור ויטרי". [בדומה לכך, ס' האורה יש שיחסוהו לר' שמעיה ויש שיחסוהו לתלמיד אחר מבית מדרשו של רש"י]. על תקופתו של ר' שמחה, נוכל ללמוד מכך שהמחזור נסדר בפני רש"י, וכן מכך שבנו [ר' שמואל] נשא את נכדת רש"י.

³⁷ ר' יצחק גם תרגם את "ספר המקח והממכר" של רב האי גאון. בתשובות מיימוניות ספר משפטים ס' מא בהגהה וס' נה נכתב, שר' יצחק הוא בן בנו של הרי"ף. שנת הלידה - לקוחה מאנציקלופדיה לגדולי ישראל [מרגליות] וד"ר זיו בהערה לשארית יוסף עמ' רפד. אולם כאמור, ר' יצחק הוא בן בנו של הרי"ף, ואם כן מן התימה לומר שהרי"ף שנוולד בשנת ה'תשעג היה לו נכד כבר בשנת ה'תתג - בהיותו בגיל שלושים. נדרשת הבחנה שלא להחליף את שערי שבעות עם הספר "משפטי שבעות" לרב האי, שאף אותו יש שכינו שערי שבעות - ראה מדרכי שבעות פ"ז [נוסחא אחרת] מו ע"ב. על יחסים שונים של ספר "שערי שבעות" ראה נספח ה.

³⁸ אין להחליפו בריב"א על התורה [עייין בערכו].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
56 צורת הארץ ³⁹	ר' אברהם הנשיא הספרדי ב"ר חייא		ד'תתצו
57 מנהג מרשליא	ר' משה ב"ר שמואל		ד'תתק (בערך)
58 ריה"ל; כוזרי	ר' יהודה הלוי ב"ר שמואל	ד'תתל (בערך)	ד'תתקא (בערך)
59 ר"י מיגש [עהש"ס, ושר"ת] (רא"ם) ⁴⁰	ר' יוסף הלוי אבן מיגאש ב"ר מאיר	ד'תתלז	ד'תתקא-ה
60 ריב"ן ⁴¹	ר' יהודה ב"ר נתן. חתנו של רש"י	ד'תתמה	ד'תתק
61 ר"י בן מלכי צדק [על המשניות]	ר' יצחק ב"ר מלכי צדק	ד'תתנ (בערך)	ד'תתקכ (בערך)
62 אבן עזרא [על תנ"ך] ⁴²	ר' אברהם אבן עזרא ב"ר מאיר	ד'תתמט (בערך)	ד'תתקכד (בערך)
63 רשב"ם ⁴³	ר' שמואל ב"ר מאיר. נכדו של רש"י	ד'תתמה	ד'תתקיח-מב ⁴⁴
64 ראב"ן / אבן העזר (צפנת פענח) ⁴⁵	ר' אליעזר ממגנצא ב"ר נתן	ד'תתנ (בערך)	ד'תתקל [לפני פטירת ר'ת]
65 רבינו תם; ספר הישר ⁴⁶ (ר"ת)	ר' יעקב מרמורוג [ורמורוג] ב"ר מאיר. נכדו של רש"י	ד'תתס	ד'תתקלא-ה
66 ריב"ם	ר' יצחק ב"ר מאיר. אחי רשב"ם ורבינו תם	ד'תתע	ד'תתקמ
67 סדר הקבלה (הראב"ד הראשון) ⁴⁷	ר' אברהם אבן דאוד הלוי ב"ר דוד	ד'תתע	ד'תתקמ
68 תוספות (תוס')	ראה נספח י		
69 בעלי התוספות על התורה (תוס' עה"ת)	ראה נספח יא		
70 האשכול (הראב"ד השני ⁴⁸ , ראב"י)	ר' אברהם אב"ד (הרב אב ב"ד) ב"ר יצחק	ד'תתמה-ע	ד'תתקיט-מט
71 בעל המאור (רז"ה)	ר' זרחיה הלוי	ד'תתצה	ד'תתקמו
72 חכמי פרובינציא	גאונים, ר"ף, אשכול וראב"ד. ראה נספח ו		
73 חכמי לונגיל [ראה נספח ז]	חכמי לונגיל היו בשנות ד'תתקנ, והתכתבו בשו"ת עם הרמב"ם. חכמי לונגיל המופיעים ברשב"א היו בשנות ה'נ.		
74 ר"י הזקן (ר"י/ריב"ש) ⁴⁹	ר' יצחק ב"ר שמואל. בן אחותם ותלמידים של רשב"ם ורבינו תם		ד'תתקנ
75 בכור שור [עה"ת]	השערה: ר"י [ר' יוסף ב"ר יצחק] מאורלינש. תלמיד ר"ת		
76 העיטור; הגהות מאה שערים (בעל העיטור)	ר' יצחק (ממרסיליא) ב"ר אבא מארי	ד'תתפב	ד'תתקנג

³⁹ מספריו הנוספים של ר"א ב"ר חייא: הגיון הנפש; חבור המשיחה והתשבורת; חשבון מהלכות הכוכבים; מגילת המגילה; ספר העיבור. [קביעת שנת פטירתו, מתבססת על כך שבכת"י של "צורת הארץ" נכתב שסיימו בשנת תתצו, ואילו בספר "חשבון מהלכות הכוכבים", המעתיק שסיים להעתיקו בשנה זו, מברכו בבכרכת המתים: זק"ל. אך יש שאחרו את זמן פטירתו, וטענו שהשנה שציין המעתיק אף היא העתקה מכ"י המחבר, והמעתיק - שהעתיק זמן רב אחר פטירתו - הוסיף מעצמו, לאחר השם אברהם: זק"ל] יש שטעו, וכתבו שנפטר בשנת ה'תתסה.

⁴⁰ ר"י מיגש מכונה [בספר שטמ"ק עמ"ס ב"ב]: הרא"ם [=הרב אבן מיגאש], ובספרי הפוסקים מצויים גם ראשי התיבות: רי"מ. היה תלמידו של הרי"ף, ומילא את מקומו אחר פטירתו במשך כשלושים ושמנה שנה. הרמב"ם רואה בו כרבו [אכן, לפי חשבון השנים לא יתכן שממש למד אצלו, וכעין זה כתב בספר יוחסין (מאמר חמישי דורות אחרונים): "הרמב"ם תלמיד מכונה לר' יוסף הלוי בן מיגש"].

⁴¹ אין להחליף בס' ריב"ן על הל' טרפות [לר' יהודה ב"ר נתן], שכן מובא בו בשם ראשונים שחיו כמאה וחמישים שנה אחריו.

⁴² מפירושו של האבן עזרא מצויות מהדורות שונות - על חלק מספרי התנ"ך. מהדורה מסויימת על אסתר נקראת "ויוסף אברהם". על הפירוש של משלי שנדפס במקראות גדולות ערערו, וטענו שמחברו הוא ר' משה קמחי, ופירושו של האבן עזרא על משלי נדפס בנפרד, בהדפסה של שנת תרמ"ד ניתן לו השם "ברכת אברהם". מחיבוריו הנוספים: דיואן; המספר [חשבון]; העצמים; יסוד מורא; מאזנים [כותר: מאזני לשון הקודש]; צחות [כותר: צחות בדקדוק]; שפה ברורה. כן כתב חידות ושירים, מהם שנדפסו בספרים שונים. כמו כן כתב חיבורים רבים על חכמת האיצטגנינות: הטעמים; המאורות; המבחרים; העולם; העיבור; השאלות; כלי נחושת [אסטרונומיה]; למשאלה בקדרות [אסטרונומיה]; משפטי המזלות; ראשית חכמה.

⁴³ הרשב"ם הוא מבעלי התוספות, ומופיע פעמים רבות תחת השם "רבינו שמואל". פירושו עמ"ס פסחים וב"ב נדפס סביב הגמרא. כמו כן, חיבר פי' עה"ת הנדפס בחומשי "מקראות גדולות". על אודות משפחתו, ראה נספח י.

⁴⁴ שני תאריכים אלו הם הנפוצים, אך יש מי שכתב שהרשב"ם נפטר בשנת ד'תתקלד.

⁴⁵ מספריו הנוספים של הראב"ן: פירוש על הגדה של פסח; פירוש על סידור התפילה; קונטרס גזרות תתנ"ו. מיוחס לראב"ן חיבור "מאמר השכל". הראב"ן בעל אבן העזר נמנה על בעלי התוספות, והיה זקנו של הרא"ש. נדרשת הבחנה שלא להחליפו בראב"ן הירחי - ר' אברהם ב"ר נתן - הנמנה על חכמי לונגיל [על אודותיו ועל אודות מקומו, ראה ערך המנהיג ונספח ז].

⁴⁶ ספר הישר נחלק לשני חלקים: חלק החידושים, וחלק השו"ת. קיים גם ספר מוסר והשקפה בשם זה, על אודות מחברו, ראה נספח יב.

⁴⁷ ספריו של הראב"ד [הראשון]: אמרי בינה; האמונה הרמה (או האמונה הנישאה); ספר הקבלה.

⁴⁸ הראב"ד [השני] מנרבונה, הוא חותנו של הראב"ד בעל ההשגות, ותלמידו של ר"י אל ברצלוני, בעל ס' העיתים. כן נדפס: פירוש הראב"י [עמ"ס ב"ב]; שו"ת הראב"י.

⁴⁹ נקרא גם על שם מקומו: ר"י הזקן מדנפירא. אכן, החידושים שנדפסו עמ"ס קידושין בגליון ש"ס וילנא תחת השם "תוס' ר"י הזקן", אינם ממנו (ידיעות נכבדות [בתחילת קובץ הערות] של ר' אלחנן וסרמן), וראה ערך רבי אברהם מן ההר בהערה. על משפחתו, ראה נספח ח.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
77 יראים (רא"ם) ⁵⁰	ר' אליעזר ממיץ ב"ר שמואל	ד'תתע"פ (בערך)	ד'תתקנ"ה (בערך)
78 רבי אפרים מבונא [פי' לפיוטים]	ר' אפרים מבונא	ד'תתצ"ב (בערך)	ד'תתקנ"ז (בערך)
79 יחוסי תנאים ואמוראים (ערכי תנאים ואמוראים)	ר' יהודה משפירא ב"ר קלונימוס ⁵¹		ד'תתקנו"ט
80 ראב"ד (השלישי, בעל ההשגות) ⁵²	ר' אברהם ב"ר דוד	ד'תתפ	ד'תתקנ"ט
81 רמב"ם ⁵³	ר' משה ב"ר מיימון	ד'תתצ"ח- ⁵⁴	ד'תתקס"ה
82 רבינו תם דאורלינש			ד'תתקס"ה
83 פירוש/חידושי רבי ישמעאל בן חכמון	ר' ישמעאל ב"ר חכמון. אחרון הראשונים שהזכיר הוא הרמב"ם		
84 הנר	ר' זכריה אגמאטי ב"ר יהודה. בן דורו של הרמב"ם		התחבר ד'תתקמ"ט
85 ר"י בן פלאט	ר' יוסף אבן פלאט. נולד עם הראב"ד		
86 המנהגות	ר' אשר מלוניל ב"ר שאול – תלמיד ר"י בן פלאט		
87 רבינו הלל [על הספרי]	ר' הלל ב"ר אליקים		חי סביב ד'תתקנ"
88 שיטת ריב"ב [על הר"ף]	ר' יהודה ב"ר ברכיה		אחרי ד'תתקס"ה ⁵⁵
89 רבינו חננאל בן שמואל	ר' חננאל ב"ר שמואל. תלמידו של הרמב"ם		
90 ריצב"א	ר' יצחק ב"ר אברהם		ד'תתקע
91 ר"י מלוניל [עשה"ס - על הר"ף] ⁵⁶	ר' יהונתן הכהן מלוניל ב"ר דוד	ד'תתקי (בערך)	אחרי ד'תתקס"ט ⁵⁷
92 שו"ת מן השמים	ר' יעקב ממרויש וקורביל	ד'תתקי (בערך)	ראה הערה ⁵⁸
93 התרומה	ר' ברוך מגרמייזא ב"ר יצחק ⁵⁹	ד'תתק (בערך)	ד'תתקע"א
94 המנהיג (ראב"ן הירחי)	ר' אברהם ב"ר נתן	ד'תתקטו	ד'תתקע"ה
95 ספר חסידים (רבי יהודה החסיד) ⁶⁰	ר' יהודה החסיד משפירא ב"ר שמואל	ד'תתק	ד'תתקע"ז

⁵⁰ "ספר היראים" מופיע בשתי מהדורות, בעלות סדר סימנים שונה. בתחילה נדפס קיצור הספר [ונציה שכ"ה ואילך], שמקצרו - כנראה ר' בנימין אחי בעל "שבלי הלקט" - שינה גם את מבנהו המקורי. מאוחר יותר [וילנא תרנ"ב] נדפס ספר "יראים השלם" מכת"י, עם פירוש "תועפות ראם", ומאז היא המהדורה הנפוצה. הרא"ם היה מבעלי התוספות, ונמנה על תלמידי רבינו תם ורשב"ם.

⁵¹ ריב"ק משפירא הוא רבו של הרוקח. נדרשת הבחנה שלא להחליפו באבי הרוקח: ר' יהודה ב"ר קלונימוס [ריב"ק ממגנצא].

⁵² חיבוריו של הראב"ד: איסור משהו; בעלי הנפש; דרשה לראש השנה ויום כפור; לולב הגדול [הל' לולב]; השגות על הרמב"ם [על "משנה תורה"]; השגות על הר"ף [כתוב שם]; פירוש עשה"ס - חי' הראב"ד [על מסכתות ב"ק, ע"ז, קינים ותמיד. ברם, יש שפקפק בייחוס של החידושים עמ"ס תמיד ("דיעות נכבדות" לר"א וסרמן)]; פירוש על תורת כהנים; תמים דעים. לדעת האריז"ל ור' חיים ויטאל, מחבר פירוש הראב"ד לספר יצירה אינו הראב"ד בעל ההשגות.

⁵³ ספרי הרמב"ם: פירוש המשנה; ספר המצוות; משנה תורה [ה"ד החזקה]; תשובות הרמב"ם [נלקטו בספרים: פאר הדור; אגרות ושו"ת רמב"ם; קובץ תשובות הרמב"ם; זרע אנשים לחיד"א; כי ביצחק לר"י בדאהב]; ביאור שמות קודש וחול; מלות ההגיון; מורה נבוכים. ההקדמות לפירוש המשנה התפסמו בפני עצמן: הקדמה לפירוש המשניות; הקדמה לפרק חלק; הקדמה למסכת אבות - "שמונה פרקים". מאגרותיו: אגרת השמד; אגרת תימן [מכונה: "פתח תקוה"]; אגרת תחיית המתים. הרמב"ם כתב אחד עשר ספרי רפואה בשפה הערבית, חלקם תורגמו לעברית (במהד' זיסמן מונטנר), כך גם התפרסם חיבורו "הנהגת הבריות".

⁵⁴ מקובל לציין את לידת הרמב"ם בשנת ד'תתצ"ח. אולם, בתקון יששכר [חי בתקופת הב"י והאר"י] כתב (סוף מנהגי ההפטרות), שמצא בספר ישן שהרמב"ם נולד בשנת ד'תתצ"ג, וכן כתב שם הגדולים (מערכת גדולים ע' הרמב"ם [אות מ, אות קנ] ומערכת ספרים ע' תוספות) בשם ר' דוד נכד הרמב"ם.

⁵⁵ ריב"ב מביא (סוכה יב ע"ב בדפי הר"ף) את הרמב"ם בברכת המתים: "הרב רבי משה ז"ל" - כך שנפטר אחרי הרמב"ם. ריב"ב הוא בן אחיו של "בעל המאור" [מכנהו: "דודי הרב"]. ספרו נדפס עמ"ס ברכות ושבע מסכתות סדר מועד.

⁵⁶ ר"י מלוניל עמד בקשר מכתבים עם הרמב"ם, ובהשתדלותו תורגמו פירוש המשניות לרמב"ם ומורה הנבוכים ע"י ר"י אלחריזי ור"ש אבן תיבון. על חיבוריו ראה נספח ט.

⁵⁷ אכן, בספר יוחסין (מאמר חמישי דורות אחרונים) כתב, שהר"י מלוניל נפטר בשנת תתקס"ה.

⁵⁸ על אודות שנת פטירתו של ר"י ממארוויש, יש שכתבו סביב ד'תתקע (י.מ. תא-שמע), ויש שכתבו שנפטר בשנת ד'תתקצ"ג (מרפסי מונקאטש תרנ"ו, בשער הספר). לספר זה ייחודיות בכך שהתשובות לשאלות נתנו בעזרת "שאלת חלום".

⁵⁹ יש שטעו והחליפוהו בכך דורו המבוגר ממנו ר' ברוך ב"ר יצחק מרגנשבורג. לעיתים, 'ספר התרומה' מכונה בטעות ספר התרומות. על מקומו, יש חולקים, ולדעתם לא פעל באשכנז כלל, לדבריהם יש לכנותו ר' ברוך ב"ר יצחק הצרפתי. על שנת פטירתו, מצאנו דעות נוספות: מחד, יש מי שכתב תתקס"ב, ומאידך, יש מי שכתב שבתתקצ"ז עלה לארץ ישראל.

⁶⁰ ספר חסידים קיים בשתי נוסחאות שונות: נוסח אחד - המהד' הראשונה שנדפסה בכולוניא בשנת יפ"ח, ולאחריה הדפיסו נוסח זה במהדורות רבות [מהן עם פירושים שונים, כגון "משנת חסידים" וליקוט מ"לב דוד" (לחיד"א)], כשבאחרונה הוא נדפס בורשה תרמ"ה. נוסח שני - כתב יד "פארמא", שהוא המצוי בדפוסים האחרונים [ברלין תרנ"א, ועד היום]. מספריו הנוספים: אמרות טהורות חיצוניות ופנימיות; טעמי מסורת המקרא; ספר גימטריאות; פירוש התורה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
96 יחסי תנאים ואמוראים	ר' יהודה משפירא ב"ר קלונימוס ⁶¹		
97 ראב"ה; אבי העזרי (הרב אב"ה)	ר' אליעזר ב"ר יואל. נכדו של הראב"ן	ד'תתק (בערך)	ד'תתקפ+
98 הגהות הרמ"ך [על הרמב"ם]	ר' משה הכהן [מלוגיל] ב"ר מאיר	⁶²	
99 חי' רבי יהודה שירליאון [עמ"ס ברכות]	ר' יהודה מפאריש [הנקרא שיר ליאון] ב"ר יצחק	ד'תתקכו	ד'תתקפד
100 המוסר [על אבות]; מבוא התלמוד	ר' יוסף בן עקנין ב"ר יהודה	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקפו
101 רבי יוסף קרא	ר' יוסף קרא. היה מקורב לרשב"ם ⁶³	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקצ (בערך)
102 תוס' שאנץ (רשב"א; ר"ש משאנץ) ⁶⁴	ר' שמשון משאנץ ב"ר אברהם	ד'תתקי	ד'תתקצ
103 רבי שמואל אבן תבון [מתרגם]	ר' שמואל אבן תבון ב"ר יהודה	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקצ
104 רד"ק [על התנ"ך ואבות]; עט סופר; מכלול ⁶⁵	ר' דוד (ריק"מ) קמחי ב"ר יוסף	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקצד-ה
105 פ' קדמון להגדש"פ	כנראה שפי' זה היה לפני הרוקח ושבלי הלפט		
106 הרוקח; ל"ו שערים; סודי רזיא ⁶⁶	ר' אלעזר מגרמייזא [וורמייזא] ב"ר יהודה	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקצ-צח
107 ר' אברהם בן הרמב"ם ⁶⁷	ר' אברהם ב"ר משה	ד'תתקמו	ד'תתקצח
108 ההשלמה ⁶⁸	ר' משולם מבדרש ב"ר משה		ד'תתקצח
109 פ' התפילות והברכות לר"י בר יקר ⁶⁹	ר' יהודה ב"ר יקר. חי סביב השנים ד'תתק-ה'		
110 ילקוט שמעוני (ילקוט)	ר' שמעון אשכנזי מפרנקפורט ⁷⁰		
111 יד רמה ⁷¹	ר' מאיר הלוי אבולעפיה ב"ר טודרוס	ד'תתקכ-ל	ה'ד-ל ⁷²
112 תוס' ר"ד (ר"ר); המכריע	ר' ישעיה (ראשון) די טראני ב"ר מאלי	ד'תתקמ	ה'י-כ (בערך)
113 אור זרוע	ר' יצחק ב"ר משה	ד'תתקמ	ה'י-כ (בערך)
114 מלמד התלמידים	ר' יעקב אנטולי ב"ר אבא מרי	ד'תתקי (בערך)	חי סביב ד'תתקס
115 רבינו אפרים על התורה	ר' אפרים	חי בתחילת האלף השישי	
116 התרומות	ר' שמואל הסודי ב"ר יצחק. מתלמידי הרמב"ן	ד'תתקנ	ה'טו-יז

⁶¹ ר' יהודה ב"ר קלונימוס ב"ר מאיר, הוא בן דודו של ר"י החסיד, ומרביתו של הרוקח. נדרשת הבחנה שלא להחליפו באביו של הרוקח: ר' יהודה ב"ר קלונימוס ב"ר משה.

⁶² הרמ"ך חי בתקופת הראב"ה, הר"ן והריב"ש ציטטוהו. היה מחכמי פרובינציה.

⁶³ ר"י קרא היה מקורב לרשב"ם (ראה רשב"ם בראשית לו, יג), ופירושו על מגילת אסתר נקבצו עם פירושי הרשב"ם [כעין שטמ"ק], תחת השם "חכמי צרפת".

⁶⁴ פירושו על המשניות זרעים וטהרות מכונה: "ר"ש". הר"ש משאנץ (רשב"א) הוא אחיו של הריצב"א. החיבור שנדפס בגליון הש"ס עמ"ס סוטה בשם "תוס' שאנץ", אינו אלא תוס' איורא (ר"י ליפשיץ במבוא לתוס' איורא עמ"ס סוטה, מכון הרי פישל [ירושלים תשכ"ט], והוצאת מוסד הרב קוק [ירושלים תשס"ח]). הרחבה על תוספות איורא, ראה נספח י.

⁶⁵ ספר המכלול לרד"ק כולל שני חלקים: "ספר הדקדוק" ו"ספר השורשים".

⁶⁶ הספר סודי רזיא [או: סודי רזיין] לרוקח, כולל חמישה ספרים: ספר "אלפא ביתא"; ספר של הלכות שונות; "ספר השם"; "פירוש על ספר יצירה"; "ספר חכמת הנפש". כן חיבר: דרשה לפסח; יורה חטאים [או: יסוד תשובה]; מעשה רוקח [מיוחס לו, אך אין ודאות]; סוד היחוד והאמונה [נדפס בסוף ר"י בכור שור, ירושלים תשט"ז]; פירושים על תורה, מגילות וסידור התפילה. על יתר ספריו, ראה במבוא לרוקח הגדול (ירושלים תשכ"ז). לגבי שנת לידתו, יש שאחרו עד שנת ד'תתקלו, אך זאת לא יתכן, שכן הרוקח מעיד, שאשתו ובתו שהיתה בת י"ד נרצחו בשנת תתקנ"ז, ואם נולד בתתקל"ו לא יתכן שבשנת תתקנ"ז היתה לו כבר בת בגיל 14.

⁶⁷ ר"א בן הרמב"ם חיבר: המספיק לעובדי ה' [כתאב כיפאיה אלעאבדין]; ברכת אברהם; מעשה ניסים; מלחמות ה'; פי' עה"ת [על בראשית-שמות]. גיסו הוא רבי פרחיה ב"ר נסים, שחידושו מובאים ב"שיטת הקדמונים". יש משערים שמחבר "מדרש רבי דוד הנגיד" הוא בנו.

⁶⁸ חלק מספר ההשלמה נדפס בש"ס וילנא בשם: תוס' חד מקמאי [עמ"ס יבמות. באותו זמן עוד לא התגלה הספר].

⁶⁹ ספרו זה של הר"י בר יקר נקרא בשו"ת הרשב"ש בשם "מעין גנים". אין להחליפו בר' יעקב בר יקר – רבו של רש"י.

⁷⁰ אין ודאות אודות מחבר הילקוט. בשנת ה'שכ"ו הודפס הילקוט בוונציה ע"י ר' מאיר פרנץ, וכתב המו"ל כי מחברו הוא "רבינו שמעון ראש הדרשנים בק"ק ורנקבורט [פרנקפורט]". ברם, בשנת ה'תקפ"ט, ר' שיי"ר רפופורט ערער על קביעה זו, ולדעתו מחבר הספר הוא רבי שמעון קרא, מדרום אשכנז. מאידך, ר' ברוך אפשטיין, בעל התורה תמימה, הוכיח בהקדמתו לילקוט [קראקא תרנ"א], הוכיח כי המחבר הוא רבי שמעון קרא השני, שחי בתחילת האלף החמישי, וכמוהו כתב גם ר' שלמה אהרן ורטהיימר. לעומת זאת, החיד"א (שם הגדולים) יחסו לר' שמעון הדרשן מפרנקפורט [כמהדיר הראשון].

⁷¹ מספריו הנוספים של הרמ"ה: אגרות הרמ"ה [כתאב אל רסאייל]; מסורת סייג לתורה [על המסורה].

⁷² לכאורה התאריך ה'ד הוא הנכון יותר, שכן כתב בעל "צדה לדרך" בהקדמתו, והיה חי שלושה דורות אחרי הרמ"ה, בעירו של הרמ"ה טוליטולה [=טולדו].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
117 סמ"ג; תוספות ישנים עמ"ס יומא ⁷³	ר' משה מקוצי ב"ר יעקב	ד'תתקנ"ס	ה'כ
118 רבי שמשון מקוצי (השר מקוצי. ש"ר בראשי תיבות)	ר' שמשון, תלמיד ר"י הזקן, גיסו של ר"מ מקוצי בעל הסמ"ג		
119 רבינו יונה ⁷⁴ ('החסיד')	ר' יונה גירונדי ב"ר אברהם	ד'תתקס (בערך)	ה'כד
120 פ' התפילות והברכות	ר' יהודה ב"ר יקר – רבו של הרמב"ן		
121 רמב"ן ⁷⁵	ר' משה גירונדי (מגירונה) ב"ר נחמן	ד'תתקנד	ה'ל
122 רבינו דוד [עמ"ס פסחים]	ר' דוד בונפיד ב"ר ראובן. תלמיד הרמב"ן	התחבר: ה'כד-ל	
123 ח' הר"י מנרבונה (ריב"א מנרבונה/נרבוני)	ר' יצחק קרקושא ב"ר אברהם. תלמיד הרמב"ן		
124 ריבב"ן [על הר"ף והמשניות]	ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא. רבו של שבלי הלקט		
125 שבלי הלקט ⁷⁶	ר' צדקיה ממשפחת העניים ב"ר אברהם הרופא ⁷⁷	ד'תתקע-פ	ה'לה-נ
126 רבי אביגדור כהן צדק [ע"ת ומגילות]	ר' אביגדור הכהן. ממלא מקום הא"ז, ונ"נ עם שבלי הלקט		
127 המאורות; מלחמת מצוה	ר' מאיר המעילי ב"ר שמעון. רבו של רבינו מנוח	תלמיד דודו 'ההשלמה"	חברו של הרמב"ן
128 סמ"ק; ר"י מקורביל	ר' יצחק מקורביל ב"ר יוסף	ד'תתקעא (בערך)	ה'מ
129 רבינו אליהו מלונדריש [=מלונדון]	ר' אליהו מנחם ב"ר משה	ד'תתקפ (בערך)	ה'מד
130 אוצר הכבוד [ע"ש"ס, ע"ד הקבלה]	ר' טורדוס הלוי אבולעפיה ב"ר יוסף ⁷⁸	ד'תתקצ (בערך)	ה'מג-נח
131 תוספות חכמי אנגליה	ראה הערה ⁷⁹		
132 פסקי מהר"ח	ר' יחזקיה ממגדבורג ב"ר יעקב. דוד ר"א מטוך	הובא בהגהות אשרי	
133 תוס' טוך	ר' אליעזר מטוך	ד'תתקפ	ה'נג
134 מהר"ם מרוטנבורג ⁸⁰	ר' מאיר ב"ר ברוך	ד'תתקפ (בערך)	ה'נג
135 המכתם [ע"ש"ס; שו"ת]	ר' דוד [מנרבונא] ב"ר לוי. התכתב עם רבינו פרץ		
136 רבינו פרץ (ר"ף, מהר"ף, מהרפ"ש)	רבינו פרץ מקורביל ב"ר אליהו ⁸¹	ה'נז (בערך)	
137 תוס' רבינו פרץ	תלמיד ר' פרץ ב"ר אליהו מקורביל		

⁷³ אכן, זהות מחבר תוס' ישנים עמ"ס יומא שנויה במחלוקת, כאשר בתקופתנו יחסוהו לסמ"ג. על כך ראה נספח ג.

⁷⁴ חיבוריו של רבינו יונה: פירוש עה"ת; הלכות בדיקת הסכין ובדיקת הריאה; ח' רבינו יונה [עמ"ס סנהדרין]; יסוד התשובה; ספר היראה [או "יסוד היראה"]; סדר ליל פסח; עליות דרבינו יונה [עמ"ס ב"ב]; פירוש על מסכת אבות; פירוש על משלי; שערי העבודה; שערי תשובה. כן נתחבר על ידי תלמידיו פירוש לפסקי הרי"ף על מסכת ברכות, ונדפס סביב הרי"ף תחת הכותרת "רבינו יונה", אך בהיות שהוא נכתב על ידי תלמידיו הוא מוכר כפירוש תר"י [=תלמיד רבינו יונה]. כמו כן, ישנו ספר "תלמיד רבינו יונה עמ"ס ע"ז.

⁷⁵ חיבורי הרמב"ן: אגרת הקדש; אגרת הרמב"ן; דרשת הרמב"ן; האמונה והבטחון [אולם האור החיים מסופק אם הוא מהרמב"ן]; השגות הרמב"ן לסהמ"צ לרמב"ם; ויכוח הרמב"ן [נד' בספר מלחמת חובה, קושטא]; חידושי הרמב"ן ע"ש"ס; ספר הגאולה; ספר הזכות [ליישב השגות הראב"ד על הרי"ף, נד' גם בספר שבעה עינים, ליוורנו תקנ"ז]. הלכות נדרים והלכות חלה ובכורות [כהשלמה להלכות הרי"ף שחסרו על נושאים אלו, נד' בסוף מס' נדרים ובכורות]; מלחמות ה' [ליישב השגות בעה"מ על הרי"ף]; פירוש עה"ת; פירוש על שה"ש; פירוש על ספר איוב; פירוש לספר יצירה; תורת האדם [הפרק המסיים את הספר נקרא "שער הגמול", והוא נדפס גם בפני עצמו]. רבים מחיבוריו נדפסו ב"כתבי הרמב"ן" על ידי מוסד הרב קוק. כן יש ממנו שו"ת רבות, מהן בספר התרומות ובשו"ת הרשב"א.

⁷⁶ "שבלי הלקט" מופיע בשתי מהדורות. בתחילה נדפס קיצור הספר [ונציה ש"ו ואילך], ומקצרו אף שינה במקומות מסוימים את לשונו. מאוחר יותר [וילנא תרמ"ז] נדפס ספר "שבלי הלקט" בשלימות מכת"י, ומאז היא המהדורה הנפוצה.

⁷⁷ יש שחקר אם תואר "הרופא" הוא חלק משם המשפחה, או שהוא המקצוע של אביו (התורה והחיים ח"ב עמ' 168 הע' 5).

⁷⁸ יש שטעו, והחליפו אותו באביו של הרמ"ה, אך ר' טורדוס זה אינו אלא אחיין של הרמ"ה, כפי שכתב בספרו (ראש השנה סוף פ"א נדף לה ע"ב). תאריך הלידה המשוער כאן הוא ע"פ מה שכתב שם, שלמד אצל הרמ"ה כשהיה בן עשר, והיה זה לעת זקנתו של הרמ"ה [וע"פ הקדמת בעל "צדה לדרך" – שחי שלושה דורות אחריו בעירו של הרמ"ה – שכתב שהרמ"ה נפטר בשנת ה'ד].

⁷⁹ החיבור "תוספות חכמי אנגליה" משוער שהתחבר סביב שנת ה'ל. בעלי תוספות אלו, לא התקבלו כפוסקי הלכה, שכן הפוסקים כב"י והבאים אחריו לא ידעו מהם כלל, וחידושיהם התגלו רק בדורות האחרונים.

⁸⁰ תשובותיו של המהר"ם מרוטנבורג נדפסו בכמה מהדורות, בכל מהדורה חלק אחר מתשובותיו. מקובל להגדירן בשם הדפוס, לדוגמה: מהר"ם מרוטנבורג ד"פ [=דפוס פראג], או: ד"ל [=דפוס לובק], וכן לגבי שאר הדפוסים. מחבוריו הנוספים: תוספות למס' יומא – התוספות המודפסים בש"ס וילנא (ראה יד מלאכי ח"ב כללי התוספות אות יז); פירוש למשניות [מסדר טהרות. על מס' אהלות ונגעים נדפס במשניות וילנא, בשאר המסכתות התוי"ט הביא לקוטים מדבריו. פירוש המהר"ם למס' כלים, בני ברק תשנ"ג]; ברכות מהר"ם [הל' ברכות, מהדו' מכון ירושלים, ירושלים תשמ"ח]; הלכות שמחות; פסקי עירובין. מ"מ מרבותיו: ר' יחיאל מפריז; ה"אור זרוע"; ר' אביגדור כהן צדק. מתלמידיו המובהקים: ה"תשב"ץ [קטן]; הרא"ש; המרדכי; ר' מאיר הכהן מרוטנבורג, בעל "הגהות מיומניות" [יש מי שהחליף בטעות בינו לבין המהר"ם מרוטנבורג].

⁸¹ יש שטעו והחליפו אותו בר' פרץ ב"ר יצחק הכהן, רבו של הריב"ש וחברו של הר"ן, שהיה מאוחר יותר [ה"סה-ה'קל]. רבינו פרץ חיבר תוספות והגהות לספרים שונים, על כך, ועל רבותיו ותלמידיו, ראה נספח יד.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
138 תוספות רבינו אלחנן [עמ"ס ע"ז] ⁸²	ר' אלחנן ב"ר יצחק (ר"י הזקן)		
139 צרור החיים	ר' חיים בן דוד מטודילה ב"ר שמואל		תלמיד רבינו פרץ והרשב"א
140 הנייר (ספר פאפייר)	לא ידוע ⁸³		
141 תיקון תפילין	ר' אברהם מזונשהיים ב"ר משה		⁸⁴
142 מורה המורה [על מ"נ]; צרי הנפש	ר' שם טוב אבן פלקירא ב"ר יוסף	ד' תתקפה (בערך)	
143 מרדכי ⁸⁵	ר' מרדכי אשכנזי ב"ר הלל	ה'	ה'נח
144 שערי דורא; מנהגים ישנים מדורא ⁸⁶	ר' יצחק הלוי מדורא ב"ר מאיר. תלמיד המהר"ם מרוטנבורג		
145 הפרנס	ר' משה פרנס מרוטנבורג. נכתב ע"פ המהר"ם מרוטנבורג		
146 איסור והיתר לרבינו ירוחם	ר' ירוחם. תלמיד רבינו פרץ, רובו מושתת על "שערי דורא"		
147 תשב"ץ קטן (תלמיד מהר"ם מרוטנבורג) ⁸⁷	ר' שמשון ב"ר צדוק		
148 המחכים	ר' נתן ב"ר יהודה. ה"ד בארחות חיים		
149 התמיד	ר' ראובן ב"ר חיים. ה"ד בארחות חיים ובמאירי		
150 ראומה	ר' נחשון מארץ בבל ⁸⁸	חתימת הספר: ה'נח	
151 פענח רזא [עה"ת]	ר' יצחק הלוי ב"ר יהודה. נכדו של ר' שמואל מפליזא מבעלי התוס'		
152 הגהות מיימוניות	ר' מאיר הכהן ב"ר יקותיאל	ה'כ (בערך)	ה'נח-ס
153 מדרש דוד [עה"ת; על אבות]	ר' דוד ב"ר אברהם בן הרמב"ם	ד'תתקעג	ה'ס
154 רבי חיים פלטיאל על התורה	ר' חיים פלטיאל [תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג]		נכתב [כנראה]: ה'ס
155 הנפש החכמה	ר' משה די לאון ב"ר שם טוב		ה'סה
156 שערי אורה; גנת אגוז ⁸⁹	ר' יוסף ג'קטיליא ב"ר אברהם	ה'ח	ה'סה-ע
157 רא"ה; בדק הבית [השגות על תורת הבית לרשב"א] ⁹⁰	ר' אהרן הלוי ב"ר יוסף	ד'תתקצה	ה'ס-סג
158 רשב"א [חי'; שר"ת] ⁹¹	ר' שלמה בן אדרת ב"ר אברהם	ד'תתקצה	ה'ע
159 ביאור לפירוש הרמב"ן עה"ת	ר' מאיר אבוסאולה ב"ר שלמה. תלמיד הרשב"א		
160 השולחן	ר' חייא חביב ב"ר שלמה. תלמיד הרשב"א	[ה'ד בארחות חיים]	
161 אור הגנוז [על ס' הבהיר - המיוחס לר"ג בן הקנה]	אחד מתלמידי הרשב"א		

⁸² ר' אלחנן מדמפיר, הוא בנו של ר"י הזקן (ראה תמים דעים ס' רג; ראבי"ה [תשובות וביאורי סוגיות] ס' תתקלג, תשובת ר"י הזקן: "וכבר כתב אדוני לידי בני אלחנן"; אור זרוע ב"מ ס' שכה; מהר"ח אור זרוע ס' עד; שו"ת תשב"ץ ח"ג ס' רמז), ותלמיד של רבינו פרץ מקורביל (שם הגדולים ע' ת אות י).

⁸³ על אודות מחבר ספר הנייר כתב בעל "שלשלת הקבלה" (סימן נח) שהוא תלמיד רבינו פרץ. כמו כן הביא שם שיש מי שאומר שהוא מחבר ה"כל בו", וכן דעת בעל "שפתי ישנים", אולם זיהוי זה אינו נכון [שם הגדולים לחיד"א מערכת ספרים ספר נייר]. בפסקיו הוא מביא גם מספר התרומה, ר"ש וסמ"ק [דבר שיכול לעזור לזיהוי תקופתו]. הרחבה על אודות המחבר, ראה ספר הנייר מהדור' מכון ירושלים, מבוא, עמ' 18 ואילך.

⁸⁴ ר' אברהם היה תלמיד מהר"ם מרוטנבורג, וחי באמצע המאה הראשונה לאלף השישי. הספר שיצא לאור עם הגהותיו של ר' שמשון ב"ר אליעזר נקרא: "ברוך שאמר".

⁸⁵ המרדכי לא ערך בעצמו את ספר ה"מרדכי", אלא תלמידו או בנו. המרדכי היה תלמיד של המהר"ם מרוטנבורג ורבינו פרץ - בעל "תוס' רבינו פרץ". כן היה גיסו של הר"י מקורביל (מהרי"ק החדשים עמ' 92). על אודות המהדורות השונות של הספר ראה נספח טו.

⁸⁶ ר' יצחק מדורא היה בן דורו של הרא"ש (ראה שו"ת הרא"ש כלל קא ס' א; וזכרון יהודה ס' צב). בכמה מקומות נפלה טעות בשם אביו, וכתבו: ר' יצחק ב"ר ראובן.

⁸⁷ שמו של הספר הוא "תשב"ץ", אלא שאחד המדפיסים הוסיף את תיבת "קטן" - להבדיל משו"ת התשב"ץ (דוראן).

⁸⁸ יש שייחסוהו למר נחשון גאון בר מר צמח גאון - היה ריש מתיבתא בסורא עד ד'תרלב, אולם בהקדמת המחבר נזכר שנחתם הספר בשנת ה'נ"ה.

⁸⁹ ספריו הנוספים של ר"י ג'קטיליא: המשלים; כללי המצוות; ספר הניקוד; פירוש המרכבה; צפנת פענח [על הגדש"פ]; שער השמים [נדפס בספר "נר ישראל" (קוזניץ)]; שערי צדק. מן הראוי לציין, שבשער הספר "שערי צדק" הובא ששם אביו הוא קרניטול ושם סבו הוא אברהם. וכיו"ב ציין בעל קורא הדורות, ששם אביו הוא ג'קטיליא, ושם סבו הוא אברהם. על דעות שונות אודות תקופתו, ראה נספח כ.

⁹⁰ חידושי של הרא"ה עה"ש נדפסו על מס': סוכה, ביצה, כתובות. חידושי על הרי"ף נדפסו על מס': ברכות, תענית, עבודה זרה וחולין. [עמ"ס ברכות ותענית יצאו בעבר תחת השם "פקודת הלויים", עם הערות האחים לבית במברגר - ר"ש מפישאך (ולבסוף באשאפניבורג, נפטר ה'תרנח) ור"ג מוירצבורג]. כן יצא לאור הל' נדה לרא"ה. מייחסים אליו חידושים עמ"ס קידושין, אך כבר טענו שאינם אלא מחכם אחרון (רב"מ לוין, הקדמה לאוצר הגאונים עמ"ס קידושין). יש טוענים שהרא"ה חיבר גם את ס' החינוך, אך רבים חולקים על השערה זו, על כך ראה ע' ספר החינוך. הרא"ה מתלמידי הרמב"ן, וצאצא לבעל המאור. הריטב"א הוא תלמידו המובהק.

⁹¹ כן חיבר הרשב"א את הספרים: עבודת הקודש; פסקי חלה; שער המים [הל' מקוואות]; תולדות אדם; תורת הבית [עם "משמרת הבית" - תשובות על השגות הרא"ה ב"בדק הבית"]. על חידושים שיוחסו בטעות לרשב"א, ראה נספח טז.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
162 מנהגי טרויש	ר' מנחם ב"ר יוסף. פעל סביב השנים ה'נ-ק		
163 חזקוני	ר' חזקיה ב"ר מנוח	ה'י (בערך)	ה'ע (בערך) ⁹²
164 מהר"ח אור זרוע; פסקי אור זרוע	ר' חיים [אליעזר] אור זרוע ב"ר יצחק	ה'י (בערך)	ה'ע (בערך)
165 ריקאנטי	ר' מנחם ריקנטי	ה'י (בערך)	ה'ע (בערך) ⁹³
166 מאירת עינים (רבינו יצחק דמן עכו)	ר' יצחק ב"ר שמואל		⁹⁴
167 רבי אברהם מן ההר ⁹⁵	ר' אברהם		ה'עה (בערך)
168 מאירי - בית הבחירה; מגן אבות ⁹⁶	ר' מנחם לבית מאיר ב"ר שלמה	ה'ט	ה'עה
169 שיטה לא נודע למי [עמ"ס קידושין]	לא ידוע ⁹⁷		
170 ריב"א על התורה	ר' יהודה ב"ר אליעזר		התחבר ה'עז
171 ספר החינוך	לא ידוע ⁹⁸		
172 ריטב"א [עהש"ס, על הגדש"פ, ושר"ת] ⁹⁹	ר' יום טוב אלאשבילי ב"ר אברהם	ה'י	ה'פ
173 רא"ש (אשרי); אורחות חיים [מוסר] ¹⁰⁰	ר' אשר ב"ר יחיאל	ה'י	ה'פא-ח ¹⁰¹
174 מושב זקנים [עה"ת]	ראה ע' בעלי התוספות. הרא"ש הוא אחרון החכמים המוזכרים בו		
175 הפרדס [לר' אשר ב"ר חיים]	ר' אשר ב"ר חיים		¹⁰²
176 תניא רבתי	לא ידוע ¹⁰³		
177 אמרכל	לא ידוע - היה תלמיד הרא"ש		
178 מצוות זמניות	ר' ישראל מטוליטולה ב"ר יוסף הישראלי. תלמיד הרא"ש		ה'פב
179 מאור האפילה [עה"ת]	ר' נתנאל ב"ר ישעיה ² . מרבני תימן הראשונים		התחבר ה'פט

⁹² ב-ה'עג הובא ציטוט מהספר.

⁹³ אכן, בעל שלשלת הקבלה כתב שנפטר סביב שנת חמשת אלפים [הובא בהקדמת מעשה בצלאל].

⁹⁴ על תקופת ר' יצחק דמן עכו, נלמד מכך שהעידו לפניו על אמינות הזהור בשנת ה'סה. היה תלמיד הרמב"ן והרשב"א והריטב"א.

⁹⁵ יש מי שכתב שתוספות ר"י הזקן עמ"ס קידושין, כתבו ר"א מן ההר [על כך שאינו מתייחס לר"י הזקן כבר כתבו רביים] (רמ"י בלוי, במבוא לחי"ר"א מן ההר עמ"ס יבמות, ניו יורק תשכ"ב).

⁹⁶ חיבוריו הנוספים של המאירי: חיבור התשובה; פירוש לספר משלי ותהלים; קרית ספר. כמו כן החיד"א מביא שחיבר את הספרים: אוהל מועד; בית יד [על נט"י]. כן נלקטו מוסריו ב"ספר המדות" [ע"י רמ"מ משי זהב]. על כינויי המאירי לרבותינו הראשונים, ראה נספח ז.

⁹⁷ כאמור זהות המחבר איננה ידועה. המהר"י בירב, השטמ"ק, הקרבן נתנאל ועוד, מייחסים אותו לתלמיד הרשב"א. רי"פ פערלא מייחסו לרא"ה. ר"נ זק"ש (במבוא) ורמ"י בלוי (בסוף המבוא לר"י מלוגיל עמ"ס קידושין), מייחסים לתלמיד הרשב"א ממונטשפליר [=ר' שלמה ב"ר אברהם מן ההר], כלומר שזהו תלמיד הרשב"א המוזכר בדברי האחרונים הנ"ל.

⁹⁸ יש טוענים, שהרא"ה - תלמיד הרמב"ן - חיבר את ספר החינוך [ויש מי שטען, שאחיו ר' פנחס הלוי חיברו (י.מ. תא-שמע)]. לעומתם רבים טוענים, שמחברו של החינוך היה מתלמידי הרשב"א ובית דינו מברצלונה [ולפ"ז היה בתקופת הריטב"א והרא"ש]. שמו של מחבר ס' החינוך, כפי שצינו המדפיסים הראשונים, הוא אהרן הלוי, אך גם על כך יש פקפוקים (ראה מבואו של ר"ד מצגר למנחת חינוך). [יש מי ששיער (ד. רויזן) שהספר נכתב סביב שנת ה'סז. יש מי שכתב (ש. מונק) שנפ' בשנת: ה'נג].

⁹⁹ הריטב"א הוא תלמיד מובהק של הרא"ה. על חידושים שיוחסו בטעות לריטב"א, ראה נספח יח.

¹⁰⁰ אורחות חיים לרא"ש נקרא גם "הנהגות הרא"ש", וראה צפונות ג עמ' סט [ע"פ שבט מוסר פי"ג], שיתכן שרוב ההנהגות המובאות בו אינן לרא"ש. מחיבוריו: תוספות; פסקים [על סדר הש"ס]; שו"ת; פירושים [עמ"ס: שקלים ("פרישת הרא"ש"); נדרים; נזיר; תמיד. פירוש על המשניות (סדרים זרעים וטהרות, ומס' מדות; קינים]. בש"ס וילנא הדפיסו בסדר זרעים ליקוט כלשהו מתוך פי"ה הרא"ש, תחת השם "פירוש הרא"ש". ברם, פירוש הרא"ש כצורתו נדפס במהדורות מסוימות של תוספות הרא"ש, וכן במשניות ב"כ [זרעים וטהרות] שבהוצאת וגשל. פירושו לתורה לוקט בספר "הדר זקנים" יחד עם פירושי התוספות על התורה. כן נדפס [ברלין ה'תקנ"ג] שו"ת בשמים ראש - אסיפת תשובות, רובן לרא"ש וחלקן לראשונים אחרים מתקופתו - אספן ר"י די מולינא, שהיה מגדולי דורו של הב"י והמבי"ט. [המהדיר ר"ש ברלין צירף מדברי תורתו תחת הכותרת "כסא דהרסנא"]. אולם, ישנן בספר תשובות אחדות שברור שאינן לרא"ש [נכתבו ברוח ההשכלה], כך שחלוקים, האם כל הספר הוא זיוף גמור, או שרק אחדות מהתשובות מזויפות [וראה חי' מהר"ם בנעט מהדור' מכון ירושלים עמ' 29].

¹⁰¹ על אודות שנת הפטירה - לכאורה התאריך הפ"א הוא הנכון יותר, שכן כתב בעל "צדה לדרך" בהקדמתו, והיה חי שני דורות אחרי הרא"ש, בעירו של הרא"ש בסוף ימיו - טוליטולה [=טולדן] - וכמו כן היה תלמידו של ר' יהודה בן הרא"ש.

¹⁰² ר' אשר, בעל הפרדס, היה תלמיד של ר' יהודה בן הרשב"א, ושל הריטב"א.

¹⁰³ נאמרו דעות שונות על אודות זהות המחבר: יש שכתבו, שהוא ר' יחיאל נכד ר' בנימין הרופא דוד שבה"ל. ויש שכתבו, שהוא ר' יחיאל בנו של הרא"ש. יש אומרים, שהוא ר' יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין הרופא - שחיבר גם ס' מעלת המדות [או: מעלות המידות]. ויש אומרים, שהוא ר' יהודה ב"ר בנימין. אחרים אומרים, שהוא ר' ישעיה ב"ר אבא מרי. על פולמוס זה, ראה הקדמת ש. בוכר לס' שבלי הלקט השלם (אות יואילך). רבים כתבו שהספר הושלם בשנת ה'עד, אך ש. בוכר שם (אות יד), טען שזו טעות. שמו של הספר הוא "תניא", אלא שאחד המדפיסים הוסיף את תיבת "רבתי" - להבדיל מספר התניא לרש"י מלאדי.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
180 ארחות חיים; [כל בו - השערה]	ר' אהרן הכהן מלונגל ב"ר יעקב	ה'סו	ה'צ (בערך)
181 הכריתות	ר' שמשון [מקינן] ב"ר יצחק		ה'צ (בערך)
182 רבינו ירוחם (ר"ו)	ר' ירוחם ב"ר משולם	ה'ל (בערך)	התחבר ה'צד
183 רבינו בחיי [עה"ת]; כד הקמח; שולחן של ארבע	ר' בחיי אבן חלווה ב"ר אשר	ה'טו	ה'ק
184 הבתים; מגדל דוד	ר' דוד דאישטיילא [הכוכבי] ב"ר שמואל		ה'ק
185 המנוחה / רבינו מנוח	ר' מנוח ב"ר יעקב. חי בתחילת האלף השני		
186 משנה כסף [עה"ת] (פירוש הכספי) ¹⁰⁴	ר' יוסף כספי ב"ר אבא מארי	ה'מ (בערך)	ה'ק (בערך)
187 דרשות ר"י אבן שועיב ¹⁰⁵	ר' יהושע אבן שועיב	ה'מ (בערך)	ה'ק (בערך)
188 מגדל עוז [על הרמב"ם] ¹⁰⁶ ; כתר שם טוב	ר' שם טוב אבן גאון ב"ר אברהם	ה'מזנ (בערך)	ה'ק (בערך)
189 רבינו קרשקש	ר' קרשקש ווידאל		
190 בחינת עולם/בחינות עולם ¹⁰⁷	ר' ידעיה הפניני ב"ר אברהם בדרשי	ה'ל (בערך)	אחרי ה'ק
191 ריא"ז; קונטרס הראיות	ר' ישעיה (אחרון) דטראני [ב"ר אליה]	ה'מ	ה'ק-קג
192 הכריתות; ר"ש מקינן	ר' שמשון מקינן ב"ר יצחק. מבעלי התוספות		ה'קי (בערך)
193 פ' רבינו מיוחס בן אליהו [עה"ת]	ר' מיוחס ב"ר אליהו		ה'קי (בערך)
194 פסקי תוספות	קיימות כמה מסורות, ראה הערה ¹⁰⁸		
195 טור; בעל הטורים; פירוש הטור [עה"ת] ¹⁰⁹	ר' יעקב ב"ר אשר	ה'כט	ה'קג
196 אבודרהם	ר' דוד אבן דרמה ב"ר יוסף. תלמיד הטור	ה'סה בערך	התחבר ה'ק
197 רלב"ג [הגרשוני]	ר' לוי בן ר' גרשום (גרשון)	ה'מח	ה'קד
198 זכרון יהודה (בן הרא"ש)	ר' יהודה ב"ר אשר	ה'ל	ה'קט
199 האגודה (מהר"ך; הר"ר ז"ך)	ר' אלכסנדר זוסלין ¹¹⁰ הכהן		ה'קט
200 כפתור ופרח	ר' אשתורי הפרחי ב"ר משה ¹¹¹	ה'מ (בערך)	ה'קטו (בערך)
201 רבי יהושע הנגיד [ש"ת] ¹¹²	ר' יהושע ב"ר אברהם	ה'ע	ה'קטו
202 מהר"ם חלאוה	ר' משה חלאוה (או מאלגואה, או מקנני) ב"ר דוד	ה'נ (בערך)	ה'קל (בערך)
203 מגיד משנה (הרב המגיד)	ר' וידאל די טולושא ¹¹³	ה'ס	ה'קל-קלה
204 חידושי רבינו פרץ [עמ"ס: שבת; עירובין; נזיר; סנהדרין]	ר' פרץ הכהן ב"ר יצחק. חברו של הר"ן ורבו של הריב"ש	ה'סה	ה'קל
205 תורת המנחה	ר' יעקב סקילי ב"ר חננאל	תלמיד הרשב"א	התחבר ה'צז

¹⁰⁴ הספר משנה כסף נחלק לשנים: טירת כסף; מצרף לכסף [וראה צפונות ג עמ' סט, שיש שכתבו שבספר מעורבים דברי מינות]. מספריו הנוספים של ר' יוסף כספי: אדני כסף [על נ"ך]; עמודי כסף ומשכיות כסף; עשרה כלי כסף; שרשות כסף; תם הכסף.

¹⁰⁵ אין להחליפו בר' יואל אבן שועיב, שחי בתקופה מאוחרת יותר [לאחר גירוש ספרד התמנה לרבה של קהילת ארגון].

¹⁰⁶ מספריו הנוספים של רבי שם טוב: כתר שם טוב [קבלה - על הרמב"ן. נד' בספר מאור ושמש, ליוורנו תקצ"ט]; בדי ארון - מגדל חננאל [נד' בספר תגין, פאריס תרכ"ן]. יש שכתבו שהיה חי בין השנים: ד'תתקצה-ה'ע, אולם זה עומד בסתירה להקדמה לספרו בדי ארון ומגדל חננאל, בה מספר רבי שם טוב שבשנת פ"ה עלה לארץ ישראל והתיישב בצפת. זאת ועוד, בשם הגדולים מובא שנמנה על תלמידי הרשב"א, ואין מסתבר שחי בדיוק את אותן השנים של רבו הרשב"א. אכן, על זהות מחבר מגדל עוז, נאמרו השערות שונות, מהן: יש שכתבו שהוא הריטב"א (הובא ב"שם הגדולים" ספרים מערכת מ) [מצויות גם השערות מוזרות, שאין כאן המקום להזכירן].

¹⁰⁷ מחיבוריו הנוספים של ר"י הפניני: אגרת שמים לרום; ביאורים על מאמרי חז"ל במדרש תהלים; לשון הזהב; מבחר הפנינים.

¹⁰⁸ מצאנו כמה דעות על אודות מחבר "פסקי תוספות": יש אומרים, שהוא הרא"ש (שם הגדולים מערכת ספרים ע' פסקי תוספות, בשם דברי אמת) ויש אומרים, שחיברם הטור (שם הגדולים שם, בשם לחם שמים [יעב"ץ] על המשניות סוף פסחים). אחרים אומרים, שהמחבר הוא ר' יחזקיה - דודו של ר"א מטוך (אוצר הספרים ע' פסקי תוספות, בשם ר"א משלצט). פעמים רבות שהחידושים שבפסקי תוספות אינם בתוס' שלפנינו, וזאת משום שהם נעשו על פי קבצי תוספות אחרים מאלו הנדפסים בגיליון הש"ס (שם הגדולים שם; וזכר יהוסף ח"א סוס"י עב).

¹⁰⁹ "בעל הטורים", בנו של הרא"ש, כתב קיצור לחיבורו של הרא"ש, נקרא בשם "ספר הרמזים" או "רמזי אשר"י", ובהוצאות התלמוד "קיצור פסקי הרא"ש".

¹¹⁰ בשער הספר שנדפס ע"י ר"ח זוננפלד [תרנ"ט] נכתב ששמו אלכסנדר, ואילו 'זוסלין' הוא כינויו.

¹¹¹ באנציקלופדיה 'אוצר ישראל' (ח"א עמ' 314) ניקדו אִישְׁתוּרִי. במבוא הוא כותב: "אמר העבד העברי איש תור"י, בעקבות כך יש שטענו שכן היה שמו, ולעומתם יש שטענו שכתב על דרך המליצה, על כך ראה תורה שבעל פה ח"ח עמ' נא.

¹¹² נו"נ לרמב"ם [=ר'] יהושע הנגיד ב"ר אברהם הנגיד ב"ר דוד הנגיד ב"ר אברהם הנגיד בן הרמב"ם]. חכמי עדן שבתים פנו אליו בשאלות וספיקות שהתעוררו להם בפסקי הרמב"ם. את תשובותיו הם שמרו בקונטרס שנקרא: "אלמסאיל" [=השאלות].

¹¹³ לדברי בעל "שלשלת הקבלה" [ירושלים תשכ"ב, עמ' קלג], שם בעמח"ס "מגיד משנה" הוא ר' יוסף טוב, וקדם לבעמח"ס "מגדל עוז".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
206 ברוך שאמר ¹¹⁴	ר' שמשון ב"ר אליעזר		
207 ר"ן (רנב"ר) [עהש"ס; על הר"ף; שו"ת; דרשות] ¹¹⁵	ר' נסים ב"ר ראובן	ה'נ-פ	ה'קלו
אחרוני הראשונים¹¹⁶:			
208 צדה לדרך	ר' מנחם בן זרח ב"ר אהרן	לפני ה'פח	ה'קלד-מה
209 צפנת פענח [עה"ת – על האב"ע]	ר' יוסף טוב עלם [הספרדי] ב"ר אליעזר	ה'צה	אחרי ה'קמח
210 הגהות אשר"י	ר' ישראל מקרמיז	ה'קכ	ה'קנ
211 ילקוט המכירי [על משלי (נקרא: הפרדס) ותהלים]	ר' מכיר ב"ר אבא מרי	חי סביב ה'ק-קנ	
212 מנורת המאור [אלנקאוה / הראשון]	ר' ישראל אלנקאוה ב"ר יוסף		ה'קנא
213 חזה התנופה [תלמיד הרא"ש]	ר' משה די ברושליש		
214 נמוקי יוסף (נימוק"י) [על הר"ף] ¹¹⁷	ר' יוסף חביבא ב"ר דוד	ה'ק	ה'קס
215 ריב"ש	ר' יצחק ב"ר ששת	ה'פו	ה'קסח
216 אהל מועד	ר' שמואל ירוני ב"ר משולם	ה'צה	חתימת הספר: ה'קנו
217 רבי אברהם קלויזנר (מהרא"ק)	ר' אברהם קלויזנר	ה'ק	ה'קסח
218 ציוני [עה"ת]	ר' מנחם ציון ב"ר מאיר	ה'ק	ה'קע
219 מנהגי מהר"ש	ר' שלום מנוישטט ב"ר יצחק. רבו של בעל הגהות אשרי		אחרי ה'קעג
220 אמרי שפר [עה"ת]	ר' יהודה, ב"ר משה המהר"ם חלאוה		ה'קפ
221 מהר"ל (מהר"י סגל/מולין) [מנהגים; שו"ת]	ר' יעקב סג"ל מולין ב"ר משה	ה'קח-כ	ה'קפז
222 אלפא ביתא; ספר הברית ¹¹⁸	ר' יום טוב ליפמן מילהויזן ב"ר שלמה		
223 האמונות	ר' שם טוב אבן שם טוב		ה'קצ
224 הפליאה [נקרא גם: הקנה; קנה בינה; טעמי מצוות]	מייחסים לר' אביגדור קרא [ראה בערכו] ¹¹⁹		
225 רבי אביגדור קרא הראשון [שו"ת; עה"ת] ¹²⁰	ר' אביגדור קרא ב"ר יצחק		ה'קצט
226 שער כבוד ה' ¹²¹	ר' אפרים אלנקאוה ב"ר ישראל		ה'רב
227 תשב"ץ (רשב"ץ); מגן אבות ¹²²	ר' שמעון דוראן ב"ר צמח	ה'קכא	ה'רד
228 העיקרים	ר' יוסף אלבו	ה'קמ-קנא (בערך)	ה'רד (בערך)

¹¹⁴ הספר נקרא גם "הגהות" ברוך שאמר – הגהות על ספר תיקון תפילין של ר' אברהם מזונשהיים. מחברו, ר' שמשון ברוך שאמר, כותב שקיבל את הכינוי הזה בילדותו, אחר שהתייתם, שהיה משכים לביהכ"נ והיה אומר ברוך שאמר בקול ערב. חי בתחילת המאה השניה לאלף השישי, והיה בן דורו של הר"ן. אכן, שלושת הספרים הבאים נכללו תחת השם "ברוך שאמר": תיקון תפילין; ברוך שאמר; אלפא ביתא.

¹¹⁵ על חידושים שיוחסו בטעות לר"ן, ראה נספח יט. המקור לשנת הפטירה הוא מבנו, ראה דרשות הר"ן מהדו' מוסד הרב קוק עמ' 16.
¹¹⁶ המופיעים בקבוצה זו [אישים שהיו כבר מפורסמים בזמן גירוש ספרד - שנת ה'רנ"ב], יש שהחשיבו מהראשונים, ויש שהחשיבו מהאחרונים. ברם, לדעת החתם סופר (דרוש לשבת הגדול תק"ע - דרשות החת"ס כרך ב עמ' 586), תקופת הראשונים מסתיימת ב"תרומת הדשן" [ז"ל: "אחרוני הראשונים, מהר"ל ומהר"י ותרומת הדשן"]. אחרים החשיבו את תקופת הראשונים רק עד הריב"ש [כולל].

¹¹⁷ חידושי ה"נימוקי יוסף" נדפסו רק בחלק מהמסכתות לצד הר"ף, וחידושיו שעל מסכתות אחרות נדפסו כספרים בפני עצמם. ה"נימוקי יוסף" על מסכתות קטנות, אינם חידושים שלו אלא חידושי הר"י מלוניל ובטעות נדפסו על שמו (העמק שאלה פ' אמור). בעבר יוחסו החידושים על הר"ף עמ"ס מועד קטן ובבא קמא לר"ן, אך כבר הוכיחו שהם לנמוק"י (חכם צבי סי' נב; יד מלאכי כללי הרמב"ן והרשב"א אות יב), דבר זה תוקן בש"ס ווילנא וצוין שם בהגהות מא"י.

¹¹⁸ ר' יו"ט היה דיין בפראג, בן דודו של המהר"ל, ותלמידו של ר' שמשון ברוך שאמר. בשנת ה'קס עמד בויכוח נגד הנוצרים. חיבר גם: ספר הניצחון; תיקון ספר תורה; ספר האשכול. על ייחוסים שונים של ספרו "אלפא ביתא", ראה נספח כא. על חיבורים נוספים שמייחסים לו, ראה: להלן ע' אורחות צדיקים בהערה; ספר ר' יום טוב ליפמן מילהויזן [אבן שמואל] פ"ג.

¹¹⁹ כך יחס הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות, מאמר אם כל חי סי' יז), אך בשם הגדולים (מערכת ספרים ע' פליאה) הביא דעות נוספות: יש אומרים, ר' נחוניא. ויש אומרים, ר' ג' קארו. אחרים אומרים, ר' קנה ב"ר אביגדור ממשפחת ר' נחוניא בן הקנה. ויש שכתב, ר' קנה אביו של ר' נחוניא.

¹²⁰ ר"א קרא [קארא] היה פייטן, מפיוטיו המפורסמים: "את כל התלאה" [במחזורי אשכנז בתפילת מנחה של יוה"כ]; "אחד יחיד ומיוחד" [הושר בקהילות אשכנז לכבוד חתן העולה לתורה, הפיוט נדפס ב"תקון הסופר והקורא" [לר"י זליגמן בער], וקיצור ממנו הודפס במשך דורות בסדרי ברכת המזון כ"זמר נאה לחתן"]. שימש עמו בדיינות [בפראג] ר' יום טוב ליפמן מילהויזן בעל "ספר ניצחון".

¹²¹ אביו של ר' אפרים אלנקאוה הוא בעל "מנורת המאור". על ר' אפרים, מסופר המעשה המפורסם "הרב אריאל" [ששבת בשממה ב'מעונות אריות' ובמוצ"ש רכב על אריה], והוא בהקדמת "פתח השער" על ספרו שער כבוד ה'.

¹²² חיבוריו הנוספים של התשב"ץ: אוהב משפט [על איוב]; אפיקומן - הגדה של פסח; זהר הרקיע [תרי"ג מצוות]; חי' הרשב"ץ; יבין שמועה; פירוש הכתובה; פירוש על ההושענות; פירוש עמ"ס ברכות; קשת ומגן; תפארת ישראל. לשלושת חלקי השו"ת שלו, צורף חלק רביעי שנקרא "חוט המשולש" ובו שלושה קובצי תשובות של שלושה מצאצאיו.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
229 מנהגים [טירנא]	ר' יצחק אייזיק טירנא [ב"ר בנימין?]	ה'קמ-קמה	ה'ר-רט
230 מהר"ו (מהר"י וויל); תקוני זבח	ר' יעקב וויל ב"ר יהודה	ה'קלג	ה'רטז
231 ר"י אבן שם טוב [על איכה]; כבוד א-להים	ר' יוסף ב"ר שם טוב	ה'קמ (בערך)	ה'רכ (בערך)
232 תרומת הדשן (מהר"א) ¹²³	ר' ישראל איסרליין ב"ר פתחיה	ה'קנ	ה'רכ (בערך)
233 דרכי הגמרא/התלמוד	ר' יצחק קנפנטון [קאנפאנטון] ב"ר יעקב	ה'קכ	ה'רכג
234 רשב"ש [ש"ת]; מלחמת מצוה; תקון סופרים	ר' שלמה דוראן ב"ר שמעון. אביו הוא התשב"ץ	ה'קס	ה'רכז
235 מהר"י ברונא (ברו"י) [ש"ת]; פסקי מהר"ב	ר' ישראל מברונא ב"ר חיים	ה'קס (בערך)	ה'רמ (בערך)
236 מהר"ם מינץ [ש"ת] ¹²⁴	ר' משה הלוי מינץ ב"ר יצחק	ה'קעה (בערך)	ה'רמ (בערך)
237 הגהות יפ"מ [על ירושלמי]	ר' מרדכי יפה מרגליות. אין להחליפו בר' מרדכי יפה בעל הלבוש		
238 מהר"ק (מהר"י קולון)	ר' יוסף קולון ב"ר שלמה	ה'קפ (בערך)	ה'רמ
239 האגור	ר' יעקב ברוך לנדא ב"ר יהודה [ליווא]		ה'רמז
240 לקט יוסף [תלמיד תרומת הדשן]	ר' יוסף יוזפא אוסטרלייך ב"ר משה	ה'קפג	ה'רמח-רנ
241 עקידת יצחק (עקידה); חזות קשה	ר' יצחק עראמה ב"ר משה	ה'קפ	ה'רנד
242 מהר"י מינץ ¹²⁵	ר' יהודה הלוי מינץ ב"ר אליעזר	ה'קסה (בערך)	ה'רסה
243 איסור והיתר הארוך ¹²⁶	ר' יונה. תלמיד מהר"ש ותרומת הדשן	לפני ה'קצ	ה'רסה
אחרונים [קדמונים]:			
244 בחינת הדת	ר' אליהו דילמדיגו ב"ר משה אבא	ה'רכ	ה'רנז (בערך)
245 החסיד יעבץ ¹²⁷	ר' יוסף יעבץ ב"ר חיים	ה'קצח (בערך)	ה'רסז
246 אברבנאל ¹²⁸	ר' [דון] יצחק אברבנאל ב"ר יהודה	ה'קצז	ה'רסח-ט
247 צרור המור [עה"ת]; אשכול הכופר	ר' אברהם סבע ב"ר יעקב	ה'ר	ה'רסט
248 נורא תהילות; עין משפט [על איוב] ¹²⁹	ר' יואל אבן שועיב. רב בתקופה שאחר גירוש ספרד		
249 מנורת המאור [אבוהב]	ר' יצחק אבוהב (הראשון)		
250 מהר"י אבוהב [על הטור]	ר' יצחק אבוהב (השני)	ה'קצג	
251 נימוקי ר' מנחם מרזבורק [מעיל צדק]	ר' מנחם מרזבורק ב"ר פנחס		
252 הליכות עולם	ר' ישועה הלוי ב"ר יוסף	ה'ר (בערך)	
253 ספר הזכרון [על רש"י עה"ת]	ר' אברהם הלוי בקראט ב"ר שלמה	ה'ר (בערך)	ה'רע (בערך)
254 רע"ב; עמר נקא	ר' עובדיה נקא מברסלוב ¹³⁰	ה'ר-רה	ה'רע-רצ
255 משיח אילמים; ספר המוסר	ר' יהודה כלץ ב"ר שלמה ¹³¹	ה'ר-רי	אחרי ה'רנב
256 ס' יוחסין	ר' אברהם זכות (זקוטו) ב"ר שמואל	ה'ריב	ה'רעד
257 משיבת נפש [עה"ת]	ר' יוחנן לוריא ב"ר אהרן	ה'ר (בערך)	ה'רעד (בערך)

¹²³ בעל תרומת הדשן חיבר גם הגהות [הגהות] שערי דורא (הגש"ד), נדפסו כמעט בכל מהדורותיו של ספר "שערי דורא".

¹²⁴ אין להחליף בינו לבין ר' משה ב"ר יהודה מינץ (ה'תקי - ה'תקצא) אב"ד אויבן-ישן [=בודפסט], שחיבר אף הוא "שו"ת מהר"ם מינץ". כן אין להחליף עם מהר"ם פאדובה שנתכנה מינץ ע"ש משפחת אשתו, ואף לא בינו לבין המהר"ם מ"ץ שקדם לו.

¹²⁵ אין להחליף בדרשות מהר"י מינץ שחיבר נכדו. תשובות נוספות שלו נמצאות בספרים: שו"ת מהרי"ק ((החדשים) סי' ה-י); מים עמוקים ((שו"ת הרא"ם ח"א) סי' לב, לט); לקט יוסף; אבקת רוכל (סי' סה).

¹²⁶ בטעות יחסו את ה"איסור והיתר" לר' יונה גירונדי, בעל השערי תשובה, החל מהמהדורה השניה [פראג תקמ"ג]. אך כאמור, זו טעות, וכפי שכתב הרמ"א בדרכי משה (יו"ד סי' נא אות ב) ר' יונה זה הוא תלמיד מהר"א בעל "תרומת הדשן". יש שכתבו, ששם אביו הוא ר' ישראל ואף זיהו אותו עם ר' איסרליין המופיע בכתבי מהר"י ברונא. בשנת ה'רי"ז אנו מוצאים את איזכור שמו כאחד מרבני העיר. המקור לשנת הפטירה ה'רס"ה, הוא מספר דור דור ודורשיו (ר"י לוינשטיין, [עמ' 59] אות תרצט), אך לא ידוע מנין לו זאת. כל מקום שמוזכר בדברי רבותינו ספר "הארוך" הכוונה לספר זה (דרכי הגמרא [לר"י קאנפנטון מקאסטיליא]). וראה עין זוכר לחיד"א מערכת ט סוף אות י. נדרשת הבחנה שלא להחליפו בספרי "איסור והיתר" אחרים: לרש"י; לרבינו ירוחם; לר' יעקב ב"ר משה מבניולש - בשיטת הקדמונים.

¹²⁷ מספריו של רבי יוסף יעבץ: אור החיים; חסדי ה'; יסוד האמונה; מאמר האחדות; פירוש על אבות; פירוש על תהלים.

¹²⁸ האברבנאל חיבר ספרים רבים, מהם: פירושו על התורה והנ"ך; זבח פסח [על הגדש"פ]; ישועות משיחו; מפעלות אלוקים; מעייני הישועה; ראש אמנה.

¹²⁹ פירושו של ר' יואל לאיכה הודפס יחד עם פירושו של ר' אברהם גלאנטי בספר "קול בוכים" [בשנת ה'רמ]. כן חיבר את עולת שבת [דרושים על סדר פרשיות השבוע].

¹³⁰ יש טוענים, שהשם "ירא" אינו שם משפחתו, אלא כינוי של ברכה, בראשי התיבות: "יהי רצוי אחיו" או "ירחמהו א-ל".

¹³¹ אין להחליפו בר' יהודה ב"ר שלמה כלץ [השני] שנולד בשנת ה'רס ונפטר אחרי שנת ה'שב.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
258 עין יעקב	ר' יעקב בן חביב ב"ר שלמה	ה'ריט	ה'רעו
259 יכין ובוועז	ר' צמח ור' שמעון דוראן, ב"ר שלמה בן הרשב"ץ		
260 מקנה אברם (ספר דקדוק) ¹³²	ר' אברהם דבלמש [די בלמש] ב"ר מאיר	ה'ר	ה'רפג
261 רא"ם [עה"ת, על הסמ"ג, שו"ת] (מזרחי) ¹³³	ר' אליהו מזרחי ב"ר אברהם	ה'רי	ה'רפה-ו
262 רד"ך [שו"ת] (מהרד"ך)	ר' דוד הכהן ב"ר חיים	ה'רכה (בערך)	ה'רפה-רפח
263 ספר המפואר; שמן זית זך; שמן משחת קודש	ר' שלמה מולכו ב"ר דוד	ה'רס	ה'רצב
264 תולדות יצחק	ר' יצחק קארו ב"ר יוסף. דודו של הב"י	ה'ריח	ה'רצה
265 תורה אור ¹³⁴	ר' יוסף אבן יחיא	ה'רנב	ה'רצח
266 בנימין זאב [שו"ת]	ר' בנימין ב"ר מתתיה		אחרי ה'רצט ¹³⁵
267 מרכבת המשנה [על אבות] ¹³⁶	ר' יוסף אלאשקור ב"ר משה (ב"ר יהודה)	ה'רל (בערך)	ה'ש (בערך)
268 זקן אהרן [שו"ת]	ר' אליהו הלוי ב"ר בנימין		ה'ש
269 רבי יוסף טאיטאצק ¹³⁷	ר' יוסף טאיטאצק ב"ר שלמה. ממגורשי ספרד		אחרי ה'ש
270 שבט יהודה [צרות ישראל וויכוחים]	ר' שלמה אבן וירגא		חי סביב ה'ש ¹³⁸
271 מהר"ם אלשקר	ר' משה אלשקר [אלאשקור/אל אשקר] ב"ר יצחק	ה'רכו	ה'שב
272 מהרא"פ / ר"א מפראג [מוזכר רבות] ¹³⁹	ר' אברהם ב"ר אביגדור		ה'שג
273 מהר"י בירב [עמ"ס קידושין; שו"ת]	ר' יעקב בי רב ב"ר משה	ה'רלד-ה	ה'שא-ו
274 מהרלב"ח	ר' לוי בן חביב, ב"ר יעקב [בעל ה"עין יעקב"]	ה'רמג (בערך)	ה'שה
275 ספורנו [עה"ת והמגילות; על אבות] ¹⁴⁰	ר' עובדיה ספורנו ב"ר יעקב	ה'רל-רמ	ה'שי
276 רבי נתן איגרא [השני]	ר' נתן איגרא מקרימונא ב"ר מנחם ¹⁴¹		
277 שלטי הגבורים [על הר"ף; על המרדכי] ¹⁴²	ר' יהושע בועז לבית ברוך ב"ר שמעון		ה'שיד-טו
278 סדר אליהו זוטא; דבי אליהו	ר' אליהו קאפסאלי ב"ר אלקנה	ה'רנ	ה'שטו
279 ר"ש סירילאו (רש"ס) [על הירושלמי]	ר' שלמה סירילאו ב"ר יוסף	ה'רנב - היה ילד	ה'שיח (?)
280 תולעת יעקב; דרך אמונה; עבודת הקדש	ר' מאיר ב"ר (אבן) גבאי		ה'שכ? ¹⁴³
281 מהר"ם פאדווה/פדואה/פדובה ¹⁴⁴ [שו"ת]	ר' מאיר קצנלנבוגן ב"ר יצחק	ה'רלג	ה'שכה
282 רבי עזריאל דאינה [שו"ת; פי' האגדות]	ר' עזריאל דאינה ב"ר שלמה. נ"נ עם מהר"ם פאדווה		

¹³² השלמה של שער בטעמי המקרא נכתבה על ידי ר' קלונימוס ב"ר דוד.

¹³³ כן נלקטו כארבעים מתשובותיו בספר מים עמוקים [בהמשך הספר מלוקטים תשובות הראנ"ח].

¹³⁴ כן כתב פירוש על המגילות, לראשונה יצא לאור בבולוניה רצ"ח, ולאחרונה הוהדר מחדש בהוצאת אורים גדולים בירושלים. בנו הוא ר' גדליה אבן יחיא מחבר "שלשלת הקבלה".

¹³⁵ ר' בנימין הדפיס את ספרו בשנת ה'רצט, כיהן כדיין בבית הדין בארטא (בצפון מערב יוון), והיה בימי ר' יוסף טאיטאצק.

¹³⁶ מספריו הנוספים של ר"א אלאשקר: התפוח; דרך עץ החיים [על הטור]; עדות ביהוסף; צפנת פענח; רפואת הנפש.

¹³⁷ תשובותיו פזורות בספרי בני זמנו, ומהם: אהלי תם; בנימין זאב; המביט. מתלמידיו: מהרשד"ם; מהר"ם אלשיך; ר' שלמה אלקבץ.

¹³⁸ הספר מתבסס על כתיב ר' יהודה אבן וירגא, ר' שלמה העתיק ממנו והוסיף עליו, ובנו ר' יוסף הוסיף עוד על אביו. נראה שר' שלמה הוא נכדו של ר' יהודה אבן וירגא שחי סביב ה'רמ, ועל פי זאת מתוארכת תקופת חייו - כשישים שנה אחרי סבו.

¹³⁹ חיבר הגהות על הטור פירוש על רש"י עה"ת, ופי' על התפילה. ספריו נדפסו בפראג, ודבריו מוזכרים רבות בספרים שונים.

¹⁴⁰ הספורנו חיבר גם ספר "אור עמים". אין להחליפו בר' עובדיה ב"ר ישראל ספורנו מבית מדרשו של רמ"ע מפאנו.

¹⁴¹ היה בדורו ורבו של ר' יהושע בועז בעל שלטי הגיבורים, אשר מביאו רבות תחת השם מהר"ן. מתשובותיו הובאו גם בשו"ת מהר"ם פאדווה, ושו"ת בנימין זאב.

¹⁴² ספריו הנוספים של ר' יהושע בועז, בעל "שלטי הגיבורים", שנדפסו בדף הגמרא: מסורת הש"ס; נר מצוה ועין משפט; תורה אור. החיבור "מסורת הש"ס" היה נקרא בראשיתו "מסורת התלמוד" [שאלוניקי רפ"ג], ונעשה 'שינוי השם' ע"י הצנזורה. בהמשך, רבי ישעיה פיק ורבי יוסף שמואל מקראקא, הרחיבו את חיבורו זה [על אודותם ראה ע': מסורת הש"ס; חידושי הש"ס]. כן חיבר את הספרים: חקור דינים; ס' הפשוטים; ס' המחלוקת. היה ממגורשי ספרד, ותלמידו של ר' נתן איגרא.

¹⁴³ בשנה זו הביא חתנו את ספרו לרפוס.

¹⁴⁴ בקרב הפוסקים האשכנזים מקובל לכנות 'מפאדווה', אולם בשאר הספרים כונה 'מפאדובה' כשם המקום כיום, או 'מפדואה' כפי שהיה שם המקום עד לפני כחמש מאות שנה. המהר"ם מפאדווה, הדפיס את תשובות ר' יהודה מינץ [המהר"י מינץ], שהיה סב אשתו, ואת סדר גיטין וסדר חליצה של חותנו ר' אברהם מינץ, וצירף אליהם את הגהותיו. כן כתב הגהות וחידושים על הרמב"ם – נדפסו עם הרמב"ם, ונציה ש"י.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
283 מעגלי צדק ¹⁴⁵ ; ש"ת רבי בנימין הלוי	ר' בנימין הלוי אשכנזי ב"ר מאיר		ה'שכה
284 נחלה ליהושע [ש"ת]	ר' יהושע צונצין		ה'שכט
285 תומר דבורה; פרדס רמונים ¹⁴⁶ (רמ"ק)	ר' משה קורדובירו ב"ר יעקב	ה'רפב	ה'של
286 טעמי המצוות	ר' מנחם הבבלי רקנטי ב"ר משה		ה'שלא (בערך)
287 רמ"א ¹⁴⁷	ר' משה איסרליש, ב"ר ישראל איסר	ה'רפה (בערך)	ה'שלב
288 כתבי האר"י (האר"ז"ל) ¹⁴⁸	ר' יצחק לוריא ב"ר שלמה	ה'רצד	ה'שלב
289 רדב"ז [ש"ת]; על הרמב"ם ¹⁴⁹	ר' דוד ב"ר [אבן] זמרא / ב"ר אברהם בן זמרא	ה'רלט-רמב	ה'שלג-שמט
290 מהר"י קורקוס	ר' יוסף קורקוס. נ"נ עם הרדב"ז		
291 מהרש"ל ¹⁵⁰	ר' שלמה לוריא ב"ר יחיאל	ה'רע (בערך)	ה'שלד
292 שולחן ערוך; בית יוסף; כסף משנה ¹⁵¹	ר' יוסף קארו ב"ר אפרים	ה'רמח	ה'שלה
293 תקון יששכר – עיבור שנים	ר' יששכר אבן סוסאן מערבי ב"ר מרדכי	ה'רע (בערך)	אחרי ה'שלה
294 מבוא שערים; אמרי שפר (מהר"ש) ¹⁵²	ר' נתן נטע שפירא [מהורודנא] ב"ר שמשון		ה'שלז
295 דברי ריבות; דברי שלום (ר"י אדריב)	ר' יצחק אדריב ב"ר שמואל	ה'רע	ה'שלז ¹⁵³
296 מאור עינים [קול אלהים; דודת זקנים; אפרי בינה]	ר' עזריה (מן האדומים) די רוס ב"ר משה	ה'רעג-ד	ה'שלח
297 מנות הלוי [על אסתר]; פיוט "לכה דודי" ¹⁵⁴	ר' שלמה אלקבץ ב"ר משה. רבו וגיסו של הרמ"ק	ה'רסה	ה'שלו-שלט
298 ראשית חכמה; תוצאות חיים	ר' אליהו די וידאש ב"ר משה. מתלמידי הרמ"ק		ה'שלט-שמה
299 מב"ט ¹⁵⁵ (ר' משה מטרנני)	ר' משה מטרנני ב"ר יוסף	ה'רס	ה'שמ
300 מהר"י בן לב (מהריב"ל)	ר' יוסף אבן לב ב"ר דוד	ה'רסה (בערך)	ה'שמ
301 פרקי משה [על אבות]; ידי משה ¹⁵⁶	ר' משה אלמושנינו ב"ר ברוך	ה'רעח (בערך)	ה'שמ
302 מכתם לדוד; כתרי תורה [על תרי"ג מצוות] ¹⁵⁷	ר' דוד ויטאל ב"ר שלמה. תלמיד חבר למהר"ם פאדווה		

¹⁴⁵ "מעגלי צדק" הוא השם שניתן במהדורה השניה למחזור שהוציא לאור עם פירוש והוספות שלו [המחזור יועד לקהילות האשכנזים שבשאלוניקי, ובמהדור הראשונה הוא נדפס ללא שם], הובא רבות במגן אברהם. ר' בנימין הוא ניין של המהר"י"ל.

¹⁴⁶ ספריו הנוספים של הרמ"ק: אור יקר; אור נערב; אילימה רבתי; זבחי שלמים; ספר גרושין; שיעור קומה; תפלה למשה.

¹⁴⁷ ספרי הרמ"א: דרכי משה; 'מפה' לשולחן ערוך; תורת החטאת; תורת העולה; מחיר יין; שו"ת הרמ"א; הגהות לספרים שונים. על הגהותיו, על שנת לידתו ועל שנת פטירתו ראה נספח כב.

¹⁴⁸ "כתבי האר"י" הוא כינוי כולל לכל הספרים שנכתבו על ידי תלמידי האר"י בשמו, בעיקר על ידי תלמידו ר' חיים ויטאל - מהר"ח"ו. מקובל שהאר"י היה אומר, שאין אחד מכל תלמידיו שמסוגל לרדת לסוף דעתו כרח"ו. במשך שנתיים שהיה האר"י בצפת, רשם רח"ו כל מילה שהוציא מפיו, ומשום כך שיטתו המובאת בספריו של רח"ו, היא השיטה המוסמכת של קבלת האר"י [ברם, יש שלא העדיפו את שיטת רח"ו יותר מהתלמידים האחרים]. על כתביו, ראה בערך "רבי חיים ויטאל" (מהרח"ו).

¹⁴⁹ מספריו הנוספים של הרדב"ז: יקר תפארת; מגדל דוד [על שה"ש]; מגן דוד; מצודת דוד [טעמי המצוות בדרך הקבלה]. כן נדפסו ליקוטים מהשו"ת שלו, תחת השם "ללשונות הרמב"ם", וכן תפילה שחיבר תחת השם "אור קדמון" או "כתר מלכות". אין להחליף את "מגדל דוד" לרדב"ז, ב"מגדל דוד" [על בבלי וירושלמי] לרידב"ז - ראה בערכו.

¹⁵⁰ ספרי המהרש"ל: חכמת שלמה; שו"ת מהרש"ל; ים של שלמה (יש"ש); יריעות שלמה [על רש"י עה"ת והמזרחי]; עמודי שלמה; עטרת שלמה [על שערי דורא]; זמירות לשבת ולמוצ"ש עם פירוש; מנורת זהב; הנהגת מהרש"ל [נשארו בכת"י חי' לארבעה טורים ועוד]. אכן, פירושו ל"שערי דורא", נדפס על ידי תלמידיו בשתי נוסחאות: האחת תחת השם "מכונות שלמה" (כול שני"ט), והשניה (באותה שנה, על ידי תלמיד אחר) תחת השם "עטרת שלמה" (לובלין שני"ט). קיימים הבדלים רבים בין שתי הנוסחאות. במהדורת "שערי דורא השלם" (וראנוב ת"ש) שולבו שתי הנוסחאות תחת השם "מכונות ועטרת שלמה".

¹⁵¹ מספריו הנוספים של מהר"י קארו (ידוע בכינויים: הרב בית יוסף; מרן; המחבר; מהריק"א): אבקת רוכל [שו"ת]; בדיק הבית [תוספות מהדורה שנייה על ה"בית יוסף"]; חי' בית יוסף [עמ"ס כתובות]; כללי הגמרא [נתחבר כפירוש על "הליכות עולם" לר' ישועה הלוי]; מגיד משרים; שו"ת בית יוסף.

¹⁵² רבי נתן נטע שפירא מהורודנא, הוא סבו של רבי נתן נטע שפירא בעל "מגלה עמוקות", ונדרשת הבחנה שלא להחליף ביניהם. פירוש "מבוא שערים" מחולק לשנים: חלקו ["מבוא שערים"] מבאר את דברי ה"שערי דורא", וחלקו ["מבוא שערים על הגהות"] דן בדברי "הגהות שערי דורא" [לבעל תורה"ד].

¹⁵³ באנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל [מרגליות] הובא שתאריך זה נכתב על מצבתו. ברם, על תאריך פטירתו מצאנו תאריכים שונים, יש שכתב ה'תל"ב, מאידך יש מי שכתב ה'שמ"ד.

¹⁵⁴ מחיבוריו הנוספים של ר"ש אלקבץ: אילת אהבים [על שיר השירים]; ברית הלוי [על הגדש"פ]; שורש ישי [על רות].

¹⁵⁵ ספרי המב"ט: אגרת דרך ה'; בית אלוקים; קרית ספר; שו"ת המב"ט.

¹⁵⁶ מספריו הנוספים של ר"מ אלמושנינו: חסד אל; מאמץ כח; תפילה למשה.

¹⁵⁷ נדפס בקושטא רצ"ו. חלק ממנו הוהדר מחדש בירושלים תרצ"ו, עם ביאור ר' יהודה אריה ב"ר ברוך.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
303 סדר היום	ר' משה ב"ר מכיר		ה'שמ
304 ארחות צדיקים [נקרא גם ספר המדות]	לא ידוע ¹⁵⁸		נדפס ה'שמא
305 תולדות אהרן [עה"ת. נד' בחומשים]	ר' אהרן מפזרו [מפיסארו]	נדפס ה'שמג-ד	לפני ה'שמג
306 כתם פז [על הזוהר]; פיוט "בר יוחאי"	ר' שמעון לביא	רמה (בערך)	ה'שמ-שמה
307 משפטי שמואל [ש"ת]	ר' שמואל קלעי ב"ר משה	ה'רס	ה'שמה
308 מתנות כהונה [על מדרש רבה]	רבי יששכר בער כץ. תלמיד הרמ"א	התחבר ה'שמד	
309 מעשי ה'; יוסף לקח [על אסתר] ¹⁵⁹	ר' אליעזר אשכנזי, ב"ר אליה (הרופא)	ה'רעג (בערך)	ה'שמו
310 שלשלת הקבלה [הסטוריה]	ר' גדליה אבן יחיא ב"ר יוסף	ה'רעה	ה'שמח
311 אגרת הטיול ¹⁶⁰	ר' חיים מפרידבורג ב"ר בצלאל	ה'רפ	ה'שמח
312 לחם משנה; לחם רב [ש"ת]	ר' אברהם די בוטון ב"ר משה	ה'שה	ה'שמח ¹⁶¹
313 מהרשד"ם	ר' שמואל די מדינה ב"ר משה	ה'רסו (בערך)	ה'שמט-נ
314 פירוש על הרמב"ם [ר' דוד עראמה]; ש"ת	ר' דוד עראמה ב"ר אברהם. חי בתקופת מהרשד"ם		נדפס ה'שה
315 נחלת צבי; עטרת צבי [א"ח] ¹⁶²	ר' צבי הירש הכהן ב"ר יוסף		ה'שנ (בערך)
316 שארית יוסף [ש"ת, ביאורים על מרדכי וטור] ¹⁶³	ר' יוסף כ"ץ ב"ר מרדכי גרשון		ה'שנא
317 מגילת אסתר [על סהמ"צ לרמב"ם]; הפסק	ר' יצחק ליאון אבן צור ב"ר אליעזר	מצאצאי מגורשי ספרד	לפני ה'שנב
318 שיטה מקובצת ¹⁶⁴	ר' בצלאל אשכנזי ב"ר אברהם	ה'רפ	ה'שנב
319 סדר ברכות (ברכת רמ"מ; מהר"ם מארפטשיק)	ר' יחיאל מיכל מוראבצ'יק [מוראפטשיק] ב"ר ידידיה		ה'שנג
320 תיקוני שבת	ר' אברהם הלוי ברוכים (מגורבי)		ה'שנג (בערך)
321 יפה תואר ¹⁶⁵	ר' שמואל יפה אשכנזי	ה'רפה	ה'שנה
322 לחם רב [א"ח]	ר' שמואל ב"ר יוסף יאסקי [יוסקה]		ה'שנו ¹⁶⁶
323 שנים עשר דרשות (מהרש"ק)	ר' שמואל יהודה קצנלבויג ב"ר מאיר ¹⁶⁷	ה'רפא	ה'שנז
324 מהר"ח [הגהות לטור] ¹⁶⁸	ר' יהודה לייב חנהליס [חנלש] מלובלין ב"ר מאיר		ה'שנו-ז
325 אלשיך; תורת משה (מהר"ם אלשיך)	ר' משה אלשיך ב"ר חיים	ה'רסז-ח	ה'שנח

¹⁵⁸ ספר אורחות צדיקים מחברו עלום. יש ששיערו (שער הספר, וילנא תרע"ד) שמחברו הוא ר' יום טוב ליפמן מיהליוזן, בעל ספר הניצחון, שפעל סביב שנת ה'קס, אך כבר עירערו על קביעה זו. יש מי שייחסו לרבינו יונה (בית הלל [קאלמייא] ס"ח, קכג), אך כבר טענו על כך שבספר מוזכרים חכמים שחיו בתקופה מאוחרת יותר - הסמ"ג הוא מהאחרונים המוזכרים שם. יש ששיערו שמחברו הוא מתלמידי הרא"ש (מנוחה שלום [לר"ח סופר] ח"ב ס"י לו אות ב). מנגד, יש שהוכיחו שהספר התחבר בין השנים ה'ר-ה'רס (ר"ג זלושינסקי, במבוא למהדורתו).

¹⁵⁹ כן נדפסה הגדת רבי אליעזר אשכנזי – מתוך הספר מעשי ה'. כמו כן, ר"א אשכנזי חיבר סליחות על תחלואי ילדיו.

¹⁶⁰ ספריו הנוספים של רבי חיים מפרידבורג: באר מים חיים [על פירש"י עה"ת]; ספר החיים; ויכוח מים חיים; עץ חיים. ר"ח הוא אחיו של המהר"ל מפראג וחבירו של הרמ"א.

¹⁶¹ שנת הפטירה הלחם משנה שמצויינת כאן היא הרווחת, ברם יש שערערו על קביעה זו, ולדעתם נפטר אחרי שנת ה'שנב - ראה סיני כרך ע עמ' רלז. כמו כן, ישנם מקומות שמוזכר שמו: ר' חייא אברהם.

¹⁶² אין להחליפו בנחלת צבי [לראצ"ה אייזנשטט] שנדפס על השו"ע.

¹⁶³ כמו כן, הוא הגיה והוציא לאור את "ספר האגודה" לר' אלכסנדר זוסלין הכהן, קראקא של"א.

¹⁶⁴ שיטה מקובצת על שבת נדפס בסוף "חי' המאירי" (וינה תרכ"ב), על גיטין ב"שיטת הקדמונים" [שם נוספו גם קטעים חדשים על קידושין ובבא מציעא] וב"אהל יצחק", על חולין במהדור' המכונים "אופק" ו"אהבת שלום". על מס' נזיר נדפס גם בספר "תורת נזיר", על סוטה נדפס גם בספר "ברית יעקב". שיטה מקובצת על ביצה מיוחס לר"ב אשכנזי, אך אין ודאות שהחיבור יצא מתחת ידו, הוא נדפס גם בספר "נחלה ליהושע". ר"ב אשכנזי קרא לשיטה מקובצת בשם "אסיפת זקנים". כמו כן, מצויים חיבורים של מחברים שונים שנקראים בשם "שיטה מקובצת".

¹⁶⁵ חיבוריו הנוספים של ר' שמואל יפה אשכנזי: יפה קול; יפה ענף; יפה מראה; יפה עינים.

¹⁶⁶ כן נכתב על מצבתו, אולם בשנת ה'שעד נתן הסכמה על פי' עץ שתול [על ספר העיקרים].

¹⁶⁷ אביו הוא המהר"ם פאדווה. ראוי לציין, כי המהרש"ק כונה גם בשם: מינץ, כשם משפחת אמו. דבר שגרם למדפיסי המהדורה השניה של הספר, בלבוב תקנ"ח, לקרוא לספר שנים עשר דרשות למהר"י מינץ. כינוי זה גרם לרבים לטעות וליחס את החיבור לזקנו ר' יהודה מינץ. בספר "נחלת יעקב" נאספו רבות מתשובותיו, על ידי תלמידו ר' יעקב הלפרין [בספר לוקטו תשובות מגדולי איטליה שבתקופת המהרש"ק, וחברי וחכמי בית מדרשו]. כן נזכרו תשובותיו ביתר ספרי השו"ת שבתקופתו.

¹⁶⁸ ספרו של המהר"ח (מהר"ל מלובלין) נקרא "ויגש יהודה". בשנת ה'תק"נ נדפס הספר "חידושי מהר"ח והגהות", מה שמקורו מהמהר"ח צויין: "מהר"ח", ושאר ההגהות הן מבני המהדיר, ר' יוסף ור' מיכאל שמעון בני ר' יחיאל מיכל מייא [אכן בספר מעלות היוחסין עמ' כא, ציין שהן מהבן ר' יוסף. ר' יוסף נפטר בשנת תקע"א, ור' מיכאל שמעון נפטר בשנת ה'תקצג]. חיבור זה הוא מנושאי כליו של הטור. המהר"ח נמנה על תלמידי הרמ"א.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
326	חרדים ¹⁶⁹	ר' אלעזר אזכרי ב"ר משה	ה'רצג
327	מהרש"ך	ר' שלמה הכהן ב"ר אברהם	ה'רפ (בערך)
328	מדרש שמואל [על אבות] ¹⁷⁰	ר' שמואל די אוזידה ב"ר יצחק	ה'שה-שטו
329	עצמות יוסף [עמ"ס קידושין] ¹⁷¹	ר' יוסף אבן-עזרא ב"ר יצחק	ה'שסה
330	עמק ברכה [הל' ברכות תפילה ומועדים] ¹⁷²	ר' אברהם [שעפטלש] הלוי הורוויץ ב"ר שבתי	לפני ה'שי
331	מטה משה; הואיל משה [עה"ת]	ר' משה מ"ת ב"ר אברהם	ה'ש (בערך)
332	מגדל דוד [על הלבוש]	ר' דוד מרוסיה ב"ר יהודה	ה'שסו-שעו ¹⁷³
333	מהר"ם גאלנטי [שו"ת] ¹⁷⁴	ר' משה גאלנטי ב"ר מרדכי	ה'רצ (בערך)
334	בני שמואל [על טור וב"י, ושו"ת] (מהרש"ח)	ר' שמואל חיון ב"ר יצחק. נכד מהרש"ם ותלמיד הלח"מ	ה'שסח
335	מהר"ל מפראג ¹⁷⁵	ר' יהודה ליוואני (ב"ר בצלאל	ה'רעב-רפו
336	ביאור רבי יוסף מקרמניץ ל"שערי דורא"	ר' יוסף מקרמניץ (קרמניצר), תלמיד הרמ"א	נדפס ה'שסט
337	כלי חמדה [עה"ת]; כלי יקר; כלי פז ¹⁷⁶	ר' שמואל לניאדו ב"ר אברהם	ה'שע
338	חפצי בה	ר' יוסף מערבי (מוגרבי) אבן טבול. תלמיד האר"י	אחרי ה'שע
339	מנחת יהודה [על פירש"י עה"ת]	ר' יהודה לייב איילנבורג ב"ר עובדיה	ה'שעא
340	חכמת מנוח; מנוח מצא חן; מנוח הלבבות	ר' מנוח הענדיל [הנדל] ב"ר שמריה	ה'ש
341	ערך לחם (מהריק"ש) ¹⁷⁷	ר' יעקב קאשטרו (קאסטרו) ב"ר אברהם	ה'רפה
342	לבוש ¹⁷⁸	ר' מרדכי יפה ב"ר אברהם	ה'רצ
343	שלטי הגבורים (החדש) [על עניני המקדש]	ר' אברהם פוטלאונה משער אריה	ה'שב
344	ראנ"ח; מים עמוקים [וראה ערך: רא"ם]	ר' אליהו ב"ר חיים	ה'רצ (בערך)
345	צמח דוד [הסטוריה]; נחמד ונעים/מגן דוד	ר' דוד גאנז ב"ר שלמה	ה'שעג
346	סמ"ע; דרישה; פרישה	ר' יושע וולק כ"צ (יהושע פלק כהן) ב"ר אלכסנדר	ה'שעד
347	גדולת מרדכי (אנשי שם על המרדכי); אגודת אזוב	ר' ברוך מגניץ [גנעץ] ב"ר דוד	לפני ה'שעה

¹⁶⁹ מחיבוריו הנוספים של ר"א אזכרי - בעל החרדים: דברי כיבושין, פי' על הירושלמי. חיבר את הפיוט המפורסם "ידיד נפש".

¹⁷⁰ מספריו הנוספים של ה"מדרש שמואל": לחם דמעה [על איכה]; אגרת שמואל [על רות].

¹⁷¹ מספריו הנוספים של ר"י אבן עזרא: משא מלך [דיני מיסים]; שו"ת רבי יוסף ׳ן עזרא. יש שכתבו שנפטר בשנת ה'שסב - בערך.

¹⁷² מחיבוריו הנוספים של ר"א שעפטליש הורוויץ: ברית אברהם [על תשובה]; חסד לאברהם [על שמונה פרקים לרמב"ם]; יש נוחלין [צוואה]. הספר "עמק ברכה", חובר גם ע"י בנו ר' ישעיה - בעל השל"ה - שהוסיף בו הוספות. כמו כן, נוספו בו הגהות של נינו - הנכד והמור"ל של השל"ה - ר' אברהם ב"ר שבתי שעפטל, שצייר אף את הגהות וחיידושי אביו [בעל "ווי העמודים"].

¹⁷³ בשנת ה'שעו נדפס הספר והמחבר נזכר בברכת המתים [ז"ל], ובהסכמת רבני פראג, נכתב שבנו הישיש הזקן מביאו לדפוס. בהקדמה כותב המחבר, שקודם שהביא לדפוס את ספרו, שמע על חיבורו של ר' יהושע ולק, ספר מאירת עינים [סמ"ע], שנדפס בפראג ה'שסו. במהדור' זכרון אהרן כינהו ר' דוד מלובלין [הערותיו על הלבוש נד' במהדור' זכרון אהרן ב"ליקוטי הערות"], אך הוא חותם בהקדמה: "הקטן דוד בן לא"א כבוד החסיד רבי יהודא זכרוננו לחיי העול' הבא הגר לע"ע בארץ רוסיה".

¹⁷⁴ ספריו הנוספים של מהר"ם גאלנטי: ירכתי המשכן [על הרמב"ם]; מפתח הזוהר; קהלת יעקב.

¹⁷⁵ ספרי המהר"ל: אור חדש; באר הגולה; גבורות ה'; גור אריה; דרושים על התורה והמצוות; דרוש נאה; דרשות המהר"ל; דרך חיים [על אבות]; הגדת מהר"ל [אכן טענו כי ההגדה על פירושה אינם אלא זיוף בשמו, אם כי רוב הפירושים שבה נלקטו מספרו גבורות ה', על כך ראה מוריה שנה יד גליון ג-ד עמ' קב]; זכר צדיק; חי' אגדות; חי' גור אריה [עה"ש"ס]; חי' מהר"ל [על: ש"ס; טור יו"ד]; נצח ישראל; נר מצוה; נתיבות עולם; פירושי מהר"ל [אגדות הש"ס]; תפארת ישראל.

¹⁷⁶ אין להחליף את ה"כלי חמדה" על התורה לר"ש לניאדו (בעל הכלים), עם ה"כלי חמדה" על התורה לרמד"ר פלצקי. כן אין להחליף את ספרו "כלי יקר" עם ה"כלי יקר" על התורה לר' שלמה אפרים מלונטשיץ.

¹⁷⁷ ר"י קאשטרו מכונה גם: ריק"ש או מוהריק"ש, ולעיתים מהריק"א [ודרושה הבחנה שלא להחליפו עם ר"י קארו, ה"בית יוסף", שמכונה רבות: מהריק"א], במצרים ראו בו גדול הדור וקראו לו "מרא דאתרא". חיבורו "ערך לחם" [הגהות על השו"ע - כמו הגהות הרמ"א] מכונה גם ספר מוהריק"ש או הגהות מוהריק"ש. ספריו הנוספים: אהלי יעקב [שו"ת]; תולדות יעקב [עמ"ס ביצה]; שיטה עמ"ס ב"ק (תשס"ח, מכון אהבת שלום).

¹⁷⁸ הלבוש מכונה על שם ספריו - עשרה לבושים: לבוש האורה [עה"ת]; לבוש התכלת [או"ח א]; לבוש החור [או"ח ב]; לבוש עטרת זהב [יו"ד]; לבוש הבוץ והארגמן [אהע"ז]; לבוש עיר שושן [חור"מ]; לבושי אור יקרות כולל בתוכו שלושה לבושים - לבוש אבן יקרה, לבוש אדר היקר ולבוש פינת יקרת. כן חיבר "הגהות רבי מרדכי יפה" על ספר שערי דורא. ו"ביאורי יפה" על ספר צורת הארץ לר"א ברבי חייא [ראה בערכו], נד' בסוף לבושי אור יקרות מהדור' זכרון אהרן. דרושה הבחנה שלא להחליפו עם ר' מרדכי יפה מרגליות, שחיבר הגהות על הירושלמי, ואשר חי בתקופת מהר"ם מינץ.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
348 חוט השני [ש"ת]	ר' יאיר ור' משה שמשון ור' שמואל בכך. ראה הערה 179		
349 דגל אהבה; מעין גנים; ערוגת הבושם	ר' שמואל ארקיוולטי ב"ר אלחנן יעקב	ה'רצ	ה'שעו
350 מהר"ם מלובלין ¹⁸⁰	ר' מאיר ב"ר גדליה	ה'שיח	ה'שעו
351 חי' רבי משה קזיס	ר' משה קזיס	ה'שי	ה'שעז
352 בית פנחס [עמ"ס יבמות ומכות]	ר' פנחס הלוי הורוויץ ב"ר ישראל	ה'ש (בערך)	ה'שעח
353 כלי יקר [ע"ת] ¹⁸¹	ר' שלמה אפרים מלונטשיץ ב"ר אהרן. תלמיד המהר"ל	ה'ש	ה'שעט
354 שפע טל; נשמת שבתי הלוי	ר' שבתי שפטיל הלוי הורוויץ ב"ר עקיבא	ה'שכה	ה'שעט
355 אמרי ישר [על מדרש רבה] ¹⁸²	ר' וידאל הצרפתי ב"ר יצחק	ה'ש (בערך)	ה'שעט-שפ
356 משאת בנימין [ש"ת]; מצוות נשים [ידיש]	ר' בנימין אהרן סלניק ב"ר אברהם	ה'רצ	ה'שפ
357 עשרה מאמרות ¹⁸³ (רמ"ע מפאנו)	ר' מנחם עזריה ז"ל פאנו ב"ר יצחק ברכיה	ה'שח	ה'שפ
358 נחלת יעקב [ש"ת]; שושנת יעקב	ר' יעקב הלפרין ב"ר אלחנן		¹⁸⁴
359 מלאכת שלמה [על המשנה]	ר' שלמה עדני ב"ר ישועה	ה'שכז	ה'שעט ¹⁸⁵
360 רבי חיים ויטאל (מהר"ו) ¹⁸⁶	ר' חיים ויטאל ב"ר יוסף	ה'שג	ה'שפ-פה?
361 באר שבע; צידה לדרך [על רש"י ע"ת]	ר' יששכר בער איילנבורג ב"ר ישראל לעזער פרנס	ה'שי	ה'שפג
362 מהר"י באסאן [ש"ת] ¹⁸⁷	ר' יחיאל באסאן ב"ר חיים		ה'שפה
363 שתי ידות (רמד"ל) ¹⁸⁸	ר' מנחם די לונזאנו ב"ר יהודה	ה'שטו (בערך)	ה'שעט-פו
364 תורת אמת [ש"ת] (מהר"א ששון)	ר' אהרן ששון ב"ר יוסף	ה'שי-שטו	ה'שפו
365 מנחת שי [על התנ"ך]	ר' ידידיה שלמה [רפאל] מנורזי [מנורצי] ב"ר אברהם	ה'שכ (בערך)	ה'שפו
366 נתיבות משפט [על רבינו ירוחם] ¹⁸⁹	ר' חיים אלגאזי ב"ר אברהם		ה'שפט
367 שני לוחות הברית (של"ה) ¹⁹⁰	ר' ישעיהו הלוי הורוויץ ב"ר אברהם	ה'שיח-כ	ה'שצ

¹⁷⁹ בעל ה"חיות יאיר" [ראה בערכו] הו"ל את הספר, וציירף לו את תשובותיו, אך רוב התשובות הן מאביו ר' משה שמשון בכרך [לידה: ה'שסז, פטירה: ה'תל] ומזקנו ר' אברהם שמואל ב"ר יצחק בכרך [לידה: ה'שלה, פטירה: ה'שעה].

¹⁸⁰ ספרי המהר"ם: מאיר עיני חכמים [נד' בסוף הגמ' בסמוך למהרש"א, תחת השם: מהר"ם]; מנהיר עיני חכמים, ויניציאה שע"ח, מאוחר יותר נדפס הספר בשם שו"ת מהר"ם מלובלין.

¹⁸¹ ספריו הנוספים של הכלי יקר: אורח לחיים; עוללות אפרים; עיר גבורים; עמודי שש; רבבות אפרים; שפתי דעת.

¹⁸² מספריו הנוספים של ר' וידאל הצרפתי: דרך הקודש [על תורת כהנים]; הגהות על הרא"ם [נד' בספר נימוקי שמואל לר"ש הצרפתי]; צוף דבש [ע"ת], כולל מגילת סתרים [על אסתר], הצעת רות [על רות], אוצר נחמד [על תהלים].

¹⁸³ מספריו הנוספים של הרמ"ע מפאנו: אלפסי זוטא; חבל נביאים; ימין ה'; שבעים ושתיים ידיעות; שברי לוחות [יש בו שני מאמרים לרמ"ע מפאנו, ומאמר אחד לר"ש אלקבץ]; שו"ת הרמ"ע מפאנו. בחלק מהדפוסים, הספר "עשרה מאמרות" היה נקרא "אמרות טהורות".

¹⁸⁴ בשנת ה' שפג היה כבר בן שבעים כפי שהוא כותב בהקדמת ספרו "נחלת יעקב". במסגרת זו, יוזכר ר' לייב סרוואל המופיע בספרות תקופה זו - בספרים: נחלת יהושע; מהרי"ט (סי' קמח); מהר"ם גלאנטי (סי' קכה); באר שבע (סי' עב); מהר"י לבית הלוי (כלל ב סי' כה, מ).

הובא בבית שמואל (אהע"ז סי' ד סי' ק"ט), ובמשאת משה (לר"מ ישראל) אהע"ז סי' מ, ועוד.

¹⁸⁵ בשנה זו נפטרו במגפה אשתו ושבעת ילדיו, וסמוך לעת ההיא הוא נפטר. יש מי שכתב שנפטר בשנת ה'שצ - כנראה מהשערה.

¹⁸⁶ ר' חיים ויטאל כתב את תורת רבו האר"י בחבוריו הגדולים: עץ חיים; פרי עץ חיים; "שמונת השערים" [הלוא הם: שער היחודים ותיקון עונות; שער מאמרי רשב"י; שער מאמרי רז"ל; שער הפסוקים; שער המצות; שער הכוונות; שער רוח הקודש; שער הגלגולים]. כן כתב את הספרים: אגרת לקץ הימין; אוצרות חיים; ארבע מאות שקל כסף; דרך חיים; לקוטי תורה; מבוא שערים; סדור אריז"ל; ספר הגלגולים; ספר החזיונות; ספר התכונה; עולת תמיד; עץ הדעת טוב; שערי קדושה. שלושה ספרים נוספים: ספר הדרושים; ספר הכוונות; ספר הליקוטים - ספרים אלו מכונים "ת"ר ניירים". על ספרים אלו, על ספר הכוונות נוסף, על מהדורות כתביו של רח"ו, ועל הספרים שיצאו לאור אחר פטירתו ע"י מהר"י צמח, ראה נספח כג.

¹⁸⁷ אין להחליפו במהר"י באסאן [ר' ישעיהו באסאן] בעמח"ס לחמי תודה, שהיה רבו של הרמח"ל, ועמד לימין הרמח"ל בזמן הפולמוס שהתעורר כנגדו. וראה להלן בערכו.

¹⁸⁸ מחבוריו הנוספים של מהר"ם די לונזאנו: אמרי אמת; הגהות מהר"ם די לונזאנו [על הירושלמי, הובאו בספר ככר לאדן לחיד"א]. ספר "שתי ידות" מחולק לידיים: יד עני - חיבוריו שלו, ויד המלך - מדרשים שונים. כל יד מחולקת לאצבעות [חלקן נדפסו בפני עצמן], יד עני: אור תורה; מעריך; עבודת מקדש; דרך חיים; טובה תוכחת. יד המלך מחולקת לחמישה מדרשים שונים.

¹⁸⁹ "נתיבות משפט" התחבר על חלק המישרים [דיני חו"מ] שברבינו ירוחם. דרושה הבחנה שלא להחליפו עם ספר "נתיבות המשפט" על שו"ע חו"מ. כן יש להבחין, בין המחבר ר' חיים אלגאזי ב"ר אברהם, ובין ר' חיים אלגאזי ב"ר מנחם בעל "בני חיי", ובין ר' חיים אלגאזי בעל "דרך עץ החיים".

¹⁹⁰ מספריו הנוספים של השל"ה הקדוש: מצות תפילין; סידור "שער השמים"; שמות גיטין; בגדי ישע [על סדר מועד; על המרדכי].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
368 יוסף אומץ ¹⁹¹	ר' יוסף (יוזפא) האן נורלינג ב"ר זליגמאן	ה'של	ה'שצ
369 מהרש"א ¹⁹²	ר' שמואל אליעזר הלוי איידלס ב"ר יהודה	ה'שטו-כה	ה'שצב
370 תורת חיים; צאן קדשים (מהרח"ש) ¹⁹³	ר' אברהם חיים שור ב"ר נפתלי צבי הירש		ה'שצב
371 באור החיים [עה"ת]; שו"ת רבינו חיים כפוס	ר' חיים כפוס	ה'שא (בערך)	ה'שצא ¹⁹⁴
372 מגלה עמוקות ¹⁹⁵	ר' נתן נטע שפירא ב"ר שלמה	ה'שמה (בערך)	ה'שצג
373 תבואות שור [הישן/הראשון. קיצור ב"י]	ר' אפרים זלמן שור ה"ר נפתלי הירש		ה'שצד
374 מהריט"ץ (מהרי"ט צהלון)	ר' יום טוב צהלון ב"ר משה	ה'שיט (בערך)	ה'שצח+
375 מהרי"ט (מהרימ"ט)	ר' יוסף טראני, ב"ר משה מטרני [המבי"ט]	ה'שכח-ט	ה'שצט
376 נחלת יעקב [עה"ת] ¹⁹⁶	ר' יעקב (יעקל) סולניק ב"ר בנימין אהרן [ה"משאת בנימין"]		ה'שצט
377 מעבר יבק; אשמורת הבקר	ר' אהרן ברכיה מודינה ב"ר משה		ה'שצט
378 ב"ח [על הטור; שו"ת] ¹⁹⁷	ר' יואל סירקיש, ב"ר שמואל יפה	ה'שכא	ה'ת
379 מהר"ם שיף	ר' מאיר הכהן שיף	ה'שסה	ה'תא
380 טל אורות (הקדמון); חנוכת הבית	ר' שאול ב"ר דוד	ה'של (בערך)	אחרי ה'תא
381 אבי הש"ך ¹⁹⁸	ר' מאיר כ"ץ ב"ר משה		ה'תג
382 חסד לאברהם ¹⁹⁹	ר' אברהם אזולאי ב"ר מרדכי. זקנו של החיד"א	ה'של	ה'תד
383 שי למורא	ר' שבתי [ב"ר] יונה. חי בתקופת המהרח"ש (שם הגדולים)		
384 תורת חיים [שו"ת] (מהרח"ש)	ר' חיים שבתי ב"ר שבתי	ה'שי-שיז	ה'תז
385 גידולי תרומה; בינה לעיתים	ר' עזריה פיג'ו ב"ר אפרים	ה'שלט	ה'תז
386 נבחר מכסף [שו"ת] [רי"א/ף/ף] ²⁰⁰	ר' יאשיהו פינטו ב"ר יוסף	ה'שכה	ה'תח
387 מגיני שלמה; שו"ת פני יהושע ²⁰¹	ר' יהושע ב"ר יוסף	ה'שנג	ה'תח
388 ארי נוחם; זקני יהודה ²⁰²	ר' יהודה אריה ממודינא [די מודינא] ב"ר יצחק	ה'שלא	ה'תח

¹⁹¹ אין להחליפו עם ספר יוסף אומץ שחיבר החיד"א.

¹⁹² את המהדורא בתרא למהרש"א חיבר חתנו ר' משה ב"ר יצחק מלובלין [נפטר ה'תכט].

¹⁹³ בעל ה"תורת חיים" על הש"ס מכונה רבות בשם מהרח"ש, ונדרשת הבחנה שלא להחליפו בשו"ת "תורת חיים" לר"ח שבתי המכונה אף הוא מהרח"ש – על אודותיו ראה בערכו.

¹⁹⁴ ברם, יש שכתב שר"ח כפוס נולד בשנת ה'שכ (בערך), ונפטר בשנת ה'שצט (ראה: דברי ימי ישראל בתוגרמה ח"ג עמ' 247-246; סיני כרך ל עמ' עו-עט).

¹⁹⁵ שני ספרים כתב תחת השם "מגלה עמוקות" האחד הוא על פ' ואתחנן [קראקא שצ"ו], והשני הוא עה"ת [לכוב תקנ"ה]. כן כתב את הספרים: חידושי אנשי שם [על הרי"ף]; פירוש על הזוהר [לובלין שפ"ג]. חמשה עשר ספרים כתב, כנגלה ובנסתר, מהם שבעה על התורה - אך לא כולם נדפסו.

¹⁹⁶ חיבור זה הוא על רש"י על התורה, ואין להחליף בנחלת יעקב עה"ת לבעל "נתיבות המשפט".

¹⁹⁷ מספריו הנוספים של הב"ח: ביאורי הב"ח [על פרס רימונים לרמ"ק]; הגהות הב"ח [על הש"ס, הרא"ש והרי"ף]; משיב נפש [על מגילת רות]. משערים כי הוא מכונה סירקיש על שם אמו "סירקה" [שרה?]. שם המשפחה של אביו "יפה", זו המצאה שנעשתה כמאה וחמישים לאחר פטירתו [על שם זקנו של הב"ח ר' משה יפה]. על אודות שנת הלידה המקובלת יש שפקפקו, אכן קיימת הסכמה שנולד בטוח השנים שח-שכז (ראה אור ישראל [מאנסי] שנה ב, ג [ז] עמ' קעט).

¹⁹⁸ שו"ת לאביו של הש"ך, נדפס בספרו של הש"ך "גבורת אנשים".

¹⁹⁹ ספרי זקנו של החיד"א [=סב סבו] ה"חסד לאברהם": אהבה בתענוגים; בעלי ברית אברהם; הגהות על הלבוש; זהרי חמה; כנף רננים; מעשה חושב; פי' למסכת אבות; קרית ארבע [על הזוהר, נחלק לשלושה חלקים: "אור החמה", "אור הלבנה", ו"אור הגנוז". הספר "זהרי חמה" הוא השלמה לספר "אור החמה", והוא מתורת ר"א גאלנטי בספרו "ירח יקר", בשל כך החיבורים זהרי חמה ואור החמה מכונים לעיתים "ירח יקר"]. בטעות יחסו אליו את החיבור "מקדש מלך" על הזוהר, ואינו אלא לר' אברהם אזולאי ממרכיש, תלמיד ר' יצחק בן לזיה.

²⁰⁰ מספריו הנוספים של ר"י פינטו: דברי יאשיהו - טוב עין; כסף מזוקק [עה"ת]; כסף נבחר [עה"ת]; כסף צרוף [על משלי]; מאור עינים [על עין יעקב]; פניני דברי יאשיהו; רי"ף [על עין יעקב].

²⁰¹ מתשובותיו של ה"מגיני שלמה" נתפרסמו בספרי השו"ת: תשובות גאוני בתראי [טורקא תקכ"ד]; בית חדש הישנות [פפד"מ תנ"ז]; בית חדש החדשות [קארץ תקמ"ה]; גבורת אנשים [דסוי תנ"ז], ועוד.

²⁰² ספריו הנוספים של ר"א מודינא: בחינת הקבלה; בית לחם יהודה; בית יהודה; לב האריה; מגן וחרב; מגן וצינה; מדבר יהודה; סוד ישרים; סוד מרע; פי אריה; צרי לנפש; שולחן ערוך. חיבר פיוטים חלקם כונסו בספר תפילות ישרים. חיבר את הפיוט הנאמר בתפילת יום כיפור קטן "יום זה יהי משקל כל חטאתי".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
389	איגרת הקודש [לער"פ]; דן ידין ²⁰³	ר' שמשון מאוסטרופולי ב"ר פסח	ה'תח
390	ילקוט חדש (ילקוט הישראלי)	ר' ישראל מבלז'ץ ב"ר בנימין	אחרי ה'תח
391	איתן האזרחי [ש"ת]	ר' אברהם הכהן רפאפורט ב"ר ישראל יחיאל	ה'תיא ²
392	שו"ת מהר"ש הלוי	ר' שלמה הלוי ב"ר יצחק. אין להחליפו במהר"ש אלקבץ	לפני ה'תיב
393	לב שמח [על סהמ"צ; ש"ת]	ר' אברהם אליגרי ב"ר שלמה	ה'תיב
394	שכחת לקט (השלמה לילקוט חדש)	ר' נתן בון ב"ר יצחק יעקב. נד' גם בסוף ילקוט הראובני	אחרי ה'תיב
395	קרבן אהרן [על ת"כ] ²⁰⁴	ר' אהרן אבן חיים ב"ר אברהם	ה'שצב
396	תוספות יום טוב ²⁰⁵	ר' יום טוב [ליפמן] לוי הלר [העליר] ²⁰⁶ ב"ר צבי נתן	ה'תיד
397	שו"ת מגן גבורים	ר' דניאל אישטרושה	ה'תיד
398	חלקת מחוקק	ר' משה לימא	ה'שנא
399	מצרף לחכמה (יש"ר מקנדיאה) ²⁰⁷	ר' יוסף שלמה רופא דילמדיגו ב"ר אליהו	ה'תטז
400	נשמת חיים	ר' מנשה ב"ר ישראל	ה'תיח
401	מהר"ם די בוטון [ש"ת]	ר' מאיר די בוטון ב"ר אברהם	לפני ה'תכ
402	ווי העמודים [נכרך עם ספר אביו - השל"ה]	ר' שבתי שעפטיל הלוי הורוויץ ב"ר ישעיה	ה'תכ
403	צמח צדק [ש"ת] (צמח צדק הראשון)	ר' מנחם מנדל קרוכמל ב"ר אברהם	ה'תכא
404	ראש יוסף [על טור ב"; ש"ת]; עבודת משא	ר' יוסף אישקאפה ב"ר שאול	ה'תכב
405	אור צדיקים [הנהגות ומוסר]; דרך סעודה ²⁰⁸	ר' מאיר הכהן פופרש ב"ר יהודה לייב	ה'תכב
406	ברית שלום [עה"ת ומגילות והגש"פ]	ר' פינחס ב"ר פילטא	ה'תכג
407	ש"ך ²⁰⁹	ר' שבתי הכהן ב"ר מאיר	ה'תכג
408	חנוכת התורה ²¹⁰ (הרבי ר' העשיל)	ר' אברהם יהושע העשיל ב"ר יעקב	ה'תכד
409	נגיד ומצוה; לחם מן השמים ²¹¹	ר' יעקב צמח ב"ר חיים	ה'תכז
410	ט"ז [=טורי זהב]; דברי דוד [על רש"י עה"ת]	ר' דוד הלוי ב"ר שמואל	ה'תכז
411	קיקיון דיונה	ר' יונה תאומים, ב"ר ישעיהו מפראג	ה'שנו ²¹²
412	באר הגולה	ר' משה רבקה	ה'תלא

²⁰³ מספריו הנוספים של ר"ש אוסטרופולר: ליקוטי שושנים; ליקוטים; ניצוצי שמשון. החיבור "דן ידין" התחבר על ספר "קרניים". על מחבר ה"קרניים", כתב ר' שמשון בהקדמה, שיש אומרים שהוא ר' יצחק בן הראב"ד, ויש אומרים שהוא ר' אהרן מעיר גולה קרדינא [=ר' אהרן אברהם ב"ר ברוך הלוי, מחבר "אגרת הטעמים" (שער הספר). יש מי שטען שספר קרניים הוא יצירתו של ר' שמשון עצמו, שחיבר גם את הפירוש "דן ידין" (שבתי צבי [ג. שלום] ח"א עמ' 67 הערה 1)].

²⁰⁴ מחיבוריו הנוספים של ר' אהרן אבן חיים: מדות אהרן [על ברייתא דרבי ישמעאל - שבתחילת תורת כהנים]; לב אהרן [על נ"ך].
²⁰⁵ ספריו הנוספים של ה"תוס' יו"ט": "מעדני יו"ט" [נקרא מקדם מעדני מלך], ו"דברי חמודות" [נקרא מקדם לחם חמודות], והם חיבוריו על הרא"ש של הסדרים זרעים קדשים וטהרות. חיבורו על הרא"ש של סדר נזיקין, נקרא "פלפולא חריפתא". כן חיבר: ביאור לספר בחינת עולם; ברית מלח; דרוש חידושי הלכנה; הגהות וביאורים לספר "גבעת המורה"; הגהות על הטור [וארשא תרכ"ב]; מגילת איכה; מלבושי יום טוב [על הלבוש או"ח]; צורת הבית [צורת ביהמ"ק].

²⁰⁶ שמו המלא של בעל "תוס' יו"ט", הוא רבי גרשון שאול יום טוב ליפמן העליר ולרשטיין. גרשון-שאול הוא שם שנוסף לו בעת מחלתו.
²⁰⁷ ספריו הנוספים של היש"ר מקנדיאה [קנדיא, =כרתים]: אילם; גבורות ה'; חוקות שמים; מעין גנים; מעין חתום; נובלות חכמה.
²⁰⁸ רבי מאיר פופרש [פאפרוש/פאפירש (רמ"פ)] נמנה על גורי האר"י בהיותו תלמיד של תלמידי האריז"ל. הוא סידר את כתבי האר"י, שהיו מחולקים למדורות שונות [על כך, ראה נספח כג], ערך וחילק לנושאים, ופיצל אותם לשלושה ספרים: דרך עץ חיים [ידוע בשמו "עץ חיים"], פרי עץ חיים, ונוף עץ חיים [שני האחרונים לא נדפסו בשלמותם אלא חלקים בשמות שונים, על כך ראה נספח כד]. מחיבוריו הנוספים של רבי מאיר: אור הישר [מוסר והנהגות]; אור זרוע [קבלה. על עץ חיים]; אור נר; אור צח [קבלה]; אור שבת [על שירי שבת לאריז"ל]; אילן הגדול [קבלה]; טל אורות; מאורת נתן [מחולק לשנים: יאיר נתיב ומאורי אור]; מסילות חכמה; מתוק האור; תורה אור.
²⁰⁹ ספרי הש"ך: שפתי כהן [על שו"ע יו"ד וחומ"מ]; נקודות הכסף; תקפו כהן; הארוך מש"ך [על הטור]; גבורת אנשים; פועל צדק; מגילת עיפה. כן נדפס "קונטרס הספיקות" לש"ך בסוף שבות יעקב ח"ב, מעוטר בהערות של ה"שבות יעקב", ובזמנינו יש מהדור' שהשמיטו זאת, ויש שהדפיסו חיבור זה ב"תקפו כהן".

²¹⁰ ספריו הנוספים של הרבי ר' העשיל: חידושי הלכות על בבא קמא [לובלין תמ"ב]; חידושים והגהות על הסמ"ג [קאפוסט תרס"ז].
 בין תלמידיו נמנו הש"ך, ר' שמואל קידנובר בעל "ברכת הזבח", ור' גרשון אשכנזי בעל "עבודת הגרשוני".

²¹¹ מספריו הנוספים של מהר"י צמח: ערכי הכינויים; צמח צדיק; קול ברמה; רנו ליעקב; תפארת אדם. כן ערך ספרים מכתבי רח"ו: אדם ישר; אוצרות חיים; זוהר הרקיע; עולת תמיד; קהילת יעקב. שו"ע האר"י (קראקא ה'תכ) נערך על פי ספריו נגיד ומצוה ולחם מן השמים.
²¹² בשנה זו הוציאו בניו את ספרו ע"פ צוואתו, ואף כתבו הקדמות לכבודו.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
413 תיקוני תשובה ²¹³	ר' אריה לייב ב"ר זכריה מנדל		ה'תלא
414 ילקוט ראובני; דבר שבקדושה; עונג שבת	ר' אברהם ראובן כ"ץ [הכהן] ב"ר יהושע האשקי	ה'שסה (בערך)	ה'תלג
415 כנסת הגדולה [כנה"ג] ²¹⁴	ר' חיים בנבנישתי [בנבשת] ב"ר ישראל	ה'שסג-ו	ה'תלג-ז
416 הלכות קטנות [הלק"ט] ²¹⁵	ר' ישראל יעקב חגיז [חאגיז] ב"ר שמואל	ה'שפ	ה'תלד
417 באר עשק ²¹⁶	ר' שבת ב"ר באר		ה'תלד-תלה
418 משפטי צדק	ר' שמואל גרמיזאן	ה'שסה (בערך)	ה'תלה (בערך)
419 מוסף הערוך [הוספות בס' הערוך]; זכר רב	ר' בנימין מוספיא [מוסאפיה] ב"ר עמנואל	ה'שסו (בערך) ²¹⁷	ה'תלה (בערך)
420 תפארת שמואל; ברכת הזבח (מהרש"ק)	ר' אהרן שמואל קוידנובר [קאידנובר] ב"ר ישראל	ה'שעד	ה'תלו
421 חכמת המשכן	ר' יוסף שליט ריקיטי ב"ר אליעזר	נדפס ה'תלו	אחרי ה'תלו
422 באר מים חיים [ש"ת] ²¹⁸	ר' שמואל ויטאל, ב"ר חיים - מהרח"ו	ה'שנח	ה'תלז
423 פני משה [ש"ת]	ר' משה בנבנישתי [בנבשת] ב"ר ניסים	ה'שסו	ה'תלז
424 תורת חסד [ש"ת]	ר' חסדאי הכהן פרחיה ב"ר שמואל		ה'תלז
425 יבין שמועה [על הליכות עולם] ²¹⁹	ר' ניסים שלמה אלגאזי ב"ר אברהם	ה'שע (בערך)	ה'תלז-תמה
426 שער אפרים [ש"ת]	ר' אפרים הכהן מוילנא ב"ר יעקב	ה'שעו	ה'תלח
427 מורה צדק	ר' מיכאל הכהן ב"ר משה ²²⁰		ה'תלח
428 קורא הדורות	ר' דוד קונפורטי ²²¹ ב"ר גבריאל	ה'שעז-שעח	ה'תלח (בערך)
429 נחלת שבעה	ר' שמואל הלוי סג"ל ב"ר דוד משה	ה'שפה	ה'תמא
430 תפארת למשה [על ש"ע י"ד] ²²²	ר' משה מגזע צבי ב"ר אברהם		ה'תמא
431 מגן אברהם [על: ש"ע א"ח; תוספתא] ²²³	ר' אברהם אבלי הלוי גומבינר ב"ר חיים	ה'שצז	ה'תמג
432 אור חדש [על א"ח]	ר' חיים בוכנר ב"ר בנימין זאב [וולף]	ה'שע (בערך)	ה'תמד
433 שפתי כהן [עה"ת]	ר' מרדכי הכהן מצפת. מגורי האר"י, נדפס ה'שסה	ה'שפ (בערך)	ה'תמד
434 בני משה [ש"ת]	ר' משה שלטון ב"ר יעקב	ה'שעה (בערך)	ה'תנ ²²⁴
435 עטרת זקנים [נד' בש"ע]	ר' מנחם מנדל אויערבאך ב"ר משולם	ה'שפ	ה'תמט
436 זבח השלמים; קרבן חגיגה (המג"ן)	ר' משה גלאנטי ב"ר יהונתן (ר' משה גלאנטי השני)	ה'שפ	ה'תמט
437 בית הילל [על ש"ע י"ד ואה"ע"ז]	ר' הלל מזולקווא ב"ר נפתלי הירץ	ה'שעה	ה'תנ

- ²¹³ נדפס בקראקא תכ"ו. הספר נכתב בשפת היידיש, והוא יקר המציאות. נודע בשם "דער הויכער רבי לייב" [=רבי לייב הגבוה].
- ²¹⁴ מספריו הנוספים של ה"כנסת הגדולה": בעי חיי (ש"ת כנסת הגדולה / שו"ת הר"ח בנבנשתי); דינא דחיי [על הסמ"ג]; חמרא וחיי [עמ"ס סנהדרין]; פסח מעובין [על ה' פסח]. כהמשך לספרו "כנסת הגדולה", חיבר את "שירי כנסת הגדולה", כאשר ספרו האחרון גדול בהרבה מן הראשון.
- ²¹⁵ ספריו הנוספים של בעל הלק"ט: אורח מישור; זכרון לבני ישראל; עץ החיים [על המשניות]; פתיל תכלת [על אזהרות של רשב"ג]; קרבן מנחה; תחלת חכמה.
- ²¹⁶ אין להחליפו עם באר עשק ובאר רחובות על הש"ס שחיבר ר' יצחק ב"ר שמואל הלוי, אח הט"ז.
- ²¹⁷ יש כותבים, שר' בנימין מוספיא הוא מחכמי ספרד האנוסים, וציינו את השנים המובאות בטבלה. אולם יש כותבים, שהוא ממגורשי ספרד, וכך גם כתבו בשער ספרו, לשיטתם היה בתקופה מוקדמת יותר, שכן הגירוש היה בשנת ה'רנ"ב.
- ²¹⁸ מספריו הנוספים של ר"ש ויטאל: חיים שנים ישלם [על רמב"ם וש"ע]; חמדת ימים [סידור כוונות האר"י]; מקור חיים; תוצאות חיים [על רש"י עה"ת].
- ²¹⁹ מהר"ש אלגאזי [אלגזי] חיבר ספרים רבים, מהם: אהבת עולם; אפריון שלמה—רצוף אהבה; גופי הלכות [כללי התלמוד]; הליכות אלי; המון רבה; זהב שיבה; זקנת שלמה [על העיטור]; לחם סתרים [עמ"ס ע"ז]; מעולפת ספירים [וקילורית לעין]; שמע שלמה [עה"ת]; תאוה לעינים [על עין יעקב].
- ²²⁰ ר' מיכאל חיבר את הספר "מורה צדק" יחד עם חברו ר' אברהם שמואל מסופיא. לאחר כמה שנים ר' מאיר אליש הוסיף בו רמזים וחידושים מר' שמואל פלורנטיין (הראשון, מהרש"ף).
- ²²¹ אין להחליפו בסבו ר' דוד קונפורטי (הראשון) שחי בזמן ר' חיים ויטאל.
- ²²² בספר "נר תמיד" [עמ"ס כריתות, לר"ב בנדט] הובאו הגהות של ה"תפארת למשה" שרשם על גליון גמרתו. מחבר הספר מודיע בהקדמתו, שכאשר הוא כותב "מצאתי" הכוונה בעיקר לגמרתו של ר' משה.
- ²²³ מחיבוריו הנוספים של ה"מגן אברהם": זית רענן [על ילקוט שמעוני]; שמן ששון [עה"ת].
- ²²⁴ יש שכתבו שר"מ שלטון נפטר בשנת ה'תמה (קורות היהודים בתורקיה, ח"ד, עמ' 116), אולם אחרים טענו שבשנת ה'תמו היה ממונה על גיטין, וציינו את התאריך המובא בטבלה (משפטי הלוי ח"ג עמ' רעט).

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
438	בית אהרן [מראי מקומות עה"ת] ²²⁵	ר' אהרן ב"ר שמואל	נדפס ה'תנ-תנא
439	עמודיה שבעה; פלח הרימון ²²⁶	ר' בצלאל מקוברין ב"ר שלמה	ה'ת (בערך)
440	עבודת הגרשוני; חדושי הגרשוני	ר' גרשון אשכנזי ב"ר יצחק	ה'שפ (בערך)
441	הזכרונות; דבר שמואל (מהר"ש אבוהב)	ר' שמואל אבוהב ב"ר אברהם ²²⁷	ה'שע
442	גט פשוט; שמות בארץ (המנ"ח) ²²⁸	ר' משה אבן חביב ב"ר שלמה	ה'תיד
443	פרי חדש; מים חיים [על הש"ס, רמב"ם ושו"ת]	ר' חזקיה די סילוה	ה'תטז-יט
444	קול הרמ"ז [על המשניות] (רמ"ז) ²²⁹	ר' משה זכות [זכותא] ב"ר מרדכי	ה'שפה
445	בית שמואל	ר' שמואל מפירדא ב"ר אורי שרגא פייבוש	ה'ת ?
446	עולת תמיד - עולת שבת	ר' שמואל [אורגלר] ב"ר יוסף	[המג"א מביאו] ה'תס
אחרונים:			
447	יסוד יוסף; נעימה קדושה	ר' יוסף יוסקא	ה'תס
448	פרי עץ חיים	ר' חיים אביגדור	ה'תס
449	דברי חכמים ²³⁰	ר' יהודה לייב פוחוביצר [פוחאוויטשר] ב"ר יוסף	ה'שצ (בערך)
450	חוות יאיר; מקור חיים [על אר"ח] ²³¹	ר' יאיר חיים בכרך ב"ר משה שמשון	ה'תסב
451	נאמן שמואל [שו"ת] ²³²	ר' שמואל מודיליאנו ב"ר יצחק	ה'תטו (בערך)
452	מסורת הש"ס [הוספות] ²³³	ר' יוסף שמואל מקראקא ב"ר צבי	ה'תסד
453	באר היטב [על שו"ע י"ד וחול"מ]	ר' זכריה מענדיל מבעלז, ב"ר אריה לייב הגבוה [נפ' ה'תל"א]	ה'תסו
454	קיצור שני לוחות הברית (קיצור של"ה)	ר' יחיאל מיכל סג"ל אפשטיין ב"ר אברהם	ה'תסז
455	חינוך בית יהודה [שו"ת]	ר' יהודה לייב מפפרשה ב"ר חנוך העניך	נדפס ה'תסח לפני ה'תסח
456	אמרי שפר [עה"ת, בתוך: כהונת עולם]	ר' [יהודה/יאודה] שמואל פרימו (מהר"ש פרימו)	ה'שצד (בערך)
457	אילת אהבים; עץ חיים; זית רענן	ר' שלמה די אוליווירה ב"ר דוד	ה'תסח
458	גורל החול; חמדת ימים [עה"ת] ²³⁴	ר' שלום [או: שלם] שבזי ב"ר יוסף	ה'שעט
459	בני חיי [על הטור וש"ס] ²³⁵	ר' חיים אלגאזי ב"ר מנחם	ה'תע (בערך)
460	אליה רבה ²³⁶	ר' אליהו שפירא ב"ר בנימין וולף	ה'תכ (בערך)
461	גינת ורדים ²³⁷ ; גן המלך	ר' אברהם הלוי, ב"ר מרדכי בעל שו"ת דרכי נועם	ה'תעי
462	קב הישר	ר' צבי הירש קוידנובר ב"ר אהרן שמואל	ה'תעב

²²⁵ בשנת ה'תרל"ח נדפס שוב ע"י ר' אברהם דוד לאוואט ב"ר יהודה לייב [נולד: ה'תקע"ה, נפטר: ה'תר"נ], עם הוספת מראי מקומות, ונקרא "בית אהרן והוספות".

²²⁶ חיבוריו הנוספים של ר' בצלאל מקוברין: זית רענן; חבצלת השרון; נופת צופים; קרבן שבת.

²²⁷ בשער הספר נכתב שהיה בזמן הגידולי תרומה, כנה"ג והרמ"ז. כמו"כ המגן אברהם סי' שב ס"ק ב-ה [ובמקומות נוספים] מביאו.

²²⁸ ספר "שמות בארץ" כולל את החיבורים: יום תרועה; תוספת יום הכיפורים; כפות תמרים. מספריו הנוספים של מהר"ם חביב: עזרת נשים; עץ הדעת; פי' על ספר בחינת עולם; פני משה [על ירושלמי זרעים. דרושה זהירות שלא להחליפו ב"פני משה" על הירושלמי, שחיבר ר"מ מרגליות, ונדפס בגליון הירושלמי]; קול גדול; שו"ת מהר"ם חביב. אין להחליפו בסבו - ר' משה בן חביב, שהיה בימי המהר"י בן לב, ונפטר בשנת ה'שמה. כן אין להחליפו בסב סבו - ר' משה בן חביב (הראשון), שהיה ממגורשי ספרד והתיישב בסאלוניקי.

²²⁹ מספריו הנוספים של ר"מ זכות: אגרות הרמ"ז; אם לבינה; הן קול חדש [שירים]; עפר יעקב [עה"ת]; ערכי הכינויים; רמ"ז [על: זוהר; עץ חיים]; שורשי השמות; שו"ת הרמ"ז.

²³⁰ מספריו הנוספים של ר"ל פוחוביצר: קונטרס אלה הם דברי התעוררות; דרך חכמה; כבוד חכמים; קנה חכמה. ספרו דברי חכמים, נחלק לשני חלקים: ח"א - "דעת חכמה" [מוסר], ח"ב - מקור חכמה עם סלת כלולה [על שו"ע או"ח, בשילוב קבלה].

²³¹ מספריו הנוספים של בעל החוות יאיר: חוט השני [רוב הספר הן תשובות של אביו וזקנו - ראה בערכו של הספר]; הגהות לספר מהרי"ק; יאיר נתיב [מפתח לכתביו ולכתבי אביו ר' משה שמשון]; מר קשישא [כללים];

²³² מחיבוריו הנוספים של ר"ש מודיליאנו: ארוחת תמיד [עה"ת]; שעשוע התלמידים [חו"מ].

²³³ החיבור "מסורת הש"ס" הנדפס בש"ס, בעיקרו היה של ר' יהושע בועז, ור' יוסף שמואל הרחיבו [וכן עשה ר' ישעיה פיק, אלא שהגהותיו וצינוניו מוקפים בסוגריים מרובעים]. החיד"א (שם הגדולים) כתב עליו שהרחיב את מסורת הש"ס "עשר ידות" ממה שהיה לפניו. כמו כן, הגהותיו על הש"ס נדפסו בגוף הגמרא ב'חצאי אריח', וכן סימן נקודות ברש"י ובתוספות, להבדיל בין ה'דיבור המתחיל' לבין הפירוש.

²³⁴ חיבוריו הנוספים של ר' שלום שבזי (מארי סאלם אלשבזי): חפץ חיים; שירי תימן [או: ספר השירים].

²³⁵ יש להבחין בין ר' חיים אלגאזי בעל "בני חיי" על הטור, לבין ר' חיים יהודה אלגאזי בעל "דרך עץ החיים" על הטור - ראה בערכו.

²³⁶ במהדור' זכרון אהרון כתבו אליה רבא - באות אל"ף, אולם בהרבה אחרונים ובדפוסים הישנים [וזלצבך תקי"ז; פיורדא תקכ"ח] נכתב באות ה"א. לצד האליה רבה, חיבר ר"א שפירא את ה"אליה זוטא" [על הלבוש], ובדפוסים ישנים נקרא "אליה זוטא".

²³⁷ אין להחליף עם הגינת ורדים שחיבר הפמ"ג. בשער הספר נכתב חסר: "גנת ורדים".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
463 מעיל צדקה [ש"ת]; כנפי יונה [י"ד]; בני יונה	ר' יונה לנדסופר, ב"ר אליהו בומסלא	ה'תלח	ה'תעג
464 מטה יוסף [ש"ת] ²³⁸	ר' יוסף הלוי נזיר ב"ר חיים משה	ה'תכ (בערך)	ה'תעד
465 אבן העוזר	ר' עוזר כץ ב"ר מאיר		ה'תע-תעה
466 תבנית היכל ²³⁹ ; מסכת הלכה למשה מסיני	ר' יעקב יהודה אריה ליאון-טימפל ב"ר אברהם	ה'שסג (בערך)	ה'תעה
467 אשל אברהם ²⁴⁰	ר' אברהם ברודא (פפד"מ) ב"ר שאול	ה'תי	ה'תעז
468 הלכה ברורה [על ש"ע א"ח]	ר' פנחס אויערבאך ב"ר שמעון וולף	נדפס ה'תעז	אחרי ה'תעז
469 שפתי חכמים [על פי רש"י] ²⁴¹	ר' שבתי משורר בס ב"ר יוסף	ה'תא	ה'תעח
470 חכם צבי	ר' צבי הירש אשכנזי ב"ר יעקב	ה'תכ	ה'תעח
471 נוהג כצאן יוסף; קנה	ר' יוסף יוזפא קושמאן הלוי ב"ר משה	נדפס ה'תעח	אחרי ה'תעח
472 כוס הישועות (מהרש"ד)	ר' שמואל שוטיין ב"ר יוסף		ה'תעט
473 סמיכת חכמים ²⁴²	ר' נפתלי כץ ב"ר יצחק	ה'תט-תכ	ה'תעט
474 כרם שלמה; פני שלמה [ש"ת]	ר' שלמה אמאדיליו ב"ר יוסף		ה'תפא
475 לחם הפנים [על ש"ע] ²⁴³	ר' משה יקותיאל הכהן קופמאן ב"ר אביגדור	ה'תכא (בערך)	ה'תפב
476 מעיל שמואל [ש"ת]	ר' חיים שמואל פלורנטיין ב"ר יעקב	נדפס ה'תפה	לפני ה'תפה
477 טירת כסף [עה"ת]; צרור הכסף [ש"ת]	ר' חיים אברהם גאטיניו ב"ר בנבנישטי	ה'תכ	אחרי ה'תפה
478 ידי משה [על מדרש רבה]	ר' יעקב משה העלן אשכנזי ב"ר אברהם		ה'תפו
479 משנה למלך; פרשת דרכים; דרך מצוותיך	ר' יהודה רוזאניס ב"ר שמואל ²⁴⁴	ה'תיז	ה'תפז
480 גבעות עולם [ש"ת]	ר' יוסף קובו ב"ר שמעיה		ה'תפז
481 כוזרי שני (מטה דן); אש דת	ר' דוד ניטו ב"ר פינחס	ה'תיד	ה'תפח
482 קונטרס ר' חיים יונה [דינא דגרמי] ²⁴⁵	ר' חיים יונה פרנקל-תאומים ב"ר יחזקיה יהושע פייבל	ה'תנח	ה'תפח
483 מגן שאול ²⁴⁶ [ש"ת]	ר' חנניה שאול	ה'תנח (בערך)	ה'תפח
484 שבט מוסר; מדרש האתמרי ²⁴⁷	ר' אליהו הכהן האתמרי, ב"ר אברהם שלמה	ה'תיט (בערך)	ה'תפט
485 גבול בנימין [עה"ת] ²⁴⁸	ר' בנימין הכהן ב"ר אליעזר הכהן די לה פאליא	ה'תיא	ה'תצ
486 נזר הקדש [על בראשית רבה]	ר' אברהם יחיאל מיכל מגלונא ב"ר עזיאל		ה'תצ
487 שומר אמונים [קבלה] ²⁴⁹	ר' יוסף אירגאס ב"ר עמנואל	ה'תמה	ה'תצ
488 ריח שדה [ש"ת, עמ"ס ע"ז, עה"ת]	ר' שמעון דוויך ב"ר שמואל		ה'תצ (בערך)
489 אורים גדולים [ש"ת]; אור לישירים [עה"ת]	ר' אברהם ישראל זאבי ב"ר בנימין	ה'תיא	ה'תצא
490 ראש משביר	ר' משה בירדוגו ב"ר אברהם		ה'תצא

²³⁸ ר"י הלוי נזיר כתב הערות על הספר "גינת ורדים" לר"א הלוי – אודותיו, ראה בערכו.

²³⁹ קיימת השערה כי אף ספר "באר הגולה" על עניני המקדש נתחבר על ידו, ואינו כי אם מהדורה בתרא של הספר תבנית היכל. אכן יש מי שכתב שמחבר ספר באר הגולה הוא רבי פתחיה מניקלשבורג – נפטר ה'תמז (ר"י טאפראווער, במבואו לבאר הגולה).

²⁴⁰ מספריו הנוספים של ר"א ברודא: חידושי גאונים; חידושי הלכות; שמעתא חדתא; תולדות אברהם.

²⁴¹ חיבורים נוספים של השפתי חכמים: שפתי ישנים; דרך ארץ.

²⁴² ספריו הנוספים של בעל "סמיכת חכמים": בית רחל [כולל את השערים: היללה, הלליה, הבטחון, הבחינה, הכנה]; פי ישרים; צוואת רבי נפתלי [או: ספר הצוואה/צוואת המחבר]; קדושה וברכה; שלשלת הזהב; שער ההכנה; שער נפתלי.

²⁴³ ר' משה יקותיאל הכהן קופמאן היה חתנו של ה"מגן אברהם", מספריו הנוספים: חקי חיים; חקי דעת; חקי דרך; חקי משפט.

²⁴⁴ ספר משנה למלך – ר' יעקב כולי, בעל ה"ילקוט מעם לועז", השתתף בעריכת ספרו של רבו לאחר שנפטר. את הספר שנכתב ע"י ר"י רוזאניס בחלוקה לסימנים, ערך ר"י כולי על סדר הרמב"ם, כך שנעשה לאחד מנושאי כליו המובהקים, ואף צירף את הגהותיו שלו הפותחות ב"אמר המגיה".

²⁴⁵ הקונטרס נקרא גם: "עלה דיונה". ר' חיים יונה הוא נכד של ה"קיקיון דיונה". על שמו המלא של אביו, ראה נספח כה.

²⁴⁶ חלקו עוסק בחי' על הרמב"ם. בחלק זה, מדרך כג ב, מופיעים חידושי בנו ר' יעקב [נפ' ה'תצט].

²⁴⁷ ר' אליהו הכהן חיבר גם את הספרים: אגדת אליהו [או: אגדות אליהו]; אזור אליהו; דנא פשרא [כולל ג' ספרים על מגילות (פשר"א = פירוש רות שיר אסתר); אגן הסהר [שה"ש], אורה ושמחה [אסתר], ובשורת אליהו [רות]; דרשות שבט מוסר; ולא עוד אלא; חוט של חסד [עה"ת]; ידו בכל [עה"ת וענינים שונים]; מגלה צפונות [עה"ת]; מדרש אליהו [דרשות]; מדרש תלפיות; מזבח אליהו [עה"ת]; מנחת אליהו; מעיל צדקה [על עניני צדקה]; סמוכים לעד [עה"ת]; עיני העדה [עה"ת]; תהלות ה' [על תהלים]. ספרו "שבט מוסר" תורגם לשפות: יידיש, לאדינו וערבית-יהודית. כן נדפס "מעשה אליהו" [ליקוט סיפורים ומשלים מספריו].

²⁴⁸ מספריו הנוספים של ר"ב הכהן: אלון בכות [על איכה]; אבות עולם [על אבות]; הגהות הרב"ך [על קרבן אהרן].

²⁴⁹ מספריו הנוספים של ר"י אירגאס: דברי יוסף; מבוא פתחים; מנחת יוסף; פרי מגדים; תוכחת מגולה והצד נחש.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
491 פנים מסבירות ²⁵⁰	ר' [יחזקיה] יהושע יחזקאל פייבל תאומים ב"ר יונה	ה'תיג-תטו	251
492 ילקוט מעם לועז	ר' יעקב כולי ב"ר מכיר ²⁵²	ה'תמה-ט	ה'תצב
493 חמדת ימים	לא ידוע ²⁵³	נדפס ה'תצא	
494 אוזן שמואל; כתר תורה; עוז והדר [עהש"ס]	ר' שמואל די אבילה ב"ר משה. אשתו אחות של "אור החיים"	ה'תמז-ח	בנו הוא המגן גבורים
495 מנחת סוטה	ר' אברהם בן מוסה ב"ר שלמה	ה'תכ (בערך)	ה'תצג
496 שבות יעקב [שו"ת]; חק יעקב [על הל' פסח] ²⁵⁴	ר' יעקב רישר, ב"ר יוסף באקאפען	ה'תל	ה'תצג
497 כהונת עולם [שו"ת, ועל טור - ריבית ונדרים]	ר' משה הכהן מקושטא	סביב ה'תי	ה'תצה
498 מחנה אפרים	ר' אפרים נבון ב"ר אהרן	ה'תלז	ה'תצה
499 אורח מישור; זר זהב [על יר"ד]	ר' יוחנן קרמניצר ב"ר מאיר	ה'תכה (בערך)	ה'תצה (בערך)
500 בית דוד [שו"ת] ²⁵⁵	ר' יוסף דוד משאלוניקי ב"ר שבתי	ה'תטו (בערך)	ה'תצז
501 נשאל דוד [שו"ת]; הגהות על ירושלמי (רד"א)	ר' דוד אופנהיים ב"ר אברהם. ר"ד גיסו של ה"שבות יעקב"	ה'תכד	ה'תצז
502 תבואות שור - שמלה חדשה ²⁵⁶	ר' אלכסנדר סענדר שור ב"ר אפרים זלמן		ה'תצז
503 נזירות שמשון [או"ח]; תוספות חדשים ²⁵⁷	ר' שמשון [חסיד] בלוך ב"ר משה		ה'תצח
504 כתונת יוסף	ר' יוסף יצחק מונטיקיי [כנראה ששם אביו ר' יצחק צורף לשמו]		ה'תצח
505 פאר הלכה [על סוג' ר"ח סגן הכהנים, וענינים]	ר' פרץ אויערבאך ב"ר מנחם נחום	נדפס בחיי אביו	נדפס ה'תצח
506 לחמי תודה	ר' ישעיהו באסאן ב"ר ישראל חזקיהו		ה'תצט
507 משאת משה; אפי משה; מחנה ישראל ²⁵⁸	ר' משה ישראל	ה'תמ (בערך)	ה'תק
508 שמש צדקה [שו"ת]	ר' שמשון מורפורגו ב"ר יהושע משה	ה'תמא-ב	ה'תק
509 שב יעקב [שו"ת]	ר' יעקב כ"ץ [פפירש] ב"ר בנימין		ה'תק
510 גפן פוריה [עהש"ס]; פרי עץ הגן [עה"ת]	ר' שמואל בן זקן ב"ר שלמה		ה'תק
511 ידי אליהו	ר' אליהו גאליפאפא ב"ר דוד		ה'תק
512 סידור קול יעקב (סידור ר' קופל); שער גן עדן	ר' יעקב קאפל איש ליפשיץ ב"ר משה	ה'תק (בערך)	
513 הרי בשמים וערוגות הבושם [עה"ת]	ר' יצחק בדרשי. חיבר הרי בשמים, ובנו ר' יהושע חיבר את ערוגת הבושם		ה'תקא
514 לוית חן ואור יקרות	ר' אריה יהודה לייב [סירקיש] ב"ר שמואל גרשון	נדפס ה'תקב	היה נינו של ה"ב"ח

²⁵⁰ את ספרו "פנים מסבירות", הוציא לאור בתקופת רבנותו בפרעמישלא, כנגד "פנים מאירות" של ר' מאיר אייזנשטאט. כן חיבר את הספר תקע שופר [בשנת תע"ח, כשפטר מהרבנות בפרעמישלא, עבר לברסלאו ופרסם את הספר - קול תרועת חרם כנגד קהילת פרעמישלא].

²⁵¹ בשנת ה'תצא היה עדיין בחיים.

²⁵² ר' יעקב כולי הוא נכדו [בן בתו] של המהר"ם חביב. ספרו המפורסם, "ילקוט מעם לועז" לא זכה לסיום על ידו, אלא נכתב רק עד אמצע פרשת תרומה, שאז נפטר. ר' יצחק ב"ר שמריה מאגריסו המשיך בעבודת הקודש, והוציא לאור את המשך הספר, אך גם הוא לא זכה לסיימו, ונפטר בשנת ה'תקכה. אחריו הו"ל ר' יצחק ארגואיטי את ספר דברים עד סוף פ' עקב [נפטר: ה'תקלג]. משערים, שהשלמות הספר הנ"ל נעשו על פי כתבים שהשאיר אחריו ר' יעקב כולי, ושמתחבריהם אף זכו להכירו. על ספר יהושע כתב ר' רחמים מנחם מיטראני [נפטר ה'תרכז], על מגילת אסתר ר' רפאל חייא פונטרימולי, ב"ר חיים בנימין בעל "פתח הדביר" [נדפס: ה'תרכד], על מגילת רות ר' רפאל מאיר בן ויניסטי [נדפס: ה'תרמב], על שיר השירים ר' חיים יצחק שאקי [נדפס: ה'תרנט]. הספר נכתב בלאדינו [=שפת יהודי ספרד], ותורגם ללה"ק ע"י ר' שמואל ב"ר חיים יוסף ירושלמי (קרויזר), שאף השלים את החיבור, על חומש דברים - פ' ראה ואילך - ועל שאר הנ"ך. ר"ש קרויזר נולד: ה'תרפג, נפטר: ה'תשנז.

²⁵³ ספר חמדת ימים עוסק במוסר קבלי, מנהגים ונוסחי תפילות. מחברו אנונימי, ממקובלי צפת [בעבר, שאלת זהות מחברו עוררה פולמוס רב, שכן היו שנטו לומר שהוא נתן העזתי, נביא השקר של ש"צ שר"ץ]. הרחבה על אודות תקופת המחבר וחיבורו, ראה: חמדת ימים מבוא "שערי חמדה" [מהדור מכון חמדת ימים, וראה שם שהמחבר הוא ר' בנימין ב"ר מאיר הלוי - תלמיד גורי האר"י - שחי בין השנים: ה'ש"ל-תל"ן]; אר"ש חמדה.

²⁵⁴ ספריו הנוספים של ר' יעקב רישר: מנחת יעקב [על תורת החטאת לרמ"א]; סולת למנחה; עיון יעקב [על עין יעקב]; פאר יעקב [נד' בסוף שבות יעקב ח"א]; תורת השלמים. בסוף שבות יעקב ח"ב, נדפסו: כללי קים לי; כללי מיגו; "קונטרס הספיקות" לש"ך, מעוטרי בהערות בשם תורת השלמים. ברם, בזמנינו יש מהדור' שהשמיטו תוספות אלו. נודע גם בשם: יעקב באקאפען [ב'קופץ]. את השם רישר קיבל בעיר ריישא [ז'שוב] שבתחילה כיהן בה כ"מרא דאתרא", ועל שמה נקרא "רישר".

²⁵⁵ מספריו הנוספים של ר"ד משאלוניקי: בתי אבות [על אבות]; ימי דוד; יקרא דשכבי; לחם הפנים; צמח דוד [על התנ"ך].

²⁵⁶ ספר תבואות שור הוא על הלכות שחיטה וטרפות, ואין להחליפו בספר תבואות שור [קיצור ה"בית יוסף] שחיבר ר' אפרים זלמן ב"ר נפתלי הירש שור. הספר נקרא גם "אוריין תליתאי", על שם שלושת החיבורים הכלולים בו: "שמלה חדשה", שעלי חונה ביאור "תבואות שור", ו"בכור שור" [חי' עהש"ס].

²⁵⁷ תוספות חדשים על המשניות, הוא חיבור משותף לכמה חכמים, ומהם רבי שמשון בלוך.

²⁵⁸ לספר מחנה ישראל מצורפים חידושי הבן ר' אליהו ישראל, נולד: ה'תע (בערך), נפטר: ה'תקמד.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
515 קרית חנה [ש"ת]	ר' גרשון קובלענץ מזיא, ב"ר יצחק משה-זליגמאן		ה'תקב (בערך)
516 משנת חסידים [קבלה] ²⁵⁹	ר' רפאל עמנואל חי ריקי ב"ר אברהם	ה'תמח	ה'תקג
517 אור החיים; ראשון לציון; פרי תואר ²⁶⁰	ר' חיים בן עטר ב"ר משה	ה'תנו	ה'תקג
518 פנים מאירות; אור הגנוז ²⁶¹	ר' מאיר א"ש [=איזנשטט] אשכנזי ב"ר יצחק	ה'תל	ה'תקד
519 יוסף לקח [עה"ת] ²⁶²	ר' חיים אבולעפיה ב"ר יעקב (השני) ²⁶³	ה'תכ-ל	ה'תקד
520 אמונת חכמים	ר' אביעד שר שלום באזילה ב"ר מנחם שמשון		ה'תקד
521 חזון נחום [על המשנה – קדשים טהרות]	ר' אליעזר נחום ב"ר יעקב	ה'תכג (בערך)	ה'תקה ²⁶⁴
522 מרכבת המשנה [על מכלתא]; תולדות אדם [על ת"כ]	ר' דוד משה אברהם אשכנזי ב"ר צדוק ²⁶⁵	ה'תמ (בערך)	ה'תקו
523 סדר הדורות; הגהות על הש"ס ²⁶⁶	ר' יחיאל היילפרין ב"ר שלמה	ה'תכ	ה'תקז
524 שערי זמרה [דקדוק]	ר' שלמה זלמן הנאו [הענא] ב"ר יהודה לייב	ה'תמז	ה'תקז
525 מסילת ישרים ²⁶⁷ (רמח"ל)	ר' משה חיים לוצאטו ב"ר יעקב חי	ה'תסז	ה'תקז [אולי קודם]
526 מים רבים [ש"ת]	ר' רפאל מילדולה ב"ר אלעזר	ה'תמה	ה'תקח
527 הלכה למשה; דבר משה [ש"ת]; יד משה	ר' חיים משה אמאריילי ב"ר שלמה	ה'תנח	ה'תקח
528 באר היטב [על שו"ע או"ח ואה"ע] ²⁶⁸	ר' יהודה אשכנזי ב"ר שמעון		ה'תקח
529 משנה כסף [על הרמב"ם]; סוכת דוד [עה"ת]	ר' דוד שירירי ב"ר ברוך		ה'תקח
530 באר רחובות [על רש"י עה"ת]	ר' יצחק אייזיק אויערבאך ב"ר ישעיה		ה'תקח
531 מאמר מרדכי [על הקדמת הרמב"ם]	ר' מרדכי ב"ר מנחם; ובנו ר' שלמה נסים		ר' מרדכי: ה'תקח
532 פרח שושן [ש"ת]	ר' ישועה זיין ב"ר אברהם שבאבו	ה'תל (בערך)	ה'תצח-תקט
533 כנסת יחזקאל [ש"ת]; מים יחזקאל	ר' יחזקאל קצנלבויגן [קאצינאלפוגין] ב"ר אברהם	ה'תכט (בערך)	ה'תקט
534 אדמת קודש	ר' נסים חיים משה מזרחי ב"ר יוסף		ה'תקט
535 עוז והדר [עמ"ס ע"ז]	ר' שמואל אלבאז ב"ר יצחק	ה'תנח	ה'תקט
536 פרי הארץ (נר מזרחי) [ש"ת]	ר' ישראל מאיר מזרחי ב"ר יוסף		אחרי ה'תקט
537 באר יעקב [על שו"ע]	ר' יעקב [יאקב] ברלין ב"ר אברהם	ה'תסח	ה'תקי

²⁵⁹ מספריו הנוספים של ר' רפאל עמנואל חי ריקי: אדרת אליהו; דרך המלך; הון עשיר [על המשניות]; חושב מחשבות; חזה ציון [על תהלים]; יושר לבב; מעשה חושב [על המקדש]; מפתח העולמות; עולם קטן [חלק מהקדמתו למשנת חסידים שנדפס גם בפני עצמו]; תפילין דמרי עלמא [על הנחת תפילין בחוה"מ].

²⁶⁰ ספרי "ראשון לציון" של ה"אור החיים" נתחברו על: ש"ס; נ"ך; מגילות; רמב"ם; שו"ע יו"ד. ספר "פרי תאר" נדפס יחד עם ה"פרי חדש" לר' חזקיה די סילוה, בספר "פירות גינוסר" [על שו"ע יו"ד]. כן חיבר את "חפץ ה'" [עמ"ס ברכות, שבת, הוריות ותחילת חולין].

²⁶¹ ר"מ א"ש, בעל ה"פנים מאירות", מכונה לעיתים מהר"ם א"ש. דרושה הבחנה שלא להחליפו בר' מאיר אייזנשטטר ב"ר יהודה לייב, בעל "אמרי אש" אשר נודע בכינוי מהר"ם א"ש [אודותיו - ראה בערכו]. כמו כן, אין להחליפו בבנו של ה"אמרי אש" - ר' מנחם אייזנשטטר בעל "זכרון יהודה", שיש שכינו אף אותו בכינוי זה - "מהר"ם א"ש".

²⁶² ספריו הנוספים של ר' חיים אבולעפיה [אבולעפיה]: חנן אלוקים [נד' בסוף ספר חיים וחסד]; ישרש יעקב [על עין יעקב]; מקראי קודש [על פסח ויו"ט]; עץ החיים [עה"ת]; שבות יעקב [על עין יעקב].

²⁶³ אין להחליפו עם ר' חיים ב"ר יעקב אבולעפיה הראשון [נפטר ה'תל] שהיה אבי המשפחה ואחד הרכנים המובהקים בדורו. נכדו ר' יעקב אבולעפיה היה רבה של טבריה לפני חורבנה, ונינו ר' משה אבולעפיה, הוא אביו של ר' חיים אבולעפיה השני.

²⁶⁴ כך מופיע ב"שם הגדולים" [כת"י ניו יורק], אולם בשער הספר שנדפס בשנת תק"ח משמע שהיה עדיין חי, ובאנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל [מרגליות] נכתב שנפטר בשנת תק"ב.

²⁶⁵ מכונה: ר' דוד משה אברהם מרוהטין; ר' דוד משה אברהם איש טרוייש אשכנזי. ר' ראובן מרגליות זיהה את רבי אברהם דוד משה מרוהטין, כרבי "אדם בעל שם" - רבו של הבעש"ט, ומנהיגם של הצדיקים הנסתרים בתקופה שקדמה לגילוי החסידות. לדעתו, הוא נתכנה בשם רבי אד"ם, משום שזהו ראשי תיבות של שמו. ברם, נעשו מספר נסיונות נוספים לזיהויו של רבי אד"ם.

²⁶⁶ ספריו הנוספים של בעל "סדר הדורות": ספר הכללים; ספר הליקוטים; ערכי הכינויים.

²⁶⁷ ספריו הנוספים של הרמח"ל: אדיר במרום; אוצרות רמח"ל; גנוי רמח"ל; דעת תבונות; דרך ה'; דרך חכמה; דרך תבונות; חוקר ומקובל; לישרים תהלה; לשון לימודים; מאמר החכמה; מאמר העיקרים; מאמר על האגדות; ספר ההגיון; ספר הכללים; ספר המליצה; קל"ח פתחי חכמה [הקדמת הספר נדפסה גם בנפרד - "דרך עץ חיים"]; רזין גניזין; שבעים תקונים; תקונים חדשים.

²⁶⁸ נדרשת הבחנה שלא להחליפו בבאר היטב על שו"ע יו"ד וחז"מ, לר' זכריה מענדיל מבעלז [ב"ר אריה לייב הגבוה, אב"ד קראקא].

ה"באר היטב" המודפס בשולי השו"ע חובר [על חלק או"ח ואבהע"ז] על ידי ר"י אשכנזי רבה של טיקטין, והושלם על ידי רז"מ מבעלז [על חלק יו"ד וחז"מ]. אכן, נכתבו חיבורים נוספים בשם "באר היטב" שלא זכו להיות נפוצים כמוהו. ר"י אשכנזי חיבר "באר היטב" אף על חלק "יורה דעה", ור' משה פרנקפורט ב"ר שמעון חיבר אף הוא "באר היטב" על חלק "חושן משפט". אך חיבורים אלו נפוצים פחות, ואינם מודפסים בגליון השולחן ערוך. כן מצוי "באר היטב" על התורה, לר' אריה ב"ר יעקב רבינוביץ [ה'תקס"ט-ה'תר"מ].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
538 יד אליהו	ר' אליהו ב"ר שמואל	ה'תכ (בערך)	ה'תקי (בערך)
539 מרגניתא טבא [על סהמ"צ לרמב"ם]	ר' אריה לייב סג"ל הורוויץ		ה'תקי (בערך)
540 מקרא סופרים ותיקון סופרים [על העיטור]	ר' רפאל יעקב אברהם גירון ב"ר מרדכי	ה'תל	ה'תקיא
541 זרע יצחק	ר' יצחק לומברוזו (הראשון)	ה'תמ	ה'תקיב
542 חק יוסף [על הל' פסח]; שורש יוסף [על מיגו]	ר' יוסף משה ברסלוי [ברעסלא] ב"ר דוד	ה'תנא	ה'תקיב
543 מעשה רוקח [על המשנה]	ר' אלעזר [רוקח] מרגליות ב"ר שמואל שמעלקע		ה'תקיב
544 צרור החיים [על הרמב"ם]; סמא דחיי	ר' חיים יעקב איש צפת, ב"ר יעקב דוד		אחרי ה'תקיב
545 משפט וצדקה ביעקב (יעב"ץ)	ר' יעקב אבן צור ב"ר ראובן		ה'תקיג
546 אור יקרות [על הרמב"ם]	ר' מאיר יצחקי ב"ר עמנואל		לפני ה'תקיד
547 רוח אליהו ²⁶⁹	ר' אליהו חאקו		ה'תקיד
548 בתי כהונה [ש"ת]	ר' יצחק הכהן רפאפורט ב"ר יהודה לייב	ה'תמה	ה'תקטו
549 דברי אמת [ש"ת, ענינים שונים ודרשות]	ר' יצחק ב"ר דוד (יצחק בכר דוד מקושטא)	סביב ה'תנ	ה'תקטו
550 מהר"י אלגאזי [ש"ת] ²⁷⁰	ר' יעקב ישראל אלגאזי ב"ר יום טוב	ה'תמ	ה'תקטז
551 פני יהושע	ר' יעקב יהושע פאלק ב"ר צבי הירש	ה'תמא	ה'תקטז
552 פחד יצחק [אנציקלופדיה]	ר' יצחק חזקיה למפרונטי [לאמפרונטון] ב"ר שמואל	ה'תלט	ה'תקיז
553 משנת דרבי עקיבא	ר' עקיבא איגר (הראשון) ב"ר שמחה בונם	ה'תעח	ה'תקיח
554 פרשת הכסף [על הרמב"ם]	ר' שמואל מאיר סורנגה	נדפס ה'תקיח	אחרי ה'תקיח
555 בארות המים; באר יצחק; באר לחי	ר' יצחק שאנאי	ה'תמג	ה'תקיט
556 פרי צדיק [על ש"ע, ושר"ת] (מהר"ש)	ר' רפאל ידידיה שלמה צרור ב"ר ישועה	ה'תמא	מהר"י עייאש תלמידו
557 לשון ערומים; לשון למודים	ר' ברזלי יעבץ ב"ר ברוך		ה'תקכ
558 בעל שם טוב (בעש"ט. ריב"ש) ²⁷¹	ר' ישראל ב"ר אליעזר	ה'תנ	ה'תקכ
559 נחפה בכסף; גט מקושר; ביאור תוספי הרא"ם	ר' יונה נבון ב"ר חנון	ה'תעג	ה'תקכ
560 רבי גרשון קיטוב; איגרת חברון (קיטוב)	ר' אברהם גרשון מקיטוב, ב"ר אפרים. גיס הבעש"ט		ה'תקכא
561 לקט הקמח ²⁷² (המנ"ח)	ר' משה חגיז [חאגיז] ב"ר ישראל יעקב	ה'תלב	ה'תקכא (בערך)
562 בתי כנסיות [על ש"ע או"ח]	ר' אברהם בן עזרא ב"ר חיים ידידיה	ה'תנ	ה'תקכא
563 בית יהודה [ש"ת] ²⁷³ (מהר"י עייאש)	ר' יהודה עייאש ב"ר יצחק	ה'תס-תסה	ה'תקכא
564 קרית מלך רב	ר' יהודה נבון ב"ר אפרים. בן המחנה אפרים	ה'תסז	ה'תקכא
565 מגן גבורים [עשה"ס] ²⁷⁴	ר' אליעזר די אבילה ב"ר שמואל	ה'תעד	ה'תקכא
566 קרבן העדה; שיירי קרבן [על הירושלמי]	ר' דוד פרנקל ב"ר נפתלי הירש	ה'תסז-ח	ה'תקכב

²⁶⁹ אין להחליף את הספר ב"רוח אליהו" – ליקוט מתורת הגר"א, שהו"ל ר' אליהו משה ב"ר אברהם דוד בלוך. וכן אין להחליף את המחבר בר' אליהו ב"ר יהודה חאקו בעל ספר "מצא חן".

²⁷⁰ ספריו הנוספים של מהר"י אלגאזי: אמת ליעקב; ארעא דרבנן; וידוי תלמידי חכמים; חוג הארץ; מגיד דבריו ליעקב [על הגדש"פ]; מענה לשון; נאות יעקב; קהילת יעקב; שארית יעקב; שלמי ציבור ושלמי חגיגה; שמע יעקב.

²⁷¹ הבעש"ט לא חיבר ספרים, תורותיו מובאות בספרי תלמידיו, ובראשם רבי יעקב יוסף מפולנאה בספריו "תולדות יעקב יוסף" ו"צפנת פענח". החיבור "צוואת הריב"ש" (אוסטראה תקנ"ד) מקורו בבית המדרש של תלמידו ממלא מקומו, המגיד ממזריטש. מקורות אלו ואחרים לוקטו בספרים: "כתר שם טוב" (זאלקווא תרנ"ד); "בעל שם טוב על התורה" (לודו' תרצ"ח, המחבר מונה מאתיים ועשר ספרים מהם ליקט). המקור המפורסם לסיפורים אודותיו הוא "שבחי הבעש"ט" (קופיסט תקע"ה). על אודות שנת לידתו, יש שכתבו שנולד סביב ה'ת"ס, אך האדמו"ר הזקן מסאדיגורא, כותב שהבעש"ט נולד בשנת ה'ת"נ.

²⁷² ספריו הנוספים של מהר"מ חגיז [חאגיז]: אלה המצוות; משנת חכמים [על מ"ח קניני התורה]; שפת אמת - פרשת אלה מסעי; צרור החיים; שפת אמת; שתי הלחם [ש"ת]. ספרי פולמוס שכתב כנגד נחמיה חיון [מגדולי השבתאים בזמנו] והנוהים אחריו: אגרת הקנאות; למען דעת כל עמי הארץ [נקרא גם "לחישת שרף"]; מלחמה לה'; עדות לישראל; שבר פושעים. אביו "בעל הלך"ט" נפטר בהיותו כבן שנתיים. על שנת הלידה, יש מי שציין שנולד בשנת ה'תל. על אודות שנת הפטירה, יש ששיערו ה'תצח, המובא בטבלה הוא ע"פ שם הגדולים [לחיד"א] מע' גדולים אות מ [קכג]: "והאריך ימים קרוב לתשעים שנה".

²⁷³ ספריו הנוספים של מהר"י עייאש: מטה יהודה [על ש"ע או"ח]; שבט יהודה [על יו"ד]; לחם יהודה [על הרמב"ם]; עפרא דארעא [הגהות על "ארעא דרבנן" למהר"י אלגאזי]; "קול יהודה" [דרשות עה"ת].

²⁷⁴ ספריו הנוספים של ר' אליעזר די אבילה: באר מים חיים; מלחמת מצוה; מעין גנים.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
567 יערות דבש ²⁷⁵	ר' יהונתן אייבשיץ ב"ר נתן נטע	ה'תנ	ה'תקכד
568 צרור החיים (ספר הזכרונות)	ר' חיים חייקא מזאמושץ, ב"ר אהרן	ה'תצ	ה'תקכה
569 חי' הגאון רבי משה חריף	ר' משה הלוי ברנדייס ב"ר יעקב	ראה הערה ²⁷⁶	ה'תקכז
570 יש מנחילין	ר' פנחס קצנבלוג ב"ר משה	ה'תנא	ה'תקכז
571 משנת הלוי (ר' איציק'ל המבורגר)	ר' יצחק איש הורוויץ הלוי ב"ר יעקב יוקל	ה'תעה	ה'תקכז
572 גאון צבי (על שו"ע; עמ"ס מס' קדשים)	ר' משה צבי הלוי הלר ב"ר יוסף	ה'תצ (בערך)	ה'תקכז
573 חשק שלמה (על טור ב"י חו"מ); מכתב שלמה ²⁷⁷	ר' חיים ניסים שלמה ב"ר מרדכי (מהר"ש בכ"ר מרדכי)	חט"ל נד' ה'תקכח	לפני ה'תקכח
574 מעשה רוקח (על הרמב"ם)	ר' מסעוד חי רוקח	ה'תנ	ה'תקכח
575 שולחן גבוה (על שו"ע); אהלי יוסף (שו"ת) ²⁷⁸	ר' יוסף מולכו ב"ר אברהם	ה'תנב	ה'תקכח
576 עין משפט (שו"ת); מלכי בקודש ²⁷⁹	ר' עזרא מלכי ב"ר רפאל מרדכי	ה'תע (בערך)	ה'תקכח
577 בני שמואל	ר' משה עדאוי ב"ר שמואל		ה'תקכח
578 אמתחת בנימין (על המשניות)	ר' בנימין וולף פרידבורג ב"ר יוסף		ה'תקכח
579 שדה הארץ	ר' אברהם [מיוחס] ב"ר שמואל. אחי מח"ס פרי האדמה		ה'תקכח
580 קרבן נתנאל; תורת נתנאל (שו"ת; עה"ת)	ר' נתנאל ווייל ב"ר נפתלי הירש	ה'תמז	ה'תקכט
581 בן ידיד; חלקו של ידיד; אמר ידיד	ר' ידידיה שמואל טאריקה		ה'תקכט (בערך)
582 מצודת דוד ומצודת ציון (על התנ"ך) (מצודות)	ר' דוד אלטשולר (רד"א) ²⁸⁰	ה'תמז	ה'תקל
583 קול אריה	ר' אריה לייב "מוכח" מפולנא, ב"ר יחיאל מיכל		ה'תקל
584 בית דוד (על המשנה)	ר' דוד חיים קורניאלדי ב"ר יהודה משה		ה'תקלא
585 פרי האדמה; מזבח אדמה ²⁸¹	ר' רפאל מיוחס ב"ר שמואל	ה'תסה	ה'תקלא
586 דרכי ישרים (פרימישלן)	ר' מנחם מנדל ב"ר אליעזר		ה'תקלא
587 מגלת ספר (על הסמ"ג)	ר' בנימין קאזיס ב"ר דוד. תלמידו של החזון נחום		
588 חגורת שמואל (על הלבוש); עמודי עולם	ר' שמואל מפלאצק, ב"ר עזריאל מלאנצברג		ה'תקיג-לא ²⁸²
589 יד מלאכי	ר' מלאכי הכהן ב"ר יעקב	ה'תס (בערך)	ה'תקלב
590 רבי דב בער (המגיד) ממזריטש	ר' דב בער ב"ר אברהם ²⁸³	ה'תסד	ה'תקלג
591 צדקה ומשפט (שו"ת)	ר' צדקה חוצין ב"ר משה	ה'תנט	ה'תקלג
592 חמד משה (על שו"ע או"ח)	ר' גדליה משה הלוי מלאשיץ ב"ר צבי הירש		ה'תקלג
593 שמחת עולם (על הרמב"ם)	ר' חיים שבתי לאגו		ה'תקלג
594 צמח דוד ²⁸⁴	ר' דוד נג'אר		ה'תקלג
595 מרכבת המשנה [אלפאנדרי]; יד אהרן	ר' אהרן אלפאנדרי ב"ר משה	ה'תסא	ה'תקלד

²⁷⁵ ר' יהונתן חיבר ספרים רבים [חלקם נכתבו ע"י תלמידיו], מהם: אורים ותומים [על שו"ע חו"מ]; בינה לעתים; בני אהובה; ברכת יהונתן; גבורת יהונתן; דברי יהונתן; דעת יהונתן; חסדי יהונתן; חצי יהונתן; כרתי ופלתי [על שו"ע יו"ד]; לוחות עדות; מאמר יהונתן [פירוש על חד גדיא]; מדרש יהונתן; מטה יהונתן; מתוק מדבש; נפש יהונתן; עמודי יהונתן; צפיחת הדבש; קשת יהונתן; שירי מצות [נקרא גם "תרי"ג מצוות"]; שם עולם; שר האלף [הל' פסח. נד' עם המקור חיים]; תפארת יהונתן; תפארת ישראל. על רשימה של 89 חיבורים ממנו, ראה גדולת יהונתן ח"ב פ"ב.

²⁷⁶ בנו של ר' משה חריף - ר' בצלאל ברנדייס [בעמח"ס צידה ברוך], נולד בערך בשנת ה'תסז, ונפטר ביום שנפטר אביו: כז סיון ה'תקכז. [נכדו, ר' ברוך יהודה ב"ר בצלאל ברנדייס, בעמח"ס לשון חכמים, נפטר ה'תקפה].

²⁷⁷ הספר "מכתב שלמה" (ה'תרס"ו) יצא לאור ע"י נכדו. כמו כן, הנכד הו"ל את ספר "מאמר מרדכי" (ה'תרכ"ד) לאבי זקנו, שבו כתב זקנו רחנ"ש הגהות והערות רבות וחיידושים על הרמב"ם, לספר זה צירף את "מכתב שלמה" ח"ב. כך גם צירף הנכד לספרו שלו "דבר אמת", מתורת זקנו על טוש"ע או"ח, וקרא להם בשם "בית שלמה".

²⁷⁸ מחיבוריו הנוספים של ר"י מולכו: זובח תודה; דרשות. יש שכתבו, שנפטר בשנת תקט"ז, אך כנראה תאריך זה מושתת על שנת ההדפסה [הראשונה] של ספרו שולחן גבוה.

²⁷⁹ מספריו הנוספים של ר' עזרא מלכי: עינות מים [דרושים]; שמן למאור [על בעל המאור].

²⁸⁰ הפירוש נכתב ע"י רד"א, אולם בנו רבי יחיאל הלל השלים אותו.

²⁸¹ ר"ר מיוחס חיבר גם את הספרים: פני אדמה; מנחת ביכורים. יש סוברים, ששמו הפרטי "מיוחס", הוא גם שם משפחתו.

²⁸² בשנת ה'תקיג נמנה על המסכימים לספר זבח שמואל, ואילו כשהודפס חגורת שמואל בשנת ה'תקלב, הוא נזכר בברכת המתים [זצ"ל].

²⁸³ מדברי תורתו של המגיד ממעזריטש הובאו בספרים שונים, מהם: מגיד דבריו ליעקב; אור תורה; אור האמת. מתלמידיו המפורסמים: בנו ר' אברהם [המלאך]; ר' אלימלך מליזענסק; ר' זושא מאניפולי; ר' שנאור זלמן מלאדי.

²⁸⁴ לספר נלווה החיבור "אדמת יהודה" לר' יהודה הכהן טנוגי שנפטר בשנת ה'תקצ"ה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
596 קהלת יעקב	ר' יעקב אלבעלי ²⁸⁵		ה'תקלד
597 שער המלך ²⁸⁶	ר' יצחק נוניס בילומנטי ב"ר משה	ה'תע-תעה	ה'תקלד
598 שולחן שלמה [קיצוץ"ע או"ח]	ר' שלמה זלמן מירקש ב"ר יהודה לייב		ה'תקלד-ה
599 משחא דרבנותא	ממחברי הספר: ר' מסעוד רפאל אלפסי		ה'תקלה
600 יעב"ץ [חיבר כ-50 ספרים] ²⁸⁷	ר' יעקב עמדין ב"ר צבי	ה'תנז-ח	ה'תקלו
601 זכרון יוסף [ש"ת]	ר' יוסף [משה] שטיינהרט ב"ר מנחם מנדל	ה'תס	ה'תקלו
602 מנחת כהן [עמ"ס מנחות]	ר' יהודה כ"ץ ב"ר יעקב [יוקב]		ה'תקלו
603 נהר שלום (הרש"ש; השמ"ש) ²⁸⁸	ר' שלום [מזרחי ידיע] שרעבי ב"ר יצחק	ה'תפ	ה'תקלז
604 חסד לאברהם (ר' אברהם המלאך)	ר' אברהם, ב"ר דב בער המגיד ממזריטש	ה'תקא	ה'תקלז
605 אור עולם; ברית עולם ²⁸⁹	ר' משה דוד וואלי. מתלמידי הרמח"ל		ה'תקלז
606 קרבן אשם [עהש"ס]	ר' יצחק איצק שאכרליס ב"ר שמשון	נדפס ה'תקלז	אחרי ה'תקלז
607 דברי שמואל ²⁹⁰ (ניקלשבורג)	ר' שמואל שמעלקה הלוי הורוויץ ב"ר צבי הירש	ה'תפו	ה'תקלח
608 תפלה לדוד	ר' חיים דוד עמאר ב"ר שמואל	נדפס ה'תקלז	ה'תקלח
609 זרע שמשון [עה"ת]; תולדות שמשון [על אבות]	ר' שמשון חיים נחמני ב"ר נחמן מיכאל	ה'תסז (בערך)	ה'תקלט
610 תוספת שבת (ספר פלאים)	ר' רפאל מייזליש [מהארחוב] ב"ר חיים	²⁹¹	ה'תקמ
611 פני משה; מראה הפנים	ר' משה מרגליות ב"ר שמעון. הגר"א למד אצלו בגיל 7		ה'תקמא
612 רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב ²⁹²	ר' יחיאל מיכל, ב"ר יצחק מדרוהוביטש	ה'תנו	ה'תקמא
613 מרכבת המשנה; שולחן עצי שטים ²⁹³	ר' שלמה מחלמא ב"ר משה	ה'תעו-ז	ה'תקמא
614 אורחות יושר [מוסר]	ר' יצחק מולכו ב"ר אברהם	ה'תפב (בערך)	ה'תקמא
615 זרע אברהם	ר' אברהם כטורזא		ה'תקמא
616 שונה הלכות [על בה"ג]; לב שלם	ר' שלמה הכהן שלם ב"ר יחיאל		ה'תקמא
617 סדרי טהרה; חידוד הלכות	ר' אלחנן אשכנזי ב"ר שמואל זנוויל		ה'תקמא (בערך)
618 מחנה יהודה	ר' יהודה קצין ב"ר יום טוב	ה'תסח	ה'תקמד
619 קול אליהו [ש"ת]; כסא אליהו ²⁹⁴	ר' אליהו ישראל ב"ר משה	ה'תע (בערך)	ה'תקמד
620 תולדות יעקב יוסף ²⁹⁵ ("תולדות")	ר' יעקב יוסף כץ מפולנאה. מתלמידי הבעש"ט		ה'תקמד?
621 שאגת אריה; טורי אבן; גבורות ארי [נבורות ארי]	ר' אריה לייב וולרשטיין (גינצבורג) ב"ר אשר	ה'תנה (בערך)	ה'תקמה

²⁸⁵ ר' יעקב היה מהמסכימים על "שער המלך".

²⁸⁶ ממפרשי שער המלך שנדפסו לצידו: טעם המלך, לר' ברוך ב"ר יונה יטליש [נדפס בשנת תקס"א]; הגהות רעק"א; מעשה חושב, לר' חיים שמואל הלוי בירנבוים [חתן רעק"א] עם הוספות נכדו ר' עקיבא סופר; הגהות ר' יוסף שאול נתנזון; אפריון שלמה, לר"ש קלוגר.

²⁸⁷ היעב"ץ חיבר למעלה מארבעים ספרים בכל מקצועות התורה, מהם: הגהות וחידושים עהש"ס [נד' בש"ס וילנא]; לחם שמים [על המשניות]; מגדל עוז; מגלת ספר; מור וקציעה [על שו"ע או"ח]; מטפחת ספרים; סידור היעב"ץ; לשון זהורית; עץ אבות; ציצים ופרחים; שאילת יעבץ; שפת אמת; תורת הקנאות. סידור היעב"ץ נקרא על ידי מחברו בשם "בית א-ל", חלק א מכונה "עמודי שמים" וחלק ב מכונה "שערי שמים". במהדור פיעטרקוב תרנ"ט כינוהו סידור "קול יעקב" [דרושה הבחנה שלא להחליפו בסידור "קול יעקב" המכונה סידור ר' קופל - לר' יעקב קאפל ליפשיץ]. מהדורה מסוימת של הסידור נקראת "בית יעקב", אולם המהדיר הוסיף בה דברים רבים, ושינה את נוסחי התפילות.

²⁸⁸ ספריו הנוספים של הרש"ש: סידור הרש"ש; פירוש השמ"ש; רחובות הנהר; אמת ושלום.

²⁸⁹ אין להחליפו עם "ברית עולם" על ס' חסידים שכתב החיד"א.

²⁹⁰ מספריו הנוספים של ר' שמואל שמעלקה מנקלשבורג [או: ניקלשפורק]: אמרי שמואל; נזיר השם; שמן הטוב.

²⁹¹ בהקדמה לספרו שיצא בשנת ה'תקכז, כתב שהגיע לימי שיבתו.

²⁹² דברי תורתו של ר' יחיאל מיכל "המגיד מזלוטשוב" [מתלמידי הבעש"ט] מופיעים בספרי תלמידיו שהיו מגדולי החסידות, ונלקטו בספרים: מים רבים [וורשא תרנ"ט]; אהלי צדיקים, טשערנאוויץ תרצ"ו; ישועות מלכו, ירושלים תשל"ד; תועפות הרים, ירושלים תשמ"ו; תורת המגיד מזלוטשוב [ירושלים תשנ"ט]. לגבי שנת הפטירה, יש שאמרו שנפטר בשנת ה'תקמו. [אחת הטענות הראשיות לשנת ה'תקמא, היא העובדה שר' עוזיאל מייזל מספידו בספרו "עץ הדעת טוב". והרי ר' עוזיאל נפטר בכ"ח כסלו ה'תקמו. אולם, אין בטחון גמור שרבי עוזיאל נפטר בשנת ה'תקמו].

²⁹³ שולחן עצי שיטים הוא אחד מעשרה שולחנות שחיבר ר"ש מחלמא, לאחרונה יצאו מכת"י שולחנות נוספים: שולחן ערוך [על שו"ע אהע"ז]; שולחן תמיד [על שו"ע או"ח]. ספריו הנוספים של בעל מרכבת המשנה: חוג הארץ; נעים זמירות; עיטור סופרים; שערי נעימה [על טעמי אמ"ת].

²⁹⁴ מספריו הנוספים של ר"א ישראל: אדרת אליהו [על סמ"ג ורא"ם]; עוגת אליהו.

²⁹⁵ ספריו הנוספים של בעל ה"תולדות": בן פורת יוסף; צפנת פענח. מייחסים לו גם את הספר "כתונת פסים".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
622 אמרות טהורות [על טור]; בית אברהם [על טור]	ר' אברהם חיים ישראל ב"ר משה	ה'תעה (בערך)	ה'תקמה
623 מירא דכייא	ר' מרדכי ברוך קארבאליי		ה'תקמה (בערך)
624 מכתם לדוד; קדשי דוד; חסדי דוד	ר' דוד חיים שמואל חסאן		ה'תקמה-פד
625 משנת חכמים (קרמניץ)	ר' משולם פייבוש הלוי הורוויץ ב"ר דב בער		ה'תקמה
626 שביית יום טוב	ר' יום טוב אלנקאוה		ה'תקמו
627 רבי שמחה מדעסוי	ר' שמחה חריף ב"ר צבי		ה'תקמו
628 עץ הדעת טוב [עמ"ס שבת וכתובות] ²⁹⁶	ר' עזיאל מייזלש ב"ר צבי	ה'תקד	ה'תקמו
629 אשל אברהם [על גליון הש"ע]; מרגניתא שפירא	ר' אברהם אופנהיים ב"ר יהודה לייב		ה'תקמז-ז
630 נועם אלימלך (ליז'ענסק)	ר' אלימלך ב"ר אליעזר ליפא [ליפמן]	ה'תעז	ה'תקמו-ז
631 זכור לאברהם ²⁹⁷	ר' אברהם מקושטא ב"ר אביגדור		ה'תקמז (בערך)
632 חזון למועד [ש"ת]; חזון עובדיה [עה"ת]	ר' עובדיה הלוי [מזרחי] ב"ר אברהם	ה'תסז	ה'תקמז
633 חסדי אבות; [זאת] תורת האדם; כתב יושר	ר' אהרן הלוי מאלעקסניץ [אולקסיניץ] ב"ר יהודה לייב	ה'תצ (בערך)	ה'תקמז
634 דין אמת ²⁹⁸	ר' יצחק נבון ב"ר יהודה. נכדו של המחנ"א	ה'תצג	ה'תקמז
635 פרי הארץ [עה"ת] (וויטבסק)	ר' מנחם מענדל [מויטעפסק] ב"ר משה	ה'תצ (בערך)	ה'תקמח
636 ברית כהנת עולם	ר' יצחק אייזיק כ"ץ ב"ר יואל	ה'תקיג (בערך)	ה'תקמח
637 שיח יצחק [עמ"ס: יומא; חגיגה]; תפילת כל פה	ר' יצחק יוסף נוניס-ואיס ב"ר יעקב		לפני ה'תקמט
638 מאיר נתיבים (אור עולם) [ס' חסידות]	ר' מאיר מרגליות ב"ר צבי הירש	ה'תס (בערך)	ה'תקנ
639 בנין אריאל	ר' שאול ב"ר אריה לייב	ה'תעז	ה'תקנ
640 מדרש פנחס ²⁹⁹ (קוריץ)	ר' פנחס שפירא ב"ר אברהם אבא	ה'תפה	ה'תקנ
641 חסדי דוד [על התוספתא] ³⁰⁰	ר' (חיים) דוד פארדו ב"ר יעקב	ה'תעח	ה'תקנ
642 נהר שלום [על א"ח]	ר' שבתאי וינטורה ב"ר אברהם	ה'תצ (בערך)	ה'תקנ
643 מים קדושים [על מסכתות קדשים]	ר' אברהם משה הלוי מבראהילוב ב"ר אשר	נדפס ה'תקנ	אחרי ה'תקנ
644 רב ייבי [עה"ת] (אוסטראה)	ר' יעקב יוסף ב"ר יהודה לייב [ייב"י]		ה'תקנא
645 שם יוסף [על הרמב"ם] ³⁰¹	ר' ישראל חיים יוסף אליקים		ה'תקנא
646 פרי מגדים (פמ"ג) ³⁰²	ר' יוסף תאומים ב"ר מאיר	ה'תפז	ה'תקנב
647 בגדי ישע [ש"ת] ³⁰³	ר' ישעיה עטיה ב"ר חיים	ה'תצב	ה'תקנב
648 שמע שלמה (קרלין)	ר' שלמה הלוי מקרלין, ב"ר נחום	ה'תצח	ה'תקנב
649 חק נתן	ר' נתן בורג'ל ב"ר אברהם		ה'תקנב
650 לשון זהב ³⁰⁴	ר' דוד טעבלי הכהן שיף ב"ר שלמה זלמן		ה'תקנב
651 נחלת יעקב [על מסכתות קטנות]	ר' יעקב [יאקב] נוימבורג ב"ר ברוך		ה'תקנ-ג
652 לשון הזהב	ר' זאב וולף, ב"ר אליעזר מליז'ענסק	ה'תמ	ה'תקנג
653 נודע ביהודה; צל"ח; דגול מרבבה	ר' יחזקאל סג"ל לנדא ב"ר יהודה	ה'תעד	ה'תקנג

²⁹⁶ מספריו הנוספים של ר"ע מייזלש [מייזלס], תלמיד המגיד ממזריטש: כרם שלמה [על סוגיות הש"ס]; מנורה הטהורה [על הל' שבת]; תפארת הצבי [עמ"ס ביצה]; תפארת עזיאל [עה"ת].

²⁹⁷ ספר "זכור לאברהם" כולל שו"ת, חי' עהש"ס ועל הרמב"ם.

²⁹⁸ אין להחליפו בקונטרס "דין אמת" ובו שו"ת לאביו ר' יהודה, ונדפס בתוך ספרו קרית מלך רב.

²⁹⁹ דברי תורתו של ר' פנחס מקוריץ [מקאריץ] כונסו בספרים רבים, ומהם: דברים נחמדים; חכם הרזים; ליקוטי אמרי פנחס; ליקוטי שושנים; ליקוטים יקרים; ליקוטים מר' פנחס מקוריץ; מדרש פנחס; נופת צופים.

³⁰⁰ ספריו הנוספים של ר"ד פארדו: חוקת הפסח; למנצח לדוד; מזמור לדוד; מכתם לדוד [שו"ת]; משכיל לדוד [עה"ת]; ספרי דבי רב [על הספרי]; שושנים לדוד [על המשניות]. אולם על אודות שנת הפטירה, יש ששיערו ה'תקנא או ה'תקנב.

³⁰¹ דרושה הבחנה שלא להחליפו עם ספר "שם יוסף" על הרמב"ם, שחיבר ר' יוסף מועטי – אודותיו, ראה בערכו.

³⁰² ספריו הנוספים של ה"פרי מגדים": אגרות פרי מגדים; אגם לבניה; גינת ורדים; הגיון לב; מתן שכרן של מצוות; נועם מגדים; ספר המגיד [עה"ת]; מגידות [שו"ת]; ספר נטריקין; פורת יוסף [עמ"ס יבמות וכתובות]; ראש יוסף [הפמ"ג מכנה אותו בשם "שבע שיטות" – היות שהוא על שבע מסכתות]; שושנת העמקים; תיבת גמא. כן נדפס שו"ת הפרי מגדים, שליקט ר' אפרים לייכטג מספרי הפרי מגדים.

³⁰³ אין להחליפו בשו"ת בגדי ישע לר' שמואל מביאליסטוק שנדפס בשנת תר"ד, וכן אין להחליף בבגדי ישע [על אור"ח – שו"ע ומג"א] לר' ישעיה ב"ר שמחה ווינר [נד' ע"י המחבר בשנת ה'תקלד].

³⁰⁴ אין להחליפו בספר לשון הזהב לר' זאב מליז'ענסק, שחי אף הוא בתקופה זו [נפטר בגיל 113].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
654	בן פורת יוסף	ר' יוסף קובו ב"ר יהודה ³⁰⁵	ה'תקנ"ג
655	הזכירות; מרפא לנפש [על חובות הלבבות]	ר' רפאל ב"ר זכריה מנדל. דיין בב"ד של הנוב"י	נד' ה'תקכ"ד
656	מהר"ש לניאדו; בית דינו של שלמה ³⁰⁶	ר' רפאל שלמה לניאדו ב"ר שמואל	ה'תקנ"ד (בערך)
657	חיים לעולם [שו"ת]; טיב גיטין (מודעי)	ר' חיים מודעי ב"ר אליהו	ה'תקנ"ד
658	נאדר בקודש; הוד תהילה; נר תמיד ³⁰⁷	ר' חיים מצאנז ב"ר מנחם	ה'תקנ"ד
659	יסוד ושורש העבודה	ר' אלכסנדר זיסקינד מהורודנא ב"ר משה	ה'תקנ"ד
660	בנין שלמה	ר' נתן מאז	ה'תקנ"ד (בערך)
661	מלאכת יום טוב; קדושת יום טוב	ר' יום טוב ליפמן היילפרין ב"ר אברהם שמואל	ה'תקנ"ה
662	יצחק ירנ; אגורה באהל ³⁰⁸	ר' אליקים גאטיניו ב"ר יצחק	ה'תקנ"ה
663	ישר דברי אמת; דרך אמת (זבירי)	ר' משולם פייבוש הלוי חלר ב"ר אהרן משה	ה'תקנ"ה
664	יד הקטנה	ר' דב בעריש גוטליב	ה'תקנ"ו ³⁰⁹
665	אור המאיר (זיטומיר)	ר' זאב וולף הלוי	ה'תקנ"ז
666	הגר"א (הגאון מוילנא) ³¹⁰	ר' אליהו לנדי מוילנא ב"ר שלמה זלמן	ה'תקנ"ח
667	עוד יוסף חי	ר' יוסף זרקא	ה'תקנ"ח
668	מאור עינים; ישמח לב ³¹¹ (טשרנוביל)	ר' מנחם נחום טברסקי ב"ר צבי הירש	ה'תקנ"ח
669	דרך המלך ³¹² [על הרמב"ם]	ר' רפאל יוסף בן רבי ב"ר יהודה	ה'תקנ"ח
670	מקור ישראל [שו"ת]	ר' ישראל יעקב בורלא	ה'תקנ"ט
671	חידושי הש"ס ³¹³	ר' ישעיה ברלין פיק ב"ר יהודה לייב	ה'תקנ"ט (בערך)
672	בגדי ישע [על שו"ע או"ח ומג"א]	ר' ישעיה וינר ב"ר שמחה	ה'תפ"ו
673	מנורת זהב (ר' זושא מאניפולי)	ר' זושא ב"ר אליעזר ליפא [ליפמן]	ה'תקס'
674	צבא רב [על המשניות וטו"ש] ³¹⁴	ר' צבי הירש לוין [לעוין] ב"ר אריה לייב	ה'תקס'
675	תורת אמת; משנת ר' נתן (מרנ"א)	ר' נתן אדלר צור ווינדמיהל ב"ר יעקב שמעון	ה'תקס'
676	בית ישחק; בית מועד	ר' יצחק גאטיניו ב"ר אליקים. אביו מח"ס "יצחק ירנ"	ה'תקס'
677	דגל מחנה אפרים (סאליקוב)	ר' משה חיים אפרים אשכנזי ב"ר יחיאל	ה'תקס'
678	חסדי דוד [קבלה]	ר' דוד מאגאר ב"ר משה. תלמיד הרש"ש	ה'תקס'

³⁰⁵ אין להחליפו בסבו ר' יוסף קובו ב"ר שמעיה, בעל שו"ת גבעות עולם.

³⁰⁶ מספריו הנוספים של ר"ש לניאדו: המעלות לשלמה; כסא שלמה [שו"ת]; לחם שלמה.

³⁰⁷ ר' חיים צאנזר כתב גם חידושים על הטור המובאים רבות בספרי הפוסקים.

³⁰⁸ ר' אליקים חיבר גם: תועפות ראם על רש"י והרא"ם [ע"ה"ת], ואין להחליפו בתועפות ראם על היראים [לר' אברהם אבא ב"ר אליהו שיק].

³⁰⁹ נפטר בגיל צעיר - בשער הספר נכתב: "ויען שבעו"ה נשבה ארון הקודש בעל המחבר זצ"ל, ודיין האמת השקיע שמשו שלא בעונתו".

³¹⁰ להלן חלק מהספרים בהם נקבצו דברי תורת הגר"א: אבן שלמה; אדרת אליהו; איל משולש; אליהו רבא [על המשניות ס' טהרות]; אמרי נועם; אשי ישראל [סידור]; באורי אגדות; ביאור הגר"א [לשו"ע]; ברייתא מעשה תורה עם הוספות; דברי אליהו; דקדוק אליהו [נקרא גם ספר דקדוק קטן]; הגהות הגר"א [על המשניות]; על המדרשים; עהש"ס בבלי וירושלמי; על התוספתא; הדרת קודש [על מדרת רות/מדרש הנעלם]; היכלות הזהר [עם ביאור הגר"א]; חי' וביאורי הגר"א; ביאור לנ"ך [על מעשה המרכבה ביחזקאל, ס' יונה, כמה פסוקים מחבקוק, משלי והמגילות. חלקם נקבצו אף בס' ברק השחר]; יהל אור (הדרת קודש); לוח [השנים מימות יהושע עד חורבן הבית]; ליקוטי הגר"א; מעשה רב [ראה בערכו]; קול אליהו; סערת אליהו; עליות אליהו; פירושים לספרא דצניעותא, ספר יצירה ותיקוני זוהר; צורת הארץ לגבולותיה; שנות אליהו [על המשניות ס' זרעים ומסכת שבת]; שערי רחמים; תבנית הבית השלישי. חלק גדול ממסורות הגר"א הועמדו ע"י בניו ותלמידיו בספריהם. על תלמידיו, ועל ס' "קול התור", ראה נספח כו.

³¹¹ כן נקבצו דברי תורת ר' מנחם נחום מטשרנוביל בספר "ארבעה אופני הקודש" על הגדש"פ. בספר ליקט צאצאו מאמרים [מהם שהיו בכ"י ומהם שנדפסו בספרים]: ממנו, ומבנו ר' מרדכי מטשרנוביל, ומנכדו ר' אברהם מטריסק, ומנינו ר' מרדכי מקוזמיר [דודו של עורך הספר, לר' מרדכי עצמו לא היו ילדים].

³¹² אין להחליפו עם דרך המלך לר' דוב בעריש רפפורט [ראה להלן בערכו] או עם דרך המלך לר' חיים יעקב חוידנסקי [שחי בתקופת מלחמת העולם הראשונה] שחברו אף הם על הרמב"ם.

³¹³ ספריו הנוספים של ר' ישעיה פיק (הגר"פ): אומר השכחה; הפלאה שבערכין [על הערוך]; מיני תרגימא [על האונקלוס]; יש סדר למשנה; קשות מיושב; שאילת שלום [פי' על השאלות, ההגהות נקראות "ראשון לציון"]. החיבור "מסורת הש"ס" הוא שילוב של כתביו, ושל כתבי רבי יהושע בועז ורבי יוסף שמואל מקראקא ר' ישעיה פיק, כאשר הגהותיו וציוניו מוקפים בסוגריים מרובעים. שם המשפחה "פיק" הוא ע"ש חותנו, והשם "ברלין" הוא ע"ש שבנעוריו התגורר בברלין.

³¹⁴ מדברי תורתו הנוספים של רצ"ה: צבי לצדיק [ע"ה"ת והש"ס]; תפארת בנים [בספר "תירוש ויצהר" (ס' נז) - חיבורו של נר"ג ר' צבי יחזקאל מיכלזאהן מפלונסק, אשר עיטר את חי' זקינו בהגהותיו]. כן נדפסו הגהותיו על ספרים רבים, והגהותיו עהש"ס נדפסו בש"ס וילנא.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
679 כרוב ממשח	ר' שלמה ³¹⁵ אלפסי ב"ר מסעוד	ה'תפ (בערך)	ה'תקסא
680 ערוגת הבושם [על ש"ע אה"ע] ³¹⁶	ר' מיכאל בכרך ב"ר שמואל זנוויל	ה'תצ	ה'תקסא
681 רבי יעקב שמשון (שפיטווקא)	ר' יעקב שמשון. תלמיד המגיד ממזריטש ור' פנחס מקוריץ	ה'תקב (בערך)	ה'תקסא
682 אור חדש [על הש"ס]	ר' אלעזר קאליר ב"ר אלעזר		ה'תקסב
683 מהר"ט אלגאזי (מהריט"א) ³¹⁷	ר' יום טוב אלגאזי ב"ר ישראל יעקב	ה'תפז	ה'תקסב
684 עצי אלמוגים; עצי ארזים; מעין החכמה ³¹⁸	ר' נח חיים צבי ברלין ב"ר אברהם מאיר	ה'תצד	ה'תקסב
685 צמח ה' לצבי; מילי דאבות; אלפא ביתא (נדבורנה)	ר' צבי הירש ב"ר שלום זעליג	ה'תק (בערך)	ה'תקסב
686 איגרא רמה [עשה"ס; ש"ת] ³¹⁹	ר' משולם איגרא ב"ר שמשון	ה'תקיב	ה'תקסב
687 מגדל חננאל [על הרמב"ם]	ר' חננאל חאבניף		ה'תקסג
688 יד המלך [על הרמב"ם] ³²⁰	ר' אליהו פאלומבו		לפני ה'תקסד
689 ושב הכהן [ש"ת] ³²¹	ר' רפאל [כ"ץ] הכהן ב"ר יקותיאל זיסקינד	ה'תפג	ה'תקסד
690 זרע יעקב [ש"ת]	ר' יעקב בן נאים ב"ר שמואל ³²²	לפני ה'תצה	ה'תקסד-ה
691 פעולת צדיק; זבח תודה; עץ חיים (מהרי"ץ)	ר' יחיא צאלח ב"ר יוסף	ה'תעד	ה'תקסה
692 הפלאה; המקנה; פנים יפות; נתיבות לשבת	ר' פנחס הלוי הורוויץ ב"ר צבי הירש	ה'תצא	ה'תקסה
693 משלי יעקב (המגיד מדובנא) ³²³	ר' יעקב קראנץ ב"ר זאב	ה'תקא	ה'תקסה
694 תשע שיטות	ר' צבי הירש רוזאניש ב"ר יששכר דב בעריש		ה'תקסה
695 דגל מחנה אפרים	ר' עזרא אפרים לניאדו ב"ר רפאל שלמה		ה'תקסה
696 דובר מישרים	ר' רפאל מרדכי יהושע שאול ב"ר חיים אברהם		ה'תקסה
697 מאמר המלך [על הרמב"ם]	ר' רפאל אברהם מצליח	נדפס ה'תקסו	לפני ה'תקסו
698 חיד"א [חיבר כ- 80 ספרים] ³²⁴	ר' חיים יוסף דוד אזולאי ב"ר רפאל יצחק זרחיה	ה'תפדז	ה'תקסו
699 ברכות המים [על הטור] ³²⁵	ר' משה יוסף מרדכי מיוחס ב"ר יוסף. כיהן כראש"צ	ה'תצח	ה'תקסו
700 אדני כסף; מרבה לספר [על הגדש"פ] ³²⁶	ר' ידידיה טיאה וייל, ב"ר נתנאל [הקרב"נ]		ה'תקסו
701 טהרת הקודש [על זבחים מנחות]	ר' יצחק אשכנזי ב"ר צבי		ה'תקסו (בערך)

³¹⁵ הספר "כרוב ממשח" הוא חיבור משותף, של ר' שלמה ושל אחיו ר' חיים אלפסי (נפטר ה'תקמג). כמו כן, חיברו יחד עם אביהם, ר' מסעוד אלפסי, את הספר "משחא דרבנותא".

³¹⁶ ר"י בוקסבוים כתב (מוריה שנה י גליון ט-י עמ' לה), שיש בידו כמה כרכים של כת"י, מבעל ערוגת הבושם, ובהם חי' עשה"ס ודרשות. ³¹⁷ ספריו של מהרי"ט אלגאזי: הלכות יום טוב [על הלי' בכורות וחלה לרמב"ן], נד' בדפי הרי"ף שבסוף מס' בכורות תחת הכותרת "רי"ט אלגאזי"; יום טוב דרבנן; פירוש מהרי"ט [עשה"ת, נד' במהדורות הנפוצות של ה"מקראות גדולות"]; קדושת יום טוב; שמחת יום טוב [שו"ת]. כמו כן במסגרת תפקידו כראש"צ וראש ישיבת המקובלים "בית אל" חתם על אגרות שליחות רבות ונתן הסכמות לספרים רבים שכתבו חכמי ירושלים.

³¹⁸ יש שיחסו לו בטעות את הספר תפארת צבי (שם הגדולים החדש), אך אינו אלא ליורשו ברבנות קהילות אה"ו, ר' צבי הירש זמושט. ³¹⁹ במקור, החידושים עשה"ס [חידושי רבינו משולם איגרא] נקראו "איגרא רמה", והשו"ת - שו"ת רבינו משולם איגרא. כמו כן, נדפסו הלי' על הגדה של פסח בשם "הלכות קבועות".

³²⁰ אין להחליפו עם יד המלך [על הרמב"ם] לר"א סג"ל לנדא, ראה להלן.

³²¹ מספריו הנוספים של בעל "ושב הכהן": דעת קדושים; זכר צדיק; מרפא לשון; שאלת הכהנים תורה; תורת יקותיאל.

³²² וראה "מכתב אמת ליעקב" - ספר ההספד על ר"י בן נאים [בן נאיים/נעים], שנכתב שמו: ר' יעקב חיים. כבר בשנת ה'תק"ז שימש כרב באלמעסער [מסכארא].

³²³ מספריו הנוספים של המגיד מדובנא: אהל יעקב; ברית אבות; כוכב מיעקב [על הפטרות]; ספר המדות; קול יעקב; קול רנה וישועה.

³²⁴ החיד"א כתב כ-80 חיבורים, רבים מהם שרדו עד היום [הם עוסקים בתחום נושאים נרחב: הלכה, פרשנות, מדרש, קבלה והסטוריה]. מהם: אגרות החיד"א; אהבת דוד; אהל יוסף; אחורי תרעא; בית מנוחה; ברכי יוסף [על השו"ע]; גאולת עולם [על הגדש"פ]; דבש לפי; ועד לחכמים; זכרון משה [י"ל ע"י נכדו ר' משה אזולאי]; זעיר שם [תוספות ל"שם הגדולים", ופי' על מד"ר]; זרוע ימין [על אבות]; חדרי בטן; חומת אנך [על התנ"ך]; חיים שאל [שו"ת]; חסדי אבות; טוב עין; יוסף אומץ [שו"ת]; יוסף בסדר; יוסף תהלות; כסא דוד; כסא רחמים [על מסכתות קטנות]; ככר לאדן; כף אחת; לב דוד; לחם מן השמים [עשה"ת]; מורה באצבע; מחזיק ברכה [על שו"ע אור"ח]; מעגל טוב [יומן מסע]; מראית העין [עשה"ס]; נחל קדומים; סנסן ליאיר; עבודת הקודש; עין זוכר [כולל את הספרים: יעיר אוזן; מדבר קדמות]; פתח עינים [עשה"ס]; ציפורן שמיר; קשר גודל; ראש דוד; שומר ישראל; שיורי ברכה [תוספות ל"מחזיק ברכה"]; שם הגדולים; שמחת הרגל; שער יוסף [עמ"ס הוריות]; שפה אחת [על הגדש"פ]. כן נדפס "סידור החיד"א", ובו ליקוט על התפילה מכל ספריו.

³²⁵ ספריו הנוספים של ר' מ"מ (מים) מיוחס: מים שאל; מים ראשונים; עין המים; פני המים; שער המים.

³²⁶ מספריו הנוספים של ר' ידידיה טיאה וייל: ברכת יו"ט [עמ"ס ביצה]; גנזי המלך [על רמב"ם מגילה]; חידושים עמ"ס נדה; לבושי בדים; שו"ת.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
702 מחצית השקל	ר' שמואל הלוי קעלין ב"ר נתן	ה'תפד	ה'תקסו
703 אור פני משה (פשווארסק)	ר' משה הלוי סופר סת"ם מפשוורסק ב"ר יצחק		ה'תקסו
704 נועם מגדים [עה"ת] (טרניגרוד) ³²⁷	ר' אליעזר הלוי הורוויץ ב"ר יעקב		ה'תקסו
705 מטה שמעון [על טור ב"י חו"מ]	ר' מרדכי שמעון, ב"ר שלמה [ה"חשק שלמה" לחו"מ]		ה'תקנז-סז
706 מעלות התורה; באר אברהם [על מגילות]	ר' אברהם רגולר ב"ר שלמה זלמן. אחי הגר"א	ה'תפב	ה'תקסז
707 משנת חכמים [יבין שמועה – צפנת פענח]	ר' יוסף הוכגלרנטר ב"ר יעקב יצחק	ה'תק	ה'תקסז
708 תפארת צבי [שו"ת] [שו"ת מהר"ץ]	ר' צבי הירש בישקו ב"ר ישראל בנימין	ה'תק	ה'תקסז
709 תורת הרמ"ל; לקוטי רמ"ל; חי' הרמ"ל (סאסוב)	ר' משה יהודה לייב אַרבליך ב"ר יעקב	ה'תקה	ה'תקסז
710 מאמר מרדכי [על שו"ע או"ח]; דברי מרדכי	ר' מרדכי כרמי ב"ר אברהם	נדפס ה'תקמד	ה'תקסז (בערך)
711 בית מאיר [על שו"ע; עהש"ס; שו"ת; הגהות] ³²⁸	ר' מאיר פוזנר [מונק] ב"ר יהודה לייב	ה'תפח-תצה	ה'תקסז
712 (הרב המליץ) ³²⁹	ר' מרדכי הלוי		ה'תקסז
713 חומות ירושלים [על או"ח]; ליקוטי יעב"ץ	ר' דוד קליינרמן ב"ר יעקב	נדפס ה'תקסז	אחרי ה'תקסז
714 ידיו של משה	ר' משה פרישקו		ה'תקסח
715 פני אריה	ר' אריה לייב ברסלוי ב"ר חיים	ה'תקא	ה'תקסט
716 באר אברהם; פי' לתוספתא נדה ³³⁰	ר' אברהם לנדי, ב"ר אליהו [הגר"א]	ה'תקי-כה	ה'תקסט
717 חי' רבי בונם איגר	ר' שמחה בונם גינז-איגר ב"ר משה. אחיו של רעק"א	ה'תקל	ה'תקסט
718 דודאים בשדה (זארנאווא/זרניווא)	ר' ראובן הלוי הורוויץ ב"ר יעקב חיים		ה'תקסט
719 חמודי דניאל; מוצל מאש [עמ"ס ערכין]	ר' דניאל מהורדנא, ב"ר יעקב		קצת לפני ה'תקע
720 קדושת לוי (ר' לוי יצחק מברדיטשוב)	ר' לוי יצחק דרברומדיקר ב"ר מאיר	ה'תק	ה'תקע
721 רבי מרדכי (לעכוויטש / לעכאוויטש)	ר' מרדכי ב"ר נח. דברי תורתו הובאו ב"תורת אבות"	ה'תקב	ה'תקע
722 חסד לאברהם (ר' אברהם קאליסקר)	ר' אברהם מקאליסק ב"ר אלכסנדר		ה'תקע
723 עיקר תוספות יום טוב	ר' משולם הכהן ב"ר יואל		ה'תקע
724 שרשי הים [על הרמב"ם]	ר' רפאל יצחק מאייו		ה'תקע
725 ארץ צבי [דרשות]; עשרה למאה ³³¹	ר' צבי הירש מוואדיסלוב ב"ר יהודה לייב	ת"צ (בערך)	ה'תקע-תקעג
726 ליקוטי מוהר"ן ³³² (ברסלב)	ר' נחמן מברסלב ב"ר שמחה	ה'תקלב	ה'תקעא
727 חסד לאברהם [שו"ת]	ר' אברהם אלקלעי ב"ר שמואל		ה'תקעא
728 זרע אמת [שו"ת]	ר' ישמעאל הכהן ב"ר אברהם יצחק		ה'תקעא
729 כנסת ישראל [שו"ת ודרושים] (ישר"ש)	ר' ישראל ששון ב"ר יוסף		ה'תקעא
730 יד דוד [עהש"ס]; מנחת עני; שלל דוד [עה"ת]	ר' יוסף דוד זינצהיים ב"ר יצחק	ה'תקה	ה'תקעב
731 מזבח כפרה; ברית יעקב ³³³	ר' יעקב פייתוסי ב"ר אברהם	נדפס ה'תקע	ה'תקעב
732 גביעי גביע הכסף	ר' בנימין ריבלין משקלוב [משקלאו]. תלמיד הגר"א		ה'תקעב

³²⁷ השם המלא של הספר הוא "נועם-מגדים וכבוד התורה". כן חיבר פירוש לתהילים בשם "אמרות טהורות".

³²⁸ לחלקי הבית מאיר דלהלן יש כינויים: דרך חיים (שפעת חיים) – על שו"ע או"ח, קנין דעה – על שו"ע יו"ד, ושו"ת צלעות הבית על אהע"ז.

³²⁹ הרב המליץ [הצער/הרב מרדכי לוי ישמרהו צורן] כיהן כראשון לציון, מתשובותיו נדפסו בספרים: קדושת יום טוב, חקרי לב. ההדיר כמה ספרי ראשונים עמ"ס נדרים וכינסם בספר "איש הי"י: הל' הרמב"ן; ריטב"א; נימוקי יוסף [על נדרים וכתובות, עם הגהותיו - "מאמר מרדכי"]; בית הבחירה [על נדרים נזיר סוטה]. יש מייחסים לו את הספר "שלום ירושלים".

³³⁰ מספריו הנוספים של ר' אברהם בן הגר"א: ביאור על תיקוני זוהר ופי' הגר"א על הזוהר; פירושים על: אגדת בראשית, ביאור הגר"א על האגדות, גאולת אברהם [על הגדש"פ, נדפס באגדת אזוב]; סידור התפילה [נדפס בסוף באר אברהם על תהלים, ונלקט ב"אבני אליהו" סידור אישי ישראל]; סערת אליהו [הספר על אביו]; רב פעלים; תרגם אברהם. באר אברהם על התורה נדפס בספר אדרת אליהו. כן ערך את כתבי תורת אביו הגר"א.

³³¹ רצ"ה, המגיד מוואדיסלוב, הוא אביו של ר' שמחה בונים בונהרד מפשיסחא.

³³² ספריו הנוספים של רבי נחמן: חיי מוהר"ן; ספורי מעשיות; ספר המידות; שבחי הר"ן; שיחות הר"ן. כל ספרי מוהר"ן נכתבו ביד תלמידו מוהרנ"ת [=רבי נתן], למעט סימנים בודדים בליקוטי מוהר"ן שהם מכת"י מוהר"ן, וכן ספר המידות הוקרא מפי מוהר"ן מתוך כ"י, ונרשם מילה במילה ע"י מוהרנ"ת.

³³³ הספר "מזבח כפרה" מכונה: שיטה מקובצת על זבחים/מנחות/בכורות. לספר נוספו חי' הרמב"ן על חולין, וכן חידושי המחבר בשם "רנו ליעקב". הספר "ברית יעקב" מכונה: שיטה מקובצת על סוטה, וליקוטי גאונים על נדרים ונזיר. לספר נוספו חידושי המחבר בשם "יגל יעקב".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
733 רבי יוסף מיאמפולה ³³⁴	ר' יוסף, ב"ר יחיאל מיכל מזלוטשוב	מחוטנו ר' ברוך ממז'בוז'	ה'תקעב
734 היכל מלך [על הרמב"ם]	רבי רפאל אברהם אריה ב"ר דוד, ובנו ר' חנניה מיכאל		ראה הערה ³³⁵
735 קצות החושן; אבני מלואים; שב שמעתא	ר' אריה לייב הכהן הלוי ב"ר יוסף	ה'תקה	ה'תקעג
736 בוצינא דנהורא (מז'בוז')	ר' ברוך ב"ר יחיאל מיכל. נכדו של הבעש"ט		ה'תקעב
737 הסבא משפולי	ר' אריה לייב ב"ר ברוך		ה'תקעב
738 אור חכמים ³³⁶ (אוליק)	ר' צבי אריה [הירש לייב] לאנדא ב"ר גדליה		ה'תקעב
739 תרומת הדשן [עשה"ס] ³³⁷	ר' צמח הכהן ב"ר סעייד	ה'תק	ה'תקעג
740 שו"ע הרב; תניא (לובאוויטש) ³³⁸	ר' שניאור זלמן מלאדי ב"ר ברוך	ה'תקה	ה'תקעג
741 אורח לצדיק (חמלניק)	ר' אליעזר ליפמן, ב"ר אלימלך מליז'ענסק		ה'תקעג
742 הגהות רבי לייב ברלין [עשה"ס] ³³⁹	ר' אריה לייב ברלין ב"ר אברהם מאיר	ה'תצז	ה'תקעד
743 עיקרי הד"ט; שם עולם; מתנת יד; סעודת מצוה	ר' דניאל טירני ב"ר משה דוד	ה'תק (בערך)	ה'תקעד (בערך)
744 מגדל דוד; לקוטי דברי דוד (לעלוב)	ר' דוד (דוד'ל) בידרמן ב"ר שלמה צבי	ה'תקו	ה'תקעד
745 לבושי שרד [על שו"ע]; ערבי נחל; מגילת סתרים	ר' דוד שלמה אייבשיץ ב"ר ירחמיאל	ה'תקטו (בערך)	ה'תקעד
746 קרבן אשה; מכשירי מילה	ר' אליהו שמאע הלוי ב"ר יוסף		ה'תקעד
747 היהודי הקדוש מפשיסחא [פרשיסחא]	ר' יעקב יצחק ב"ר אשר	ה'תקכו	ה'תקעד
748 וצוה הכהן [עשה"ס] ³⁴⁰	ר' אהרן שמואל כ"ץ ב"ר נפתלי הירץ		ה'תקעד
749 נטע שעשועים [שו"ת]	ר' צבי הירש קרא (קארא/קארו) ב"ר יעקב		ה'תקעד
750 מטה אהרן	ר' אהרן הלוי		ה'תקעד
751 חדות יעקב [עשה"ס] ³⁴¹	ר' יעקב נוניס-ואיס ב"ר יצחק יוסף		ה'תקעה
752 עבודת ישראל (המגיד מקוז'ניץ) ³⁴²	ר' ישראל הופשטיין ב"ר שבתי	ה'תצד (בערך)	ה'תקעה
753 מנחם ציון - ילקוט מנחם (רימנוב) ³⁴³	ר' מנחם מנדל טורם , ב"ר יוסף [אב"ד ור"מ בפינטשוב]	ה'תקה	ה'תקעה
754 דברי אמת; זכרון זאת; זאת זכרון (החזוה מלובלין)	ר' יעקב יצחק הורוויץ ב"ר אברהם אליעזר	ה'תקה	ה'תקעה
755 נר מצוה; אות אמת	ר' יהודה סיד ב"ר מנוח		ה'תקעה
756 מעין החכמה [עשה"ס ותהלים] (קארעץ)	ר' אשר צבי מאוסטרהא , ב"ר דוד		ה'תקעז
757 סדר משנה [על הרמב"ם] ³⁴⁴	ר' וואלף באסקאוויטץ [בוסקוביץ] ב"ר שמואל	ה'תק	ה'תקעח
758 באר מים חיים (טשרנוביץ) ³⁴⁵	ר' חיים טירר ב"ר שלמה	ה'תק	ה'תקעח
759 ביאור [על מהר"ם שיף]; הגהות [עשה"ס] ³⁴⁶	ר' מרדכי מאדוש ב"ר הלל	סביב ה'תק	ה'תקעח

³³⁴ ליקוטים מתורתו נקבצו בספר תורת המגיד מזלאטשוב.

³³⁵ רבי אברהם נפטר בטווח השנים ה'תקסג-עג, ובנו רבי מיכאל נפטר בשנת ה'תקעג. חיבור נוסף של ר' מיכאל: שערי חיים [על ס' המקח והממכר לרב האי גאון].

³³⁶ הספר היה גנוז שנים רבות, והובא לדפוס ע"י נינו האדמו"ר ר' שמעון שלמה מאוליק, שהוסיף לספר גם את ספרו של אביו [נכדו של ר' הירש לייב, האדמו"ר ר' מרדכי מאוליק] "גדולת מרדכי", ואף הוסיף הערות וביאורים משלו.

³³⁷ אין להחליפו בתרומת הדשן המפורסם לר' ישראל איסרלין. מספריו הנוספים: חולת אהבה; מדרש הגדה [על הגדש"פ]; תורי זהב.

³³⁸ רש"ז מלאדי מכונה: בעל התניא, האדמו"ר הזקן מלובאוויטש. הכותר של ספרו התניא הוא "לקוטי אמרים - תניא". ספרו ההלכתי מכונה גם: שו"ע הגר"ז. מדברי תורתו כונסו בספרים נוספים, מהם: אגרות קודש; לקוטי תורה; סידור אדמו"ר הזקן [פסקים על סידור התפילה]; תורה אור; תורת חיים.

³³⁹ אין להחליפו בר' אריה לייב ברלין שהיה רבה של אמשטרדם – אביו של בעמח"ס צבא רב - שהיה מבוגר ממנו.

³⁴⁰ ספריו הנוספים של רא"ש כ"ץ: קורא מראש [על מד"ר, נחלק לשני חלקים: ארש רבה, וירם ראש]; קודש הלולים.

³⁴¹ ספר "חדות יעקב" נדפס בסוף ספר "שיח יצחק" [עמ"ס חגיגה] שחיבר אביו. שנת הפטירה מתבססת על כך שבשנה זו נכתבה קינה על פטירתו, על ידי ר' דוד מילדולה ב"ר רפאל [מכונה: קינת דוד].

³⁴² שאר ספרי המגיד מקוז'ניץ הם: אור ישראל; בית ישראל [כ"ח, וכן על מסכת אבות]; גאולת ישראל; גבורת ישראל; הגהות ל"רזיאל המלאך" [ווילנא תרל"ח]; יקר; מגיד מישרים; נזר ישראל; נר ישראל; עגונת ישראל; רמזי ישראל; שארית ישראל; תהלות ישראל.

³⁴³ חלק ממאמרי ר' מנחם מנדל פזורים בספרי תלמידיו: דברי מנחם; מנחם ציון [ע"י ר' יחזקאל פנט מקרלסבורג, שהיה מגדולי תלמידיו]; עטרת מנחם [נוספו בספר דברים גם מגדולי חסידות אחרים]; תורת מנחם.

³⁴⁴ מספריו הנוספים של ר' בנימין זאב וולף בוסקוביץ: הגהות [על שער המלך, נד' במהדור' מכוון ירושלים]; לבנימין אמר [על אגדתות רבב"ח]; מאמר אסתר; קלבון השקל. אביו הוא ר' שמואל הלוי מקעלין, בעל מחצית השקל.

³⁴⁵ ספריו הנוספים של ר' חיים צ'רנוביצר: ארץ החיים; סידורו של שבת; שער התפילה. היה תלמידו של ר' יחיאל מיכל מזלוטשוב.

³⁴⁶ ההגהות נדפסו בש"ס וילנא עמ"ס פסחים וחולין. את ה"ביאור" על המהר"ם שיף כתב יחד עם ר' נח מלודמיר [נפטר ה'תקצג].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
760	לב אריה [עמ"ס חולין]	ר' אריה יהודה לייב ב"ר עקיבא	ה'תקעח
761	אמר יוסף	ר' יוסף אלקלעי ב"ר דוד	ה'תקעח
762	זכרון דברים (קומרנא)	ר' אלכסנדר סנדר ספרין ב"ר יצחק אייזיק	ה'תקעח
763	מרגליות התורה	ר' צבי הירש הלוי ב"ר חיים שמואל זנוויל (ר' הירש חסיד)	ה'תקעט
764	תרומת הכרי; קונטרס הספיקות	ר' יהודא כהנא הלר ב"ר יוסף. אח של הקצוה"ח	ה'תקעט
765	דרך עץ החיים [על הטור]; עין ימין ³⁴⁷	ר' חיים יצחק אלגאזי ב"ר יהודה	ה'תקעט (בערך)
766	שערי תשובה [שו"ע א"ח]	ר' חיים מרדכי מרגליות [מדובנא] ב"ר מנחם מאניש	ה'תקפ
767	תולעת שני [עה"ת]; אפי זוטרי [הל' פסח]	ר' אברהם פינסו ב"ר ישראל	ה'תקפ
768	משכנות הרועים; חיים וחסד	ר' עזיאל אלחאיך ב"ר מרדכי	ה'תקפ (בערך)
769	חקרי לב (חק"ל); מערכי לב	ר' רפאל יוסף חזן ב"ר חיים יוסף	ה'תקפ-פא
770	חיי אדם; חכמת אדם ³⁴⁸	ר' אברהם דנציג [דאנציג] ב"ר יחיאל מיכל	ה'תקפא
771	נפש החיים; רוח חיים; חוט המשולש ח"א ³⁴⁹	ר' חיים [מואלוזין] איצקוביץ ב"ר יצחק	ה'תקט
772	באר שבע ³⁵⁰	ר' שלמה יורבורג ב"ר אריה לייב	ה'תקפא
773	באר משה ³⁵¹ (קדו'ניץ)	ר' משה אליקים בריעה הופשטיין ב"ר ישראל	ה'תקפא
774	הורה גבר; שדה צופים [על הרא"ש] ³⁵²	ר' בצלאל רנשבורג ב"ר יואל	ה'תקכב (בערך)
775	פתח הבית ³⁵³	ר' אברהם טיקטין ב"ר גדליה	ה'תקכה
776	נחלת דוד [עה"ת]	ר' דוד אופנהיים ³⁵⁴ ב"ר צבי	ה'תקפא
777	בארות יצחק	ר' יצחק הכהן אבר"ש [אבן רבי שמעאל] ב"ר יוסף	אחרי ה'תקפא
778	משפטים ישרים [שו"ת]; מי מנוחות ³⁵⁵	ר' רפאל בירדוגו ב"ר מרדכי	ה'תקז
779	תפארת צבי; רזין דאורייתא (זבאריז)	ר' זאב צבי בנימין ³⁵⁶ , ב"ר יחיאל מיכל מזלוטשוב	ה'תקפב
780	תולדות אהרן [עה"ת] (זיטומיר)	ר' אהרן מזיטומיר	ה'תקפב
781	ארץ צבי ותאומי צביה [על שו"ע אהע"ז]	ר' צבי הירש [מברודא וקיצע] ב"ר דוד	ה'תקפב
782	מאור ושמש (ר' קלמיש מקראקא)	ר' קלונימוס קלמן הלוי עפשטיין ב"ר אהרן	ה'תקפג
783	כתר תורה; מדרש חכמים [על תהלים] ³⁵⁷	ר' פנחס המגיד מפולצק [פאלצק] ב"ר יהודה	ה'תקפג
784	עמודי הארזים [על יראים]	ר' אליעזר חזן, ב"ר רפאל יוסף [בעל החק"ל]	ה'תקפג

³⁴⁷ דרושה הבחנה שלא להחליף בין "דרך עץ החיים" [על הטור] לר' חיים אלגאזי, לבין "דרך עץ החיים" [על הטור] לר' יוסף אלאשקר. כן יש לשים לב שישנם מחברים נוספים בשם ר' חיים אלגאזי [מח"ס "בני חיי" ומח"ס "נתיבות משפט"].

³⁴⁸ החיי אדם כולל את "נשמת אדם" ביאורי ההלכות ומקורן. בחכמת אדם הביאורים נקראים בשם "בינת אדם", ונספח לו "שערי צדק" על הלכות א"י. ספריו הנוספים של ה"חיי אדם": בית אברהם; הג"מ אברהם דאנציג [הגהות על הירושלמי]; זכור תורת משה; מצות משה [קיצור חרדים]. חיבר את "תפילה זכה" הנאמרת בליל יום הכיפורים לפני "כל נדרי".

³⁴⁹ שאר חלקי ספר "חוט המשולש" הם למחברים אחרים: ח"ב - תשובות לר' הלל מוולוז'ין, חתנו של ר"ח מוולוז'ין. ח"ג - תשובות לר' אליעזר פריד [נולד: ה'תקסט, נפ': ה'תריג], חתנו של ר' יצחק מוולוז'ין [בנו של ר' חיים]. תלמידו, רבי אשר הכהן [בעמח"ס ברכת ראש] הו"ל את הספר כתר ראש [הנהגות ר"ח ואלוז'ינר].

³⁵⁰ בספרו "באר שבע", סוף מס' שבת, נוסף קונטרס "אבני מילואים", מילואים והשלמות לספרו. אין להחליפו בספר באר שבע לר"ב פרנס איילנבורג שהוא הנפוץ יותר.

³⁵¹ ספריו האחרים של רבי משה מקוז'ניץ: בינת משה; דעת משה; ויחל משה; מטה משה [על הגדש"פ]; קהלת משה; תפילה למשה; פרקי משה.

³⁵² ר' בצלאל רנשבורג חיבר גם את ספר פתחי נדה, ונדפס בהוצאת מוסד הרב קוק תחת השם "חכמת בצלאל". כן כתב הגהות לספרים שונים, ובהם: על סדר הש"ס; שער המלך.

³⁵³ "פתח הבית" הוא שם כולל לסדרת ספריו. בנו ר' משה, אשר הדפיס בחיי אביו את הספר הראשון, מציין בהקדמתו כי ישנם אחד עשר חיבורים המוכנים להדפסה, ולכל אחד מהם שם נפרד.

³⁵⁴ אין להחליפו בר' דוד אופנהיים [ב"ר אברהם] בעל "נשאל דוד", המכונה רד"א [גיסו של בעמח"ס "שבות יעקב"].

³⁵⁵ ספריו הנוספים של ר"ר בירדוגו (המלאך רפאל): דיני שו"ב כמנהג המערב; חסד ואמת; לשון לימודים; משמחי לב [עה"ת]; קיצור תקנות חכמי קאשטיליא; רב פנינים; רוקח מרקחת; שרביט הזהב [עהש"ס]; תורת אמת.

³⁵⁶ שמו מופיע בצורות שונות: זאב צבי בספרו רזין דאורייתא, צבי זאב בספרו תפארת צבי זאב, בנימין זאב בהסכמתו לספר זרע יצחק. לאחרונה נדפסו דברי תורתו בספר "כתבי קודש" שצורף לספר ישועות מלכו.

³⁵⁷ מספריו הנוספים של ר' פנחס מפולצק (פאלאצק/פאלצאק): גבעת פנחס [איוב], דרך המלך [שה"ש], דרך החיים [קהלת], סידור שער הרחמים [עם פירוש "מגיד צדק"], ראש הגבעה [צוואה, מוסר ומידות]; שבט מיהודה [משלי]. תאריך הלידה הוא ע"פ דבריו בהקדמתו לספר ראש הגבעה שנדפס בשנת תק"פ, שהוא בן ע"ג שנה. ברם, יש שצינו שנולד בשנת ה'תקל.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
785	אפי זוטרי [על אהע"ז] ³⁵⁸	ר' יעקב פארדו ב"ר דוד	לפני ה'תקפד
786	כבוד יום טוב [על הרמב"ם]	ר' יום טוב דאנון	ה'תקפג
787	הגהות הג"מ שאול קאצנעלבוגן עהש"ס	ר' שאול הלוי קצנבלויגן ³⁵⁹	ה'תקפה
788	מלא הרועים [עהש"ס] ³⁶⁰	ר' יעקב צבי יאליש [וולס] ב"ר נפתלי	ה'תקפה
789	אוהב ישראל (הרב מאפטא) [עה"ת]	ר' אברהם יהושע העשיל ב"ר שמואל	ה'תקפה
790	חיי אברהם [עהש"ס]	ר' אברהם טייב ³⁶¹	לפני ה'תקפא-ו
791	תשובה מאהבה (מהרא"פ)	ר' אלעזר פלעקלס ב"ר דוד	ה'תקפו
792	גאון יעקב [עמ"ס עירובין]	ר' יעקב כהנא ב"ר אברהם	ה'תקפו
793	אהבת שלום (קוסוב)	ר' מנחם מנדל הגר ב"ר יעקב קאפל	ה'תקפו
794	מראה עינים; מראה הגדול; מראה הנוגה	ר' רפאל אשכנזי ב"ר יהודה	ה'תקפו
795	אהבת שלום (קוסוב)	ר' מנחם מנדל ב"ר יעקב קאפל	ה'תקפו
796	זרע קודש; אילה שלוחה ³⁶² (רופשיץ)	ר' נפתלי צבי הורוויץ ב"ר מנחם מנדל	ה'תקפז
797	קול שמחה [עה"ת] ³⁶³ (פשיסחא)	ר' שמחה בונים בונהרד ב"ר צבי הירש	ה'תקפז
798	דברי שלום [קבלה]	ר' אברהם שלום שרעבי ב"ר יצחק	ה'תקפז
799	מים אדירים ³⁶⁴ (רמ"מ משקלוב)	ר' מנחם מנדל בענדיט [בנדט] ב"ר ברוך	ה'תקפז
800	יפה שעה [על עץ חיים, שער הכוונות] ³⁶⁵	ר' שלמה הכהן ב"ר יהודה	ה'תקפז
801	ברוך טעם ³⁶⁶	ר' ברוך תאומים פרנקל ב"ר יהושע יחזקאל פייבוש	ה'תקפח
802	מים טהורים; מי נפתוח; אפיקי יהודה	ר' יהודה לייב הלוי עד"ל	ה'תקפח
803	יד אפרים; מטה אפרים ³⁶⁷	ר' אפרים זלמן מרגליות מבראד ב"ר מנחם מאניש	ה'תקפח
804	שערי אורה (ליובאוויטש) ³⁶⁸	ר' דובער שניאורי ב"ר שניאור זלמן	ה'תקפח
805	פלא יועץ; יעלזו חסידים ³⁶⁹	ר' אליעזר פאפו ב"ר יצחק	ה'תקפח
806	שער משפט [על שו"ע חר"מ] ³⁷⁰	ר' ישראל איסר ב"ר זאב וולף	ה'תקפט

³⁵⁸ מספריו הנוספים של ר' יעקב פארדו: מזבח כפרה; מנחת אהרן [לקוטי דינים על או"ח עד סוף הל' תפילה]; מסכנות יעקב [על ישעיהו]; פטרי רחמים; קהלת יעקב [על נ"ך]; תהלה בארש. שנת הפטירה היא לפני ה'תקפד, שכן בשנה זו נדפס ספר מסכנות יעקב, ונכתב בהקדמה שכבר נפטר [אחר עלייתו לירושלימה], ואחרי שנת התקס"ט שבה הדפיס את ספרו מנחת אהרן.

³⁵⁹ אין להחליפו בר' שאול הלוי קצנבלויגן אב"ד קוסובה וקוברין, סבו של החזו"א.

³⁶⁰ ספריו הנוספים של ה"מלוא הרועים": אמת ליעקב; בית ועד לחכמים; זכרון יעקב ויהודה; חינוך בית יהודה; ישרש יעקב; פרשת דרכים זוטא; קהלת יעקב [על: זוהר; אגדות]; שמן ששון [על תהלים]. נודע גם בשם "יעקלי פרמיסלר".

³⁶¹ אין להחליפו בר' אברהם טייב (הראשון), המכונה "באבא סיד" [=סבא רבא] שנתמנה לראש רבני תוניסיה - נפטר ה'תק"א.

³⁶² כמו כן נלקטו מדברי תורתו והנהגותיו של רנ"צ מרופשיץ בספרים: אהל נפתלי; אוצרות זרע קודש; אמרי שפר; עשר צחצחות. ר' נפתלי מרופשיץ היה תלמידם של ר' אלימלך מליזענסק והחזוה מלובלין. ורבם של ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב ור' צבי הירש מרימנוב.

³⁶³ ספריו הנוספים של ר' שמחה בונים מפשיסחא: חדות שמחה; מדרש שמחה; ערוגות הבושם; פניני הרא"מ; קול מבשר. כן נדפס הספר "שמחת ישראל" – קובץ של שלושה ספרים: אור שמחה; מאמרי שמחה; תורת שמחה.

³⁶⁴ ספריו הנוספים של ר' מנחם מנדל משקלוב: דרושים על סדר ההשתלשלות; דרך הקודש [על ספר ברית מנוחה]; ליקוטים בעניינים שונים; מנחם ציון; פירוש על הזוהר; רזא דמהימנותא [כהמשך לחיבור זה כתב "פירוש על ספר משנת חסידים (ר' עמנואל חי ריקי)"]; תמונת האותיות.

³⁶⁵ מספריו הנוספים של ר"ש הכהן: הוראת שעה [מעגל השנה ע"פ קבלה]; מזל שעה [על הרמב"ם]; שעת הכושר; שעת רצון [על הזוהר].

³⁶⁶ ספריו הנוספים של בעל "ברוך טעם": אמרי ברוך; ברוך שאמר; מרגינתא דר"ב [=דרכי ברוך]; עטרת חכמים; עמק ההלכה. הגהותיו מפורסמות, מהן: על ש"ס בבלי וירושלמי; על שו"ע; על שו"ת הרשב"א; על הלבוש; על פני יהושע; על אורים ותומים, וכרתי ופלתי; על קצות החושן, ואבני מילואים.

³⁶⁷ שאר ספרי רא"ז מרגליות: בית אפרים [שו"ת]; בית תפילה; דמעת אפרים [הספד]; זרע אפרים; יד רמ"א; טיב גיטין; מספד רב; מעלות היוחסין [גנאלוגיה ומגילת היחוס של משפחתו]; מקנה וקנין; עוללות אפרים; ראש אפרים [ח"א - פרי תבואה וראש אפרים; ח"ב - זר זהב (על ה"ט"ז) ושפת אמת (על הש"ך)]; ח"ג - שו"ת; ח"ד - קונטרס הראיות; שם אפרים [עה"ת]; שערי אפרים.

³⁶⁸ ספריו הנוספים של ר' דובער [דב בער], האדמו"ר האמצעי מליובאוויטש: אגרות קודש; אמרי בינה; בד קודש; דרך חיים; מאמרים יקרים; עטרת ראש; עיון תפילה; פוקח עורים; פירוש המלות; פסקי דינים [יו"ד ואהע"ז]; קונטרס ההתפעלות; שער האמונה (נר מצוה ותורה אור); שער היחוד; שערי תשובה; תורת חיים [עה"ת].

³⁶⁹ ספריו הנוספים של ה"פלא יועץ": אורות אילים; אלף המגן; בית תפילה; דן אנכי; דן ידין [שו"ת]; חדש האביב; חסד לאלפים; שו"ת פלא יועץ.

³⁷⁰ מחיבוריו הנוספים של ר' ישראל איסר: שער דעה [על ריבית, נדפס בסוף שער משפט ח"א]; נחלת אבות [שו"ת].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
807 מהר"ם בנעט [על: טוש"ע; ש"ס; דרשות] ³⁷¹	ר' מרדכי בנעט ב"ר אברהם (ביהא)	ה'תקיג	ה'תקפ"ט
808 טור האבן [שו"ת]	ר' אליעזר אויערבאך ב"ר ניסן		ה'תקפ"ט
809 רב דגן; משרת משה; תנא ושייר; פני המים	ר' יצחק עטיה ב"ר ישעיה	ה'תקט"ו	סביב ה'תקצ
810 קול ששון; דבר בעתו; מזמור לאסף ³⁷²	ר' ששון שנדוך ב"ר מרדכי שנדוך	ה'תק"ז	ה'תקצ
811 הערות רב עמרם חסידא [על הירושלמי]	ר' עמרם רוזנבוים ב"ר משה נחום	ה'תקנ (בערך)	ה'תקצ
812 ערך השלח ³⁷³	ר' יצחק טייב ב"ר בנימין	ה'תקיג	ה'תקצ
813 אגודת אזוב [שו"ת; עש"ע; עה"ש; דרשות] ³⁷⁴	ר' משה זאב מרגליות ב"ר אליעזר	ה'תקכ (בערך)	ה'תקצ
814 אהלי יהודה [עמ"ס שבועות] ³⁷⁵	ר' יהודה נג'אר ב"ר יעקב		ה'תקצ
815 אהל דוד	ר' דוד דייטש ב"ר מנדל	ה'תקיז	ה'תקצ-תקצא
816 גור אריה יהודא [שו"ת]; אילת אהבים; יעלת חן	ר' אריה יהודה לייב תאומים ב"ר יוסף	ה'תפ"ז	ה'תקצא
817 משנת רבי אליעזר בן יעקב (משנת ראב"י)	ר' אליעזר גרייבר ב"ר יעקב	ה'תקד	ה'תקצא
818 מהר"ם מינץ (החדש) [שו"ת]	ר' משה מינץ ב"ר יהודה	ה'תקי	ה'תקצא
819 אור לשמים (אפסא)	ר' מאיר סגל הלוי רוטנברג ב"ר שמואל	ה'תקכ	ה'תקצא
820 עטרת צבי ³⁷⁶ (זידיטשוב)	ר' צבי הירש, ב"ר יצחק אייזיק	ה'תקכא	ה'תקצא
821 אלפי מנשה; שקל הקודש; סמא דחיי	ר' מנשה מאיליה ב"ר יוסף בן פורת	ה'תקכז	ה'תקצא
822 יד המלך [על הרמב"ם]; הגהות עה"ש	ר' אלעזר סג"ל לנדא ב"ר ישראל. בנו של הנודע ביהודה	ה'תקלח (בערך)	ה'תקצא
823 נחלת יהושע [עה"ש]	ר' יהושע קושמאן וודיאנר ב"ר שרגא פייבוש	ה'תקמח	ה'תקצא
824 לב מבין; פני מבין [עמ"ס סנהדרין]	ר' בכור יצחק נאבארו ב"ר יעקב	ה'תקכח	ה'תקצא
825 סידורים ומחזוריים - רעדלהיים (רו"ה) ³⁷⁷	ר' וולף בנימין היידנהיים ב"ר שמשון	ה'תקיז	ה'תקצב
826 נתיבות המשפט; חוות דעת ³⁷⁸	ר' יעקב [מליסא] לורברבוים ב"ר יעקב משה	ה'תקל (בערך)	ה'תקצב
827 תהילה לדוד; עיני דוד	ר' דוד אמאדו ב"ר יעקב		ה'תקצב
828 אור יצחק (ראדוויל)	ר' יצחק, ב"ר יחיאל מיכל מזלוטשוב		ה'תקצב
829 תולדות אדם [על ר' שלמה זלמן מוילנא]	ר' יחזקאל פייבל מוילנא ב"ר זאב וולף	ה'תקט"ו	ה'תקצג
830 קומץ המנחה; מלא העומר [עה"ת] ³⁷⁹	ר' [יעקב] אריה לייב צינץ, ב"ר משה	ה'תקכח	ה'תקצג

³⁷¹ מספריו הנוספים של מהר"ם בנעט: ביאור מרדכי [על המרדכי] (ביאור רמ"ב); דברי גאונים; הר המור [שו"ת]; מגן אבות [על ל"ט מלאכות]; מחשבת מרדכי [עה"ת]; פרשת מרדכי [שו"ת]; תכלת מרדכי.

³⁷² מספריו הנוספים של ר' ששון שנדוך: אמרי ששון; תהלה לדוד; שדה לבן; שערי צדק.

³⁷³ מספריו הנוספים של ר' יצחק טייב: ווי העמודים; ויזע יצחק; חוקת הפסח. אין להחליפו בר' יצחק חי טייב, בעמח"ס "חלב חיים", שחי אף הוא באותה תקופה בתוניס, מצבות שניהם עומדות בסמיכות, בבית החיים בתוניס.

³⁷⁴ מחיבוריו הנוספים של רמ"ז מרגליות: חידושי מוהרמ"ז [על ר"י מלניל עירובין]; מראות הצובאות [על הל' עגונות].

³⁷⁵ מספריו הנוספים של מהר"י נגאר: חגי יהודה [עמ"ס קטנות]; למודי ה'; מועדי ה'; שבות יהודה [על מכילתא]; שמחת יהודה [עמ"ס קטנות וכריתות].

³⁷⁶ ספריו הנוספים של ר' צבי הירש זידיטשוב: סור מרע ועשה טוב [נקרא גם "הקדמה ודרך לעץ החיים", בהיותו מעין מבוא לספר "עץ החיים" למהר"ח. ר' צבי אלימלך מדינוב הוסיף לספר הוספות בשם "הוספות מהרצ"א"]; בית ישראל; קונטרס השמות; הגהות על פרי עץ חיים [מהר"ח]; צבי לצדיק.

³⁷⁷ הרו"ה [ר' בנימין זאב וואלף איש היידנהיים] היה מגדולי ה"מדקקים" [=בלשן], וכתב פירושים רבים לתפילות ופיוטים. מספריו: מאור עינים [עה"ת]. ההדיר ספרים רבים, ומהם: חומש תורת הא-להים; מאזני לשון הקודש [לראב"ע]; סדר ההגדה לליל שימורים.

³⁷⁸ ספריו הנוספים של הרב מליסא: אמת ליעקב; בית יעקב; דרך החיים – דה"ח; מילי דאגדתא ושו"ת; מעשה נסים [על הגדש"פ]; מקור חיים ["חידושים" ו"ביאורים" על שו"ע הל' פסח]; נחלת יעקב [עה"ת]; תורת גיטין; תיקון עירובין. פירושו על המגילות נקבצו ב"חמשה ספרים נפתחים", שמות פירושו: מגילת סתרים [אסתר]; צרור המור [שיה"ש]; אמרי יושר [רות]; פלגי מים [איכה]; תעלומות חכמה [קהלת].

³⁷⁹ ספריו הנוספים של מהר"ל צינץ: איילת אהבים; ברכת השיר [על הגדש"פ]; גור אריה [עמ"ס חולין]; גט מקושר; גרש ירחים; זכרון מלך; חי' מהר"ל [על הל' שחיטות וטריפות, בב"ח ותערוכות, וריבית]; טיב חליצה; טיב קידושין; יין המשמח; יעלת חן [שו"ת על אהע"ז]; לקוטי מהר"ל; מגן האלף [על הל' פסח]; מעייני החכמה; מקצוע בתורה; משיבת נפש [שו"ת]; פני אריה; שו"ת מהר"ל; שיורי קומץ המנחה; שמחת יום טוב. מההר"ל צינץ נולד לרבי משה אייבשיץ. בילדותו נתייתם מאביו, ועל פי המשוער גדל בבית דודו, ששם משפחתו היה "צינץ", ומכאן שמו. הוא מכונה בשמות: מהר"ל צינץ; הגאון מפלאצק; ר' לייבוש חריף. אודות שמו יעקב, ראה הקדמתו לס' יעלת חן. דקות לפני פטירתו הבטיח: מי שישתדל בהדפסת ספריי אהיה לו למליץ אם יהיה לו זכות - נוסח זה נחקק על מצבתו. משום כך, רבים הדפיסו את ספריו כסגולה. כיום "מכון מהר"ל צינץ" מרכז את פעילות ההדרת והדפסת הספרים.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
831 רבי נח (לעכוויטש)	ר' נח ב"ר מרדכי. דברי תורתו הובאו ב"תורת אבות"	ה'תקלד	ה'תקצג
832 ארץ יהודה [על המב"ם ושר"ע]; אדמת יהודה [עשה"ס]	ר' יהודה טאנוג' הכהן ב"ר אברהם	ה'תקי (בערך)	ה'תקצה
833 טיב גיטין	ר' צבי הירש הלר ב"ר אריה [ליבוש]		ה'תקצה
834 חלב חטים	ר' יצחק חי טייב [מכונה: רבי חי טייב - לא מת']	ה'תקד	ה'תקצו
835 מאורי אור	ר' אהרן ווירמש ב"ר אברהם אברלי יוסף	ה'תקיד	ה'תקצו
836 מוסר השכל [על הרמב"ם]	ר' יחזקאל פייבל [מפלאנגי] ב"ר זאב וולף	ה'תקטו	ה'תקצז
837 גליא מסכת [שר"ת ודרשות]	ר' דוד מנובהרדוק ב"ר משה	ה'תקכט	ה'תקצז
838 לקוטי תורה ³⁸⁰ (טשרנוביל)	ר' מרדכי טברסקי ב"ר מנחם נחום	ה'תקל	ה'תקצז
839 שפתי צדיקים [על התנ"ך] (רימנוב)	ר' יהושע העשיל מרימנוב		ה'תקצז
840 רע"א [שר"ת. ועל: ש"ס; רמב"ם; שו"ע] ³⁸¹	ר' עקיבא איגר, ב"ר משה גינז	ה'תקכב	ה'תקצח
841 עולת שמואל [שר"ת]; אהבת אמת	ר' שמואל לייב קוידר ב"ר דוד	ה'תקכו (בערך)	ה'תקצח
842 הלכה למשה [על ב"ק ב"מ כתובות וריבית]	ר' משה אליהו ניימניץ ב"ר יוסף		ה'תקצח
843 כסא שלמה; מלאכת שלמה [על הרמב"ם]	ר' שלמה חכים		ה'תקצח
844 שיבת ציון [שר"ת]	ר' שמואל הלוי לנדא, ב"ר יחזקאל [הנודע ביהודה]		ה'תקצח
845 שמן רקח [שר"ת]; יבין שמועה [עשה"ת] ³⁸²	ר' אלעזר מינץ ב"ר אריה לייב		ה'תקצח
846 מעיל שמואל [עשה"ס]	ר' שמואל שפירא		ה'תקצח
847 חמדת שלמה [שר"ת; ח"י; דרשות] ³⁸³	ר' שלמה זלמן ליפשיץ ב"ר יצחק	ה'תקכה	ה'תקצט
848 פאת השולחן ³⁸⁴	ר' ישראל אשכנזי משקלוב [משקלאוו] ב"ר שמואל	ה'תקל (בערך)	ה'תקצט
849 ישועות יעקב	ר' יעקב משולם בורנשטיין מלבוב ב"ר מרדכי זאב	ה'תקלה	ה'תקצט
850 דברי משפט [על שו"ע חו"מ]	ר' חיים אויערבאך ב"ר יצחק איצק		ה'תקצט
851 חתם סופר [שר"ת, דרשות, עשה"ס ועשה"ת]	ר' משה סופר (שרייבר) ב"ר שמואל	ה'תקכג	ה'תר
852 שבת של מי	ר' יעקב שמשון שבת מסיניגאליא	ה'תקל	ה'תר
853 מים חיים [שר"ת]	ר' חיים הכהן רפאפורט ב"ר דב בעריש		ה'תר
854 נוה צדק	ר' סעדיה הלוי מירקאדו	ה'תקכח	לפני ה'תרא
855 זכרון אברהם	ר' אברהם בינג ב"ר אנוש. תלמיד ר' נתן אדלר	ה'תקיב	ה'תרא
856 דעת קדושים (בוטשאטש) ³⁸⁵	ר' אברהם דוד וורמאן ב"ר אשר אנשיל	ה'תקלא	ה'תרא
857 ישמח משה; השיב משה; מעין טהור (אוהל)	ר' משה טייטלבוים, ב"ר צבי שיף	ה'תקיט	ה'תרא
858 בת עין (אבריתש)	ר' אברהם דב אויערבך ב"ר דוד	ה'תקכ-תקכה	ה'תרא

³⁸⁰ הספר נפוץ במהדורות רבות, לספר נלוו גם "הדרכות ישרות". לאחרונה ההדירו את הספר, והדפיסוהו עם הוספות, ונקרא בשם "לקוטי תורה השלם".

³⁸¹ מספריו הנוספים של רעק"א (רע"א): אגרות רעק"א; אוסף גזים; גליון הירושלמי – מהגאון רעק"א; גליון הש"ס; גליונות רעק"א על אליה רבה; גזני רעק"א; דרוש וחידוש; הגהות רעק"א [על ספרי, שער המלך ועוד]; כתב וחותר; פסקים ותקנות; קושיות עצומות; תוספות רעק"א [על המשניות]. וראה צפונות ג עמ' סט, שבחלק מהמהדורות של הדרוש וחידוש צורפו חידושים עמ"ס ברכות ושבת, אך אינם של רעק"א. אמנם שם המשפחה הוא "איגר" על שם משפחת אמו, אולם רע"א נהג לחתום על איגרותיו: "עקיבא גינז מא"ש [=מאייזנשטט], כשם אביו. יש להבחין בינו לבין סבו [אב אמן] שגם היה נקרא ר' עקיבא איגר – בעל "משנת דרבי עקיבא".

³⁸² ספריו הנוספים של ר"א מינץ: זר זהב [על הריטב"א, תוס' רי"ד וספר המקח]; מעשה רוקח [על השו"ע]; קונטרס החזקות – זכרון אהרן; שערי חכמה – שב שמעתתא; תורת חסד [כללי הש"ס].

³⁸³ רש"ז לפשיץ, כתב קונטרס "הנהגת אדם" יחד עם ר' יצחק מוורקא, הקונטרס נדפס בספר ליקוטי שושנים. נדרשת הבחנה שלא להחליפו עם רש"ז ליפשיץ בעל עולת שלמה.

³⁸⁴ כן נדפסה מהדור' על הלכות שביעית, כאשר הספר משותף לר' ישראל משקלוב ולרידב"ז. הרמב"ם נדפס כדוגמת השו"ע, ועליו נוספו ההגהות והתוספות: פאת השולחן (לר"ש משקלוב) באותיות מרובעות קטנות, ושו"ע לשבת (לרידב"ז) בכתב רש"י מוקטן הפותח בתיבת "הג"ה" [כדוגמת הרמ"א]. מסביב נדפסו חיבוריהם [כנושאי כלים] בית ישראל (לר"ש משקלוב) ובית רידב"ז. ר' ישראל וחברו ר' מנחם מנדל משקלוב [משקלאוו] הבולטים מבין תלמידי הגר"א, עסקו בהעתקת כתביו ובהפצתם.

³⁸⁵ ספריו המפורסמים של הבוטשאטש רב על השו"ע: אשל אברהם – בוטשאטש [או"ח]; עזר מקודש [אהע"ז]; כסף הקדשים [חו"מ]. כן חיבר את: אמרות טהורות; ברכת אברהם; הגדש"פ – עם פירוש אשל אברהם; הגדש"פ – עם פירוש יד רמה; ברכת דוד [על חומש בראשית]; מחזה אברהם [כולל שלושה ספרים "מחזה אברהם" עשה"ת, "חזון דוד" על נ"ך, ו"חזון למועד" על המועדים]; מילי דחסידותא [על ספר חסידים]; תהלה לדוד [על תהלים]; תפלה לדוד [מאוחר יותר נדפס "דברי דוד" כהמשך לספר הנ"ל].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
859 בני יששכר ³⁸⁶ (דינוב)	ר' צבי אלימלך שפירא ב"ר פסח	ה'תקמ"ה	ה'תר"א
860 שם חדש [על היראים]	ר' חיים דניאל שלמה פינסו		ה'תר"א
861 קובץ על יד [ס' הקובץ] [על רמב"ם ושר"ע] ³⁸⁷	ר' נחום טרייביטש ב"ר זליג	ה'תקלט	ה'תר"ב
862 שמן המשחה	ר' שמואל חיים ב"ר משה		ה'תר"ב
863 משנה ראשונה ומשנה אחרונה [על המשניות]	ר' אפרים יצחק ב"ר לייבוש	ה'תקכ"ב	ה'תרג
864 עטרת פז [עמ"ס ביצה]; רמון פרץ	ר' זאבל פרץ איגר, ב"ר יהודה לייב בן ר"ע איגר הראשון	ה'תקכ"ט	ה'תרג
865 פני אריה [עמ"ס] ³⁸⁸	ר' אריה לייבוש הורוויץ ב"ר אלעזר	ה'תקכ"ב	ה'תרד
866 שולחן המלך	ר' יוסף ב"ר חיים משה בן עזרא		ה'תרד
867 שבת של מי [עמ"ס] ³⁸⁹	ר' יעקב שמשון סיניגאליה ב"ר רפאל יששכר		אחרי ה'תרד
868 מראה יחזקאל [עמ"ס ומועדים; שו"ת] (דעעש)	ר' יחזקאל פנט ב"ר יוסף ³⁹⁰	ה'תקמ"ג	ה'תרה
869 ליקוטי הלכות ³⁹¹ (מוהרנ"ת, ברסלב)	ר' נתן שטרנהרץ ב"ר נפתלי הרץ	ה'תקמ"ב (בערך)	ה'תרה
870 משכנות יעקב [שו"ת]; קהלת יעקב	ר' יעקב ברוכין ב"ר אהרן ³⁹²	ה'תקמ"א	ה'תרה
871 דגל מחנה אפרים ³⁹³	ר' יהודה נבון ב"ר חיים רפאל		ה'תרה
872 בגדי ישע [שו"ת] ³⁹⁴	ר' שמואל הלוי מביאליסטוק ב"ר יוסף		ה'תרה
873 אריה דבי עילאי; ארי שבחבורה; עטרת זקנים	ר' אריה לייבוש ליפשיץ ב"ר חיים אשר	ה'תקכ"ז	ה'תרו
874 נימוקי הגר"ב [עמ"ס]; על הרמב"ם	ר' יהודה בכרך ב"ר יהושע העשיל	ה'תקל"ה	ה'תרו
875 עצי לבונה [על שו"ע ירד]; מעין גנים [על שו"ע]	ר' ניסן (אהרונסון) מדובנא ב"ר אהרן		ה'תרו
876 בארת המים (רימנוב)	ר' צבי הירש הכהן [כ"ץ] ב"ר יהודה לייב		ה'תרז
877 אהל יצחק (וורקא)	רבי ישראל יצחק קאליש (רבי יצחק מוורקא)	ה'תקלט	ה'תרח
878 מנחה טהורה [עמ"ס מנחות] (אג"ן) ³⁹⁵	ר' חיים אברהם גאגין ב"ר משה	ה'תקמ"ז	ה'תרח
879 מצפה איתן ³⁹⁶	ר' אברהם משכיל לאיתן ב"ר יהודה לייב	ה'תקמ"ח	ה'תרח
880 דעת קדושים; תעלומות חכמה (רוזדול/ראזלא)	ר' יהודה צבי אייכנשטיין, ב"ר משה מסאמבור	ה'תקנ"א	ה'תרח
881 בית אהרן [שו"ת והגהות עמ"ס והערות]	ר' אהרן פולד ב"ר משה. (השו"ת: "משיבי מלחמה שעה")	ה'תקנ"א	ה'תרח
882 נמוקי מהר"א [על המשניות והרמב"ם]	ר' אברהם יונה יעווניץ ב"ר ישעיהו	ה'תקע"ג	ה'תרח
883 בעל שם ממיכלשטאט [חי', הגהות, דרשות]	ר' יצחק אריה וורמסר ב"ר מתתיהו		ה'תרח
884 קרני רמים ³⁹⁷	ר' שאול הכהן ה"ר משה		ה'תרח
885 פה קדוש ³⁹⁸ [עמ"ס] (ר' איצלה מוולוז'ין)	ר' יצחק איצקוביץ, ב"ר חיים וואלוז'ינער	ה'תקמ"ב	ה'תרס"ט

³⁸⁶ ספריו הנוספים של ה"בני יששכר": אגרא דפרקא; אגרא דכלה; ברכה משולשת; דברים נחמדים; דרך עדותיך; דרך פקודיך; והיה ברכה; חי' בני יששכר [ניו יורק תשי"א]; נחל אמונים; טעמי המצוות; כלי הוראים; מגיד תעלומה; מעין גנים; רגל ישרה; ריח דודאים; תקנות תמכין דאורייתא; אזהרות מהרצ"א; הגהות מהרצ"א; חידושי מהרצ"א; לקוטי מהרצ"א.

³⁸⁷ מספריו הנוספים של ר"נ טרייביטש: שלום ירושלים [על: ירושלמי; משניות מס' זבחים]; שו"ת רבי נחום טרייביטש.

³⁸⁸ ישנם ספרים רבים בשם "פני אריה" ונדרשת הבחנה שלא להחליף ביניהם.

³⁸⁹ ר' יעקב שמשון סיניגאליה [סינגליה] היה חברו של ר"י זינצהיים [שנפ' ה'תקע"ב]. מספריו הנוספים: אביר יעקב; יעקב לחק; מגד שמים [שו"ת]; מתן בסתר [מתן=מ'עילה ת'מורה נ'ידה]; מתת א-להים [מתת=מ'גילה ת'ענית ת'מיד]; נזיר שמשון [על המשניות].

³⁹⁰ האדמו"ר ר' יחזקאל ישב בקארלסבורג. אין להחליפו בנינו ר' יחזקאל פנט האדמו"ר השני מדעעש שחיבר שו"ת כנסת יחזקאל.

³⁹¹ מספריו הנוספים של מוהרנ"ת: ימי מוהרנ"ת; ליקוטי עצות; ליקוטי תפילות; מאיר עינים; מקור האמונה; עלים תרופה; פעולת הצדיק; שמירת הברית. וראה עוד ע' ליקוטי מוהר"ן בהערת שוליים.

³⁹² אחיו של הקרן אורה [ר"י מינקובסקי], ונקרא שם משפחתו ברוכין ע"ש סבו ר' ברוך משקלוב.

³⁹³ בספר הוא מתרץ את הקושיות שנשאלו על ספר סבו "מחנה אפרים".

³⁹⁴ אין להחליפו בשו"ת בגדי ישע לר' ישעיה עטיה [על אודותיו, ראה בערכו].

³⁹⁵ ספריו הנוספים של אג"ן [=אברהם גאגין]: ספר התקנות וההסכמות; חוקי חיים [שו"ת]; חיים בירושלים [עמ"ס]; סביב לאהל [על אהל מועד לר"ש ירונדי].

³⁹⁶ ספריו הנוספים של ה"מצפה איתן": אהבת איתן; באר אברהם [על הרמב"ם]; הגהות יד אברהם [נדפסו על גליון השו"ע]; משכיל לאיתן; נחל איתן.

³⁹⁷ ספריו הנוספים של ר"ש הכהן: בינה לעיתים; לחם הביכורים; נתיב מצוותיך; שי למורא; שפתי דעת [על הסליחות].

³⁹⁸ דברי תורתו של ר' איצלה מוולוז'ין על פרקי אבות נקבצו בספר "מילי דאבות" [מכת"י תלמידו ר' יוסף סלוצקר].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
886 בית השואבה ³⁹⁹	ר' יהודה [יאודה] שמואל אשכנזי ב"ר יעקב	התקמ	ה'תרס
887 בני משה/פני משה [על הגהות הגר"א לירושלמי]	ר' יעקב משה לנדא מסלונים, ב"ר אברהם בן הגר"א	ה'תקמ	ה'תרס
888 באר בשדה [על רש"י עה"ת]	ר' מאיר בנימין מנחם דאנון ב"ר רפאל		ה'תרס
889 זרע יעקב; אמת ליעקב [קבלה. קונט' שפת אמת]	ר' יעקב שאלתיאל נינו ב"ר יהודה	ה'תקס	ה'תרס (בערך)
890 תורת שמעון (יערוסלב)	ר' שמעון מארילוס ב"ר ישראל	ה'תקיט	ה'תרי
891 שארית ישראל (וילעדניק)	ר' ישראל דוב [בער] ב"ר יוסף	ה'תקמט	ה'תרי
892 יד אליהו (הרב מקאליש)	ר' אליהו רגולר [ראגאלער] ב"ר יעקב	ה'תקנד	ה'תרי
893 מרגניתא דרבי מאיר (פרמישלאן) ⁴⁰⁰	ר' מאיר [נכד ר' מאיר הגדול מפרמישלאן]	ה'תקמ-ה'תקסג	ה'תרי
894 דברי חיים [הלכה] ⁴⁰¹	ר' יצחק איצק אויערבאך, ב"ר חיים [ה"דברי משפט"]		ה'תרי
895 גושפנקא דמלכא	ר' פארוז קרסיני		ה'תרי
896 רבי ישראל (רוזין)	ר' ישראל פרידמן ב"ר שלום שכנא [נכד המגיד ממזריטש]	ה'תקנז	ה'תריא
897 תורת שבת	ר' יעקב [יאקב] ווייל ב"ר אברהם		ה'תריא
898 באר משה [עמ"ס נזיר]	ר' משה כרייף. אבי אמו ה"משמרות כהונה"		לפני ה'תריב
899 גליון מהרש"א; העיקרים; שו"ת רבי שלמה איגר	ר' שלמה איגר, ב"ר עקיבא [רעק"א]	ה'תקמו	ה'תריב
900 אמרי אש [שו"ת] (מהר"ם א"ש) ⁴⁰²	ר' מאיר אייזנשטטר [א"ש] ב"ר יהודה לייב	ה'תקמ	ה'תריב
901 קרן אורה	ר' יצחק מינקובסקי ב"ר אהרן	ה'תקמח	ה'תריב
902 בני בנימין וקרב אי"ש [שו"ת]	ר' בנימין מרדכי נבון ב"ר אפרים	ה'תקמח	ה'תריב
903 דברי נחמיה [עשה"ס; שו"ת]	ר' נחמיה הלוי גינזבורג ב"ר אברהם בירך	ה'תקמח	ה'תריב
904 שער הלכות - פתחי שערים	ר' יששכר וינגוט ב"ר יהודה לייב	ה'תקמט	ה'תריב
905 תועפות ראם [שו"ת]; קרני ראם [עשה"ס, המורשת והריף]	ר' אהרן משה טויבש ב"ר יעקב	ה'תקמז	ה'תריב
906 נודע בשערים; שערי ירושלים ⁴⁰³	ר' דוברוש [דוב בריש] אשכנזי ב"ר משה	ה'תקסא-ב	ה'תריב
907 זכר ישעיהו; התורה והחכמה; עת לדבר	ר' זכריה ישעיהו יולס [יאלעס] הכהן ב"ר מרדכי צבי	ה'תקעד-ו	ה'תריב
908 שם משמעון [עמ"ס חולין]	ר' שמעון אופנהיים		ה'תריב
909 תבואת יקב	ר' אברהם בלעיש ב"ר שלום	ה'תקלג	ה'תריג
910 מתוק לנפש; מרפא לעצם; שבט מישור ⁴⁰⁴	ר' יצחק פרחי ב"ר שלמה	ה'תקמב	ה'תריג
911 בית יצחק; הגהות עשה"ס (הגר"א חבר) ⁴⁰⁵	ר' יצחק אייזיק חבר ב"ר יעקב	ה'תקמט	ה'תריג
912 זרע יצחק ⁴⁰⁶	ר' יצחק קובו ב"ר חזקיהו יוסף	ה'תקל	ה'תריד
913 חי' מהר"י שפירא	ר' יוסף יאסקי שפירא ב"ר אליהו	ה'תקלח	ה'תריד
914 תורת חיים (קוסוב)	ר' חיים הגר ב"ר מנחם מנדל	ה'תקנה	ה'תריד
915 מי השילוח (איז'ביצה)	ר' מרדכי יוסף ליינר ב"ר יעקב	ה'תקס	ה'תריד
916 ברכת יוסף [שו"ת]	ר' יוסף לנדא ב"ר מנחם מנדל		ה'תריד
917 מנחת יהודה [שו"ת] ⁴⁰⁷	ר' יהודה צבי בומבך (בומבאך) ב"ר חיים זאב	ה'תקלו	ה'תריב-טו
918 מעשה רב [מנהגי הגר"א] עם הגהות פעולת שכיר	ר' יששכר בער ב"ר תנחום	ה'תקלט	ה'תרסו

³⁹⁹ ספריו הנוספים של ר' אי"ש אשכנזי (הרב בית עובד): יש"א ברכה [על רבינו ירוחם]; בית עובד [סידור עם דינים]; בית מנוחה [סידור עם דינים]; בית הזכרון [מחזור לר"ה עם דינים]; בית הכפורת [מחזור ליו"כ עם דינים]; גזע ישי.

⁴⁰⁰ הוא מכונה רבי מאיר השני מפרמישלאן, כדי להבחין בינו לבין סבו - ר' מאיר הגדול מפרמישלאן, תלמיד הבעש"ט.

⁴⁰¹ אין להחליפו בדברי חיים מצאנו.

⁴⁰² מספריו הנוספים של ר"מ אייזנשטטר [א"ש]: אמרי בינה [עשה"ס]; אמרי יושר [עה"ת]. ר"מ אייזנשטטר מכונה מהר"ם א"ש, ונדרשת הבחנה שלא להחליפו עם ה"פנים מאירות", שאף הוא לעיתים מכונה כך, ואף הוא שמו ר' מאיר אייזנשטטר [א"ש]. כן נדרשת הבחנה שלא להחליפו בבנו - ר' מנחם אייזנשטטר בעל "זכרון יהודה", שיש שכינו אף אותו בכינוי זה - "מהר"ם א"ש".

⁴⁰³ החיבור "שערי ירושלים" שנדפס עם הירושלמי, במהדורת הספר היה נקרא "שערי ירושלמי".

⁴⁰⁴ ספריו הנוספים של ר"י פרחי: אמרי נעם; זכות הרבים; טוב ירושלים; מיני מתיקה; מתוק מדבש; צוף דבש.

⁴⁰⁵ ספריו הנוספים של ר"א חבר: אור תורה [על ספר מעלות התורה]; אפיקי ים; באר יצחק [ביאור ללקוטי הגר"א]; ביאור לספר אדרת אליהו [עה"ת מהגר"א]; ביאור לבאורי אגדות מהגר"א [מס' ברכות, מכון הגר"א תשס"ה]; ביאור לספר מים אדירים; בית נאמן; בית עולמים; בנין עולם; ברית יצחק; גנזי מרומים; הגדש"פ, עם ביאור יד מצרים ויד חזקה; מגן וצינה; סדר זמנים; פתחי שערים; שיח יצחק.

⁴⁰⁶ ספריו הנוספים של ר' יצחק קוב"ו: אסופי; הדר זקנים; ויזרע יצחק בארץ [על השו"ע]; ידו בכל [על השו"ע]; יצחק לשוח; תלי תלים.

⁴⁰⁷ בסוף ח"א [חלק אר"ח] נוספו הגהותיו על הגהות אשרי, אשר נקראות הגהות ארץ צבי.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
919 מהר"ש (שר שלום מבעלזא) ⁴⁰⁸	ר' שלום רוקח ב"ר אלעזר	ה'תקמא	ה'תרטו
920 לקט אליהו [על שהמ"צ לרמב"ם]	ר' אליהו שפירא ב"ר יוסף [יאסקי]	ה'תקסא	ה'תרטו
921 שו"ת מהר"מ; מקור מים חיים [יר"ד] ⁴⁰⁹	ר' יעקב מאיר פאדווא ב"ר חיים		ה'תרטו
922 בית אברהם [על חולין, מהרש"א ופסוקים]	ר' אברהם רכלציק ב"ר אליהו		ה'תרטו
923 מהר"ץ חיות ⁴¹⁰	ר' צבי הירש חיות	ה'תקסו	ה'תרטז
924 רד"ל ⁴¹¹	ר' דוד לוריא ב"ר יהודה	ה'תקנח	ה'תרטז
925 דברי מנחם [על טור ב"י]; דבר המשפט ⁴¹²	ר' מנחם בכר ב"ר שמעון מרדכי		ה'תרטז
926 חכמה ומוסר; פני הבית ⁴¹³	ר' אברהם ענתיבי ב"ר יצחק	ה'תקכה	ה'תריח
927 אמרות טהורות; אמרות משה (קוברין)	ר' משה פאלייר ב"ר ישראל אליעזר (רבי משה מקוברין)	ה'תקמד	ה'תריח
928 בן אריה [הגהות; בבלי; ירושלמי; ר"ף; בה"ג] ⁴¹⁴	ר' זאב וולף ליפקין (ליבקין) ב"ר אריה לייב	ה'תקמו	ה'תריח
929 מהריא"ז ענזיל [שר"ת]	ר' יקותיאל אשר זלמן ענזיל צוזמיר ב"ר מנחם נחום	תלמיד קצוה"ח	ה'תריח
930 אמת מקאצק תצמח [ליקוט] (קוצק)	ר' מנחם מנדל מורגנשטרן ב"ר יהודה לייבוש	ה'תקמז	ה'תרט
931 אבני צדק [על שר"ע א"ח ויר"ד]	ר' ישועה בסיס	ה'תקלג	ה'תרכ
932 מעשה אברהם; דרש אברהם; נחמד למראה	ר' ניסים אברהם אשכנזי ב"ר רפאל		ה'תרכ
933 בית אריה [שר"ת] ⁴¹⁵	ר' אריה לייבוש הורוויץ ב"ר מאיר	ה'תקנ (בערך)	ה'תרכ (בערך)
934 תפארת ישראל [על המשניות] ⁴¹⁶	ר' ישראל ליפשיץ ב"ר גדליה	ה'תקמב	ה'תרכא
935 נחלת דוד; בית דוד	ר' דוד טעביל רובין ב"ר משה	ה'תקנד (בערך)	ה'תרכא
936 קרא חנ"א; ארש צבי; תוצאות חיים (חנ"א)	ר' חיים ניסים אבולעפיה ⁴¹⁷	ה'תקנה	ה'תרכא
937 מאמר מרדכי [שר"ת] ⁴¹⁸	ר' מרדכי זאב הלוי איטינגא ב"ר יצחק	ה'תקסד	ה'תרכב
938 עמודי אור	ר' יחיאל הלר [העליר] ב"ר אהרן	ה'תקעה	ה'תרכב
939 מהרז"ו [על מדרש רבה] ⁴¹⁹	ר' זאב וולף איינהורן ב"ר ישראל איסר		ה'תרכב
940 לשכת הסופר; בית ועד	ר' אברהם אהרן ברודא ב"ר שלום		ה'תרכב
941 עיקרי הקרבנות (עיקרי העבודה)	ר' יוסף פאדווא ב"ר ישראל איסר	נדפס ה'תרכג	לפני ה'תרכג
942 מי השילוח [על הל' מקוואות]; חלת לחם	ר' שמחה יואל הכהן רובינשטיין ב"ר ישעיהו	ה'תקנ (בערך)	ה'תרכד
943 רבי יוסף מסלוצק [דרשות; שו"ת]	ר' יוסף פיימער	ה'תקנז	ה'תרכד

⁴⁰⁸ ספריו הנוספים של השר שלום מבעלזא (מבלז): ביאורי החסידות; לקט אמרי קודש; מדבר קדש.

⁴⁰⁹ מחיבוריו הנוספים של רי"מ פאדווא: חצי יהונתן [על רבינו יהונתן עמ"ס עירובין]; כתונת פסים [על נמוקי יוסף]; נחלי מים [דרשות] – ומצורף לספר שו"ת עין המים.

⁴¹⁰ חיבוריו הנוספים של מהר"צ חיות: דרכי הוראה; מבוא התלמוד; מטבע הברכות; עטרת צבי; שו"ת מהר"ץ חיות [הוא כולל את המאמרים "עבודת הקדש", "אמרי בינה" ו"מנחת קנאות"]; תורת נביאים; תפארת צבי. רוב כתביו רוכזו ב"כל כתבי מהר"ץ חיות" [ב"כ], ירושלים תשי"ח.

⁴¹¹ הרד"ל התפרסם בביאוריו ובהגהותיו, על: בבלי; ביאור הגר"א על ירושלמי; זוהר חדש; ירושלמי; מדרשים [מדרש רבה, מדרש שמואל רבתי, פסיקתא, פרקי דרבי אליעזר]; ספר הפרנס; ספר יוחסין וסדר הדורות; שאילתות; תוספתא עוקצין; תשובות הגאונים [שערי תשובה]. מחיבוריו הנוספים של הרד"ל: ויאסף דוד [ביאורי מילים]; נפש דוד [על הזוהר]; קדמות ספר הזוהר; שו"ת רד"ל. יש שטעו וייחסו אליו את "עומר בשדה להרד"ל", שחיבר ר' דוד לוריא ב"ר יעקב אהרן – אודותיו ראה בערכו.

⁴¹² מספריו הנוספים של ר"מ בכר: אצבע קטנה; דבר אמת; מנחם אבליים; מנחת זכרון; מרפא לשון.
⁴¹³ מספריו הנוספים של ר"א ענתיבי [ענתיבי]: אהל ישרים; יושב אוהלים; מר ואהלות [שו"ת]; פני אהל מועד. אין להחליף בינו לבין ר' אברהם ענתיבי [נולד: ה'תרלז, נפטר: ה'תשכז] שחלק מדברי תורתו הודפסו ב"המאסף".

⁴¹⁴ מחיבוריו הנוספים של ר"ז ליפקין [אבי ר' ישראל סלנטר]: הגהות וחיידושים בן אריה [על שו"ע]; חידושי זאב בן אריה; חיבר גם ביאור על ס' העיטור "קול בן אריה", נד' ביישורן כר' יב, יג, טז.

⁴¹⁵ ספריו הנוספים של ר' אריה לייבוש הורוויץ: עבודת הלוי [עה"ת]; מחברת הקודש [ספר זה וספר בית אריה מכונים גם "אוריין תליתאיי"]. אין להחליפו בר' אריה לייבוש הורוויץ ב"ר אלעזר, בעל ה"פני אריה", שחי בתקופה זו.

⁴¹⁶ החיבור תפארת ישראל מחולק לביאור קצר בשם "יכין", והערות ופולפולים בשם "בועז". החלוקה נעשתה שלא על ידו, למעט סדר טהרות. בסדרים זרעים ומועד, יש בסוף כל פרק "הילכתא גיברתא" [החל ממס' שבת פ"ב, בנו ר' ברוך יצחק ליפשיץ כתב את החלק הזה]. החיבור כולל הקדמות מפורסמות - קופת הרוכלים [הקדמה לסדר מועד, הכוללת: כלכלת שבת; כללי חמץ ונוקשה; כללי בגדי קדש; כללי הכנה; כללי מלאכת חוה"מ; כללי שמחות]; שבילי דרקיע [סוד העיבור]; חומר בקודש [על קדשים]; יבקש דעת [על טהרות].

⁴¹⁷ אין להחליפו עם ר' חיים אבולעפיה השני, שהיה סבו הגדול.

⁴¹⁸ על ספרים נוספים, שחיברם יחד עם גיסו ר' יוסף שאול נתנזון, ראה ערך "מגן גבורים" [על שו"ע].

⁴¹⁹ מהרז"ו חיבר גם את: מדרש תנאים; נתיב חדש.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
944 חשק שלמה [ש"ת]	ר' משה שלמה לווינזון [לווינסון] ב"ר יהודה לייב		ה'תרכד
945 חזון למועד; יפח לקץ; מחולת המחנים	ר' ישראל דוד מרגליות יפה (שלינגר) ב"ר מרדכי		ה'תרכד
946 עזרת כהנים ותוספות העזרה [על ת"כ]	ר' צבי הירש רפאפורט ב"ר נפתלי הירץ		ה'תרכד
947 הכתב והקבלה [ע"ת]	ר' יעקב צבי מעקלענבורג ב"ר גמליאל	ה'תקמה	ה'תרכה
948 משמרות כהונה ⁴²⁰	ר' אברהם הכהן יצחקי ב"ר יצחק חי	ה'תקנ (בערך)	ה'תרכה
949 זית רענן [ש"ת]	ר' משה יהודה לייב יהושע זילברברג ב"ר בנימין	ה'תקנד	ה'תרכה
950 חבית הקודש [על סדר קדשים]	ר' יצחק אייזיק, ב"ר יחיאל מיכל מזלוטשוב	ה'תקנה (בערך)	ה'תרכה (בערך)
951 דברי יוסף; תוצאות/תבואות הארץ	ר' יהוסף שוורץ ב"ר מנחם	ה'תקסה	ה'תרכה
952 יריעות שלמה [ע"ש; י"ד; ש"ת]	ר' שלמה זלמן אולמאן ב"ר שלום		ה'תרכה
953 תנא תוספאה ⁴²¹	ר' שמואל אביגדור תוספאה, ב"ר אברהם רבינוביץ	ה'תקמ (בערך)	סביב ה'תרכל
954 פרדס רימונים [הל' נדה; ש"ת] ⁴²²	ר' משה יצחק אביגדור ב"ר שמואל	ה'תקסא	ה'תרכה-ו
955 רבי יוסף זונדל מסלנט	ר' יוסף זונדל ב"ר בנימין בייניש. רבו של ר"י סלנטר	ה'תקמו	ה'תרכו
956 צמח צדק (ליובאוויטש) ⁴²³	ר' מנחם מנדל שניאורסון, ב"ר שלום שכנא אלטשולר	ה'תקמט	ה'תרכו
957 יהודה יעלה; דברי מהר"א (מהר"י אסאד)	ר' יהודה אסאד ב"ר ישראל	ה'תקנד	ה'תרכו
958 אבני קודש (ר' נחום משאדיק)	ר' נחום לוי ב"ר אברהם		ה'תרכו
959 אמרי יעקב	ר' יעקב מאיר ישורון		ה'תרכו
960 גור אריה	ר' מסעוד צ'רמון ב"ר יהודה		ה'תרכו
961 חידושי הר"מ; ספר הזכות (גור)	ר' יצחק מאיר אלתר, ב"ר ישראל רוטנברג	ה'תקנט	ה'תרכו
962 תפארת שלמה (ראדאמסק)	ר' שלמה הכהן רבינוביץ ב"ר דוד	ה'תקסג	ה'תרכו
963 מוסר ודעת [על הרמב"ם]; תאומי צביה ⁴²⁴	ר' שלמה זלמן זאב וולף מוילנא ב"ר יחזקאל פייבל	ה'תקמט	ה'תרכז
964 רבי חיים פאלאג' [חיבר 72 ספרים] ⁴²⁵	ר' חיים פאלאג' (פלאצ'י) ב"ר יעקב	ה'תקמח	ה'תרכח
965 פתחי תשובה; נחלת צבי [נדפסו בש"ע] ⁴²⁶	ר' אברהם צבי הירש אייזנשטט ב"ר יעקב	ה'תקעג	ה'תרכח
966 חסד לאברהם (בוטשאטש) [ש"ת; על רמב"ם] ⁴²⁷	ר' אברהם תאומים ב"ר צבי הירש	ה'תקעד	ה'תרכח
967 דבר אמת	ר' ידידיה מונסוניגו ב"ר רפאל אהרן		ה'תרכח
968 עץ יוסף; ענף יוסף ⁴²⁸	ר' חנוך זונדל מביאליסטוק ב"ר יוסף		ה'תרכ-תרכח
969 אור הגנוז [שינויי נוסחאות התוספתא]	ר' אלעזר חלוי איש חורוויץ ב"ר דוד יהושע העשיל; ור' ראובן ברוך ב"ר יהודה ⁴²⁹		ראה הערה 429
970 נוכח השולחן [ש"ת]	ר' חיים מרדכי לבטון	ה'תקמ (בערך)	ה'תרכט

⁴²⁰ מספריו הנוספים של ר"א יצחקי: שלחנו של אברהם; עיני הכהן. הספר משמרות כהונה נדפס גם בתוך "ועד לחכמים".

⁴²¹ תנא תוספאה הוא חיבורו הגדול - של רש"א תוספאה - על התוספתא, הכולל: מנחת בכורים [פירושים]; עיטור בכורים [חידושים]; מצפה שמואל [מראי מקומות]. כן חיבר את הספרים: שו"ת שאילות שמואל; הלכות ופי' על הגדש"פ; שארית הפליטה.

⁴²² הספר על יו"ד הל' נידה נדפס בשני טורים [כדוגמת הפמ"ג]: מקשה זהב [על הט"ז - טורי זהב]; שפתי חכם [על הש"ך - שפתי כהן]. אין להחליפו בפרדס רימונים לרמ"ק.

⁴²³ ספריו הנוספים של ה"צמח צדק" מליובאוויטש: אגרות קודש; אור התורה; ביאורי הזוהר; דרך מצותיך [טעמי המצוות]; ספר החקירה - דרך אמונה; ספר הליקוטים.

⁴²⁴ ר' זאב וולף מכונה: המגיד מוילנא או המגיד ר' ועלולי. כן הדפיס את "עבודה תמה" [קרבנות לחברת מעמדות שיסד]. כמו כן, נדפס ספר דרשות המגיד מוילנא.

⁴²⁵ להלן רשימה חלקית של ספרי ר"ח פלאג'י: ארצות החיים; ברכת מועדיך לחיים; זכירה לחיים; חוקות החיים; חיים ומלך; חיים לראש [על הגדש"פ]; כף החיים; לב חיים; מועד לכל חי; נפש החיים; עיני כל חי; פעולת צדיק לחיים; צדקה לחיים; רוח חיים; רחמים לחיים [על שו"ת הרשב"א]; רפואה וחיים; שו"ת חיים ביד; שו"ת חקקי לב; שו"ת נשמת כל חי; שו"ת סמיכה לחיים [חיברו יחד עם רבו ר"י חזין]; תוכחת מוסר; ימצא חיים.

⁴²⁶ אין להחליפו בפתחי תשובה על או"ח, לר' ישראל איסרלין, שפעל סביב אותן השנים. אביו ר' יעקב הוא בנו של ה"פנים מאירות".

⁴²⁷ אין להחליפו בר' אברהם מבוטשאטש, בעל ה"דעת קדושים" וה"אשל אברהם".

⁴²⁸ פירושי עץ יוסף וענף יוסף, חוברו על: מדרשים (אגדת בראשית, מדרש רבה, מדרש שמואל ותנחומא); אבות; עין יעקב; תפילות [נד' בסידור אוצר התפילות]. מחיבוריו הנוספים: אבל כבוד; דברי הברית; מצהלות חתנים; פורת יוסף [על יהושע].

⁴²⁹ ר' אלעזר חורוויץ, חיבר גם שו"ת יד אלעזר - נולד ה'תקסד, נפטר ה'תרכח. ר' ראובן ברוך - נולד סביב ה'תקסח, נפטר ה'תרלה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
971 חכמת שלמה [על שר"ע] ⁴³⁰ (מהרש"ק)	ר' שלמה קלוגר ב"ר יהודה אהרן	ה'תקמה-ו	ה'תרכט
972 דרכי יושר [עשה"ס]	ר' משה יעקב (יעקל) שארף ב"ר אפרים	ה'תקמו	ה'תרכט
973 תורת הזבח; נדיב לב; ייטב לב; ישרי לב	ר' חיים דוד חזן, ב"ר יוסף רפאל [החק"ל]	ה'תקנא	ה'תרכט
974 רבי מנחם נחום (שטפנשט)	ר' מנחם נחום פרידמן, ב"ר ישראל [מרוז'ין]	ה'תקפג	ה'תרכט
975 זרעא דיוסף; ויקן יוסף	ר' יוסף בורגיל [בורגיל] ב"ר אליהו חי	ה'תקנ	ה'תרכט-לד ⁴³¹
976 עיר הצדק; קרן שמואל ⁴³²	ר' שמואל פריינד ב"ר יששכר בער	ה'תקנה	ה'תרל (בערך)
977 חי' מהרד"ם [על סהמ"צ לרמב"ם]	ר' דוב בער (דובער) מייזלש ב"ר יצחק	ה'תקנח	ה'תרל
978 עבודת היום [הל' השכמת הבוקר עד קר"ש]	יששכר דוב בער אפיסדורף ב"ר יוסף	ה'תקפ (בערך)	ה'תרל (בערך)
979 הגהות ר' משה יצחק הלוי ראבל ⁴³³	ר' משה יצחק הלוי ראבל		ה'תרל
980 שם יוסף [עשה"ס ורמב"ם; שו"ת על שר"ע]	ר' יוסף מועטי		ה'תרל
981 כתב סופר [שו"ת; עשה"ס; דרשות; עה"ת] ⁴³⁴	ר' אברהם שמואל בנימין סופר, ב"ר משה [חת"ס]	ה'תקעה	ה'תרלא
982 נחלת צבי ⁴³⁵	ר' צבי הירש גוטמאכר, ב"ר אליהו מגריידיץ	ה'תקעח	ה'תרלא
983 ערוך לנר; ביכורי יעקב; בנין ציון; מנחת עני	ר' יעקב יוקב עטלינגר ב"ר אהרן	ה'תקנח	ה'תרלב
984 רש"ש [על: ש"ס; משניות; רמב"ם; מדרשים; שר"ע]	ר' שמואל שטראשון ב"ר יוסף. שם קודם: זאסקעוויצער	ה'תקנד	ה'תרלב
985 בית אהרן (קרלין)	ר' אהרן פרלוב, ב"ר אשר מסטולין	ה'תקסב	ה'תרלב
986 נחל אשכול [על האשכול] (הרב הצב"א) ⁴³⁶	ר' צבי בנימין אויערבאך ב"ר אברהם	ה'תקסח	ה'תרלב
987 בית אל	ר' אריה ליבוש נתנון הלוי ב"ר יצחק	ה'תקנא	ה'תרלג
988 פי הבאר [על רש"י עה"ת]	ר' יצחק שרים ב"ר יוסף	ה'תקנח	ה'תרלג
989 ישרש יעקב [עמ"ס יבמות]; בית שלמה [שו"ת]	ר' שלמה דרימר ב"ר יעקב	ה'תקס	ה'תרלג
990 נועם ירושלמי [על הירושלמי] ⁴³⁷	ר' יהושע אייזיק שפירא ב"ר יחיאל	ה'תקסא	ה'תרלג
991 עומר בשדה	ר' דוד לוריא ב"ר יעקב אהרן	ה'תקעא	ה'תרלג
992 תולדות אדם [עה"ת] (אוסטרוב)	ר' יהושע מאוסטרובא, ב"ר שלמה לייב מלענטשנא	ה'תקעח	ה'תרלג
993 פתח הדביר [על שר"ע או"ח]	ר' חיים בנימין פונטרימולי ב"ר חייא		ה'תרלג
994 שם אריה [שו"ת]; ערוגות הבושם [י"ד; עה"ת]	ר' אריה ליבוש בולחובר ב"ר אליהו	נדפס ה'תרלג	אחרי ה'תרלג
995 מנחת חינוך; משפט שלום [על שר"ע חר"מ]	ר' יוסף באב"ד ב"ר משה	ה'תקסא	ה'תרלד
996 זוהר חי ⁴³⁸ (קומרנא)	ר' יצחק אייזיק יהודה יחיאל [מכיל] ספרין ב"ר אלכסנדר סנדר	ה'תקסו	ה'תרלד
997 אך פרי תבואה; הישר והטוב (ליסקא)	ר' צבי הירש פרידמן ב"ר אהרן	ה'תקסו	ה'תרלד
998 דברי ירמיהו	ר' ירמיהו לעוו ב"ר בנימין זאב וואלף	ה'תקעא	ה'תרלד
999 צמח דוד (דינוב)	ר' דוד שפירא ב"ר צבי אלימלך		ה'תרלד
1000 אמת מארץ [שו"ת] (מוהרשד"ך)	ר' שאול עזרא הכהן דוויך		ה'תרלד

⁴³⁰ מקובל כי ר' שלמה קלוגר חיבר שלמ"ה ספרים. מהם: אבל משה; אמרי שפר; אפריון שלמה [על שער המלך]; בגדי יום טוב; גבורות שלמה; האלף לך שלמה; ובחרת בחיים; זכרון ימי עברה; חדושי אנשי שם; טוב טעם ודעת; כנוי נדרים; כסף נבחר לשון צדיק [צוואה]; כרם שלמה; לשון צדיק; מאמר אסתר; מודעה לבית ישראל; מי נדה; מעשה ידי יוצר [על הגדש"פ]; נדרי זריזין; ספר החיים; ספר סת"ם; עבודת עבודה; עין דמעה [הספד על ר"א מרגליות]; קהלת שלמה; קנאת סופרים; שבעה עינים [ליקוט שו"ת שלו, ע"י בנו]; שירי טהרה; שנות חיים; תיקון עולם. בשם מהרש"ק השתמשו בעיקר על ר' שמואל קוידנובר [קאיידינובר].

⁴³¹ ברם יש מי שכתב [ד. קאזס] שר' יוסף בורגיל נפטר בשנת ה'תריז.
⁴³² חיבוריו הנוספים של ר"ש פריינד: זרע קודש [סדר זרעים]; עת לחננה [סדר מועד]; אמרות טהורות [סדר טהרות]; מוסר אב [על משלי]; כתם פז [על אבות].

⁴³³ נדפס בש"ס מהדור ברלין.

⁴³⁴ בתחילת ספר שו"ת כתב סופר נוסף קונטרס: שם משמואל. כמו"כ נדפסו חידושי על הגדש"פ בשם כתב סופר.

⁴³⁵ ספרו של רצ"ה גוטמאכר כולל: נחלת צבי [תרשימים וביאורים על יבמות]; קן מפורשת [עמ"ס קינים].

⁴³⁶ מחיבוריו הנוספים של ה"נחל אשכול": ברית אברהם; דרשות למועדים; תורת אמת; לתולדות הקהילה היהודית בהלברשטט. כמו כן, ההדיר את הספר "משנת רבי נתן" לר"ג אדלר.

⁴³⁷ מספריו הנוספים של ר' יהושע שפירא: אבי הנחל; מרבה עצה; מרבה תבונה; נחלת יהושע; עמק יהושע; עצת יהושע; שפת הנחל.

⁴³⁸ ספריו הנוספים של ר' יצחק אייזיק מקומרנא: אדם ישר; אוצר החיים; דרך אמונה; היכל הברכה; מגילת סתרים; מצות עומר; נדבות פי; נוצר חסד [לבוב תרט"ז. נד' גם ב"אמרי נעם" לובלין תרנ"ב]; נתיב מצוותיך [נדפס עם "אוצר החיים" לבוב תרי"ח, ופעמים רבות גם בנפרד]; עצי עדן, ופני זקן, ומעשה אורג ["מעשי אורג" נד' גם במשניות דפוס האלמנה והאחים ראם]; עשירית האיפה; פני זקן; שלחן הטהור – זר זהב.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1001 זכותא דאברהם ⁴³⁹ (מטשכנוב)	ר' אברהם לנדא ב"ר רפאל	ה'תקמד	ה'תרלה
1002 דברי צבי [על שו"ע או"ח]	ר' צבי הירש שניידמיל ב"ר אהרן	ה'תקמד	ה'תרלה
1003 שו"ת רבי אליהו גוטמכר ⁴⁴⁰	ר' אליהו גוטמכר ב"ר שלמה	ה'תקנו	ה'תרלה
1004 דרישת ציון; אמונה ישרה; מאזניים למשפט	ר' צבי הירש קלישר ב"ר שלמה	ה'תקנה-פה	ה'תרלה
1005 שואל ומשיב ⁴⁴¹	ר' יוסף שאול הלוי נתנזון ב"ר אריה	ה'תקע	ה'תרלה
1006 מגן גבורים [על שו"ע]; נר מערבי ⁴⁴²	ר' יוסף שאול נתנזון ב"ר אריה; וגיסו ר' מרדכי זאב הלוי איטינגא ב"ר יצחק אהרן		
1007 שער אשר (מטה אשר)	ר' רפאל אשר קובו ב"ר יעקב		ה'תרלה
1008 עיקר שפתי חכמים	מדפיסי דפוס ראם וילנא ה'תרלה		
1009 דברי חיים; תוצאות חיים (צאנז) ⁴⁴³	ר' חיים הברשטס ב"ר אריה לייב [לייבוש]	ה'תקנג	ה'תרלו
1010 אשר לדוד [על שו"ע] ⁴⁴⁴	ר' דוד מועטי ב"ר שמואל	ה'תקנו	ה'תרלו
1011 אהל אברהם [שו"ת]; דרשות הרא"ש	ר' אברהם שאג ב"ר יהודה לייב	ה'תקסא	ה'תרלו
1012 עין אליהו [על עין יעקב]; דרך אבות	ר' אליהו שיק [שו"ק] ב"ר בנימין	ה'תקסט	ה'תרלו
1013 מגיד דבריו ליעקב (ביאלה)	ר' דוב בעריש לנדא, ב"ר אברהם מטשכנוב	ה'תקפ	ה'תרלו
1014 חינוא וחסדא; איש מבין	ר' יהושע שלמה ארדיט ב"ר חיים ניסים יעקב		ה'תרלו
1015 בית אהרן [על שו"ע ה' גיטין] ⁴⁴⁵	ר' שמואל אהרן רובין [ראבין] ב"ר צבי אלעזר		ה'תרלו
1016 מתא דירושלם [על ירושלמי] ⁴⁴⁶	ר' משה לייב ליטש סג"ל רוזנבוים ב"ר יהודה	ה'תקס	ה'תרלז
1017 ברורי המדות (המגיד מוילנא) ⁴⁴⁷	ר' יצחק אליהו לנדא ב"ר שמואל	ה'תקסא	ה'תרלז
1018 בן יהודה [שו"ת]; שושנת אברהם [עה"ת]	ר' אברהם ליטש רוזנבוים הלוי ב"ר יהודה	ה'תקסב	ה'תרלז
1019 אמרי נועם (דזיקוב)	ר' מאיר הורוויץ ב"ר אליעזר	ה'תקעט	ה'תרלז
1020 תפארת בחורים [עה"ש"ס]	ר' רפאל חי הכהן ב"ר יוסף	נדפס ה'תרלז	אחרי ה'תרלז
1021 עבודת יששכר; אוהל יששכר (וואלברוז)	ר' יששכר דוב בעריש הכהן ב"ר משה	ה'תקסא	ה'תרלח
1022 מלאכת שמים [סה"ס] ⁴⁴⁸	ר' יצחק דב [זעליגמן בער] במברגר מוירצבורג ב"ר שמחה הלוי	ה'תקסח	ה'תרלח

⁴³⁹ הרבי מטשכנוב נמנע כמעט כליל מלהעלות חידושי תורה על הכתב. עיקר תורתו נשתמרה בזכות נכדו ותלמידו רבי מנחם מנדל חיים מזאווריצא, שאף הו"ל בכמה ספרים. כמו כן כמה מצאצאיו ההדירו את תורתו ובראשם רז"י לנדא ור"י ורדיגר. מספריו: אהבת חסד; בית אברהם; ברכת אברהם [הגדש"פ]; ויוסף אברהם; ויעש אברהם; צדקת אברהם.

⁴⁴⁰ מספריו הנוספים של ר"א גוטמכר - הרב מגריידיץ (ר' אליהו גריידיצר): אדרת אליהו [שו"ת]; דרשות וחידושי רבי אליהו גוטמכר [עה"ת], נחלק לשני חיבורים "מרגליות טובה" ו"בית רחל"; חידושי הרא"ג [על הירושלמי]; חידושי ר"א גוטמכר [מכון י-ם]; מכתב מאלה; סוכת שלום [אבילות]; פירוש על הש"ס [חלקו הודפס בש"ס וילנא]; פירוש על המשניות; צפנת פענח [על אגדות רבב"ח שבמס' ב"ב]; שלום בפמליה של מעלה [ישוב סתירות בשו"ע ורמ"א]; תשובות מעטות [קונטרס בסוף "צפנת פענח"].

⁴⁴¹ ספריו הנוספים של ר"ש נתנזון [נאטנזאהן]: ביטול מודעה; בית שאול [על המשניות]; דברי שאול; הגהות [על: ש"ס; שו"ע (הגהות מוהרי"ש)]; מזבח כפרה; נודע ביהודה; שער המלך; יד שאול [על שו"ע י"ד]; ידות נדרים; יוסף דעת; מאירת עינים [על טרפות הריאה]; מפרשי חיים; עדות ביוסף. על ספרים נוספים, שחיברם יחד עם גיסו ר' מרדכי זאב איטינגא, ראה ערך הבא - "מגן גבורים".

⁴⁴² חיבוריהם הנוספים של הנהו תרי גיסי: הגהות עה"ש [נדפסו לראשונה בוניה סביב שנת ה'תקצא]; מאירת עינים [על טריפות הריאה]; מעשה אילפס [על הרי"ף]; מפרשי חיים [על ב"ק]. על תאריכי לידתם ופטירתם, ראה ערכים: "שואל ומשיב" ו"מאמר מרדכי".

⁴⁴³ הדברי חיים מצאנז מכונה ר' חיים צאנזר. יש אומרים שנולד בשנת ה'תקנז. בניו המשיכו את דרכו בהנהגת הציבור והידוע שבהם הוא ר' יחזקאל שרגא משינווא. אין להחליפו בר' חיים צאנזר שכתב הגהות על הטור, ומובא רבות בדרישה ופרישה - ראה בערכו.

⁴⁴⁴ מספריו הנוספים של ר' דוד מועטי: ידי דוד; לבב דוד; נאום דוד; צוף דבש; שלל דוד.

⁴⁴⁵ מספריו הנוספים של ר"א רובין: יראה ואהבה [על יראים]; אם למקרא; הלילא דפסחא [על הגש"פ].

⁴⁴⁶ מספריו הנוספים של רמ"ל ליטש-רוזנבוים: אמרות ה' [עה"ת]; אניה דיונה; מאיל מהמילואים [שני הספרים האחרונים מכונים גם אמרות טהורות]; שערי קודש; תואר משה; תועפת ראם; שערי אמת [ח"א כולל גם את ספרו בית אריה, ח"ב את תפארת אריה וח"ג את בית אריה].

⁴⁴⁷ ספריו הנוספים של ר"א לנדא: ביאורים על תנ"ך [חדשים גם ישנים, כפלים לתושיה, משל ומליצה מפורש, דברי חכמים. כותר ספרו עה"ת "פתשגן הדת"]; דובר שלום; דרושים לכל חפציהם; דרך חיים וארחות חיים [עמ"ס דרך ארץ זוטא]; כפלים לתושיה; לשמוע בלמודים; מטע לשם; מענה אליהו; מקרא סופרים. בכינוי "המגיד מוילנא" נתעטר כשהוכתר והתמנה למו"צ ומגיד, על מקומו של ר' זאב וולף (המגיד מוילנא).

⁴⁴⁸ ספריו הנוספים של ר"י הלוי מוירצבורג: אמירה לבית יעקב; ביאורים על שו"ע; הגהות על הביכורי יעקב [ערל"נ]; הגהות על הטור; יד הלוי [שו"ת]; יד משה; יצחק ירנן [על "מאה שערים" לר"צ גיאת]; לקוטי הלוי [מנהגים שהנהיג בוירצבורג, נלקטו ע"י בנו ר' נתן - ממלא מקומו]; מורה לזובחים; נחלי דבש; נטיעה של שמחה; קורא באמת [על דרשות "אל תקרי" בש"ס]. לאחרונה רכזו את חיבוריו בספר "כתבי רבינו יצחק דוב הלוי מוירצבורג" [ב"ח]. יש מי שכתב שהוא נפטר בשנת ה'תרלט.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1023 עבודה תמה; אבן הטועים ⁴⁴⁹	ר' חיים נתנזון ב"ר נתן נטע	ה'תקעד	ה'תרלח
1024 תפארת יעקב [עמ"ס גיטין וחולין, ושו"ע]	ר' יעקב גזונדהייט [גזונדהייט] ב"ר יצחק	ה'תקעו	ה'תרלח
1025 ראשית בכורים [שו"ת]; מראה כהן [עשה"ס] ⁴⁵⁰	ר' בצלאל הכהן מוילנא ב"ר ישראל משה	ה'תקפ	ה'תרלח
1026 אמרי בינה (הרב מקאליש)	ר' מאיר אויערבאך, ב"ר יצחק (איצק) [ה"דברי חיים"]	ה'תקעה	ה'תרלח
1027 משכן העדות; שערי שמחה	ר' יעקב שמחה מקעפנא, ב"ר משה רפיש		ה'תרלז-ח
1028 עדות לישראל; שערי בינה; נר מצוה	ר' יצחק סונליס הנדל [סאנליס האנדל] ב"ר קלמן לייב ⁴⁵¹	ה'תקסח	אחרי ה'תרלח
1029 גורל לה'; חיים; מנחת יהודה	ר' יהודה אלקלעי ב"ר שלמה חי	ה'תקנח	ה'תרלט
1030 מהר"ם שיק	ר' משה ש"ק [=שם ישראל קודש] ב"ר יוסף	ה'תקסז	ה'תרלט
1031 עונג יום טוב [שו"ת; דרוש]	ר' [רפאל] יום טוב ליפמן היילפרין ב"ר ישראל	ה'תקעו	ה'תרלט
1032 אביר יעקב ⁴⁵²	ר' יעקב אבוחצירא (אביחצירא) ב"ר מסעוד	ה'תקסו	ה'תרמ
1033 מלבי"ם [על התנ"ך] ⁴⁵³	ר' מאיר לייבוש וייסער [וויזר] ב"ר יחיאל מיכל	ה'תקסט	ה'תרמ
1034 חוסן יהושע; דברי יהושע ⁴⁵⁴	ר' יהושע העליר [הלר] ב"ר אהרן. תלמיד ר"י סלנטר	ה'תקעד	ה'תרמ
1035 ר' נחומ'קה מהורודנא	ר' מנחם נחום קפלן ב"ר עוזיאל	ה'תקעב	ה'תרמ
1036 מנחת יהודה [עשה"ס]; קנמן בשם [על אגדות הש"ס]	ר' יהודה יודל הלוי אפשטיין ב"ר שמעון זימל		ה'תרמ
1037 ולבש הכהן [עשה"ס] ועה"ס ⁴⁵⁵	ר' חיים יהושע אלעזר הכהן חמצי ב"ר רחמים רפאל יוסף	ה'תקנה (בערך)	ה'תרמא
1038 זרעו של אברהם	ר' אברהם חג'אג'	ה'תקע (בערך)	ה'תרמא
1039 מדות טובות [על מכילתא]	ר' רפאל [אהרן] ביטראן	ה'תקצ (בערך)	ה'תרמא-ז
1040 שו"ת מהר"י אשכנזי	ר' יואל אשכנזי ב"ר משה דוד	ה'תקע	ה'תרמב
1041 תכלת מרדכי	ר' מרדכי מלצר קלאצקי	ה'תקנז	ה'תרמג
1042 ייטב לב (סיגעט) ⁴⁵⁶	ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים ב"ר אלעזר ניסן	ה'תקסח	ה'תרמג
1043 אור ישראל ⁴⁵⁷ (ר' ישראל סלנטר)	ר' ישראל ליפקין (ליבקין) ב"ר זאב וולף	ה'תקע	ה'תרמג
1044 ישמח לב [שו"ת] (הרב שמ"ח) ⁴⁵⁸	ר' שלום משה חי גאגין ב"ר חיים אברהם	ה'תקצג	ה'תרמג
1045 תורת שמואל (ליובאוויטש) ⁴⁵⁹	ר' שמואל שניאורסאהן ב"ר מנחם מענדל	ה'תקצד	ה'תרמג
1046 חתן סופר	ר' שמואל ארנפלד [עלהרנפעלד] ב"ר דוד צבי	ה'תקצה	ה'תרמג
1047 דמשק אליעזר [על ביאור הגר"א]	ר' אליעזר לאנדא ב"ר שמואל		ה'תרמג

⁴⁴⁹ אין להחליפו בר' חיים נתנזון ב"ר אברהם, מח"ס שו"ת דברי חן, שחי אף הוא בתקופה זו.

⁴⁵⁰ ספריו הנוספים של ר' בצלאל הכהן: לקט באורים [על סדר פרשיות התורה ועל התפלה, יו"ל בהוצאת "מפעל תורת הג"ר בצלאל הכהן מוילנא", לייקווד תשע"ב]; הגהות הגר"ב [על משניות סדר טהרות, נד' ב"זכרון יהודה" לזכר ר"י אבולסון]; חידושים על טור יו"ד [הודפסו עם חידושי אחיו במהדורת השו"ע]; מנחת כהנים [על הגדש"פ, ביאורים ממנו ומאחיו ר' שלמה. נד' בהגדש"פ "עם פירושים יקרים ונחמדים מרבני גאוני ק"ק ווילנא" וב"הגדת גאוני וילנא"]. ר' בצלאל הוא אחיו של ר' שלמה הכהן אב"ד וילנא, בעל "חשק שלמה" עה"ס.

⁴⁵¹ נראה ששם אביו מלידה הוא "קלונימוס יהודה" - כמובא בסוף הקדמת ספרו "שערי בינה", ואילו הכינוי הוא קלמן [קלונימוס] לייב [יהודה] - כמו שכתב בספרו נר מצוה. שנת פטירתו היא אחרי ה'תרלח - בשנה זו היה חי והביא לדפוס את ספרו נר מצוה.

⁴⁵² "אביר יעקב" זהו תוארו של רבי יעקב אבוחצירא. ספריו: אלף בינה [פי' על תהלים המתמקד בפרק ק"ט]; בגדי השרד [על הגדש"פ]; גנזי המלך; דורש טוב; יגל יעקב [פיוטים]; יורו משפטן ליעקב [שו"ת]; לבונה זכה; מחשוף הלבן; מעגלי צדק; פתוחי חותם; שערי ארוכה; שערי תשובה.

⁴⁵³ ספריו הנוספים של המלבי"ם: ארץ חמדה; ארצות החיים [על שו"ע או"ח]; ארצות השלום; חי' המלבי"ם עה"ס; יאיר אור; יסודי חכמת ההגיון; מדרש אגדה [על הגדש"פ]; משל ומליצה. בחידושי המלבי"ם על הש"ס [ירושלים תשכ"ו], יש לברר בכל דבר הכתוב שם אם לייחסו למלבי"ם [לדוגמה, נכתב (סנהדרין סג ע"ב): "והיטלר ימ"ש רצה להשמיד את עם ה'...". ברור שהמלבי"ם קדם לתוכניותיו של אותו רשע ולא כתבם בספרו].

⁴⁵⁴ מספריו הנוספים של ר"י העליר: אוהל יהושע; מעוז הדת; מעיני יהושע [על קינים ואהלות]; תולדות יהושע [על אבות].

⁴⁵⁵ מספריו הנוספים של הרב חמצי: כה תברכו; מעשה אבות [על אבות]; מעשה חייא [על הגש"פ].

⁴⁵⁶ ספריו הנוספים של ה"ייטב לב": אבני צדק [שו"ת]; ייטב פנים [הגדש"פ]; רב טוב [עשה"ת]. ייטב - ראשי תיבות של שמו.

⁴⁵⁷ מחיבוריו הנוספים של ר' ישראל מסלנט: אבן ישראל; אגרת המוסר; אמרי בינה; עץ פרי; דרשות ר' ישראל סלנטר; התבונה [קונטרסים]; חוט המשולש. המכתבים שהובאו בספר "אור ישראל" הוהדרו בספרים שונים. שנת הלידה תק"ע מצויינת על מצבתו שבקניגסברג, ברם חלק מכותבי תולדותיו נקטו את שנת תקע"א.

⁴⁵⁸ מחיבוריו הנוספים של הרב שמ"ח: יריעות האוהל [על אהל מועד לר"ש ירונדי]; ישמח משה; שמח לבי; שמח נפש.

⁴⁵⁹ ספרי האדמו"ר המהר"ש מליובאוויטש: אגרות קודש; ליקוטי תורה על ג' פרשיות; וסדרת הספרים "ליקוטי תורה - תורת שמואל".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1048 יסוד העבודה (סלונים) ⁴⁶⁰	ר' אברהם וינברג ב"ר יצחק מתתיהו	ה'תקסד	ה'תרמד
1049 שבילי דוד [על שו"ע]	ר' דוד יהודה לייב [לייפניק] זילברשטיין ב"ר אהרן	ה'תקפ	ה'תרמד
1050 קול אריה [שר"ת]	ר' אברהם יהודה הכהן שוורץ ב"ר פנחס זליג	ה'תקפד-ו	ה'תרמד
1051 שלמי נדרים	ר' אלכסנדר סנדר קפלן הכהן ב"ר זרח		ה'תרמד
1052 אמרי שפר [עה"ת]	ר' שמואל פרנקל ב"ר שרגא פייבוש		ה'תרמד
1053 ויקח אברהם	ר' אברהם קורקידי ב"ר דוד	ה'תקעג	ה'תרמה
1054 מעגלי צדק [עה"ת] (דעעש) ⁴⁶¹	ר' מנחם מנדל פנט ב"ר יחזקאל	ה'תקעח	ה'תרמה
1055 אגודת אזוב	ר' זאב נחום בורנשטיין ב"ר אהרן	ה'תקפא	ה'תרמה
1056 צמח צדיק (ויז'ניץ)	ר' מנחם מנדל הגר ב"ר חיים	ה'תקצ	ה'תרמה
1057 הנותן אמרי שפר (דינוב)	ר' ישעיה נפתלי הרץ שפירא ⁴⁶² , ב"ר דוד		ה'תרמה
1058 תשובת ריב"א (שר"ת ריבא)	ר' יואל אונגר ב"ר אליעזר	ה'תקס	ה'תרמו
1059 קיצור שולחן ערוך [קצוש"ע] ⁴⁶³	ר' שלמה גנצפריד [גאנצפריד] ב"ר יוסף	ה'תקסב-ד	ה'תרמו
1060 מות י"ה [על מר"ה]; הגהות הרמ"ש [על: ש"ס; ירושלמי]	ר' מתתיהו שטראשון ב"ר שמואל	ה'תקעח	ה'תרמו
1061 דברי שלום [שר"ת]	ר' שלום משאש ב"ר זכרי	ה'תקפח	ה'תרמו
1062 טהרת המים; יוקח נא [על או"ח וש"ס] ⁴⁶⁴	ר' אברהם הכהן ב"ר נחמן		ה'תרמו
1063 מחנה חיים [שר"ת] ⁴⁶⁵	ר' חיים סופר ב"ר מרדכי אפרים [פישל]	ה'תקפב	ה'תרמו
1064 ארץ צבי [שר"ת]	ר' צבי הירש תאומים ב"ר אפרים	ה'תקצה	ה'תרמו
1065 ארץ צבי [שר"ת, ודרשות]	ר' צבי הירש רום [ואם] ב"ר אברהם יצחק	ה'תרד	ה'תרמו
1066 פקודת אלעזר [על טוש"ע]	ר' רפאל אלעזר בן טובו הלוי		ה'תרמו
1067 רחש לבב; מעשה חושב [על שעה"מ]	ר' חיים שמואל בירנבוים ב"ר דוד	ה'תקעא	ה'תרמו
1068 נתיבות השלום ⁴⁶⁶	ר' משה נחמיה כהנוב [כהניו] ב"ר משולם פייבוש	ה'תקעז	ה'תרמו
1069 זיכרון מנחם נחום (טריסק)	ר' מנחם נחום טברסקי ב"ר אברהם	ה'תקפט	ה'תרמו
1070 ראש לראובני [שר"ת]	ר' ראובן הלוי [לוי] ב"ר אברהם		ה'תרמו
1071 בר לינאי [שר"ת] ⁴⁶⁷	ר' משולם יששכר הלוי הורוויץ ב"ר אריה ליבוש	ה'תרמח	ה'תקסח
1072 רמזי אש [על תנא דבי אליהו]	ר' אהרן שמחה פיליצר	ה'תקעה-ה	ה'תרמח
1073 תורת אמת [עה"ת]	ר' יהודה לייב איגר ב"ר שלמה	ה'תקעו	ה'תרמח
1074 תולדות אהרן ומשה [ואפר יצחק] ⁴⁶⁸	ר' אהרן רפאל חיים משה פיריה ב"ר יצחק		ה'תרמח
1075 ברכת רצ"ה [שר"ת] ⁴⁶⁹	ר' צבי הירש אורנשטיין ב"ר מרדכי זאב		ה'תרמח
1076 רבי יחיאל חיים (אוז'רוב)	ר' יחיאל חיים הלוי אפשטיין ב"ר אריה יהודה		ה'תרמח
1077 מגן אברהם [עה"ת] (טריסק)	ר' אברהם טברסקי ב"ר מרדכי	ה'תקסו	ה'תרמט
1078 רש"ר הירש; חורב; במעגלי שנה ⁴⁷⁰	ר' שמשון הירש ב"ר רפאל	ה'תקסח	ה'תרמט
1079 זבחי צדק (ראש מדרש "בית זילכה")	ר' עבדאללה סומך ב"ר אברהם	ה'תקעג	ה'תרמט
1080 נפש חיה [שר"ת]	ר' חיים אלעזר ואקס ב"ר אברהם יהודה ליבוש	ה'תקפב	ה'תרמט

⁴⁶⁰ ספריו הנוספים של בעל "יסוד העבודה" מסלונים: באר אברהם; חסד לאברהם.

⁴⁶¹ רמ"מ פנט [פאנט] חיבר ספרי שו"ת: אבני צדק [על אהע"ז]; משפט צדק [על חו"מ]; שערי צדק [על או"ח ועל יו"ד].

⁴⁶² אחריו, כיהן ברבנות של דינוב, חתנו ר' יוסף שפירא [נפטר: ה'תרצב], שהיה גם נינו של האדמו"ר ה"בני יששכר" [בנו של ר' צבי אלימלך מברירטש, בן ר' אלעזר מלאנצהוט, בנו של ה"בני יששכר"].

⁴⁶³ ספריו הנוספים של ר"ש גנצפריד [הקיצוש"ע]: אהלי שם; אפריון [עה"ת]; לחם ושמלה; פני שלמה; קסת הסופר; שם יוסף; תורת זבח.

⁴⁶⁴ מספריו הנוספים של ר' אברהם ב"ר נחמן: בית אברהם לחיים; מעט מים. הוספותיו לקצוש"ע נדפסו בתוך "לחם הפנים".

⁴⁶⁵ מספריו הנוספים של ה"מחנה חיים": אשכול הכופר; דברי שערי חיים; דרשות תורת חסד; פלס חיים; קול סופר; שערי חיים.

⁴⁶⁶ נתיבות השלום הוא חיבור כדוגמת החיי אדם, על חו"מ ואהע"ז, ונחלק לכמה חיבורים: ארחות משפט; נתיב ים; דרך תשובה; דרך תבונות. בסוף ח"ב צורפו קונטרסים שונים, מהם התפרסם במיוחד על הלכות בישול בשבת [מובא במשנ"ב לענין הכנת תה].

⁴⁶⁷ מספריו הנוספים של ר' משולם יששכר הורוויץ: כלי חמדה [עה"ת]; שבחי דמרא [על הגדש"פ].

⁴⁶⁸ מספריו הנוספים של ר"א פיריה: בגדי קודש אשר לאהרן; ודבר ה' מירושלים; מכתם שלום ישראל/ ירושלים (אוהב שלום ורודף שלום); מעיל קודש ובגדי ישע.

⁴⁶⁹ רצ"ה אורנשטיין כיהן בשנת ה'תרכה כרב בבריסק. את הספר, הו"ל חתנו ר' אריה לייב ב"ר אברהם יוסף ברודא, וצירף אליו את הגהותיו בשם "מלחמת אריה".

⁴⁷⁰ ספריו הנוספים של רש"ר הירש: אגרות צפון; כתבי הרב הירש; מיטב הגיון; ענג שבת; השבת; שבת של ישראל.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1081 פתחי תשובה [על שו"ע או"ח] ⁴⁷¹	ר' ישראל איסר איסרלין ב"ר מרדכי	ה'תקפז	ה'תרמט
1082 דקדוקי סופרים; מורה המורה	ר' רפאל נתן נטע רבינוביץ ב"ר שלמה זאלקינד	ה'תקצה	ה'תרמט
1083 כסא רחמים [עה"ת]	ר' רחמים מאוזז ב"ר מנחם	ה'תרכ	ה'תרמט
1084 וידבר משה; תיקון משה; ברכת משה [חולין]	ר' משה פולק [פאללאק] ב"ר יצחק זעקל	ה'תרה	ה'תרמט
1085 מנוחה וקדושה	ר' ישראל איסר מפוניבז' ב"ר דוב בער	תלמיד ר"ח וואלווינר	זכה לזקנה מופלגת
1086 בית נתן [עמ"ס ברכות]; זכר נתן	ר' נחמן נתן קורונל ב"ר דוד	ה'תקע	ה'תרנ
1087 פורת יוסף [עהש"ס, נד' בסוף הגמ']	ר' יוסף סקוביץ ב"ר רפאל	ה'תקעה (בערך)	ה'תרנ
1088 אהל משה; הגהות ר' אלעזר משה [נד' בסוף הגמ']	ר' אלעזר משה הלוי הורוויץ ב"ר ישראל	ה'תקעח	ה'תרנ
1089 מאיר נתיב [על: אבות; הגדש"פ; ירושלמי] ⁴⁷²	ר' מאיר (מרכוס) להמן ב"ר אשר למל אהרן	ה'תקצא	ה'תרנ
1090 רחמי האב [מוסר והנהגות]	ר' יעקב קטינא ב"ר יצחק מרדכי		ה'תרנ
1091 אמרי בינה [על מהרש"א]	ר' עקיבא ארמר ב"ר צבי	ה'תר (בערך)	ה'תרנ (בערך)
1092 סדרי טהרות [עמ"ס כלים ואהלות] ⁴⁷³ (ראדזין)	ר' גרשון חנוך העניך ליינר ב"ר יעקב	ה'תקצט	ה'תרנא
1093 זר זהב (סטריקוב)	ר' זאב וולף לאנדא, ב"ר אברהם מטשכנוב	ה'תקסה	ה'תרנא
1094 חי' רבי יונה צבי	ר' יונה צבי בערנפלד		ה'תרנא
1095 שער החדש ופתח הדביר [על העיטור] ⁴⁷⁴	ר' מאיר יונה ש"ץ בורונצקי [באראצקי] ב"ר שמואל זלמן	ה'תקעז	ה'תרנא
1096 מנהגי מצרים; ליקוטי תשובות	ר' יום טוב ישראל, ב"ר אליהו שיריזלי	ה'תקפא	ה'תרנא
1097 שו"ת מהר"א הלוי ⁴⁷⁵	ר' יצחק אהרן איטינגא ב"ר מרדכי זאב		ה'תרנא
1098 בן ימין	ר' רחמים חיים יהודה ישראל ב"ר מיכאל יעקב	ה'תקעה	ה'תרנב
1099 תכלת מרדכי; הגדת מרדכי ⁴⁷⁶	ר' מרדכי גימפל יפה [ראזינא] ב"ר דובער	ה'תקפ	ה'תרנב
1100 בית הלוי	ר' יוסף דוב בער [דובער] סולוביצק ב"ר יצחק זאב	ה'תקפ	ה'תרנב
1101 בכור דל [עמ"ס בכורות]	ר' מרדכי אליעזר וובר ב"ר דוד	ה'תקפב	ה'תרנב
1102 הלכה למשה; ציון במשפט; זבחי צדק	ר' רפאל משה אלבאז	ה'תקפג (בערך)	ה'תרנב
1103 דברי אלימלך; אמרי אלימלך (גרודז'סק)	ר' אלימלך שפירא, ב"ר חיים מאיר יחיאל ממוגלניצא	ה'תקפד	ה'תרנב
1104 פאת השדה [על שו"ע]	ר' ברוך עקפעלד ב"ר אהרן		ה'תרנב
1105 שבט שמעון ⁴⁷⁷	ר' שמעון סידון [סידאן] ב"ר יהודה קוניץ		ה'תרנב
1106 שו"ת מהריא"ץ; לקוטי מהריא"ץ; פתח עינים	ר' יהושע אהרן צבי ווינברגר ב"ר משה	ה'תקעד	ה'תרנב-ג
1107 נצי"ב ⁴⁷⁸	ר' נפתלי צבי יהודה ברלין ב"ר יעקב	ה'תקעז	ה'תרנג
1108 ישועות מלכו (ר"י מקוטנא) ⁴⁷⁹	ר' ישראל יהושע טראנק ב"ר דוד	ה'תקפא	ה'תרנג
1109 מלבושי יום טוב ⁴⁸⁰	ר' יום טוב ליפמן באסליאנסקי ב"ר יהודה זאב	ה'תקפא	ה'תרנג
1110 אמרי ברוך (ויז'ניץ)	ר' ברוך הגר ב"ר מנחם מנדל	ה'תרה	ה'תרנג
1111 נחלת בנימין [שו"ת]	ר' בנימין זאב וולף ברויאר ב"ר אלעזר יעקב		ה'תרנג

⁴⁷¹ מספריו הנוספים של ר' ישראל איסר איסרלין: אשי ישראל; מר ואהלות; שם ישראל; תוספת ירושלים [הובא במשנ"ב].

⁴⁷² ר"מ הלוי להמן [לעהמאן], הוציא לאור את פירוש הר"ש סירילאו על ירושלמי ברכות, וכתב עליו את הגהות "נתיב מאיר". ממפעלי חייו - כתיבת סיפורים עלילתיים לנוער, להצלת הדור הצעיר מרוחה של תנועת ההשכלה, ובשל כך זכה לפירסום רב. ספריו נכתבו בגרמנית, ותורגמו לידיש ולעברית. בתקופתו, יצאו הספרים בעיבוד של הסופרת ר. פרידמן אשר התאימתם לרוח החינוך שבדורו.

⁴⁷³ ספריו הנוספים של האדמו"ר מראדזין: ארחות חיים; דלתות שער העיר; ההקדמה והפתיחה; שלוש תשובות; תפארת החנוכי. ספריו על התכלת בציצית: עין התכלת [תשובות למבקריו]; פתיל תכלת; שפוני טמוני חול. כן חוברו ספרים על ידי תלמידיו שבהם הובאו דברי תורתו: סוד ישרים [על המועדים]; מפי השמועה.

⁴⁷⁴ מחיבוריו הנוספים של ר' מאיר יונה: הר המוריה [על רמב"ם הלכות של עניני המקדש]; ליל שמורים [הגדש"פ]; מי השלח.

⁴⁷⁵ אין להחליפו עם שו"ת מהריא"א [אסאד] - תשובות "יהודה יעלה". אביו של מהר"א הלוי הוא בעל שו"ת מאמר מרדכי.

⁴⁷⁶ נז"נ לר' מרדכי יפה בעל הלבוש. ר' מרדכי גימפל יפה חיבר גם את אלף המגן [עמ"ס הוריות] יחד עם גיסו ר' נתן נטע ב"ר משה מישל לוריא.

⁴⁷⁷ מספריו הנוספים של ר"ש סידון: אות ברית; בית מנוחה [על ס' המנוחה לרבינו מנוח].

⁴⁷⁸ הנצי"ב חיבר את הספרים: אמרי שפר [על הגדש"פ]; ברכת הנצי"ב; העמק דבר [עה"ת]; העמק שאלה [על השאלות]; מרומי שדה; משיב דבר; עמק הנצי"ב [על הספרי].

⁴⁷⁹ מספריו הנוספים של ר"י מקוטנא: גנזי אבות; יבין דעת; ישועות ישראל; מעיני הישועה [על הירושלמי]. חיבר שני ספרי "ישועות מלכו": שו"ת; קריית ארבע.

⁴⁸⁰ אין להחליפו במלבושי יום טוב של בעל התוי"ט.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1112 לב מרפא	ר' רפאל מאיר פאניז'ל ב"ר יהודה		ה'תרנג
1113 מלאכת שלמה [ש"ת] ⁴⁸¹	ר' שלמה קמחי ב"ר יוסף דוד	אביו נפטר: ה'תקצו	סביב ה'תרנג
1114 בית יצחק [עמ"ס מגילה] ⁴⁸²	ר' יצחק אייזיק וייס ב"ר אברהם	ה'תקפד	ה'תרנד
1115 מהר"י; ביאורי החסידות [ליקוטים] (בעלזא)	ר' יהושע (יהושע'לי) רוקח ב"ר שלום	ה'תקפה	ה'תרנד
1116 תולדות אדם [קיצוש"ע אהע"ז] ⁴⁸³	ר' יצחק אייזיק שור ב"ר מאיר	ה'תקצו	ה'תרנד
1117 כוכב מיעקב [ש"ת]	ר' יעקב ווינדפולד ב"ר אליעזר	ה'תר	ה'תרנד
1118 ליקוטי חבר בן חיים (חב"ח)	ר' חזקיה פייבל פלויט ב"ר חיים	ה'תקעח	ה'תרנה
1119 דרך אמת [מפות ארץ ישראל]	ר' אביגדור מאלקוב ב"ר מרדכי	נדפס ה'תרנה	אחרי ה'תרנה
1120 גרש כרמל	ר' ישראל יצחק הלוי זמברובסקי [מ"ץ]	נדפס ה'תרנה	אחרי ה'תרנה
1121 נחל יצחק; עין יצחק; באר יצחק	ר' יצחק אלחנן ספקטור ב"ר ישראל איסר	ה'תקעז	ה'תרנו
1122 אור גדול; יתרון האור (הגדול ממינסק)	ר' ירוחם יהודא לייב פרלמן ב"ר שלמה זלמן	ה'תקצה	ה'תרנו
1123 חיי אריה [עהש"ס]	ר' אריה לייב הורוויץ ב"ר ישראל סלנטר	ה'תקצט (בערך)	ה'תרנו
1124 אהבת ציון [עהש"ס] (ר' יוסף טשאבע)	ר' יוסף קליין ב"ר שמואל עקיבא	התקע (בערך)	ה'תרנז
1125 סדר עבודת ישראל	ר' יצחק זליגמן	ה'תקפא	ה'תרנז
1126 דבש תמר [עה"ת ועהש"ס]	ר' דוד טייטלבוים ב"ר שלמה	נדפס ה'תרנז	אחרי ה'תרנז
1127 מהר"ל דיסקין ⁴⁸⁴ (ר' יהושע לייב)	ר' משה יהושע יהודה לייב דיסקין ב"ר בנימין	ה'תקעז	ה'תרנח
1128 חכמה ומוסר (הסבא מקלם)	ר' שמחה זיסל (זיסקינד) זיו ב"ר ישראל	ה'תקפד	ה'תרנח
1129 דמשק אליעזר; בן ביתי; זקן ביתי (קומרנא)	ר' אליעזר צבי ספרין ב"ר יצחק אייזיק	ה'תקצ	ה'תרנח
1130 ענף עץ	ר' שלמה עוזיאל		אחרי ה'תרנח ⁴⁸⁵
1131 פדה את אברהם ⁴⁸⁶	ר' אברהם פאלאג'י ב"ר חיים	ה'תקע	ה'תרנט
1132 מקדש מעט וגידולי הקדש ⁴⁸⁷	ר' אורי פייבל הלוי שרייאר ב"ר ישראל משה	ה'תקעז	ה'תרנט
1133 שיח יצחק; תנא דבי אליהו [ש"ת] ⁴⁸⁸	ר' אליהו מאני ב"ר סלימאן	ה'תקעח-פה	ה'תרנט
1134 רבי עזריאל הילדסהיימר [ש"ת וח"י]	ר' עזריאל הילדסהיימר ב"ר יהודה לייב	ה'תקפ	ה'תרנט
1135 דברי יחזקאל [החדש] (שינאווא)	ר' יחזקאל שרגא הלברשטם ב"ר חיים	ה'תקעה	ה'תרנט
1136 רבי צדוק הכהן מלובלין ⁴⁸⁹	ר' צדוק הכהן רבינובין (רבינושטיין) ב"ר יעקב	ה'תקפג	ה'תרס
1137 יד יהודה [על שו"ע יר"ד]	ר' יהודה לייבוש לנדא ב"ר יונה	ה'תקפג	ה'תרס
אחרוני האחרונים⁴⁹⁰:			
1138 תועפות ראם [על יראים]	ר' אברהם אבא שיף ב"ר אליהו	נדפס ה'תרנב	אחרי ה'תרנב
1139 נחלת יהושע [ש"ת]; דרכי החיים	ר' יוסף הלוי קוטקובסקי ב"ר זאב	ה'תרא	נדפס ה'תרס בחייו

⁴⁸¹ אין להחליפו עם המלאכת שלמה על המשניות. ספריו הנוספים של ר"ש קמחי: ימי שלמה; יקהיל שלמה; מימי שלמה [על שו"ע].

⁴⁸² מספריו הנוספים של ר"א וייס: דברי יצחק [דרשות]; תולדות יצחק [עה"ת].

⁴⁸³ ספריו הנוספים של ר"א שור: אבל אם; אשכולות יצחק; באר יצחק; בית יצחק; הוספות הרא"ש; חוקת הדיינים [קצוש"ע חו"מ]; מאורי אור [קצוש"ע יו"ד]; מי באר [שו"ת]; משמיע ישועה; עטרת הרא"ש; שו"ת הרא"ש; שיח יצחק; תולדות יצחק; תפארת אדם [קצוש"ע אור"ח]; תפארת ישראל.

⁴⁸⁴ ספריו של מהר"ל דיסקין: שו"ת וחיידושים עה"ת. כן חיבר: דיני שביעית בקצרה; פני משה; תורת אהל משה.

⁴⁸⁵ הספר ענף עץ [על טרפות] נדפס בשנת ה'תרלז, ובשנת ה'תרנח נדפס "חובות הלבבות" שר"ש עוזיאל תרגם ללאדינו.

⁴⁸⁶ מספריו הנוספים של ר"א פאלאג'י: אברהם אזכור; אברהם אנכי [על תנ"ך]; אברהם את ידו; אברהם את עיניו [על בבלי וירושלמי]; ברוך את אברהם [עה"ת]; ואברהם זקן; וימחר אברהם; ויען אברהם; ויקרא אברהם [על תו"כ]; זכותיה דאברהם; כבוד יעקב [שו"ת]; שמו אברהם; שמע אברהם.

⁴⁸⁷ ר' פייבל הלוי היה תלמיד ר"א מבוטשאטש בשנת ה'תקצח עד לפטירתו בשנת ה'תרא. הוציא לאור את כתבי רבו "דעת קדושים" ועיטרו בהגהותיו "מקדש מעט" ו"גידולי הקדש" [התפרסמו במיוחד על ה' סת"ם]. בשנת תרנ"ו הוא נקרא "פאר הדור הישיש", ובשנת תרע"ב הוא מוזכר בברכת המתים [זצ"ל].

⁴⁸⁸ מספריו הנוספים של רבי אליהו מני: זכרונות אליהו; מזכיר שלום; מעיל אליהו [קבלה]; מעשה אליהו; קרנות צדיק. מייחסים אליו את הספרים [קבלה]: ברכת אליהו; כסא אליהו.

⁴⁸⁹ ר' צדוק חיבר את הספרים הבאים: אור זרוע לצדיק [עהש"ס]; דברי סופרים; דובר צדק; ישראל קדושים; לבושי צדקה [הערות על הלבוש חו"מ, נד' במהדור זכרון אהרן]; מחשבות חרוץ; פוקד עקרים; פרי צדיק; צדקת הצדיק; רסיסי לילה; תקנת השבין; שיחת מלה"ש; שו"ת תפארת צבי, ועוד.

⁴⁹⁰ יש שחילקו את התקופות והגדירו את התקופה שאחרי הגר"א מוילנא כתקופת "אחרוני האחרונים".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1140 שומר שבת ⁴⁹¹	ר' יוסף כנאפו ב"ר משה	ה'תקפג	ה'תרסא
1141 הליכות עולם [עהש"ס] ⁴⁹²	ר' דוב בער קאראסיק ב"ר יצחק		ה'תרסא
1142 המאיר לעולם	ר' מאיר מיכל רבינוביץ ב"ר שלום		ה'תרסא
1143 תורת חסד (לובלין) [שו"ת]	ר' שניאור זלמן פראדקין [לדער] ⁴⁹³ ב"ר שלמה	ה'תקצ	ה'תרסב
1144 בכורי אביב [עה"ת]; אהל מועד ⁴⁹⁴	ר' אברהם ביק ב"ר יעקב	ה'תקצה (בערך)	ה'תרסב
1145 מנחת שי [שו"ת]	ר' שמואל יצחק שור ב"ר משה חיים	ה'תקצט	ה'תרסב
1146 דברי ידידיה [על שיר השירים]	ר' אריה לייב ליפקין ב"ר ידידיה ליפמאן	ה'תר	ה'תרסב
1147 לבית יעקב	ר' יעקב יוסף ב"ר דוב בער [דובער]	ה'תרא	ה'תרסב
1148 שער נפתלי ואמרי שפר [על סידור הגר"א]	ר' נפתלי הרץ הלוי וידנבוים אליהו לייב	ה'תריג	ה'תרסב
1149 אורח משפט	ר' שמעון דב בער אנוליק ב"ר אברהם		ה'תרסב
1150 שמן ראש	ר' אשר אנשיל אשכנזי ב"ר מרדכי		ה'תרסב
1151 מטה לחם; ישמח לב	ר' [רפאל] חיים מנחם פראנג' ב"ר ניסים שלמה	נדפס ה'תרסב	אחרי ה'תרסב
1152 ילקוט אליעזר ⁴⁹⁵	ר' אליעזר זוסמן [זוסמאן] סופר ב"ר פישל	ה'תקפח	ה'תרסג
1153 אור היום; חידושי אגדות מהרא"ל ⁴⁹⁶	ר' אריה לייב ליפקין ב"ר ידידיה ליפמן	ה'תר	ה'תרסג
1154 עמק שאלה [שו"ת] ⁴⁹⁷	ר' מרדכי דוב טברסקי ב"ר משולם זושא יצחק	ה'תר	ה'תרסג
1155 מנחת ברוך; נחלת ברוך [שו"ת]	ר' ברוך לאבסקי ב"ר שמואל מאיר	ה'תרא	ה'תרסג
1156 דברי דוד (טשורטקוב)	ר' דוד משה פרידמן ב"ר ישראל	ה'תקפח	ה'תרסד
1157 תולדות יצחק [שו"ת]; מאה שערים	ר' יצחק הלוי הורוויץ ב"ר משולם יששכר	ה'תקפח	ה'תרסד
1158 זכר יהוסף [עהש"ס; שו"ת; על הגדש"פ] ⁴⁹⁸	ר' יוסף זכריה שטרן ב"ר נתן	ה'תקצא	ה'תרסד
1159 דברי חן [שו"ת]; שפתי חן [עה"ת]	ר' חיים נתנזון ב"ר אברהם	ה'תקצח	ה'תרסד
1160 ישר וטוב [עמ"ס מנחות]	ר' ישראל טוביה הכהן		ה'תרס-סה
1161 מצות המלך; לב שומע ⁴⁹⁹	ר' חיים הכהן מטריפולי ב"ר שלמה	ה'תקפז-התקצה	ה'תרסד-ה
1162 שדי חמד; מכתב לחזקיה (חח"ס)	ר' חיים חזקיה מדיני ב"ר רפאל אליה	ה'תקצג	ה'תרסה
1163 עמודי אש [כולל "עמודי ירושלים" - על הירושלמי]	ר' ישראל אייזנשטיין	ה'תקצז	ה'תרסה

⁴⁹¹ מספריו הנוספים של ר"י כנאפו: אות ברית קודש; זבח פסח [עניני חודש ניסן והגדש"פ]; זך ונקי; חסדים טובים [כולל שלושה ספרים: חסד ה'; חסדי אבות (מעשיות הבעש"ט בערבית); חסדי דוד]; טוב רואי; יפה עינים - בדרכי שמים [מעין ספרו זבח פסח]; מנחת ערב; שומר שבת.

⁴⁹² ספריו הנוספים של ר' דוב בער קאראסיק: הכשר שחיטה והכשר בדיקה; הלכות עולם; טיב שמות גיטין; מאיר עיני סופרים [על הלכות סת"ם]; מטעמי השלחן [על שו"ע]; נתיב ההוראה [על או"ח ויו"ד]; סדר התקיעות וכוונתם; פתחי עולם; שער טהרה [על הל' נדה]; שער קריאת התורה.

⁴⁹³ בהסכמה בח"ב כינוהו ר' שלמה זלמן לדיער, ולכאורה אין זה שם משפחתו, אלא מקום לידתו ומוצאו – 'לאדי'. בירושלים כינוהו ר' שלמה זלמן מלובלין - על שם מקום רבנותו הקודם. בהקדמה לספרו הוא כותב ששמו הוא שניאור, אלא שהוא מכונה בשם זלמן.

⁴⁹⁴ הספר "אהל מועד" נחלק לכמה חלקים: אוהל דוד; אוהל יוסף; בית אברהם; בית יעקב; ערכי עלי; פרי הארץ. כן חיבר את הספר ברכה משולשת.

⁴⁹⁵ מספריו הנוספים של רא"ז סופר: דמשק אליעזר [עה"ת]; מדרש מספר; מלאה קטרת; ספר המקנה [על קניינים ודיני בן נח]; עט סופר. ⁴⁹⁶ מחיבוריו הנוספים של רא"ל ליפקין [בן אחי ר' ישראל סלנטר]: דברי ידידיה [על שיר השירים]; כללי התחלת החכמה [יסודות תורת הקבלה]; שבילי המאורות [על ברייתא דשמואל הקטן]. דרושה הבחנה שלא להחליף בינו לבין מהרא"ל צינץ.

⁴⁹⁷ מספריו הנוספים של רמ"ד טברסקי: חיבור לטהרה (חיבר לטהרה); עמק חכמה (עמק החכמה); פלא יועץ [דרשות]; תורי זהב [על הל' ריבית].

⁴⁹⁸ ספריו הנוספים של ר"ז שטרן ("הרב הזוכר"): ביאור חדש מהריז"ש; תהלוכות האגדות.

⁴⁹⁹ מספריו הנוספים של ר"ח הכהן מטריפולי: ארחות חיים [על משלי, "אורח צדיקים" ו"אורח ישרים"]; אלון בכות [ימי בין המצרים]; דבר המשפט [שו"ת]; וערך הכהן; זכרנו לחיים [על הגש"פ, "זכר לפסח" ו"זכר לחגיגה"]; חיי אריכי [עמ"ס קידושין]; מוצא שפתיך [על סליחות, בתוך: שפתי רננות]; נורא תהלות [על תהלים]; נקודות הכסף [על שיר השירים, בתוך: נאווה קודש]; ערב פסח; תורת חיים [על רבינו בחיי].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1164 בני בנימין [על הרמב"ם] ⁵⁰⁰ (אדר"ת)	ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים ב"ר בנימין	ה'תרג	ה'תרסה
1165 שפת אמת (גור)	ר' יהודה אריה לייב אלתר ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרז	ה'תרסה
1166 דברי בינה; ישרי לב (ביאלה)	ר' יצחק יעקב רבינוביץ, ב"ר נתן דוד משידלובצה	ה'תרז	ה'תרסה
1167 עטרת שלמה [קובץ ליקוטים] (באבוב)	ר' שלמה הלברשטם (הראשון) ב"ר מאיר נתן	ה'תרז	ה'תרסה
1168 חיי אריה [ש"ת]	ר' חיים אריה לייבוש הלוי הורוויץ ב"ר שאול	ה'תריא	ה'תרסה
1169 זרע דוד; זכות יצחק; ברכת ה'	ר' סאסי מעתוק הכהן		ה'תרסה
1170 ברית אבות [על מילה]	ליקוט מגדולי הונגריה ⁵⁰¹ . עורך: ר' ש"ס וייס		
1171 ספרים בשילוב חיבת: איש ⁵⁰² (יש"א ברכה)	ר' יעקב שאול אלישר ב"ר אליעזר ירוחם	ה'תקעז	ה'תרסו
1172 אבני זכרון; דברי אמת	ר' אלכסנדר משה לפידות	ה'תקעט	ה'תרסו
1173 דרך המלך	ר' דוב בעריש רפפורט ב"ר שמואל	ה'תקפד	ה'תרסו
1174 חשק שלמה [עהש"ס]; עצי ברושים; בנין שלמה	ר' שלמה הכהן מוילנא ב"ר ישראל משה	ה'תקפח-צא	ה'תרסו
1175 בית יצחק [ש"ת]	ר' יצחק יהודה שמעלקיש ב"ר חיים שמואל	ה'תקפח	ה'תרסו
1176 מעשה ניסים ⁵⁰³	ר' ניסים הכהן. תלמיד בעמח"ס משמרות כהונה	ה'תר (בערך)	ה'תרס-סז
1177 היכלי שן [ש"ת]; דרכי נועם	ר' שלום דוב בר [דובער] הרינזון ב"ר שמעון	ה'תרא	ה'תרסו
1178 יפה ללב; יפה תלמוד; אבות הראש [על אדר"נ]	ר' רחמים ניסים יצחק פאלאג'י ב"ר חיים	ה'תקעד	ה'תרסז
1179 בית שערים	ר' עמרם בלום ב"ר יצחק יעקב	ה'תקצד	ה'תרסז
1180 פרי יצחק; כוכבי אור (ר' איצלה פטרבורגר)	ר' יצחק בלאזר ב"ר שלמה	ה'תקצז	ה'תרסז
1181 כרסייא דאליהו; שמש ומגן; תקפו של נס	ר' חיים חביב דוד סתהון ב"ר דוד	ה'תקצז	ה'תרסז
1182 שבט סופר [ש"ת]; שערי שמחה [עה"ת]	ר' שמחה בונים סופר ב"ר אברהם שמואל בנימין וולף	ה'תרב-ג	ה'תרסז
1183 כתר כהונה [על ספרי]	ר' צבי הירש הכהן וואלק	ה'תרסו	ה'תרסז
1184 ערוך השולחן ⁵⁰⁴	ר' יחיאל מיכל הלוי אפשטיין ב"ר אהרן יצחק	ה'תקפט	ה'תרסח
1185 חוסן ישועות [על ב"ק] ⁵⁰⁵	ר' הלל משה מעשל גלבשטיין ב"ר צבי הירש	ה'תקצד	ה'תרסח
1186 לב אליהו	ר' אליהו לייב הלוי אטיגינא ב"ר זוסמאן	ה'תרו	ה'תרסח
1187 תעלומות לב ⁵⁰⁶ (רא"ח)	ר' אליהו בכור חזן ב"ר יוסף רפאל	ה'תרח	ה'תרסח
1188 ערך ש"י [על: שו"ע; ש"ס; עה"ת] ⁵⁰⁷	ר' שלמה יודא טאבאק ב"ר פסח צבי		ה'תרסח

⁵⁰⁰ האדר"ת השאיר אחריו כתבים רבים מאוד, עם הזמן הם נדפסים על ידי מכונים שונים. מספריו: אזני ירושלים; אחרית השנים [מצות וידוי מעשר]; אלה יעמדו; את דבר המשפט [על טור חו"מ]; בגד ללבוש [הערות על הלבוש, נד' בליקוטי הערות במהדור' זכרון אהרן]; הר המוריה; זהב שב"א [על הר"ש משאנץ למס' פסחים]; זכור לדוד; זכר דבר; זכר למקדש [מצות הקהל]; חידושי הגאון האדר"ת [עהש"ס]; חשבונות של מצוה [על תרי"ג מצוות]; טוב ירושלים [על הירושלמי]; יגדיל תורה; ילקוט דוד; מגלת סימנים; מכשירי מצוה; מענה אליהו [שו"ת]; סדר אליהו – נפש דוד [קורות חיים]; סדר פרשיות [עה"ת]; עובר אורח [על שו"ע או"ח]; פלפולים עם גדולי ישראל; עטרת אדר"ר [על בעל הטורים]; עיני בנימין [עמ"ס ברכות]; עריכת נר; קושט אמרי אמת; שבת אחים; תפילת דוד [על התפילות]; תשובה מיראה [על לשונות "יראה ליי" ברמב"ם].

⁵⁰¹ ספר כורת הברית, קובץ חיבורים מגדולי הונגריה: ר' יהודה אסאד [ה'תקנז-ה'תרכ"ו], מח"ס "תשובות מהרי"א יהודה יעלה"; ר' אהרן שמואל אסאד [ה'תקצ-ה'תרס"ה], מח"ס "חיי ראשבי"ד אש דת", בנו של מהרי"א; ר' עזרא צורף [ה'תקסו(בערך)-ה'תרמ"], מח"ס "זכרון טוב"; ר' יעקב קאפל קרויס [ה'תקפח-ה'תרעה], מח"ס: "מספד יהודה", "ברכת יעקב", "עטרת יעקב", "שושנת יעקב", "שיבת יעקב". אין להחליפו בספר כורת הברית לר' אליהו ב"ר צבי פוסק.

⁵⁰² מספרי ר' יעקב שאול אלישר: איש אמונים; בני בנימין וקרב איש [השלמות לחידושי אביו החורג, המקובל ר' בנימין מרדכי נבון - "בני בנימין"]; דברי איש; דרך איש; ישא איש; כבוד לאיש; מעשה איש; עולת איש; פני איש; שאל האי"ש ופני חמ"א [התשובות "פני חמא" הן של בנו ר' חיים משה אלישר]; שמחה לאיש.

⁵⁰³ יש להבדיל בינו לבין שו"ת מעשה ניסים לר' דניאל הבבלי שנכתב בשנת ד'תתקעג [שאלות על ספר המצוות לרמב"ם ותשובות שהשיב ר' אברהם בן הרמב"ם]. כן יש להבדיל בינו לבין מעשה ניסים על הגדש"פ.

⁵⁰⁴ ספריו הנוספים של ר"מ אפשטיין: אור לישירים; ליל שימורים [על הגדש"פ]; מיכל המים [על הירושלמי]; ערוך השולחן העתיד. יש שטעו והחליפו בין המחברים, וייחסו לו את הספר "קיצור של"ה" [לר' יחיאל מיכל אפשטיין ב"ר אברהם - ראה בערכו]. כמו כן, דרושה שימת לב שלא להחליף עם ר' יחיאל מיכל עפשטיין ב"ר יששכר בער, מח"ס "דרכי החשבון" [וילנא, תקצ"ו].

⁵⁰⁵ ספריו הנוספים של הרב גלבשטיין: אור לישירים; משכנות לאביר יעקב; תפלה למשה [סידור האר"י עם פירוש על סדר התפילה].

⁵⁰⁶ ספריו הנוספים של ר"א חזן: אסיפת דינים; דבר אליהו [על סדר הגט, נד' בספר "בן שלמה" לר' שלמה חזן]; זכרון ירושלים; ישמח לב; נוה שלום [מכונה: "מנהגי נא אמון"]; תהלה לדוד. ר' אליהו נכדו של ר' חיים דוד חזן, מחבר שו"ת נדיב לב.

⁵⁰⁷ ספר השו"ת של ר' שלמה יהודה טבק; תשורת ש"י.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1189 רבי שמואל סלנט	ר' שמואל סלנט ב"ר צבי הירש	ה'תקעו	ה'תרסט
1190 יד יצחק [שו"ת]; באר יצחק [עשה"ס]	ר' אברהם יצחק גליק ב"ר שמאי	ה'תקפו	ה'תרסט
1191 בן איש חי [הלכות; דרושים] ⁵⁰⁸ (מהרי"ח)	ר' יוסף חיים (אל-חכם) ב"ר אליהו	ה'תקצד-ח	ה'תרסט
1192 הרי בשמים [שו"ת]; הגה אריה	ר' אריה לייבוש הלוי איש הורוויץ ב"ר יצחק	ה'תרז	ה'תרסט
1193 דרשות מהר"ם; פני משה; ברכת משה; שפת העמק	ר' משה שפירא ב"ר יהושע אייזיק (ר' אייזל חריף)		אחרי ה'תרסט
1194 אבני נזר; אגלי טל (סוכטשוב)	ר' אברהם בורנשטיין ב"ר זאב נחום	ה'תקצט	ה'תרע
1195 ר' אליעזר גורדון (מטעלז)	ר' אליעזר גורדון ב"ר אברהם שמואל	ה'תרע	ה'תרע
1196 לקוטי מהרי"ח	ר' ישראל חיים פרידמן. רבה של רחוב	ה'תרע	ה'תרע
1197 מסגרת השלחן ולחם הפנים [על קצו"ע] ⁵⁰⁹	ר' חיים ישעיה הכהן האלברסברג ב"ר שמעון זאב	ה'תרד-ח	ה'תרע
1198 דברי מלכאל	ר' מלכאל צבי הלוי טננבוים ב"ר יונה	ה'תרז	ה'תרע
1199 בדקי בתים [על ההשלמה]; תורת ההשלמה	ר' יהודה לובצקי [לובעצקי] ב"ר יצחק עקיבא	ה'תרי	ה'תרע
1200 ערוגת הבושם [שו"ת; עה"ת] ⁵¹⁰	ר' משה גרינוולד ב"ר עמרם	ה'תריג	ה'תרע
1201 ישמח ישראל (אלכסנדר)	ר' ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר ב"ר יחיאל	ה'תריג	ה'תרע
1202 תהלה לדוד; שהם וישפה	ר' דוד אורטינברג ב"ר ישראל צבי הלוי		ה'תרע
1203 מעיל יעקב	ר' יעקב הכהן גדישא ב"ר אברהם		ה'תרע
1204 שירי משכיל [מוסר] ⁵¹¹ (ר' הלל מקאלאמייא)	ר' הלל ליכטנשטיין [ל"ש] ב"ר ברוך בענדיט	ה'תקעה	ה'תרעא
1205 דעת תורה; מהרש"ם ⁵¹² (בערזן)	ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון ב"ר משה	ה'תקעה	ה'תרעא
1206 אוצר חיים [עשה"ס]; שארית חיים ⁵¹³	ר' חיים צבי הירש ברודא ב"ר יהושע	ה'תקצט	ה'תרעא
1207 המאיר לארץ [על הרמב"ם]	ר' מאיר סולוביצ'יק, ב"ר בצלאל [חתן ה"משכנות יעקב"]		אחרי ה'תרעא
1208 נשמת חיים	ר' חיים ברלין ב"ר נפתלי צבי יהודה	ה'תקצב	ה'תרעב
1209 לב העיברי [ע"ש] ⁵¹⁴	ר' עקיבא יוסף שלזינגר ב"ר יחיאל	ה'תקצח	ה'תרעב
1210 ארון עדות	ר' שרגא יאיר רבינוביץ		ה'תרעב
1211 כנפי נשרים [עה"ת]	ר' אברהם ליכטנשטיין מפרושניץ ב"ר אליעזר ליפמן	נדפס ה'תרעג	לפני ה'תרעג
1212 אבן יקרה [שו"ת]; מלכי צדק	ר' בנימין אריה ווייס הכהן ב"ר חיים צבי	ה'תרד-ד	ה'תרעג
1213 עטרת ישועה; עמק הלכה (דזיקוב)	ר' יהושע הורוויץ ב"ר מאיר	ה'תרח	ה'תרעג
1214 נחלת יהושע [שו"ת] ⁵¹⁵	ר' גרשון קורצר [קורצער] ב"ר יהושע פאליק	ה'תר (בערך)	ה'תרעג (בערך)
1215 שלמי תודה [עשה"ס]	ר' שלמה דאנא ב"ר דוד	ה'תרי	ה'תרעג

⁵⁰⁸ מספריו הנוספים של ה"בן איש חי" – בא"ח (ר' יוסף חיים מבגדאד): אבן שלמה; אדרת אליהו; אורח חיים; אות חיים; אם המלך; אמרי בינה; בן יהודע; בן איש חיל; בניהו; ברכת אבות; ברכת חיים; גדולת חיים; דברי חיים; דעת ותבונה; דרושי חיים; חוקי הנשים [קאנון אל נסא]; חיים והשלוש; חסדי אבות; כתר מלכות; מוסף חיים; מים חיים; מלאך הברית; מקבצאל; משל ונמשל [משלים מלוקטים מספריו ע"י רב"צ חזן]; נחמת ציון; נפלאים מעשיך; עוד יוסף חי [הלכות, במתכונת הבא"ח]; עטרת תפארת; קרן ישועה; רב ברכות; רב פעלים [שו"ת]; שבת מלכתא; שיח חיים; שערי חיים; שפתי חיים; תורה לשמה; תיקון תפילה; תשובה מחיים. חיבר פיוטים רבים, מהם נדפסו בספריו, בסידורים ומחזורים לקהילת בבל, וכן בספרי פזמונים. פיוטו הידוע ביותר הוא "ואמרתם כה לחי".

⁵⁰⁹ מספריו הנוספים של רח"י הכהן אלברסברג (ר' ישעיה רחובער): ברכת חיים; דברי תורה [קיצוש"ע ביידיש]; דרכי חיים; טובי חיים [על תנא דבי אליהו]; ישועות חיים [על איסור והיתר]; ישועות חכמה [עם ביאור "חוסן ישועות"]; כתר תורה [על תרי"ג מצוות, עם ביאורים "עץ חיים" ו"זר זהב"]; לבושי חיים [על "מצות משה" לר"א דנציג]; לקוטי יקרים; לקוטים נחמדים; לקוטי נפלאים; לקוטי שושנים; סידור ברכה וישועה; סידור דברי חיים; סידור ישועות ישראל; פירושי "דרך חיים" ו"ברכת ישועה" [על שיהש"ר]; פתחי חיים; קץ הפלאות; תוספת חיים [על: תהלים; פרק שירה]; תשועות חיים [עה"ת].

⁵¹⁰ מספריו הנוספים של ר"מ גרינוולד: הכנה דרבה [צוואה]; הלל ונרצה [על הגדש"פ]; מקוה טהרה; עולת תמיד [עמ"ס תמיד].
⁵¹¹ ספריו הנוספים של ר' הלל קלמייצר: אבקת רוכל; כונת הלב; מקרי דרדקי [עה"ת]; משכיל אל דל; עת לעשות [ביידיש]; תוכחת מגולה; תשובות בית הלל.

⁵¹² ספריו הנוספים של מהרש"ם בערזאן: גילוי דעת [על יו"ד]; דרכי שלום; משפט שלום; תכלת מרדכי.

⁵¹³ מספריו הנוספים של רחצ"ה ברודא: רוח והצלח; שיר חדש; שנות חיים [עה"ת]; תפילת הדרך [ארחות חיים, ביידיש].

⁵¹⁴ ספריו הנוספים של ה"לב העברי": אל העדרים; בית יוסף חדש; ברית עולם; חברה מעל"ה [=מחזירי עטרה ליושנה]; נער עברי; קול נהי מציון; שו"ת רבי עקיבא יוסף; שמרו משפט. כמו כן, הוציא לאור את ספרי אביו ר' יחיאל ב"ר צבי דוב: תורת יחיאל [עה"ת]; תוספות בן יחיאל [על תנא דבי אליהו].

⁵¹⁵ אין להחליפו בספרי "שו"ת נחלת יהושע" לר"י שפירא ולר"י קוטקובסקי, שחיו אף הם סביב תקופה זו.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1216 רידב"ז ⁵¹⁶	ר' [רפאל] יעקב דוד וילובסקי ב"ר זאב	ה'תר	ה'תרעג-ד
1217 מלאכת בצלאל [עמ"ס שבועות] ⁵¹⁷	ר' משה בצלאל לוריא ב"ר שרגא פייבוש	ה'תקצה	ה'תרעג-ד
1218 שארית יעקב [ש"ת]	ר' יעקב דניזון ב"ר מרדכי	ה'תר	ה'תרעד
1219 פתחא זוטא; בית פינחס	ר' פינחס חיים הלוי הורוויץ ב"ר אברהם זאב	ה'תר	ה'תרעד
1220 בתים לבדים; דורות הראשונים [הסטוריה]	ר' יצחק אייזיק הלוי [רבינוביץ] ב"ר אליהו נחום	ה'תרח	ה'תרעד
1221 וישב משה	ר' משה אסרוסי ב"ר ראובן	ה'תרי	ה'תרעד
1222 דרכי תשובה [על ש"ע י"ד] ⁵¹⁸ (מונקאטש)	ר' צבי הירש שפירא ב"ר שלמה	ה'תרי	ה'תרעד
1223 ברכת טוב [עה"ת] (אוז'רוב)	ר' אריה יהודה הלוי אפשטיין ב"ר יחיאל חיים		ה'תרעד
1224 פסקי הלכות ⁵¹⁹	ר' דוד פרידמן ב"ר שמואל	ה'תקפח	ה'תרעה
1225 ויען משה; ביד משה ⁵²⁰	ר' זקן משה מאזוז ב"ר כמוס מעתוק	ה'תריא	ה'תרעה
1226 פרנס לדורי; פרנס לדורות ⁵²¹	ר' אליעזר ליפמן פרינץ ב"ר רפאל	ה'תקצה	ה'תרעו
1227 תולדות חכמי ירושלים	ר' אריה לייב פרומקין ב"ר שמואל	ה'תרו	ה'תרעו
1228 דברי שמואל (סלונים)	ר' שמואל וינברג ב"ר מיכל אהרן	ה'תרי	ה'תרעו
1229 פרי השדה [ש"ת] ⁵²²	ר' אליעזר [חיים] דייטש ב"ר אברהם	ה'תרי	ה'תרעו
1230 בית התלמוד; גבעת שאול [הספד]	ר' שמריהו יוסף קרליץ ב"ר שמשון	ה'תריב	ה'תרעו
1231 באר משה	ר' משה נחום ירושלימסקי ב"ר בנימין	ה'תרטו	ה'תרעו
1232 פני מבין [ש"ת; עה"ת]; כלי גמא	ר' נתנאל פריד הכהן ב"ר יחיאל מיכל	ה'תריח	ה'תרעו
1233 ארץ חיים [על ש"ע - מנהגי ארץ ישראל]	ר' חיים סתהון ב"ר מנשה	ה'תרלא	ה'תרעו
1234 החסידות; קסת הסופר	ר' אהרן מרכוס ב"ר מאיר		ה'תרעו
1235 שאילת דוד	ר' דוד פרידמן ב"ר שמואל	ה'תקפח	ה'תרעז
1236 בית יצחק; תשובות מהר"ד	ר' יצחק דאנציג ב"ר מנחם מאניש	ה'תקצז	ה'תרעז
1237 רבי אליהו ברוך קמאי	ר' אליהו ברוך קמאי ב"ר אברהם	ה'תר	ה'תרעז
1238 שביתת השבת; אזהרת שבת ⁵²³	ר' יצחק מאלצאן ב"ר שמואל	ה'תריד	ה'תרעז
1239 מנחת שבת [על קצושי"ע] ⁵²⁴	ר' שמואל בורשטיין ב"ר שמחה	ה'תרכ	ה'תרעז
1240 פחד יצחק (בויאן)	ר' יצחק פרידמן, ב"ר אברהם יעקב מסדיגורא		ה'תרעז
1241 ח' רבינו חיים הלוי; ח' הגר"ח (ח"ח בריסקר)	ר' חיים הלוי סולובייצ'ק ב"ר יוסף דוב	ה'תריג	ה'תרעח
1242 זרע אברהם [ש"ת עם ר"מ זמבא; ענינים]	ר' אברהם לופטביר ב"ר לייב. חתן האור שמח	ה'תרכ (בערך)	ה'תרעח
1243 מנחת יהודה [עה"ש"ס]	ר' יהודה בויס ב"ר דוד	ה'תרכה	ה'תרעח

⁵¹⁶ מחיבוריו של רי"ז וילובסקי: בית רידב"ז [נדפס בס' פאת השולחן על רמב"ם שביעית, כן הוסיף הגהות בתוך לשון הרמב"ם - בכתב רש"י - והן נקראות "ש"ע לשבת"]; חנה דוד; מגדל דוד; נימוקי רידב"ז [עה"ת]; שו"ת בית רידב"ז; שו"ת רידב"ז. כן חיבר את תוס' רי"ד [על הירושלמי], ונדרשת הבחנה שלא להחליפו בתוס' רי"ד לר' ישעיה מטרנאני. כמו כן, נדרשת זהירות שלא להחליף את ספר "מגדל דוד" [על בבלי וירושלמי] לרידב"ז, ב"מגדל דוד" [על ש"ה"ש] לרדב"ז - ראה בערכו.

⁵¹⁷ ר"ב לוריא, חיבר סידרה של ספרים על מסכתות הש"ס, ולכל מסכת נקבע שם [כותרת] בפני עצמו, מהם: כובע ישועה [ב"ק]; כתר ישועה [כריתות]; מלאכת חושב [תמורה]; מעשה חושב [ערכין]; מצבת משה [מור"ק]; נהור שרגא [יבמות]; נפש חיה [ב"מ]; עמק סוכות [סוכה]; תורת הקנאות [סוטה]. כן חיבר את הספרים: מעשה בצלאל [על פסקי ריקאנטי]; שבעת הנרות [על התשב"ץ].

⁵¹⁸ ספריו הנוספים של רצ"ה שפירא: באר לחי ראי [על תיקוני הזוהר]; צבי תפארת [ש"ת]; תפארת בנים.

⁵¹⁹ מחיבוריו הנוספים של ר"ד פרידמן: דברי דוד / לקוטי הרדב"ש [על הירושלמי]; עמק ברכה; שאילת דוד.

⁵²⁰ מספריו הנוספים של רז"מ מאזוז: הוראת זקן; ויכתוב משה; ויקהל משה; זכר צדיק; סבר פנים [מקבץ ספרים: פני משה; פני זקן; פני המלך]; צדיק ונשגב; צדקת משה; שערי משה; שערי תורה.

⁵²¹ מחיבוריו הנוספים של רא"ל פרינץ: הגהות עמ"ס חולין [נד' בש"ס וילנא]; דמשק אליעזר [נד' באוצר התפילות].

⁵²² מספריו הנוספים של רא"ח דייטש: דודאי השדה [שו"ת אבלות]; חלקת השדה [שו"ת והערות על ארעא דרבנן]; צמח השדה [עגונות]; שיח השדה [עה"ת]; תבואות השדה [מערכות]. התאריכים שנקטו כאן מופיעים בקובץ תורני וילקט יוסף כרך יט חשון תרעז, והובא חלקית בתחילת ספרו דודאי השדה. אולם יש שטעו וכתבו שנוולד בשנת ה'תריא ונפטר בשנת ה'תרעה.

⁵²³ ר"י מאלצאן חיבר גם פירוש "שיח יצחק" לסידור הגר"א "איש ישרא"ל [בהיות שכך יש שטועים ומייחסים את פירושו לגר"א]. הו"ל את ספרו של אביו "אבן שלמה" מתורת הגר"א, והוסיף את הערותיו על הספר. לספרו "אזהרת שבת" צירף את המאמרים: דקדוק חברים; שפת אמת.

⁵²⁴ ספרי ר"ש בורשטיין נתחברו על הספר קיצור שולחן ערוך: מנחת שבת [הל' שבת]; מנחת יום טוב [הל' יו"ט]; מעדני שמואל [הל' פסח]; שערי עדן [הל' נטילה לסעודה].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1244 דרך אמונה [מוסר]; שארית יעקב ⁵²⁵	ר' יעקב דוויץ ב"ר שאול	ה'תקפח	ה'תרעט
1245 מגן שאול	ר' שאול קצנלבוגן [קצינעלענבוין] ב"ר אברהם יעקב	ה'תרא	ה'תרעט
1246 באר שמואל [עה"ת]	ר' שמואל רוזנברג [מאונצדורף] ב"ר ישראל יונה צבי	ה'תרב	ה'תרעט
1247 בכורי יוסף ⁵²⁶	ר' יוסף זונדל הוטנר ב"ר חיים	ה'תרו	ה'תרעט
1248 עולת שלמה [קדשים]	ר' שלמה זלמן ליפשיץ ב"ר צבי הירש	ה'תריג	ה'תרעט
1249 זכר יצחק; חי' הגרי"ר (ר' איצלה פוניבזער)	ר' יצחק יעקב רבינוביץ ב"ר שמואל לייב	ה'תריד	ה'תרעט
1250 מנחת שמואל; שערי בריה	ר' שמואל וייס ב"ר משה	ה'תריט	ה'תרעט
1251 משאת בנימין [עהש"ס]	ר' בנימין אייזנשטאדט ב"ר אברהם צבי	ה'תרו	ה'תרפ
1252 מדרגת האדם (הסבא מנובהרדוק)	ר' יוסף יוזל הורוויץ	ה'תרי	ה'תרפ
1253 זכרון יהודה [שר"ת]; שבט מיהודה [עה"ת]	ר' יהודה גרינוואלד ב"ר יושע פאלק. אב"ד סאטמר	ה'תרס	ה'תרפ
1254 אתון דאורייתא; גליוני הש"ס ⁵²⁷	ר' יוסף ענגיל ב"ר יהודה	ה'תריט	ה'תרפ
1255 תורת שלום [שר"ת] (ליבאוויטש) ⁵²⁸	ר' שלום דוב בער שניאורסאהן ב"ר שמואל	ה'תרכא	ה'תרפ
1256 פתח האהל; רישא וסיפא; שכל טוב	ר' דוד אבוחצירא [אביחצירא] ב"ר מסעוד	ה'תרכו	ה'תרפ
1257 דברי ברוך; אמרי ברוך ⁵²⁹ (סקאליה)	ר' ברוך פנחס ב"ר אליעזר חיים	ה'תרלד	ה'תרפ
1258 תורת רפאל	ר' רפאל שפירא ב"ר אריה לייב (ליבלי קאוונער)	ה'תקצז	ה'תרפא
1259 ראש פינה; זיו משנה; תפארת זיו	ר' זאב וואלף טורבאוויץ ב"ר אהרן יהושע	ה'תרו	ה'תרפא
1260 שפתי צדיק (פילץ)	ר' פנחס מנחם אלעזר יוסטמן ב"ר בנימין אליעזר	ה'תרס	ה'תרפא
1261 תורת חיים (סופר) [על שו"ע אר"ח]	ר' יעקב שלום סופר ב"ר חיים	ה'תרסו	ה'תרפא
1262 תרומת יצחק [על שו"ע י"ד] ⁵³⁰	ר' יצחק צבי ארונבסקי ב"ר יעקב קאפל		ה'תרפא
1263 פי' הרד"צ הופמן; מלמד להועיל (שר"ת)	ר' דוד צבי הופמן	ה'תרד	ה'תרפב
1264 כתר המלך	ר' כתריאל אהרן נאטאן ב"ר הלל	ה'תרו	ה'תרפב
1265 ברית משה [על הסמ"ג]	ר' משה חיים וייס ב"ר אברהם אהרן		ה'תרפב
1266 מקור חיים [שר"ת]	ר' חיים סגלוביץ ב"ר יחיאל משה	ה'תרד	ה'תרפג
1267 חלקת יואב	ר' יואב יהושע וינגרטן ב"ר נתן נטע	ה'תרה-ז	ה'תרפג
1268 חידושי הגר"ס	ר' שלמה זלמן סנדר כהנא-שפירא ב"ר יעקב	ה'תריא	ה'תרפג
1269 פאר ישראל (בוהוש)	ר' ישראל שלום יוסף פרידמן ב"ר יצחק	ה'תרכג	ה'תרפג
1270 נברשת [על נץ החמה]; לוחות זמני היום	ר' חייא דוד הלוי שפיצר [שפיטצער] ב"ר יוסף		אחרי ה'תרפג
1271 משנה למלך אחרון	ר' מרדכי לוריא ב"ר משה		לא אחרי ה'תרפד ⁵³¹
1272 צבי לצדיק [עה"ת, ושר"ת] (בלאז'וב)	ר' צבי אלימלך, ב"ר דוד מדינב	ה'תרא	ה'תרפד
1273 מאיר עיני חכמים; דברי יעקב [שר"ת] ⁵³²	ר' יעקב שור ב"ר אלישע יצחק	ה'תריג	ה'תרפד
1274 תפארת שמואל [עה"ת] (אלכסנדר)	ר' שמואל צבי דנציגר ב"ר יחיאל	ה'תרכ	ה'תרפד
1275 השלום והאחדות (דרוהוביטש)	ר' חיים מאיר יחיאל (חיים מוניה) שפירא ב"ר אבי עזרא זעליג	ה'תרכד	ה'תרפד
1276 גור אריה יהודה	ר' משה יהודה אריה לייב זעמבא ב"ר מנחם	ה'תרסו	ה'תרפד
1277 אדמת קודש	ר' יצחק גולדהאר ב"ר אליהו פסח	ה'תרז	ה'תרפה
1278 לשם שבו ואחלמה (בעל הלשם)	ר' שלמה אלישיב [עליאשאוו] ב"ר חיים חייקל	ה'תרא	ה'תרפו
1279 אור שמח; משך חכמה; חי' ר' מאיר שמחה	ר' מאיר שמחה (מדווינסק) הכהן ב"ר שמשון קלונימוס	ה'תרג	ה'תרפו

⁵²⁵ מחיבוריו הנוספים של ר"י דוויץ: יד"י עשתה זאת [נד' בסוף אמרי נועם לר' ישעיה דייין]; משכנות יעקב [בתוך ספרו משכנות יעקב].

⁵²⁶ מספריו הנוספים של ר' יוסף זונדל: חבל יוסף - ד' חלקים: אולם המשפט [חו"מ]; חדרי דעה [יו"ד]; גנוי חיים [או"ח]; חוקי העזרה [אהע"ז, גיטין].

⁵²⁷ ספריו הנוספים של ר"י ענגיל: אוצרות יוסף [על שו"ע יו"ד]; אתון דאורייתא; בית האוצר [אנציקלופדיה]; בן פורת [שו"ת]; גבורות שמונים; חוסן יוסף [על מס' קידושין]; לקח טוב; ציונים לתורה; שב דנחמתא; שבעים פנים לתורה; תפארת יוסף.

⁵²⁸ ספריו הנוספים של האדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש: אגרות קודש; ספרי המאמרים (תרמ"ג-תר"פ); קונטרס העבודה; קונטרס התפלה; קונטרס ומעין מבית ה'; קונטרס עץ החיים; ספר השיחות - תורת שלום.

⁵²⁹ ספריו הנוספים של האדמו"ר מסקאליה: מנחה חדשה; אנעים זמירות.

⁵³⁰ מחיבוריו הנוספים של ר"צ ארונבסקי: יד יצחק [על הרמב"ם]; מנחת יצחק [על ס' החינוך].

⁵³¹ בשנה זו הוציאה אלמנתו את ספרו "מלחמת יעבץ". מספריו הנוספים: דברי מרדכי; כנסת מרדכי; ציון במשפט [על שו"ע חו"מ].

⁵³² מחיבוריו הנוספים של ר' יעקב שור: משנת רבי יעקב; נר מערבי [חילוקי דינים שבין בני ארץ ישראל לבני בבל]; עיתים לבניה [הערות על ספר העיתים]; שער יעקב.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1280	טל תורה; אמרי יוסף [שו"ת] ⁵³³	ר' מאיר אריק ב"ר אהרן יהודה	ה'תרפו
1281	שם משמאל (סוכוטשוב)	ר' שמואל בורנשטיין ב"ר אברהם	ה'תרפז
1282	זבחי אפרים; גליון אפרים [על הירושלמי]	ר' אפרים דוב הכהן לאפ ב"ר אלחנן צבי	ה'תרפו
1283	עצי חיים [שו"ת; עה"ת; עהש"ס] (סיגעט)	ר' חיים צבי [הרש] טייטלבוים ב"ר חנניה יום טוב ליפא	ה'תרפו
1284	אור הצפון; שיעורי מוסר (הסבא מסלבודקא)	ר' נתן צבי פינקל ב"ר משה	ה'תרפז
1285	קמץ המנחה ⁵³⁴	ר' חנוך הכהן ארנטרובי [עוהרענטרייא] ב"ר יונה	ה'תרפז
1286	מחזה אברהם [שו"ת]	ר' אברהם מנחם הלוי שטיינברג ב"ר מאיר	ה'תרפח
1287	מאיר עיני חכמים ⁵³⁵ (אוסטרובצה)	ר' מאיר יחיאל הלוי הולשטוק ב"ר אברהם יצחק	ה'תרפח
1288	קרבן לדוד [שו"ת; עה"ת ומועדים; על הגדש"פ]	ר' אליעזר דוד גרינוולד ב"ר עמרם	ה'תרפח
1289	כלי חמדה [עה"ת]; חמדת ישראל	ר' מאיר דן רפאל פלאצקי ב"ר חיים יצחק	ה'תרפח
1290	חידושי העילוי ממייצ"ט	ר' שמואל פוליאצ'ק ב"ר יוסף	ה'תרפח
1291	ישיב משה; שבת אחים	ר' משה שתרוב	ה'תרפח
1292	אמרי יוסף [עה"ת] (ספינקא)	ר' יוסף מאיר וייס ב"ר שמואל צבי	ה'תרפט
1293	אשר לשלמה; בקש שלמה	ר' שלמה אבן דנאן ב"ר משה	ה'תרפט
1294	וישב משה; ביאור מהר"פ לשר"ת מהר"י מינץ	ר' יוחנן פרשיל ב"ר משה	ה'תרפט
1295	נהר מצרים; שער המפקד; ומצור דבש ⁵³⁶	ר' רפאל אהרן בן שמעון ב"ר דוד	ה'תרפט
1296	דבר אליהו ⁵³⁷	ר' אליהו קלאצקין ב"ר נפתלי הירץ	אחרי ה'תרפט
1297	אמבואה דספרי [על ספרי זוטא]	ר' יעקב זאב יוסקוביץ [יאסקאוויטץ] ב"ר אברהם	אחרי ה'תרפט
1298	חי' הגרנ"ט	ר' נפתלי טרופ ב"ר משה	ה'תרפט-צ
1299	מהרש"א אליפנדר [שו"ת] ⁵³⁸	ר' שלמה אליעזר אלפנדר ב"ר יעקב	ה'תרפב
1300	פתח השער [על שער כבוד ה']	ר' חיים בלייח ב"ר אברהם	ה'תרצ
1301	מעשי למלך [על הרמב"ם]	ר' ישעיה זילברשטיין ב"ר דוד יהודה לייב	ה'תרצ
1302	שם משמעון [שו"ת]; קול הרמה והפרשה	ר' שמעון פולק [פאללאק] ב"ר משה לייב	ה'תרצ
1303	אורח נאמן; זכות אבות וענף אבות [על אבות]	ר' מנחם נתן נטע אויערבך ב"ר שלמה. נכד האמרי בינה	ה'תרצ
1304	מהרש"ג [שו"ת] ⁵³⁹	ר' שמעון גרינפלד ב"ר יהודה	ה'תרצ
1305	שיעורי דעת; שיעורי הלכה (מהר"ל בלוך)	ר' יוסף יהודה לייב בלוך ב"ר מרדכי	ה'תרצ
1306	שארית יוסף [שו"ת] ⁵⁴⁰	ר' יוסף ידיד הלוי ב"ר מרדכי	ה'תרצ
1307	עבודת המלך [על הרמב"ם]	ר' מנחם קראקאווסקי ב"ר צבי הירש	ה'תרצ
1308	כנסת יחזקאל [שו"ת] (דענעש)	ר' יחזקאל פנט ב"ר משה	ה'תרצ
1309	ר"פ פערלא [על סהמ"צ לרס"ג]; פרחי ציון	ר' יהודה ירוחם פישל פערלא ב"ר אריה צבי	ה'תרצ-טו
1310	וזאת ליצחק [על מסכתות קדשים]	ר' זלמן יצחק הלוי שווארץ ב"ר צבי	ה'תרפט-צא
1311	אמרי משה; מלאכת יום טוב	ר' משה סוקולובסקי ב"ר שמואל	ה'תרצא
1312	נוה שלום; דברי שלום; דרך שלום	ר' שלום איזראלזון [איזראלסון] ב"ר אשר	ה'תרצא
1313	מדרש שמעוני	ר' שמעון משה דיסקין ב"ר יהושע זליג ⁵⁴¹	ה'תרצא
1314	לבושי מרדכי	ר' מרדכי יהודה לייב וינקלר ב"ר נפתלי הרץ	ה'תרצב
1315	שלמת חיים; תורת חיים (גרי"ח)	ר' יוסף חיים זוננפלד ב"ר אברהם שלמה	ה'תרצב

⁵³³ ספריו הנוספים של ר"מ אריק [ארעק; אראק]: מנחת פתים; מנחת קנאות; שירי טהרה.

⁵³⁴ ספריו הנוספים של הר" ארנטרובי [אב"ד מינץ]: מנחת פתים; מנחה טהורה; שירי המנחה; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם; חקר הלכה; צדקת הצדיק [על אמיתות ספר האשכול - מהדר' נחל אשכול].

⁵³⁵ ספריו הנוספים של האדמו"ר מאוסטרובצה: אור טהרה; אור תורה; טוב עין; מאיר לארץ; נס לשושנים; בית מאיר.

⁵³⁶ מספריו הנוספים של ר"א בן שמעון: בת נעות המדרות; טוב מצרים.

⁵³⁷ מספריו הנוספים של ר"א קלאצקין: אבן הראשה; אבן פנה; אמרי שפר; דבר הלכה; דברים אחדים; חיבת הקדש; מלוואי אבן.

⁵³⁸ רש"א אלפנדר [או אלפנדר], מכונה הסבא קדישא. יש מקורות לפיהם היה נקרא מארקאדו. לגבי שנות חייו, מפורסם שהגיע קרוב לגיל מאה ועשרים, אך אין ראיות לכך.

⁵³⁹ אין להחליפו בר' שמואל גאון, המהרש"ג, אב"ד סלונקי [נפטר ה'תכז]. ספרו הנוסף של המהרש"ג הוא "זהב שבא" עה"ת.

⁵⁴⁰ מספריו הנוספים של ר"י ידיד: תורת חכם; ימי יוסף [שו"ת]; ברכת יוסף; ויחי יוסף.

⁵⁴¹ רש"מ דיסקין היה רבה של לכוביץ. אין להחליפו בנכדו שקרוי כשמו: ר' שמעון משה דיסקין ב"ר יהושע זליג, בעל "משאת המלך", מראשי ישיבת "קול תורה" – ראה אודותיו בערכו.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1316 עשירית האיפה [עה"ש] ⁵⁴²	ר' ירוחם יהודה לייב ואלפיש ב"ר אהרן	ה'תרס	ה'תרצב
1317 פסקי אליהו ⁵⁴³	ר' אליהו פוסק ב"ר משה צבי	ה'תריט	ה'תרצב
1318 קרן יהושע (בלאז'וב)	ר' יהושע ב"ר צבי אלימלך	ה'תרכב	ה'תרצב
1319 ברכת יוסף	ר' ברוך יוסף פייבלזון	ה'תרנה	ה'תרצב
1320 משנה ברורה (החפץ חיים) ⁵⁴⁴	ר' ישראל מאיר כהן ב"ר אריה זאב	ה'תקצט	ה'תרצג
1321 איפה שלימה; פאת השדה (השד"ה)	ר' חיים שאול דוויך הכהן ב"ר אליהו	ה'תריח	ה'תרצג
1322 ארץ צבי [שו"ת] ⁵⁴⁵	ר' צבי אריה לייב לוריא ב"ר משה בצלאל	ה'תרלא	ה'תרצג
1323 תפארת איש (נובומינסק)	ר' אלתר ישראל שמעון פרלוב ב"ר יעקב	ה'תרלה	ה'תרצג
1324 בית אברהם (סלונים)	ר' אברהם וינברג ב"ר שמואל	ה'תרמד	ה'תרצג
1325 גנזי ישראל; תפארת ישראל; ישמח ישראל (צ'ורטקוב)	ר' ישראל פרידמן ב"ר דוד משה	ה'תריד	ה'תרצד
1326 דברי יואל; אמרי יואל; הסבלני [על רות]	ר' יואל לייב הלוי הרצוג ב"ר נפתלי הרץ	ה'תרכה	ה'תרצד
1327 לבוש מרדכי	ר' משה מרדכי אפשטיין ב"ר צבי חיים	ה'תרכו	ה'תרצד
1328 תורת הארץ; טבור הארץ; מורשת הארץ	ר' משה קלירס [קליערס] ב"ר מאיר	ה'תרלד	ה'תרצד
1329 אור המאיר [שו"ת; הגדש"פ] ⁵⁴⁶	ר' יהודה מאיר שפירא מלובלין, ב"ר יעקב שמשון	ה'תרמז	ה'תרצד
1330 תורת גבריאלי; אגדת אזוב; שם עולם	ר' גבריאלי זאב מרגליות ב"ר יחיאל יצחק	ה'תרח	ה'תרצה
1331 שו"ת מהר"ש; שפתי מהר"ש	ר' שמואל ענגיל ב"ר זאב	ה'תריג	ה'תרצה
1332 דמשק אליעזר [על חו"מ] ⁵⁴⁷	ר' אליעזר ניצברג ב"ר דוד יהודה	ה'תרטו (בערך)	ה'תרצה
1333 ברורי המדות; תורת ארץ ישראל ⁵⁴⁸	ר' חיים הירשנזון [הירשנזון] ב"ר יעקב מרדכי	ה'תריז	ה'תרצה
1334 כתבי הראי"ה ⁵⁴⁹ (הרב קוק)	ר' אברהם יצחק הכהן קוק ב"ר שלמה זלמן	ה'תרכה	ה'תרצה
1335 יכהן פאר [על רמב"ם וש"ס קדשים] (בענדין)	ר' חנוך צבי הכהן לוי ב"ר פנחס יעקב. חתן השפת אמת	ה'תרלא	ה'תרצה
1336 ארץ אפים ⁵⁵⁰	ר' אברהם ילין [עלין] ב"ר אריה זאב		ה'תרצה
1337 צפנת פענח (רוגאצ'ובר)	ר' יוסף רוזין ב"ר פישל	ה'תריח	ה'תרצו
1338 אהבת ישראל; אור ישראל (ויז'ניץ)	ר' ישראל הגר ב"ר ברוך	ה'תרכ	ה'תרצו
1339 ילקוט הגרשוני; מקור דמעה [הספד]	ר' גרשון שטון ב"ר משה	ה'תרכא	ה'תרצו
1340 עבודת הקרבנות; פרחי אהרן [עה"ת]	ר' אהרן כהן ב"ר יוסף. חתן ה"חפץ חיים"	ה'תרכה	ה'תרצו
1341 אור יהל; מחנה יהודה (מהרי"ל חסמן)	ר' יהודה לייב חסמן ב"ר רפאל	ה'תרכט	ה'תרצו
1342 גאון יעקב	ר' יעקב שפירא [מוולוז'ין] ב"ר רפאל	ה'תרלג	ה'תרצו
1343 דעת חכמה ומוסר; דעת תורה	ר' ירוחם הלוי ליבוביץ. משגיח מיר	ה'תרלג	ה'תרצו

⁵⁴² מספריו הנוספים של הרב וואלפיש: גחלי אש; דקה מן הדקה; מזבח אבנים.

⁵⁴³ ספריו הנוספים של ר' אליהו פוסק: דברי חכמים וחדתם [על סוטה]; מר ואהלות [שו"ת]; האזלה גרש [על גיטין]; כורת הברית [על מילה]; מרבה תורה [על ריבית]; עץ השדה [על ד' מינים].

⁵⁴⁴ נקרא "חפץ חיים" ע"ש ספרו [על הל' איסור לשון הרע]. מספריו הנוספים: אגרות החפץ חיים; אהבת חסד; דבר בעתו; זכור למרים; חומת הדת; לקוטי הלכות; מחנה ישראל; נדחי ישראל; ספר המצוות הקצר; פירוש על התורה; צפית לישועה; שם עולם; שמירת הלשון; שפת תמים; תורה אור; תורת הבית; קונט' תפארת אדם. ⁵⁴⁵ הספר לקוטי הלכות [על סוגיות הקודשים שבש"ס] מחולק למדורים: לקוטי הלכות [קיצור פסקי ההלכות מהגמ', וליקוט מרש"י]; זבח תודה [חידושים]; ותורת הקדשים [דינים העולים מהסוגיות]. אין להחליף בספר זבח תודה שחיבר ר' יוסף ב"ר חיים משאש [רבה של חיפה, ומקדם בתלמסאן שבאג'יר, ובמכנאס שבמרקו. חיבר ספרים רבים. בן אחיו של הרב הראשי].

⁵⁴⁵ רצא"ל לוריא כתב גם הגהות על ספרי אביו [על ספרי אביו ראה ערך: מלאכת בצלאל].

⁵⁴⁶ מספריו הנוספים של מהר"ם שפירא מלובלין: אמרי דעת [עה"ת, ודרשות]; מרגניתא דרבי מאיר.

⁵⁴⁷ מספריו הנוספים של ר' אליעזר ניצברג: דברי אליעזר [על אהע"ז]; יד אליעזר [על יו"ד]; תורת אליעזר [על או"ח].

⁵⁴⁸ ר"ח הירשנזון, נמנה על רבני הציונות הדתית, היה סופר פורה, ובמסגרת זו כתב עשרות חיבורים. מספריו: מלכי בקדש [שו"ת בעניני דת ומדינה].

⁵⁴⁹ "כתבי הראי"ה" זהו כינוי כולל לספריו וכתביו הרבים. כתביו הנפוצים ביותר, הם: אגרות הראי"ה; אורות; אורות הקודש; אורות התורה; אורות התשובה; מאמרי הראי"ה; עולת ראייה; עין איה [על אגדות חז"ל שהובאו בעין יעקב]. ⁵⁵⁰ הכתבים המחשבתיים של הרב קוק מהווים מוקד משמעותי לדין ביחס להשקפת העולם של זרמים שונים בציונות הדתית. מספרי פסקיו: דעת כהן; חבש פאר; משפט כהן; שבת הארץ. מספרי חידושי עה"ש: טוב ראי. אין להחליף בינו לבין ר' אברהם יצחק הכהן קוק ב"ר רפאל, ר"י מאור התלמוד [מספריו: לקט שיעורים; שדה אברהם].

⁵⁵⁰ מספריו הנוספים של בעל "אורך אפים": אזור הצבי; גאולת ישראל; דרך צדיקים; חסד לאברהם; נעם שיח.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1344 רבי ירחמיאל אהרן יוסף (אמשינוב)	ר' ירחמיאל אהרן יוסף קאליש ב"ר מנחם	ה'תרלח	ה'תרצו
1345 יגל יעקב [עה"ת; שו"ת]	ר' חיים מרדכי יעקב גוטליב [ג'ל] ב"ר אברהם		ה'תרצו
1346 מילין קדישין (רחמסטריווקא)	ר' זאב וולף טברסקי ב"ר יוחנן	ה'תרי	ה'תרצו
1347 חבצלת השרון [שו"ת]	ר' דוד מנחם מאניש (מוניש) באב"ד ב"ר יהושע העשיל	ה'תרכה	ה'תרצו
1348 מנחת אלעזר ⁵⁵¹ (מונקאטש)	ר' חיים אלעזר שפירא ב"ר צבי הירש	ה'תרלב	ה'תרצו
1349 קצה המטה [על מטה אפרים]; קב חיים	ר' חיים צבי ארנרייך [עהרענרייך] ב"ר יעקב	ה'תרלה	ה'תרצו
1350 פרדס יוסף [עה"ת]	ר' יוסף פאצאנובסקי ב"ר משה יהודה	נדפס ה'תרצו	אחרי ה'תרצו
1351 פסקי תשובה [מאסף שו"ת]	ר' אברהם פיוטרקובסקי [פיוטרקאווסקין] ב"ר חנוך דוד	נדפס ה'תרצו	אחרי ה'תרצו
1352 תקנת עזרא; תקון דרך החיים ⁵⁵²	ר' עזרא אלטשולר ב"ר יהודה לייב	ה'תריח	ה'תרצח
1353 בית פינחס; פתחא זוטא; פתחי שערים	ר' פינחס חיים הלוי הורוויץ ב"ר אברהם זאב	ה'תריח	ה'תרצח
1354 משמרת שלום [על פמ"ג]; חיים וברכה	ר' שלום שכנא צ'רניאק [טשערניק] ב"ר מרדכי יהודה	ה'תרכא	ה'תרצח
1355 מנחת יחיאל [שו"ת]; פרי העץ	ר' אלתר יחיאל נבנצל [נעבענצאהל] ב"ר יוסף	ה'תריח-יב	ה'תרצט
1356 עין תרשיש	ר' יהושע זעליג תרשיש ב"ר ישעיה	ה'תרכו	ה'תרצט
1357 כף החיים [על שו"ע] ⁵⁵³	ר' יעקב חיים סופר, ב"ר יצחק ברוך [ב"ר] אליהו	ה'תרל (בערך)	ה'תרצט
1358 אהלי יעקב	ר' בן ציון יעקב לויטן ב"ר ישראל מאיר ⁵⁵⁴		ה'תרצט
1359 זבחי צדק [על מסכתות קדשים] ⁵⁵⁵	ר' מיכאל זאב זאוואדסקי ב"ר אהרן יחיאל		אחרי ה'תרצט
1360 דברי שלום (סטראפקוב)	ר' אברהם שלום הלברשטם ב"ר יחזקאל שרגא	ה'תרטז	ה'תש
1361 שערי יושר; חי' רבי שמעון שקאפ	ר' שמעון יהודה הכהן שקופ ב"ר יצחק שמואל	ה'תרכ	ה'תש
1362 אחיעזר; אגרות ר' חיים עוזר	ר' חיים עוזר גרודז'נסקי ב"ר דוד שלמה	ה'תרכג	ה'תש
1363 חזון נחום [שו"ת]	ר' נחום ויידנפלד ב"ר יעקב		ה'תש
1364 תפלא ⁵⁵⁶	ר' אברהם אלנדאף ב"ר חיים	ה'תרכו	הגיע לת"א ה'תרפא
1365 ברכת שמואל ⁵⁵⁷ (ר' ברוך בער)	ר' ברוך דב ליבוביץ [ליווביץ] ב"ר שמואל דוד	ה'תרכג-תרל	ה'תש
1366 שאול שאל [יוד]; משמרת אלעזר ⁵⁵⁸	ר' שאול בראך ב"ר אלעזר	ה'תרכה	ה'תש
1367 זכרון יחזקאל; נתיבות זוהר; מאור אגדה	ר' משה אברהם שמואל רבינוביץ ב"ר יחזקאל	ה'תרלד	ה'תש
1368 שעורי ר' פסח מקוברין	ר' פסח פרוסקין ב"ר פסח	ה'תרלט	ה'תש
1369 נחלת יעקב יהושע [עה"ת]	ר' יעקב יהושע פרומן ב"ר אפרים פישל	לפני ה'תרנה	ה'תש
1370 שערי הוראה [מפתח ליו"ד] ⁵⁵⁹	ר' אברהם דרושקוביץ ב"ר שרגא	נדפס ה'תרצג	נעקה"ש בשואה
1371 סידור מקור התפילות ⁵⁶⁰	ר' בנימין פרידמן ב"ר יוסף	ה'תרמד	נעקה"ש בשואה
1372 תשובות רבי איסר יהודה	ר' איסר יהודה מאלין ב"ר נחמיה		ה'תשא

⁵⁵¹ ספריו הנוספים של ה"מנחת אלעזר": אות חיים; אות שלום [כיום איחדו את הספרים - "אות חיים ושלום"]; דברי קודש; דברי תורה [ו"ח]; דרכי תשובה [על הל' מקוואות (המשך לחיבורי אביו על השו"ע)]; הגהות הירושלמי; חיים ושלום; חמשה מאמרות; מילי דהספידא; משמיע ישועה [נכתב ע"י תלמידו ר"ש צוקר]; נימוקי אורח חיים; עולת תמיד; שער יששכר.

⁵⁵² מספריו הנוספים של ר"ע אלטשולר: תקון האדם; תקנת ארצות [על תוספתא של חילוקי מנהגי בני א"י מבני בבל].

⁵⁵³ מספריו הנוספים של ר"ח סופר בעל "כף החיים": חיים עד העולם; חקי חיים; יגל יעקב; ישמח ישראל [עה"ת]; קול יעקב [על סת"ם].

⁵⁵⁴ בנו ר' שלמה יהודה לייב חיבר את הספר "יריעות שלמה" [נפטר ה'תשכ"ו]. בנו ר' ישראל מאיר חיבר את הספר "אמרי ישראל". חתנו ר' שמואל קושליבין חיבר את הספר "נתיבות שמואל".

⁵⁵⁵ מספריו הנוספים של רמ"ז זאוואדסקי: אורח לחיים [על שו"ע או"ח]; דורש טוב [עה"ת]; מתנה טובה; עין משפט [על שו"ע חו"מ].

⁵⁵⁶ זהו סידור תימני [בלאדין]. עד לזמן שר' אברהם ההדירו, היו משתמשים בסידורים הכתובים בכתב יד. התרגום החופשי של תכלאל הוא "סידור". כיום נפוץ תכלאל "תורת אבות" [לר' נתנאל ב"ר יחיא אלשיך]. סידורים נוספים לדוגמה: תכלאל "עץ חיים" העתיק; "תכלאל המבואר" [לר' פנחס קורח].

⁵⁵⁷ ספרי שיעורי ר' ברוך בער [נכתבו ע"י תלמידיו]: חידושי ושיעורי מרן רבי ברוך בער; עדות ליוסף; שעורי הרב ברוך בער ליבוביץ על הש"ס; שעורי הרה"ג ר' ברוך בער ליבוביץ [מקיף מסכתות רבות]; שעורי הגר"ד.

⁵⁵⁸ מחיבוריו הנוספים של ר' שאול בראך [או: ברך]: בהיות הבוקר; גבעת שאול; דבר המלוכה [כולל גם את הספר "הבה תמים"]; וישאל שאול [שו"ת, בני ברק תשנ"ד]; חלק לעולם הבא [על אבות]; טוב דברך [על הגדש"פ]; ליבא בעי; אבות על בניס [על אבות].

⁵⁵⁹ ר' אברהם דרושקוביץ, המשגיח האחרון של ישיבת ולוז'ין, ורבה של שאט בליטא, כינס את תורת הגר"א עמ"ס ברכות ושבת בספר "חידושי וביאורי הגר"א".

⁵⁶⁰ מספריו הנוספים של ר"ב פרידמן: אהבת עולם אהבתיך [מוסר]; בנין עולמים [עה"ת]; כללי הקרבנות; מפתח על ששה סדרי משנה; קונטרס הטהרות; תפארת אבות.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1373 עצי הלבנון [שר'ת] ⁵⁶¹	ר' יהודה לייב צירלסון ב"ר משה חיים	ה'תרכ	ה'תשא
1374 מרחשת	ר' חנוך הענין אייגש ב"ר שמחה ראובן	ה'תרכד	ה'תשא
1375 יריעות שלמה [על הרמב"ם] ⁵⁶²	ר' שלמה פיינזילבר ב"ר אהרן יוסף	ה'תרל	ה'תשא
1376 מאור יעקב	ר' יעקב מאיר בידרמן ב"ר נתן שלמה בצלאל	ה'תרל	ה'תשא
1377 כרם שלמה [על עץ חיים]	ר' סלמאן אליהו ב"ר יוסף	ה'תרלב	ה'תשא
1378 תקנת רבים [היתר עסקה]; אבני זיכרון [לובלין]	ר' אלטר עזריאל מאיר איגר ב"ר אברהם	ה'תרלג	ה'תשא
1379 קדושת ציון [באבוב]	ר' בן ציון הלברשטם ב"ר שלמה	ה'תרלד	ה'תשא
1380 קובץ שיעורים; קובץ הערות ⁵⁶³	ר' אלחנן בונם וסרמן ב"ר נפתלי בינוש	ה'תרלה	ה'תשא
1381 חי' הגר"מ הלוי ⁵⁶⁴	ר' משה סולובייצ'ק, ב"ר חיים (הגר"ח)	ה'תרלט	ה'תשא
1382 הדרש והעיון ⁵⁶⁵	ר' אהרן לוי [לעווין] ב"ר נתן	ה'תרמ	ה'תשא
1383 יסודי הדעת	ר' משה רוזנשטיין ב"ר חיים	ה'תרמ-תרמא	ה'תשא
1384 יוגד יעקב; משפטי ליעקב [שר'ת] [פאפא]	ר' יעקב יחזקיה גרינוולד ב"ר משה	ה'תרמב	ה'תשא
1385 מקור ברוך [עניני קדשים-טהרות]	ר' נחום ברוך גינצבורג ב"ר צמח דוד	ה'תרמב	ה'תשא
1386 שערי בינה [על שערי דורא]	ר' ישעיהו נתן פרייליך. נדפס במהדורתו "שערי דורא השלם"	נדפס ה'תש-תשא	נעק"ה ש בשואה
1387 יין הרקח; בית לחם יהודה ⁵⁶⁶	ר' יהודה פתייה ב"ר משה ישועה	ה'תריט	ה'תשב
1388 תורה תמימה; ברוך שאמר ⁵⁶⁷	ר' ברוך אפשטיין ב"ר יחיאל מיכל	ה'תרכ	ה'תשב
1389 ילקוט הרועים; משיב נפש; פנינים יקרים	ר' שמעון בצלאל ניימאן ב"ר מאיר צבי	ה'תרכ (בערך)	ה'תשב
1390 צור יעקב [שר'ת]	ר' אברהם יעקב הורוויץ ב"ר שמואל	ה'תרכד	ה'תשב
1391 סביב ליראיו [על היראים] ⁵⁶⁸	ר' אהרן וולקין ב"ר יעקב צבי	ה'תרכה	ה'תשב
1392 בית פינחס [על תמורה]	ר' פינחס גרהר ב"ר יצחק אליעזר	ה'תרכח	ה'תשב
1393 שיח יצחק [שר'ת]; עה"ת	ר' יצחק וייס ב"ר ישעיה יששכר [בערך]	ה'תרלג (בערך)	ה'תשב
1394 תשובה שלמה [שר'ת]; מדרש החיים	ר' חיים פישל אפשטיין ב"ר דוד שלמה	ה'תרלד	ה'תשב
1395 עקידת יצחק [עה"ת] [אלכסנדר]	ר' יצחק מנחם דנציגר ב"ר שמואל צבי	ה'תרמ	ה'תשב
1396 אמרי אש ("הבראנזווילער"; מז'בוז')	ר' שמואל אברהם ב"ר אליעזר חיים	ה'תרמג	ה'תשב
1397 מקדש דוד; צמח דוד [על שו"ת רע"א]	ר' דוד הכהן רפאפורט ב"ר עקיבא	ה'תרנ (בערך)	ה'תשב
1398 מנחת סלת; קב זהב	ר' דוד צבי (טעהבלי) זעהמן [זמאן] ב"ר אליקים געציל		ה'תשב
1399 עמק ברכה; תורת זרעים; יהגה האריה	ר' אריה פומרנצ'יק ב"ר זאב	ה'תרסח	ה'תשב
1400 דבר אברהם	ר' אברהם דובער כהנא שפירא ב"ר זלמן סענדר	ה'תרלא	ה'תשג
1401 תוצאות חיים [עמ"ס שבת] ⁵⁶⁹	ר' מנחם זמבא [זעמבא] ב"ר אליעזר	ה'תרמג	ה'תשג
1402 יד חנוך [שר'ת]; עיר חנוך [עה"ת]	ר' חנוך הענין טייטלבוים ב"ר יוסף דוד	ה'תרמג-ד	ה'תשג
1403 ארץ צבי; שיח השדה (הרב מקוז'גלוב) ⁵⁷⁰	ר' אריה צבי פרומר ב"ר חנוך הענדיל	ה'תרמד	ה'תשג

⁵⁶¹ מספריו הנוספים של רי"ל צירלסון: גבול יהודה; הגיון לב; לב יהודה; מערכי לב.

⁵⁶² מספריו הנוספים של ר"ש פיינזילבר: השלמת המידות [מוסר]; נשמת חיים; עבודת אהרן [על אגדות הש"ס].

⁵⁶³ חיבוריו הנוספים של ר"א וסרמן: אין דער קריטישער שעה; דעת תורה; קובץ מאמרים. כן יצאו לאור ספרים משיעוריו ע"פ כתבי תלמידים, מהם: אהל יעקב; אהל תורה; קובץ שיעורים ח"א; קובץ ענינים; שיעורי רבי אלחנן.

⁵⁶⁴ מדברי תורתו של ר"מ סולובייצ'ק [ר"י ר' יצחק אלחנן, ניו יורק] נדפסו גם יחד עם תורת בנו ר' יוסף דב [מבוסטון], בספרים: קובץ חידושי תורה - אסופת מאמרים; חי' הגר"מ והגר"ד. אין להחליפו בר' משה סולובייצ'ק שכיחן כראש ישיבה בשווייץ [נולד: תרע"ה; נפטר: ה'תשנה], והיה נכדו של הגר"ח.

⁵⁶⁵ מספריו הנוספים של ר"א לוי: אבני חפץ [שו"ת]; ברכת אהרן [עה"ת]; דבר בעתו; מטה אהרן.

⁵⁶⁶ מספריו הנוספים של ר"י פתייה: אסירי התקוה; הנשמות מספרות; מנחת יהודה; מתוק לנפש [פי' לזוהר פ' משפטים (סבא דמשפטים)]; עטרת רחל.

⁵⁶⁷ מספריו הנוספים של בעל ה"תורה תמימה": גשמי ברכה [על המגילות]; מקור ברוך [על ירושלמי]; נחל דמעה [הספד על רא"מ הורוויץ]; שפה לנאמנים; תוספת ברכה [עה"ת]. הוא בנו של בעל "ערוך השלחן" ואחיין הנצי"ב.

⁵⁶⁸ ספריו הנוספים של ר' אהרן ולקין: בית אהרן [עה"ש. על שמו הוא כונה 'בעל הבתי"ס']; מצח אהרן [דרשות]; זקן אהרן [שו"ת]; חשן אהרן [על חו"מ].

⁵⁶⁹ חיבורי ר"מ זמבא נוספים: אוצר הספרא; אוצר הספרי [נדפס בספרי זוטא מהדור אמבוהא דספרי]; אותיות פורחות; זרע אברהם [שו"ת בין ר' מנחם זמבא לר' אברהם לופטביר - ראה בערכו]; חי' הגרמ"ז. כן השאיר חיבורים בכתב-יד שעדיין לא נדפסו.

⁵⁷⁰ שיעורי רא"צ פרומר שנמסרו ביח"ל: הו"ל בקובץ מקבצאל.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1404 חסדי דוד (סוכוטשוב)	ר' דוד בורונשטיין ב"ר שמואל	ה'תרלו	ה'תשג
1405 התעוררות תשובה [ש"ת]; שיר מעון	ר' שמעון סופר ב"ר אברהם שמואל בנימין וולף [הכתב סופר]	ה'תרי	ה'תשד
1406 בארות המים [הגהות עה"ס] ⁵⁷¹	ר' משה מרדכי שטגר ב"ר עקיבא אפרים	ה'תריח	ה'תשד
1407 לחם שלמה [ש"ת; אגרות; דרשות]	ר' שלמה זלמן עהרענרייך [אונרייך] ב"ר יעקב	ה'תרכג	ה'תשד
1408 תורת אברהם	ר' אברהם גרודזינסקי ב"ר יצחק	ה'תרמג	ה'תשד
1409 מהר"ם בריסק [ש"ת; דרשות]	ר' מרדכי בריסק ב"ר יהושע	ה'תרמז	ה'תשד
1410 חובת התלמידים ⁵⁷² (פיאסצנא)	ר' קלונימוס קלמן [קלמיש] שפירא ב"ר אלימלך	ה'תרמט	ה'תשד
1411 זכרון קדוש (סלונים)	ר' שלמה דוד יהושע וינברג ב"ר אברהם	ה'תרעב	ה'תשד
1412 יד סופר [ש"ת]	ר' משה סופר, ב"ר שמעון [מח"ס התעוררות תשובה]		ה'תשד
1413 שלום לעם; ודובר שלום [ש"ת] ⁵⁷³	ר' שלום הדאיה ב"ר משה חיים [זקן המקובלים]	ה'תרכדז	ה'תשה
1414 ר' שלמקה (זועהיל) [מעורב בפולמוס השבת ביפן]	ר' שלמה גולדמן ב"ר מרדכי	ה'תרכט	ה'תשה
1415 וזאת ליהודה [ש"ת] ⁵⁷⁴	ר' יהודה חיים הכהן מסלתון [טאראב] ב"ר עזרא	ה'תרלב	ה'תשה
1416 משנה שכיר	ר' יששכר שלמה טייכטל ב"ר יצחק	ה'תרמה	ה'תשה
1417 נאות דשא	ר' שמואל דוד הלוי אונגר ב"ר יוסף משה	ה'תרמו	ה'תשה
1418 קונטרס הצוואה [מוסר והנהגות]	ר' שמואל תפילינסקי ב"ר נתנאל-סופר	ה'תרמח	ה'תשה
1419 חידושי רבי שלמה היימן	ר' שלמה היימן ב"ר מיכל	ה'תרנב	ה'תשה
1420 באר דוד	ר' דוד שלמה פרנקל ב"ר משולם פייש	ה'תרסג	ה'תשה
1421 אפיקי ים	ר' יחיאל מיכל רבינוביץ ב"ר מרדכי יונה		ה'תשאה
1422 ברכת יוסף [עה"ת]; אמרי יוסף (גורוכוב)	ר' יוסף צבי הלוי לנדא רוזיני ב"ר אליהו		ה'תשאה
1423 חידושי הגר" ⁵⁷⁵	ר' יעקב קנטרוביץ ב"ר זאב	ה'תרלג	ה'תשו
1424 דורש טוב [על המועדים] (טשורטקוב)	ר' נחום מרדכי פרידמן ב"ר ישראל	ה'תרלד	ה'תשו
1425 שם משמעון [על עץ חיים] ⁵⁷⁶	ר' שמעון צבי הורוביץ, ב"ר מאיר לייב קמינצקי	ה'תרל	ה'תשז
1426 מבית אבא ⁵⁷⁷	ר' אברהם אבא גרוסברד ב"ר יהודה לייב	ה'תרנג	ה'תשז
1427 שומר אמונים (תולדות אהרן/ר' אהרלה) ⁵⁷⁸	ר' אהרן ראטה ב"ר שמואל יעקב	ה'תרנה	ה'תשז
1428 קרית חנה דוד ⁵⁷⁹	ר' דוד הכהן סקלי ב"ר משה	ה'תרנא	ה'תשח
1429 אמרי אמת (גור)	ר' אברהם מרדכי אלתר ב"ר יהודה אריה לייב	ה'תרכו	ה'תשח
1430 אמרי נפתלי	ר' נפתלי צבי (ר' הערשאלע) שמרלר ב"ר אפרים מרדכי	ה'תרמח	ה'תשח
1431 דברי אהרן (הרב מטפליק) ⁵⁸⁰	ר' שמשון אהרן פולונסקי ב"ר יצחק אברהם	ה'תרל	ה'תשח
1432 מהר"ץ [ש"ת; עה"ת; חי']	ר' יוסף צבי דושינסקי ב"ר ישראל	ה'תרנז	ה'תשט
1433 תורת ירוחם (ר' פישל דיין. נד' עם פרי אהרן)	ר' ירוחם פישל יהושע ברנשטיין ב"ר משה ישראל	ה'תרמ (בערך)	ה'תשט
1434 רבי גדליה משה (זועהיל)	ר' גדליה משה גולדמן ב"ר שלמה	ה'תרמג	ה'תשט

⁵⁷¹ כתב חיבורים רבים, חלקם אבדו, מספריו: ברוך משה [עמ"ס ברכות]; מגד שמים [על פמ"ג]; מעיני המים; מתנת חלקן [עמ"ס שבת]; פני המים [על רש"י עה"ת]; שיירי מנחה [על מנח"ח]; שקתות המים.

⁵⁷² ספריו הנוספים של האדמו"ר מפאסצנא: אש קודש; בני מחשבה טובה; דרך המלך; הכשרת האברכים.

⁵⁷³ מספריו הנוספים של ר"ש הדאיה: החיים והשלום; ש"ה לבית אבות [על אבות]; שלום וצדק [ש"ת בקבלה, נד' בספר דע"ה והשכל]; שאלת שלום.

⁵⁷⁴ מספריו הנוספים של ר"ח מסלתהון: שארית יהודה [ש"ת]; בני יהודה [ש"ת]; קול יהודה [דרשות].

⁵⁷⁵ ספריו הנוספים של ר"י קנטרוביץ: צילתא דשמעתא [על שב שמעתא]; פלפולים וביאורים.

⁵⁷⁶ מספריו הנוספים של רש"י הורוביץ (ר' שמעון לידער; ר"י "שער השמים"): אור המאיר; קול מבשר; סדר פדיון שבויים [תפילות]; סוד הקפות יהושע; סניגוריא.

⁵⁷⁷ אין להחליף את ר' אברהם אבא גרוסברד, עם ר' נחום אבא גרוסברד ב"ר אהרן זאב [נולד: ה'תרעח; נפטר: ה'תשנא].

⁵⁷⁸ מחיבורי הנוספים של ר"א ראטה: טהרת הקודש; מבקש אמונה; נועם הלבבות; שולחן טהור.

⁵⁷⁹ ספריו הנוספים של בעל "קרית חנה דוד": בנפש דוד; בשוב דוד; ילקוט דוד – באהל דוד; לדוד ברוך; לך דוד; קרן לדוד.

⁵⁸⁰ מומחיותו הגדולה של ה"טפליקער רב" בהלכות טהרה, מסורותיו ופסיקותיו, הינם עד היום לשם דבר. רבים מפוסקי הדור שימשו אצלו בהוראה, בהם: ר"ד יונגרייז (ראב"ד העדה החרדית בירושלים); רש"ז אויערבאך; ר"ש הלוי ואזנר; ר"י פישר, ר"ע יוסף; ר"י ראטה; רד"ב אליעזרוב. בספר "דברי אהרן" כונסו דברי תורתו ע"י תלמידיו [כפרט ע"י רא"א פרג], והו"ל בשנית בשנת תשד"ם בשם "חידושי הרב מטפליק" עם הוספות רבות. כמו כן, תלמידו ר' יוסף שאול אלישר, הביא בספרו "יוסף שאול" [ירושלים תש"ב] עשרים ושנים סימנים של "חידושי הגאון מטפליק".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1435	חמדת ישראל [על תר"ג מצוות]	ר' אליהו דוב הלפרן ב"ר ישראל דוד	ה'תרכ (בערך)
1436	שואל ונשאל (מוהרמ"ך)	ר' כלפון משה הכהן ב"ר שלום	ה'תשי
1437	ספר המאמרים (ליובאוויטש) ⁵⁸¹	ר' יוסף יצחק שניאורסאהן ב"ר שלום דוב בער	ה'תשי
1438	פרחי כהונה [ש"ת]	ר' מסעוד הכהן ב"ר אליהו	ה'תרנג
1439	נתיבות חיים	ר' חיים יצחק קורב [קארב] ב"ר שאול	ה'תרפז-ה'תשיב
1440	לקט שיחות מוסר	ר' יצחק אייזיק ש"ר ב"ר יוסף חיים	ה'תרלה
1441	בית זבול [ש"ת]; מי מרום	ר' יעקב משה חרל"פ ב"ר זבולון	ה'תרמב
1442	בגדי כהונה; המשכן וכליו ⁵⁸²	ר' ישראל חיים בלומנטל ב"ר אברהם יוחנן	ה'תשיב
1443	לפלגות ראובן; חידושי הגר"ר	ר' זליג ראובן בענגיס ב"ר צבי	ה'תשיג
1444	אור הישר	ר' שמואל יצחק הילמן ב"ר אברהם חיים	ה'תרכח
1445	בכורי יעקב [ש"ת] ⁵⁸³	ר' יעקב חי זריהן ב"ר ברוך	ה'תרכט
1446	אבן האזל	ר' איסר זלמן מלצר ב"ר ברוך פרץ	ה'תרל
1447	חזון איש ⁵⁸⁴	ר' אברהם ישעיה קרליץ ב"ר שמריהו יוסף	ה'תרלח-ט
1448	כתר שם טוב	ר' שם טוב גאגין ב"ר יצחק רפאל יחזקיהו	ה'תרמה
1449	חכם לב [על ש"ע אהע"ז] [ר"י "שער השמים"]	ר' חיים יהודה לייב אויערבאך ב"ר אברהם דובער	ה'תרמז
1450	מכתב מאליהו; חידושי הגר"א דסלר	ר' אליהו אליעזר דסלר ב"ר ראובן דב	ה'תרנא-ב
1451	קצות השלחן; שיעורי תורה ⁵⁸⁵ [ר"ח נאה]	ר' אברהם חיים נאה ב"ר מנחם מנדל	ה'תרנ
1452	מאמר מרדכי (סלונים)	ר' מרדכי חיים קסטלניץ	ה'תשיד
1453	קיצור דיני ומנהגי א"י (גרימ"ט) ⁵⁸⁶	ר' יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי ב"ר אהרן	ה'תרלב
1454	הסולם [על הזהר] ⁵⁸⁷ (אשלג)	ר' יהודה לייב הלוי אשלג ב"ר שמחה	ה'תרמה
1455	לב דוד	ר' דוד פלדמן ב"ר שמאי	ה'תרמה
1456	שיעורי ופניני דעת; זכרון אליהו	ר' אליהו מאיר בלוק	ה'תרנה
1457	כל בו על אבלות ⁵⁸⁸	ר' יקותיאל יהודה גרינוואלד ב"ר יעקב	ה'תרנ
1458	מנחת הח"ג	ר' חנניה גבריאלי ב"ר גבריאלי שבתי	ה'תשטו
1459	נתיבות הקודש	ר' אברהם ישראל משה סלמן [מחרקוב]	ה'תרמג
1460	אהלי יעקב (הוסיאטין)	ר' יעקב פרידמן ב"ר יצחק	ה'תרלט
1461	ר' אהרן רקח (בעלזא)	ר' אהרן רקח ב"ר יששכר דוב	ה'תרמ
1462	עפעפי שחר; אילת השחר; שמן הטוב	ר' שמואל סייב ב"ר אברהם	ה'תשיז
1463	נזר הקודש ⁵⁸⁹	ר' משה רוזין ב"ר יהודה לייב	ה'תרלא
1464	מהר"י שטייף [ש"ת ועל ש"ע; הגדש"פ] ⁵⁹⁰	ר' יונתן שטייף ב"ר צבי	ה'תרלז
1465	דעת שלום (שאץ)	ר' שלום מוסקוביץ' [מאסקאוויטש] ב"ר מרדכי יוסף משה	ה'תרלח

⁵⁸¹ ספריו של האדמו"ר הרי"צ מליובאוויטש: אגרות קודש; ספר המאמרים (תר"פ - תשי"א); ספר המאמרים קונטרסים; ספר המאמרים אידיש; ספר השיחות (תר"פ - תש"י).

⁵⁸² מספריו הנוספים של ר"ח בלומנטל [בלומנטאל]: אגדות רות; משפט הקרבנות; קורא הדורות.

⁵⁸³ מספריו הנוספים של ר"ח זריהן (הרב יחז"ה): אהל יעקב [עה"ת]; חלק יעקב; שופריה דיעקב [עה"ת].

⁵⁸⁴ כמו כן, הו"ל את פסקי החזו"א, בקונטרס סדר השביעית, הוא כולל את: קיצור דיני שביעית, סדר הפרשת תרומות ומעשרות, קיצור הלכות כלאי זרעים, קיצור הלכות הרכבת האילן, קיצור הלכות כלאי הכרם, קיצור עקרי דיני ערלה.

⁵⁸⁵ ספריו הנוספים של ר"ח נאה: דברי צדק; פסקי הסידור [השוואת פסקי הגר"ז בסידורו לפסקיו בשו"ע הרב]; קונטרס החליבה; קונטרס השיעורים; קונטרס השלחן [על שו"ע הגר"ז]; שיעור מקוה; שיעורי ציון; שנות חיים.

⁵⁸⁶ מספריו הנוספים של ר"מ טוקצ'ינסקי: אל התלמיד; ארץ ישראל; האשה; בין השמשות; גשר החיים; היוםם בכדור הארץ; הלכות שביעית; השמיטה; טהרת ישראל; לוח ארץ ישראל; עיר הקדש והמקדש.

⁵⁸⁷ ספרו הנוסף של "בעל הסולם" הוא "תלמוד עשר הספירות". מכתביו הנוספים: בית שער הכוונות; פנים מאירות ופנים מסבירות [על "עץ חיים" למהר"ח"]; קונטרס הערבות; קונטרס השלום; קונטרס מתן תורה.

⁵⁸⁸ הר' גרינוולד, חיבר עשרות ספרים, רובם בנושאי היסטוריה יהודית.

⁵⁸⁹ ספריו הנוספים של ר"מ רוזין: אהל משה [עה"ת]; שאילות משה [שו"ת]; דברי סופרים.

⁵⁹⁰ מספריו הנוספים של ר"י שטייף: חדשים גם ישנים [עהש"ס]; למודי ה' [חומש בראשית].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1466 משפטי עוזיאל [ש"ת] ⁵⁹¹	ר' בן-ציון מאיר חי עוזיאל ב"ר יוסף רפאל	ה'תרמ	ה'תשיח
1467 חי' רבי ראובן; בעיות הזמן	ר' ראובן גרוזובסקי ב"ר שמשון	ה'תרמז	ה'תשיח
1468 תורת חמד; מן המיצר ⁵⁹²	ר' חיים מיכאל דוב וייסמנדל [וייסמאנדל] ב"ר יוסף	ה'תרסד	ה'תשיח
1469 טל אורות [הל' שבת]	ר' זאב וולף הלוי טרנואר ב"ר יעקב	ה'תרלט	ה'תשיט
1470 תורת האוהל; היכל יצחק [ש"ת]	ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג ב"ר יואל לייב	ה'תרמט	ה'תשיט
1471 הר אפרים [על: הוריות; מכילתא; ר"ש סיריליאנו שקלים]	ר' אפרים זאב גרבוז ב"ר צבי אריה	ה'תרס-תרסד	ה'תשיט
1472 גידולי שמואל	ר' שמואל גדליה ניימן ב"ר יוסף	ה'תרמח	ה'תשיט
1473 תורת השביעית ⁵⁹³	ר' יוסף צבי הלוי ב"ר אברהם	ה'תרלד	ה'תשכ
1474 הגר"ז (הרב מברסקי; בריסקר רב)	ר' יצחק זאב הלוי סולובייצ'ק ב"ר חיים	ה'תרמו	ה'תשכ
1475 דברי יוסף [ע"ת ומועדים]	ר' יוסף יצחק שלוש ב"ר דוד	ה'תרנא	ה'תשכ
1476 דעת סופר	ר' עקיבא סופר, ב"ר שמחה בונם [השבט סופר]		ה'תשכ
1477 הר צבי; מקראי קדש	ר' צבי פסח פראנק [פרנק] ב"ר יהודה לייב	ה'תרלג	ה'תשכא
1478 דברי אליעזר	ר' אליעזר יהודה פינקל ב"ר נתן צבי	ה'תרלז	ה'תשכא
1479 הים הגדול [ש"ת]; נר המערב ⁵⁹⁴	ר' יעקב משה טולידאנו ב"ר יהודה	ה'תרמ	ה'תשכא
1480 בית אהרן (ר"י חברון)	ר' אהרן כהן ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרסה	ה'תשכא
1481 אפרקסתא דעניא ⁵⁹⁵	ר' דוד שפרבר ב"ר ברוך קלונימוס	ה'תרלה	ה'תשכב
1482 חי' רבי אריה לייב; מתורתו של הגאון רבי אריה לייב	ר' אריה לייב מאלין ב"ר אברהם משה	ה'תרסב	ה'תשכב
1483 קול מבשר [ש"ת] ⁵⁹⁶	ר' משולם ראטה [משולם ראט] ב"ר שמעון	ה'תרלה	ה'תשכג
1484 משנת רבי אהרן [ע"ש"ס; ש"ת; מוסר; תנ"ך]	ר' אהרן קוטלר, ב"ר שניאור [זלמן] פינס	ה'תרנב	ה'תשכג
1485 חדות יעקב	ר' יעקב עדס ב"ר אברהם חיים	ה'תרנח	ה'תשכג
1486 אבני שוהם [ע"ת]; בגדי כהונה; כח התשובה	ר' משה לייב שחור ב"ר זאב	ה'תרנג	ה'תשכד
1487 מקור ברוך (סערט ויז'ניץ)	ר' ברוך הגר ב"ר ישראל	ה'תרנה	ה'תשכד
1488 דגל ראובן; דודאי ראובן	ר' ראובן כץ ב"ר שמעון	ה'תרמ	ה'תשכד
1489 דברי ירוחם [על ש"ע] ⁵⁹⁷	ר' ירוחם אשר ונהפטיג ב"ר שלמה יעקב	ה'תרלה	ה'תשכה
1490 נתיב ים (ר"י לומז'א)	ר' יחיאל מרדכי גורדון ב"ר משה אהרן	ה'תרמג	ה'תשכה
1491 אביר יעקב (סדיגורה)	ר' אברהם יעקב פרידמן ב"ר ישראל	ה'תרמד	ה'תשכה
1492 כרם הצבי; אשת חיל	ר' צבי הירש פרבר ב"ר שמעון יהודה לייב	ה'תרלט	ה'תשכו
1493 דובב מישרים (הרב מטשיבין)	ר' דב בעריש וידנפלד [ווידנפפלד] ב"ר יעקב	ה'תרמא	ה'תשכו
1494 אזנים לתורה; מאזנים למשפט; הדעה והדיבור	ר' זלמן סורוצקין ב"ר בן ציון	ה'תרמ-מא	ה'תשכו
1495 שרידי אש; לפרקים	ר' יחיאל יעקב וינברג	ה'תרמה	ה'תשכו
1496 דרכי דוד [ע"ש"ס]	ר' מרדכי דוד לוי ב"ר משה	ה'תרלט	ה'תשכז
1497 נחלת אליעזר	ר' חזקיהו אליעזר קאהאן	ה'תרסא	ה'תשכח
1498 משנת אריה ⁵⁹⁸	ר' אריה לוי ב"ר בנימין ביינוש	ה'תרמה	ה'תשכט
1499 דברי הרב; חי' הגאון מפוניבז' (הרב מפוניבז')	ר' יוסף שלמה כהנמן	ה'תרמח	ה'תשכט

⁵⁹¹ ספריו הנוספים של הרב עוזיאל: גיליוני עזיאל [נדפס מכת"י בסוף "עשה לך רב" ח"ז]; דרשות עוזיאל; הגיוני עוזיאל; השופט והמשפט; השמיטה היובל ומצות הקהל; חידושי עוזיאל [ע"ש"ס]; מכמני עוזיאל; שערי עוזיאל.

⁵⁹² הר' חמ"ד וייסמנדל, כתב קינה על חורבן יהדות אירופה הנאמרת בתשעה באב - "סלח נא א-ל, לגוף ישראל". שמו "חיים" נוסף בסוף ימיו.

⁵⁹³ ספריו הנוספים של ר"צ הלוי: זרע הארץ; כרם הארץ; לחם הארץ; נטע הארץ.

⁵⁹⁴ ספריו הנוספים של הרי"מ ט: אפריון [ביבליוגרפיה של מפרשי רש"י]; בת עמי [עגונות]; קונטרס משיב נפש; שריד ופליט. כן ההדיר וערך ספרים שונים.

⁵⁹⁵ מספריו הנוספים של בעל אפרקסתא דעניא: לדוד להזכיר; מצודת דוד [על המשניות]; מכתם לדוד; שמוע בין אחיכם; תהילה לדוד.
⁵⁹⁶ מספריו הנוספים של ר' משולם ראטה: מבשר עזרא [על האבן עזרא]; מבשר ירושלים [על הירושלמי]; רגלי מבשר [על הרמב"ם]. מרבני הציונות הדתית.

⁵⁹⁷ ספריו הנוספים של ר' ירוחם ורהפטיג: אושר ירוחם; אמרי ירוחם; בית ירוחם [על הרמב"ם]; דרכי ירוחם [על הרמב"ם הל' מעילה]; חידושי ירוחם על הרמב"ם; עולת ירוחם [על הרמב"ם, עניני קדשים]; שלמי ירוחם [על הרמב"ם, עניני קדשים].

⁵⁹⁸ ר' אריה לוי כונה: הצדיק הירושלמי; רב האסירים. כן חיבר "תולדות מחבר ספרי לשם שבו ואחלמה". מאמרותיו ואגרותיו נקבצו בספר "איש צדיק היה".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1500 ישכיל עבדי ⁵⁹⁹	ר' עובדיה הדאיה ב"ר שלום	ה'תרנ	ה'תשכט
1501 דליות יחזקאל; בית יחזקאל ⁶⁰⁰	ר' יחזקאל סרנא ב"ר יעקב חיים	ה'תרנ	ה'תשכט
1502 לב אליהו (ר' אל'ה קעלמער)	ר' אליהו לופיאן [לאפיאן]	ה'תרלו	ה'תשל
1503 מצור דבש [עהש"ס]	ר' דוד צימרינג ב"ר שמשון	ה'תרמ	ה'תשל
1504 המוסר והדעת; דרך איתן [עהש"ס]	ר' אברהם יפה'ן ב"ר אשר צבי	ה'תרמו	ה'תשל
1505 רבי עזרא עטייה	ר' עזרא עטייה ב"ר יצחק	ה'תרמז	ה'תשל
1506 לקדושים אשר בארץ; מליץ טוב	ר' דוד ציון לניאדו ב"ר שלמה	ה'תרס	ה'תשל
1507 מנחה חריבה (מנחת ירושלים); אוריין תליתאי	ר' פנחס אפשטיין ב"ר ישעיה	ה'תרמז	ה'תשל
1508 אש דת; באר משה (אוז'רוב)	ר' משה יחיאל אפשטיין ב"ר אברהם שלמה	ה'תרנ	ה'תשלא
1509 מרגליות הים; נפש חיה [על שו"ע אר"ח] ⁶⁰¹	ר' ראובן מרגליות ב"ר משה	ה'תרנ	ה'תשלא
1510 איש מצליח (שו"ת)	ר' מצליח מאוזז ב"ר רפאל	ה'תרעב	ה'תשלא
1511 רבי מרדכי שלמה (בויאן)	ר' מרדכי שלמה פרידמן ב"ר יצחק		ה'תשלא
1512 קול הנבואה; קול ואור (הרב הנזיר)	ר' דוד יהודה אריה לייב כהן, ב"ר יוסף יוזפא כהן	ה'תרמז	ה'תשלב
1513 אמרי חיים (ויז'ניץ)	ר' חיים מאיר הגר, ב"ר ישראל [אהבת ישראל]	ה'תרמח	ה'תשלב
1514 נימוקי מלב"ם; טבעות זהב [על קצוה"ח]	ר' משה אריה לייב שפירא ב"ר מאיר בנימין	ה'תרמט	ה'תשלב
1515 באר יוסף	ר' יוסף צבי סלנט		ה'תשלב
1516 פירושי לב איברא	ר' יוסף אליהו הענקין ב"ר אליעזר קלונימוס	ה'תרמא	ה'תשלב
1517 דברי חכמים	ר' שלום (סאלם) יצחק הלוי		ה'תשלב
1518 תולדות זאב	ר' חיים שרגא פייבל פראנק ב"ר זאב וואלף	ה'תרסח	ה'תשלב
1519 אמונת משה [עה"ת]; חשבה לטובה (אלכסנדר)	ר' יהודה משה דנציגר ב"ר יחיאל יוסף	ה'תרנג	ה'תשלב
1520 דברי ישראל [שו"ת]; חק ישראל	ר' ישראל וועלץ ב"ר צבי	ה'תרמגז	ה'תשלב
1521 אור יחזקאל; ממזרח שמש [שיחות שנחאין] ⁶⁰²	ר' יחזקאל [הלוי] לוינשטיין	ה'תרמה	ה'תשלב
1522 מים חיים [שו"ת] ⁶⁰³	ר' יוסף משאש ב"ר חיים	ה'תרנב	ה'תשלב
1523 עינים למשפט [על: בבלי; ירושלמי; תוספתא] ⁶⁰⁴	ר' יצחק אריאלי ב"ר אביגדור	ה'תרנו	ה'תשלב
1524 שו"ת מקדשי השם [אודות השואה] ⁶⁰⁵	צבי הירש מייזליש, ב"ר דוד דוב [מח"ס בנין דוד]	ה'תרסב	ה'תשלב
1525 דברי ישראל [שו"ת]	ר' ישראל וועלץ ב"ר צבי		ה'תשלב
1526 זרע אברהם; זרע יעקב; זרעה של רחל	ר' שלמה זלמן זלזניק ב"ר מנחם יעקב	ה'תרמז	ה'תשלה
1527 בית שלמה	ר' שלמה שרייבר	ה'תרנ	ה'תשלה
1528 שפתי צדיקים	ר' סלמן מוצפי ב"ר ציון מאיר	ה'תרס	ה'תשלה
1529 פרי אליהו; אמרי נועם [עה"ת]	ר' אליהו זלוטניק [זלאטניק] ב"ר יחיאל מיכל	ה'תרסה	ה'תשלה
1530 משאת משה	ר' אברהם משה חברוני ב"ר יצחק זאב	ה'תרסה	ה'תשלה
1531 חזון יחזקאל [על התוספתא]	ר' יחזקאל אברמסקי ב"ר מרדכי זלמן	ה'תרמו	ה'תשלו
1532 דבר יהושע [שו"ת]; ראשי בשמים	ר' יהושע מנחם (מנדל) אהרנברג ב"ר יצחק אריה לייב	ה'תרסה	ה'תשלו
1533 משניות מבוארות (משניות קהתי)	ר' פינחס קהתי, ב"ר קהת גקסמן	ה'תרע	ה'תשלו
1534 ספר התודעה; ס' הפרשיות; איש וביתו	ר' אליהו כי טוב, ב"ר מיכאל מוקוטובסקי	ה'תרעב	ה'תשלו

⁵⁹⁹ ספריו הנוספים של ר"ע הדאיה: ויקח עובדיהו; עבד המלך; עבדא דרבנן. בסוף ספרו שו"ת "ישכיל עבדי", נדפס שו"ת "דעה והשכל" העוסק בתשובות בחכמת הקבלה. כן הוסיף מאמרים והערות על השו"ע בספרו של אביו - שו"ת "ודבר שלום".

⁶⁰⁰ ספריו הנוספים של ר"י סרנא: נעשה ונשמע; ספר הכוזרי מחולק לפי נושאים; עיונים לספר מסילת ישרים. כן נקבצו דברי תורתו בספר הזכרון לזכרו "אחר האסף".

⁶⁰¹ ר' ראובן מרגליות, ההדיר את הספרים: ספר חסידים [עם "מקור חסד"]; מלחמות ה'; שו"ת מן השמים; ספר הזוהר וזוהר חדש [עם "ניצוצי זוהר"]; ספר הבהיר [עם "אור בהיר"]. היה סופר פורה, במסגרת זו כתב ספרים רבים העוסקים בנושאים שונים ביהדות, והיה פעיל בציונות הדתית.

⁶⁰² דברי תורתו של ר' יחזקאל לוינשטיין ("המשגיח"), נקבצו גם בספרים: אמרי יחזקאל; וזכרון יחזקאל; פני יחזקאל.

⁶⁰³ ר' יוסף משאש, רבה של חיפה, חיבר ספרים רבים, מספריו הנוספים: אוצר המכתבים; בגדי ישע; גרש ירחים; זבח תודה; לקט הקמח; נחלת אבות; נר מצוה; נשמת חיים [עה"ת].

⁶⁰⁴ מספרי ר"י אריאלי הנוספים: מדרש אריאל [עה"ת]; שירת הגאולה [על הגדש"פ]. שימש כרב של שכונת בצלאל, וביה"ח ביקור חולים, וכמנהל רוחני במרכז הרב.

⁶⁰⁵ ר' צבי מייזליש חיבר ספרים רבים, מהם: בנין צבי [שו"ת]; דבר צבי; תהלות צבי; אור צבי; תקנות עגונות [ברגן בלזן תש"ו].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1535 בית ישראל (גור)	ר' ישראל אלתר ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרנה	ה'תשלז
1536 חלקת יעקב	ר' מרדכי יעקב ברייב ב"ר חיים	ה'תרנו	ה'תשלז
1537 תורת השמיטה ⁶⁰⁶	ר' חנוך זונדל גרוסברג ב"ר דוב בער	ה'תרסד	ה'תשלז
1538 המועדים בהלכה ⁶⁰⁷	ר' שלמה יוסף זווין ב"ר אהרן מרדכי	ה'תרמז	ה'תשלח
1539 ויואל משה; דברי יואל (סאטמר. ר' יואליש)	ר' יואל טייטלבוים ב"ר חנניה יום טוב ליפא	ה'תרמז	ה'תשלט
1540 כנסת מרדכי (סדיגורא-פשישל)	ר' מרדכי שלום יוסף פרידמן ב"ר אהרן	ה'תרנז	ה'תשלט
1541 שיחות מוסר; שערי חיים	ר' חיים לייב שמואלביץ ב"ר רפאל אלתר	ה'תרסב	ה'תשלט
1542 החשמל לאור ההלכה; מעיל שמואל	ר' שמואל אהרן יודלביץ ב"ר שבתי	ה'תרסז	ה'תשלט
1543 אור גדליהו	ר' גדליה שור [שאר]	ה'תרע	ה'תשלט
1544 שעורי/חידושי רבי שמואל; זכרון שמואל	ר' שמואל רוזובסקי ב"ר מיכל דוד	ה'תרעג	ה'תשלט
1545 תנועת המוסר; פולמוס המוסר	ר' דב כ"ץ ב"ר יעקב	ה'תרסג	ה'תשמ
1546 נחלת עזרא	ר' עזרא הדאיה ב"ר שלום	ה'תרע	ה'תשמ
1547 פחד יצחק; תורת הנזיר ⁶⁰⁸	ר' יצחק הוטנר ב"ר חיים יואל	ה'תרמו	ה'תשמה
1548 יין הטוב [שר'ת]	ר' יצחק נסים ב"ר רחמים	ה'תרנו	ה'תשמה
1549 עלה יונה	ר' יונה מרצבך ב"ר משה	ה'תרסא	ה'תשמה
1550 תורת הקודש; מקדש מרדכי ⁶⁰⁹	ר' מרדכי אילן, ב"ר אריה אילנדר	ה'תרעה	ה'תשמה
1551 חידושי הגרי"ד (ר' יושע בער) ⁶¹⁰	ר' יוסף דב הלוי סולובייצ'יק ב"ר יצחק זאב [גרי"ז]	ה'תרעו	ה'תשמה
1552 משנת אליהו (ר' אֶל'ה)	ר' רפאל אליהו אליעזר מישקובסקי ב"ר חזקיהו יוסף	ה'תרעז	ה'תשמה
1553 ברכת אברהם; נחל איתן [עה"ת] (סלונים)	ר' אברהם וינברג ב"ר נח	ה'תרמח	ה'תשמה
1554 רבי אברהם סופר [מ"ל "בית הבחירה"] ⁶¹¹	ר' אברהם סופר, ב"ר שמעון [נכד החת"ס]	ה'תרנז	ה'תשמב
1555 חלקת יהושע; סדר היום (ביאלה)	ר' יחיאל יהושע רבינוביץ ב"ר ירחמיאל צבי	ה'תרסא	ה'תשמב
1556 שואל ומשיב [שר'ת]; כסא שלמה [שר'ת] ⁶¹²	ר' שלמה מאוזז ב"ר מנחם	ה'תרסח	ה'תשמב
1557 נועם שיח; שיח ערב [עהש"ס]	ר' יוסף חיים שניאור קוטלר ב"ר אהרן	ה'תרעח	ה'תשמב
1558 ארזא דבי רב; מאורי שערים; ראשי שערים	ר' לייב [אריה זאב] גורביץ ב"ר משה אהרן	ה'תרסו	ה'תשמג
1559 משנת יעבץ	ר' יעקב בצלאל ז'ולטי ב"ר משה אריה	ה'תרפג	ה'תשמג
1560 דרכי מוסר; פרי יעקב	ר' יעקב אריה ניימן ב"ר אברהם		ה'תשמג
1561 רבי ישראל אבוחצירא (באבא סאלי)	ר' ישראל אבוחצירא ב"ר מסעוד	ה'תרנ	ה'תשמד

⁶⁰⁶ "תורת השמיטה" הוא חלק מתוך ארבעת חיבוריו הנקראים: "תורת ארץ ישראל", שלושה האחרים הם: המעשר והתרומה; נטע הלולים; חוקות שדה. מספריו הנוספים של רח"ז גרוסברג: אגרת הפורים; זר התורה; חזון למועד; חיי חנוך [על תנ"ך]; משנת חנוך; נבואה שעריך; קונטרס מצוות התלויות בארץ. כן כתב הגהות לחת"ס [על שו"ע אור"ח].

⁶⁰⁷ ספריו הנוספים של רש"י זווין: אישים ושיטות; לאור ההלכה; לתורה ולמועדים; סופרים וספרים; סיפורי חסידים. הרב זווין יסד [יחד עם ר"מ בר-אילן] את מפעל האנציקלופדיה התלמודית, הכין את רשימת הערכים, וערך את כל הכרכים שיצאו לאור בימי חייו. שנת הלידה המובא, הוא ע"פ נכדו בהקדמה לאישים ושיטות, אולם יש שהקדימו את שנת הלידה: ה'תרמה/ה'תרמו.

⁶⁰⁸ חידושי של ר"י הוטנר על הספרא נדפסו במהדורת הספרא עם פ' רבינו הלל, כ"קובץ הערות" בסוף הכרך. בתחילה נדפסו בעילום שמו, על פי בקשתו, ולאחר פטירתו נדפסו שוב (ירושלים תשנ"ב) בציון שם המחבר. חיבר את הלחן הידוע לפיוט "בלבבי משכן אבנה" שחיבר בעל ה"חרדים". שיעוריו נקבצו בספרים: דברי תורה; מאמרי פחד יצחק; רשימות לב. כן התפרסמו דברי תורתו בספר הזיכרון שיצא אחר פטירתו.

⁶⁰⁹ ר"מ אילן ערך גם את "כנסת הראשונים", בו הוא אסף את חידושי תורתם של הראשונים הפזורים בש"ס. במסגרת חיבור זה, הוציא עמ"ס זבחים בתוספת דברי תורתו: "שער מרדכי". את מפעלו, על שאר מסכתות קדשים, המשיך בנו ר' יעקב דוד אילן.

⁶¹⁰ הספר חי' הגרי"ד, התחבר מכתבי תלמידים. אין להחליפו עם בן דודו מבוסטון, שמוכר אף הוא בשם: רי"ד או הגרי"ד [J.B.]. הבן דוד רי"ד [נולד: ה'תרסג; נפטר: ה'תשנג], היה מנהיג של האורתודוקסיה המודרנית בארה"ב, ספרים רבים חוברו מדברי תורתו והגותו, בעברית ובאנגלית, ומהם: שיעורי הגרי"ד; רשימות שיעורים.

⁶¹¹ הוציא לאור ראשונים רבים ע"פ השוואה לכתבי יד, בתוספת הערותיו והגהותיו, מהם: בית הבחירה למאירי; חי' הראב"ד למסכת ע"ז; חי' הר"ן למסכת ב"ב; חי' הרשב"א למסכת שבועות; ר' משה קזיס למסכת מדות, ועוד.

⁶¹² מחיבוריו הנוספים של ר"ש מאוזז: כרם שלמה [ריבית]; חשק שלמה [עהש"ס].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1562 תורה שלמה [עה"ת]; מפענח צפונות ⁶¹³	ר' מנחם מנדל כשר ב"ר יצחק פרץ	ה'תרנה	ה'תשמד
1563 בית מרדכי [שו"ת, ובסופו "פרשת מרדכי"]	ר' מרדכי פוגלמן ב"ר מנחם נחום	ה'תרנט	ה'תשמד
1564 ויען יוסף [שו"ת]; ויחי יוסף (פאפא)	ר' יוסף גרינוולד ב"ר יעקב יחזקיה	ה'תרסה	ה'תשמד
1565 אמרי אש (מוד"ץ) [לחניו כנסו ב"מור מבשמים"]	ר' שמואל אליהו טאוב ב"ר שאול ידידיה	ה'תרסה	ה'תשמד
1566 קהלות יעקב ⁶¹⁴ (סטיפלער)	ר' יעקב ישראל קנייבסקי ב"ר חיים פרץ	ה'תרנט	ה'תשמה
1567 אמת ליעקב; עיונים במקרא	ר' יעקב קמינצקי ב"ר בנימין	ה'תרנא	ה'תשמו
1568 אגרות משה; דברות משה; דרש משה	ר' משה פיינשטיין ב"ר דוד	ה'תרנה	ה'תשמו
1569 דרך ישרה	ר' יצחק ידידיה פרנקל ב"ר אהרן	ה'תרעד	ה'תשמו
1570 הגיוני מוסר	ר' אליעזר בן ציון ברוק ב"ר בנימין		ה'תשמו
1571 שפתי חיים	ר' חיים פרידלנדר ב"ר משה	ה'תרפג	ה'תשמו
1572 עבודת לוי; שיחות לוי; משאת לוי [על מ"ח]	ר' יעקב יצחק רוזדמן ב"ר יהודה לייב	ה'תרסא	ה'תשמז
1573 ח"י רבי נחום; שיעורי רבי נחום	ר' נחום פרצוביץ ב"ר אריה צבי	ה'תרפג	ה'תשמז
1574 ברכת משה (לעלוב [קרלין-לעלוב])	ר' משה מרדכי בירדמן ב"ר שמעון נתן נטע		ה'תשמז
1575 רבי מאיר חדש ⁶¹⁵	ר' מאיר חדש ב"ר בן ציון	ה'תרנח	ה'תשמט
1576 מנחת יצחק; דברי יצחק	ר' יצחק יעקב וייס ב"ר יוסף יהודה	ה'תרסא-ב	ה'תשמט
1577 בצל החכמה	ר' בצלאל שטרן ב"ר אברהם	ה'תרעא	ה'תשמט
1578 כור המבחן; ושב ורפא לו	ר' רפאל יונה טיקוצ'נסקי ב"ר ישראל מאיר	ה'תרצו	ה'תשמט
1579 בית הלחמי	ר' יהושע סג"ל דייטש ב"ר חיים יהודה		ה'תשנ
1580 קונטרסי שיעורים; הליכות ישראל	ר' ישראל זאב גוסטמן ב"ר אברהם צבי	ה'תרסז	ה'תשנא
1581 טהרת בת ישראל ⁶¹⁶	ר' קלמן כהנא ב"ר בנימין זאב	ה'תרע	ה'תשנא
1582 רבי יצחק פרידמן (בוהוש)	ר' יצחק פרידמן ב"ר שלום יוסף	ה'תרפא	ה'תשנב
1583 לב שמחה (גור)	ר' שמחה בונם אלתר ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרנח	ה'תשנב
1584 קול יהודה	ר' יהודה יהושע (חיים) צדקה ב"ר שאול	ה'תרע	ה'תשנב
1585 הגהות לריטב"א [עמ"ס יבמות ונדרים]	ר' [רפאל] אהרן יפה' ב"ר יעקב חיים	ה'תשה	ה'תשנב
1586 משפטי שמואל; יקר תפארת; בירורי הלכות	ר' שמואל ברוך ורנר ב"ר חנוך העניך	ה'תרעא	ה'תשנג
1587 וזאת ליהודא; יראה ודעת (ר"י מנצ'טר)	ר' יהודה זאב סגל הלוי ב"ר משה יצחק	ה'תרעא	ה'תשנג
1588 בין המשפטים	ר' ראובן פיין ב"ר שבת	ה'תרפד	ה'תשנג
1589 קיצור שו"ע [הל' יו"ד]; אור אהרן [עה"ש]	ר' אהרן פפויפר ב"ר יעקב	ה'תשט	ה'תשנג
1590 מצור דבש [עה"ת]	ר' דב זאב שטיינהויז		ה'תשנג
1591 שפע חיים ⁶¹⁷ (קלויזנבורג-צאנז)	ר' יקותיאל יהודה הלבשטם ב"ר צבי הירש	ה'תרסה	ה'תשנד
1592 חקרי זמנים; ללשונות הרמב"ם	ר' אלתר הלוי הילביץ ב"ר מנחם מנדל	ה'תרסו	ה'תשנד

⁶¹³ ספריו הנוספים של רמ"מ כשר: ארבעת הרועים; גמרא שלמה; דברי מנחם [שו"ת]; האדם על הירח; חמי טבריה; כוס חמישי; הרמב"ם ומכילתא דרשב"י; קו התאריך הישראלי [בעריכת ר"ז קורן]. כן כתב ספרים בשיתוף עם ת"ח אחרים: הגדה שלמה [על הגדש"פ, עם ר"ש אשכנזי]; התקופה הגדולה [עם ר"ב נאה]; שרי האלף [עם ר"ד מגדלבוים]. כמו כן ערך ספרים וירחונים שונים.

⁶¹⁴ ספריו הנוספים של הסטיפלער: ברכת פרץ; חיי עולם; שיעורין של תורה; שערי תבונה; קריינא דאגרתא.

⁶¹⁵ דברי תורתו של ר' מאיר חדש נקבצו ע"י תלמידיו בספרים: אור חדש; אור מאיר; אור עולם; מאורות; מאיר נתיבות; קובץ שיחות וועדים; קונטרס חנוכה/פורים/פסח/תלמידיו של אברהם אבינו.

⁶¹⁶ מחיבוריו הנוספים של ר' קלמן כהנא: במאבק נגד ניתוחי מתים [אסופת מאמרים]; האיש וחזונו [על אודות החזון איש]; הלכות כלאים וערלה; הלכות שמיטה והלכות תרומות ומעשרות; הלכות שמיטת קרקעות; הלכות תרומות ומעשרות; התורה המסורה לשיטת הרמב"ם; חקר ועיון [סדרת ספרים]; לחקר ביאורי הגר"א; מצוות הארץ [על מצוות התלויות בארץ, נד' גם בחלק ממהדו' קיצוש"ע]; ניתוחי מתים בהלכה; שנת השבע; תוספת שנת השבע; תרומת כהן. כן כתב מאמרים רבים.

⁶¹⁷ מספריו הנוספים של האדמו"ר מקלויזנבורג: דברי יציב [שו"ת]; דרך חיים; הליכות חיים; יציב פתגם; מנחת יהודה וירושלים; עץ חיים; שפע טהרה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1593 מנחת שלמה ⁶¹⁸	ר' שלמה זלמן אויערבאך ב"ר חיים יהודה לייב	ה'תרע	ה'תשנה
1594 נפש חיה; זרע יעקב	ר' רפאל כדיר [כצ'ר] צבאן ב"ר יעקב	ה'תרע	ה'תשנה
1595 שערים מצויינים בהלכה [על קצושי"ע]	ר' שלמה זלמן ברון ב"ר שמואל חיים	ה'תרעג	ה'תשנה
1596 דברי שלום [ש"ת]	ר' שלום יצחק מזרחי ב"ר משה עזרא	ה'תרפג	ה'תשנה
1597 פני מנחם (גור) ⁶¹⁹	ר' פנחס מנחם אלתר ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרפו	ה'תשנו
1598 חי' רבי ראובן יוסף	ר' ראובן יוסף גרשונוביץ ב"ר אברהם יצחק		ה'תשנו
1599 רבי משה אריה פריינד (רמ"א)	ר' משה אריה פריינד ב"ר ישראל		ה'תשנו
1600 רבי יחיא אלשיך	ר' יחיא הלי אלשיך ב"ר נתנאל	ה'תרעא	ה'תשנז
1601 כנסת אברהם	ר' אברהם יהודה פרבשטיין ב"ר יעקב	ה'תרעז	ה'תשנז
1602 דברי מרדכי [עשה"ס]	ר' מרדכי לייב מן ב"ר משה. ראה"כ "בית הלל"	ה'תרעז	ה'תשנז
1603 דרשות המגיד (ר' שבתי יודלביץ)	ר' שבתי בנימין יודלביץ ב"ר שמואל אהרן	ה'תרפו	ה'תשנז
1604 באר משה [ש"ת]	ר' משה שטרן ב"ר אברהם. רב דברצן בהונגריה ואח"כ בארה"ב		ה'תשנז
1605 שם טוב; החיים והשלום; קיץ המזבח	ר' חיים כסאר ב"ר שמואל	ה'תרסה	ה'תשנח
1606 לב שלום; שאל אביך ויגדך ⁶²⁰	ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון ב"ר יצחק	ה'תרעג	ה'תשנח
1607 אור לציון ⁶²¹	ר' בן ציון אבא שאול ב"ר אליהו	ה'תרפד	ה'תשנח
1608 עשה לך רב; מקור חיים; מים חיים ⁶²²	ר' חיים דוד הלי ב"ר משה	ה'תרפד	ה'תשנח
1609 ישועת דוד; שיעורי מרן ראש הישיבה	ר' (יהושע) דוד פוברסקי ב"ר שלום קוסטנוביץ ⁶²³	ה'תרסב	ה'תשנט
1610 באר המלך [על הרמב"ם]	ר' אברהם דוד רוזנטאל ב"ר חיים שלמה	ה'תרסד	ה'תשנט
1611 שערי יצחק [עשה"ס; הל' יו"ט שני; פריזים ומוקפים]	ר' יצחק פלסר ב"ר ישראל	ה'תרעג	ה'תשנט
1612 משאת המלך	ר' שמעון משה דיסקין ב"ר יהושע זליג	ה'תרצב	ה'תשנט
1613 לקט רשימות	ר' נתן מאיר ווכטפויגל		ה'תשנט
1614 הצניעות והישועה (זוטשקא) ⁶²⁴	ר' יצחק אייזיק רוזנבוים , ב"ר אתמר (נדבורנא)	ה'תרסו	ה'תשס
1615 כרם שלמה [ליקוט תורתו] (באבוב) ⁶²⁵	ר' שלמה הלברשטם (השני) ב"ר בן ציון	ה'תרסח	ה'תשס
1616 נתיבות שלום (סלונים) ⁶²⁶	ר' שלום נח ברזובסקי ב"ר משה אברהם	ה'תרעא	ה'תשס
1617 שם דרך; חבר מאמרי התורה	ר' שמחה (זיסל) מרדכי זיסקינד ברוידא ב"ר אברהם	ה'תרעב	ה'תשס
1618 שרגא המאיר	ר' שרגא פיוויש שנעעבאלג ב"ר דוד צבי	ה'תרפט	ה'תשס

⁶¹⁸ ספריו הנוספים של רש"ז אויערבאך: מאורי אש; מעדני ארץ; שב שמעתתא עם באורים [נד' קודם לכן ב"אגרא דשמעתתא"]. אחרי פטירתו יצאו לאור: הליכות שלמה [ע"י נכדיו ר"י טרגר ור"א אוירבך, מתוך ספריו, ספרי תלמידיו, וכת"י]; מעדני שלמה [ע"י ר"י פריד]; עטרת שלמה [מכתביו ומאמריו בענייני חשמל וטכנולוגיה, בהוצאת המכון הטכנולוגי להלכה י-ם]; שלחן שלמה [ע"י רש"ב ליורזון]. כן יצאו לאור ספרים שונים ע"י תלמידיו בהם לוקטו פסקיו שבכתב ושבע"פ. ספרים על פי פסקיו ובפיקוחו: שמירת שבת כהלכתה [מאת ר"י נויבירט]; יום טוב שני כהלכתו [מאת ר"י פריד]; נשמת אברהם [מאת פרופ' ר"א סופר אברהם].

⁶¹⁹ מספריו הנוספים של ה"פני מנחם": אוצר דרשות ומאמרים; אוצר מכתבים; הערות על הלבוש [נד' בליקוטי הערות במהדור' זכרון אהרן]; מצותיך שעשעי [עניני בר מצוה]; פני מלך [עניני נישואין]; פני משנה [אגרות]; פנינים נחמדים בענייני פורים; שולי הגליון [הגהות]; תורתך שעשעי.

⁶²⁰ ר' שלום שבדרון היה מגיד מישירים מפורסם, הספרים הנזכרים בטבלה הם מדרשותיו. בנוסף, הוציא לאור את ספרי סבו שו"ת מהרש"ם ודעת תורה, הספר "דעת תורה" מעוטר בהערותיו, כן נדפסו מחידושו בספר "אהלי שם" [שהו"ל בנו, חלקם נדפסו כבר בשו"ת מהרש"ם סוף ח"ו]. ר' שלום ערך גם את הספרים "אור יהל" [רי"ל חסמן], ו"לב אליהו" [ר"א מישקובסקי].

⁶²¹ אור לציון תשובות חלק א' יצא לאור ע"י רב"צ בעצמו, חלק ב' הוגה על ידו, שאר החלקי וכן הספרים עשה"ס ושביעית נערכו מכתבי ידו, מסרטי הקלטה, ומכתבי תלמידים.

⁶²² ספריו הנוספים של הרב הלי [רבה של ת"א וראש"ל צ]: בין ישראל לעמים; דבר המשפט; דת ומדינה; מפתחות הזוהר ורעיונותיו; תורת חיים [עשה"ת].

⁶²³ בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, ר' דוד הבריה את הגבול כדי להגיע לפולטבה, שם שהתה ישיבת מיר. הוא השתמש לצורך כך בדרכון של אדם ששמו יהושע פוברסקי, ומאז החליף את שמו לפוברסקי. מספרי תלמידיו הנוספים: מוסר ודעת; משכיל לדוד.

⁶²⁴ מספריו הנוספים של ר"א מזוטשקא: אחדות ישראל; גילו ברעדה; הערות בצניעות; מאורות הגדולים; נחל יצחק [עשה"ת]; קונטרס זכור ברית אברהם ועקידת יצחק; שלום רב.

⁶²⁵ ר"ש הלברשטם מבאבוב, כתב קינה על חורבן יהדות אירופה הנאמרת בתשעה באב - "זכרו נא וקוננו כל ישראל".

⁶²⁶ ספריו הנוספים של בעל ה"נתיבות שלום" מסלונים: בחכמה יבנה בית; בנתיבי בנין ויצירה; בנתיבי עולם הישיבה; דברי שלום ואמת; ההרוגה עליך; קובץ שיחות למשמרת הראשונה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1619	תורת אביגדור; לב אביגדור ⁶²⁷	ר' אביגדור הכהן מילר	ה'תשסא
1620	דעת סופרים [על תנ"ך]	ר' חיים דוב רבינוביץ ב"ר שרגא	ה'תשסא
1621	ברכת שמעון [עה"ת; עה"ש; על המועדים]	ר' ברוך שמעון שניאורסון ב"ר יוסף משה	ה'תשסא
1622	נתיבות מרדכי; פרקי אמונה/מועד/תורה	ר' מרדכי גיפטר ב"ר ישראל	ה'תשסא
1623	ספר התשובה; דברי יוסף ⁶²⁸	ר' יוסף כהן ב"ר שמואל דוד	ה'תשסא
1624	שערים בתפילה ⁶²⁹	ר' שמשון דוד פינקוס ב"ר חיים אברהם	ה'תשסא
1625	אבי עזרי [מתורתו גם בספרי תלמידים]	ר' אלעזר מנחם מן שך ב"ר עזריאל	ה'תשסב
1626	משנת טוביה; טוב דעת	ר' זלמן רוטברג ב"ר טוביה	ה'תשסב
1627	רבי חיים קרייזוורטה (גאב"ד אנטוורפן)	ר' חיים קרייזוורט ב"ר אברהם יוסף	ה'תשסב
1628	שעורי רבנו יחיאל מיכל; חי' הגר"מ	ר' יחיאל מיכל פיינשטיין ב"ר אברהם יצחק	ה'תשסג
1629	תבואות שמש [ש"ת] ⁶³⁰	ר' שלום משאש ב"ר מימון	ה'תשסג
1630	חיי נפש	ר' ישראל אריה זלמנוביץ ב"ר שמואל נטע	ה'תשסג
1631	רבי משה דושינסקי (דושינסקיא)	ר' ישראל משה דושינסקיא ב"ר יוסף צבי	ה'תשסג
1632	מנחת אליהו [עה"ש]; מחנה יצחק [עה"ת]	ר' יצחק קולין, ב"ר דוד נחמן קולידצקי	ה'תשסג
1633	אבן ישראל	ר' ישראל יעקב פישר ב"ר אהרן	ה'תשסג
1634	קול אריה	ר' אריה לייב בקשט ב"ר יעקב יהושע	ה'תשסד
1635	איפה חצאי האותיות של התורה ⁶³¹	ר' יצחק יוסף זילבר ב"ר בן ציון חיים	ה'תשסד
1636	דברי ברוך	ר' ברוך רוזנברג ב"ר גרשון	ה'תשסד
1637	קנין תורה בהלכה; קנין תורה בשמעתא	ר' אברהם דוד הורוויץ	ה'תשסד
1638	רבי שמעון נתן נטע (לעלוב)	ר' שמעון נתן נטע בידרמן ב"ר משה מרדכי	ה'תשסד
1639	עלי שור ⁶³²	ר' שלמה וולבה ב"ר משה	ה'תשסה
1640	עיון התלמוד	ר' אבא מרדכי ברמן ב"ר שאול	ה'תשסה
1641	אמרי מנחם (אלכסנדר)	ר' אברהם מנחם דנציגר ב"ר יהודה משה	ה'תשסה
1642	אשר לשלמה	ר' מרדכי שלמה ברמן ב"ר יצחק יהודה	ה'תשסה
1643	עבודת חיים; בינת חיים	ר' חיים הכהן קמיל ב"ר יעקב	ה'תשסה
1644	פתחי עולם; קדושת יצחק	ר' יצחק כדורי ב"ר כדורי דיבה [=זאב] ("זקן המקובלים")	ה'תשסו
1645	קונטרס הביאורים; שערי שמועות	ר' משה שמואל שפירא ב"ר אריה	ה'תשסו
1646	דברי משה [ש"ת]	ר' משה הברשטם, ב"ר יעקב (טשאקאווא)	ה'תשסו
1647	דברי יעקב ⁶³³	ר' יעקב לב ב"ר יוסף	ה'תשסו
1648	ציץ אליעזר; שביתת הים; הלכות מדינה	ר' אליעזר יהודה ולדנברג ב"ר יעקב גדליהו	ה'תשסז
1649	בנתיבות האמונה	ר' צבי הירש מרקוביץ ב"ר שמואל	ה'תשסז
1650	אז נדברו ⁶³⁴	ר' בנימין יהושע זילבר ב"ר ברוך	ה'תשסח
1651	שלום יהודה	ר' אליעזר מנוח פלצינסקי ב"ר שלמה יהודה לייב	ה'תשסח

⁶²⁷ מספריו הנוספים של ר' אביגדור מילר: אור עולם; עם סגולה; נתנני שוממה; עורו ישנים; עשן הכבשן; שערי אורה; תפלת אביגדור עם פירוש הללי נפשי. כמו כן חיבר ספרים רבים באנגלית.

⁶²⁸ כמו כן כתב ר' יוסף כהן הערות לספרים: "מקראי קודש" [לרצ"פ פרנק]; "עטרת צבי" [מדרשים ומאמרי חז"ל על ההפטרות, ליקט ר"צ גולדברג]. כמו כן ערך חלק מכרכי "הלכה פסוקה", על סדר שו"ע חו"מ.

⁶²⁹ ספריו הנוספים של הר' פינקוס: שבת מלכתא; תפארת תורה. ספרים ששכתבו מקלטות דרשותיו: אהל מרים; ברכות בחשבון; נפש חיה; נפש שמשון; שיחות רבי שמשון דוד פינקוס; תפארת אבות; תפארת שמשון.

⁶³⁰ הרב משאש חיבר ספרים שונים המשלבים בשמם ש"ש. מספריו הנוספים: בית שמש; וחם השמש [עה"ת]; מזרח שמש; שמש ומגן. דרושה הבחנה שלא להחליפו בסבו: ר' שלום ב"ר זכרי משאש, בעמח"ס שו"ת דברי שלום.

⁶³¹ הרב זילבר [מקים ארגון "תולדות ישרון"] חיבר גם: חשבון שבעים שנות שמיטה ויובל שלא נשמרו.

⁶³² ספריו הנוספים של הרב וולבה: בין ששת לעשור [מאוחר יותר נקרא "עולם הידידות", ויו"ל בתוספת הנספח "שלהבתיה" שהוסב ל"אור לשב"]; האדם ביקר; המצוות השקולות; זריעה ובנין בחינוך; פרקי קנין דעת. לאחר פטירתו הופיעו הספרים: מאמרי ימי הרצון; דעת שלמה; אגרות וכתבים.

⁶³³ מספריו הנוספים של ר' יעקב לב: אפריון יוסף; השג יד; נטעי שושנה; עבודת הפסח.

⁶³⁴ ספריו הנוספים של ר' בנימין זילבר: בית ברוך [על החיי אדם]; ברית עולם; מקור הלכה; משנת בנימין; פי' על ספרי רבנו יונה [שערי תשובה, שערי העבודה, אגרת התשובה, ספר היראה]; שביתת הארץ; תורת ההסתכלות; תורת השביעית.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1652 אמרי אברהם [הל' טהרה]	ר' אברהם דב אוערבאך ב"ר חיים יהודה לייב	ה'תרפו	ה'תשסח
1653 קנה בשם	ר' מאיר ברנדסדורפר ב"ר שלמה	ה'תרצד	ה'תשסט
1654 אור יעקב [עהש"ס]	ר' אברהם יעקב זלזניק ב"ר שלמה זלמן	ה'תרעב	ה'תשע
1655 כה תברכו (בוסטון)	ר' לוי יצחק הלוי הורוויץ ב"ר פינחס דוד	ה'תרפא	ה'תשע
1656 משנת יעקב [על הרמב"ם]	ר' יעקב ניסן רוזנטל ב"ר אברהם דוד	ה'תרפד	ה'תשע
1657 מאמר מרדכי ⁶³⁵	ר' מרדכי צמח אליהו ב"ר סלמאן	ה'תרפט	ה'תשע
1658 זהב מרדכי	ר' מרדכי אליפנט ב"ר מאיר	ה'תרצ	ה'תשע
1659 עיני ישראל (ר' ישראל אֶלֶה)	ר' ישראל אליהו ויינטרויב ב"ר אליעזר זיסקינד	ה'תרצב	ה'תשע
1660 משמר הלוי ⁶³⁶	ר' משה מרדכי הלוי שולזינגר ב"ר יצחק	ה'תשא	ה'תשע
1661 דולה ומשקה [שיחות]	ר' יעקב הורוביץ ב"ר מנחם מוניש	ה'תשג	ה'תשע
1662 משנה הלכות [ש"ת; פי' לבה"ג] ⁶³⁷ (אונגוואר)	ר' מנשה קליין (מנשה הקטן), ב"ר אליעזר זאב	ה'תרפג	ה'תשעא
1663 שכר שכיר	ר' יששכר מאיר ב"ר יעקב	ה'תרפז	ה'תשעא
1664 מנחת יהודה; עמק השער; אמרי דעת	ר' מיכל יהודה ליפקוביץ ב"ר משה דוד	ה'תרעד	ה'תשעא
1665 להורות נתן; נתן פריו; טל נתן	ר' נתן גשטטנר [געשטעטנער] ב"ר עמרם	ה'תרצב	ה'תשעא
1666 אבני ישפה ⁶³⁸	ר' ישראל פסח פיינהנדלר ב"ר יוסף	ה'תשה	ה'תשעא
1667 קובץ תשובות; הערות ⁶³⁹	ר' יוסף שלום אלישיב ב"ר אברהם	ה'תרע	ה'תשעב
1668 אמרי חיים ⁶⁴⁰	ר' חיים פינחס שיינברג ב"ר יעקב יצחק	ה'תרע	ה'תשעב
1669 גידולי מוסר [כתבי תלמידים]	ר' גדליה אייזמן	ה'תרע	ה'תשעב
1670 לקח דעת	ר' אייזיק אוזבנד ב"ר אליהו	ה'תרעד	ה'תשעב
1671 ישועות משה (ויז'ניץ) ⁶⁴¹	ר' משה יהושע הגר ב"ר חיים מאיר	ה'תרעו	ה'תשעב
1672 ארחות ישרים [חיבר ספרים רבים נוספים]	ר' שאול וגשל ב"ר יהושע אהרן	ה'תרפא	ה'תשעב
1673 חידושי בתרא	ר' חיים דוב אלטוסקי ב"ר יהודה	ה'תרפז	ה'תשעב
1674 באר מרים; יד מלך; די באר; סוכת דוד; תהלה לדוד	ר' דוד יצחק מן ב"ר מרדכי	ה'תשד	ה'תשעב
1675 עטרת יעקב [עהש"ס] ⁶⁴²	ר' שלום שכנא זאהן ב"ר חיים יצחק יעקב	ה'תרעב	ה'תשעג
1676 שמירת שבת כהלכתה; אוהל שרה	ר' יהושע ישעיה נויבירט ב"ר אהרן	ה'תרפז	ה'תשעג

⁶³⁵ "מאמר מרדכי" זהו שם כולל של כמה מספריו. ספריו הנוספים של הרב מרדכי אליהו: אמרי מרדכי; דברי מרדכי; דרך התורה; דרכי הלכה [הערות על ספר קצוש"ע]; דרכי טהרה [יצא גם במהדורה מקוצרת "קיצור דרכי טהרה"]; הלכות חגים; ויאמר מרדכי; שו"ת הרב הראשי. כן נדפסו סידורים ומחזורים עם פסקי הלכה ממנו.

⁶³⁶ מספריו הנוספים של הרב שולזינגר: פניני רבנו האבי עזרי; פניני רבנו הגרי"ז; פניני רבנו הקהלות יעקב; פניני רבנו יחזקאל [על ר"י אברמסקי]. תלמידיו הוציאו לאור: דרשות משמר הלוי; חשקת התורה; משיבת נפש; שיעורי משמר הלוי [עהש"ס]. כן נדפסו קונטרסים רבים, בהם הובאו דרשותיו. נוסף על כן, חוברו הספרים "משמר הלויים" [עמ"ס ברכות וחולין] בשותפות עם אחיו ר' שמואל ור' אלעזר. ממכתביו ואגרותיו: זמרת הלוי; חיי אברהם [מכתבים ומ"מ בחי' הגרי"ז]; פנינים ואגרות משמר הלוי [=סדרה בת כרכים רבים, מהם: שלמי שרה; משמר הלוי; משמר הרש"ם; נרות שלמה; סימא בביתא]; פניני משמר הלוי [ליקוט].

⁶³⁷ ספריו הנוספים של גאב"ד אונגוואר: אום אני חומה; בית רחל; גט המעושה בערכאות; חידושי משנה [עהש"ס]; ימי משנה; מגיד משנה [עה"ת]; מל ולא פרע; מצות המלך [על תרי"ג מצוות]; ספר הקנינים [על פרק "קנין תורה"]; פרסומי ניסא; פתשגן הכתב [ביאור ל"אגרת התשובה"]; פני משנה [חילופי מכתבים עם מחותנו ה"פני מנחם" מגור]; קהילות ישראל [חילופי מכתבים עם ה"סטייפלער"], ועוד ספרים וביאורים שונים. מלבד זאת פרסם מאמרים בקבצים שיצאו על ידי ישיבתו "בית שערים": שערי הלכות, משנת הישיבה, משנת השבת ומשנת התורה.

⁶³⁸ ספריו הנוספים של רי"פ פיינהנדלר: משלי מוסר; בני חביבי; רעים אהובים, ועוד.

⁶³⁹ מספריו הנוספים של הגרי"ש אלישיב: דברי אגדה [על אגדות חז"ל]; הגדש"פ; כתבי הגרי"ש. כן חוברו ספרים נוספים ע"י תלמידיו של הגרי"ש, בהם נקבצו שיעוריו ופסקיו, מהם: אשרי האיש [ר"י פיינהנדלר]; וישמע משה [ר"מ פריד]; ידון משה [רי"מ קופילוביץ]; ישא יוסף [שו"ת, ר"י אפרתי]; ישיב משה [ר"מ טורעצקי]; משנת הגרי"ש; מפי האיש [ר"מ ישראלזון]; פניני תפילה, פניני שבע ברכות, ופניני חנוכה [רב"צ הכהן קוק]; שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב [ברכות, רב"צ הכהן קוק].

⁶⁴⁰ שאר ספרי הרב שיינברג: אגרא דשמעתא; דרך אמונה וביטחון; טבעת החושן; מילואי אבן; משמרת חיים; נתיבות חיים; שעורי רבי חיים פנחס.

⁶⁴¹ הספר ישועות משה עדיין לא יצא לאור. ספרים נוספים המרכזים את דברי תורתו: אורחות חיים; הגדה של פסח - ויז'ניץ [בעריכת רח"מ אוביץ]; קוטרסים "משולחנו של מלך" [מחולקים לפי סדר המועדים].

⁶⁴² מחיבוריו הנוספים של רש"ש זאהן: גודל חיוב לימוד ספרי יראה; חמדת הזוהר [פי' לזוהר]; כבוד התורה; פרקי תשובה וגאולה; שערי אונאה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1677 פתחי חושן; ברית יהודה [ריבית] ⁶⁴³	ר' יעקב ישעיה בלוי ב"ר ברוך יהודה	ה'תרפט	ה'תשעג
1678 איפה שלמה [על פי הגר"א] ⁶⁴⁴	ר' שלמה לייב ברעוודה ב"ר משה יצחק	ה'תרצא	ה'תשעג
1679 חדר הורתי [עמ"ס הוריות] ⁶⁴⁵	ר' אברהם גנחובסקי ב"ר אליהו משה	ה'תרצז	ה'תשעג
1680 יביע אומר; חזון עובדיה ⁶⁴⁶	ר' עובדיה יוסף, ב"ר יעקב עובדיה	ה'תרפא	ה'תשעד
1681 אור החמה [על: ש"ס; עה"ת; סידור; ש"ע; מש"ב; הגש"פ]	ר' זונדל קרויזר ב"ר אליהו צבי [הירש]	ה'תרפד	ה'תשעד
1682 רבבות אפרים [ש"ת; עה"ת] ⁶⁴⁷	ר' אפרים גרינבלט ב"ר אברהם ברוך	ה'תרצב	ה'תשעד
1683 שבט הלוי ⁶⁴⁸	ר' שמואל הלוי ואזנר ב"ר יוסף צבי	ה'תרעג	ה'תשעה
1684 מעדני השלחן [על שו"ע י"ד] ⁶⁴⁹	ר' לוי רבינוביץ הכהן (רפאפורט) ב"ר גמליאל	ה'תרפ	ה'תשעה
1685 חידושים וביאורים (ח"ב); כלילא דוורדא	ר' חיים שאול גריינימן ב"ר שמואל	ה'תרפו	ה'תשעה
1686 שלמי תודה	ר' שלום בן ציון פלמן ב"ר שמואל	ה'תרצד	ה'תשעה
1687 אילת השחר [עה"ת ועה"ט] ⁶⁵⁰ (הגרא"ל)	ר' אהרן יהודה לייב שטיינמן ב"ר נח צבי	ה'תרעד	-----
1688 משנת יוסף [עמ"ס שביעית; שו"ת; עה"ת ועוד]	ר' יוסף ליברמן ב"ר טוביה	ה'תרעט	-----
1689 חמדה גנוזה [שו"ת]; בני עמי ⁶⁵¹	ר' דוד חיים שלוש ב"ר יוסף יצחק	ה'תרפ	-----
1690 ח' מרן רבי משולם דוד; שעת השמד	ר' משולם דוד סולובייצ'ק, ב"ר יצחק זאב (הגר"ז)	ה'תרפב	-----
1691 אמרי סופר; אפריון חתנים; יומין דחנוכה (ערלוי)	ר' יוחנן סופר ב"ר משה	ה'תרפג	-----
1692 הערות וביאורים על סדר הרמב"ם ⁶⁵²	ר' ירחמיאל גרשון אדלשטיין ב"ר צבי יהודה	ה'תרפג	-----
1693 בעקבי מנחת חינוך ⁶⁵³	ר' יעקב אדלשטיין ב"ר צבי יהודה	ה'תרפד	-----
1694 חוט שני; שיעורי הגר"נ	ר' שמריהו יוסף נסים קרליץ ב"ר נחום מאיר	ה'תרפו	-----
1695 מועדים וזמנים; תשובות והנהגות ⁶⁵⁴	ר' משה שטרנבוך ב"ר אשר	ה'תרפו	-----

⁶⁴³ חיבוריו הנוספים של ר"י בלוי: חובת הדר; חנוך לנער; לקט העומר [הל' חלה]; מלבושי ישע [הל' שעטנז]; נתיבות שבת [הל' הוצאה ועירוב]; צדקה ומשפט; פתחי מקוואות.

⁶⁴⁴ מחיבוריו הנוספים של הרב ברעוודה: יבנה המקדש; לב שלמה [הו"ל ע"י בני משפחתו]; להודות ולהלל; ליל שימורים; עמלה של תורה; קיימו וקיבלו.

⁶⁴⁵ מספרי ר"א גניחובסקי שהוציאו תלמידיו: בני ראם; בר אלמוגים. כמו כן, שיעוריו נדפסים בעלון השבועי: פרורים משולחן רבנו. ⁶⁴⁶ מספריו הנוספים של הרב עובדיה: הליכות עולם; יחזה דעת; לית חן; מאור ישראל; קול סיני; ענף עץ אבות. הגרע"י השלים את ספר כף החיים (על יו"ד), על פי בקשת משפחת המחבר - ר"ח סופר. כמו כן, יצא לאור על ידי מוסד הרב קוק הספר "משא עובדיה" המכיל את נאומיו שנאמרו במוסד. כן יצא לאור ספר "פיתוחי חותם" - מפתחות לכל ספרי הגרע"י על פי סדר השו"ע. כן נדפסו סידורים ומחזורים עם פסקיו. על אודות שמו ראה נספח כז.

⁶⁴⁷ כמו כן, ר"א גרינבלט חיבר יחד עם ר' יובל נוף את הספר "רבבות ויובלות". ⁶⁴⁸ שיעוריו של ר"ש ואזנר, בשלבי הוצאה לאור שונים - על ידי מכון "מעיינות הלוי". שמועות ממנו לוקטו בקובץ התורני "מבית לוי". כתב קינה על חורבן יהדות אירופה הנאמרת בתשעה באב - "אש תוקד בקרבי".

⁶⁴⁹ ספרו הנוסף של ר"ל רבינוביץ: מעדני מלכים. ספרו "מעדני השולחן", התחבר במתכונת של הספר משנה ברורה - "מעדני השולחן" במקום המשנה ברורה, "פאר השולחן" במקום שער הציון, ו"מטעמי השולחן" במקום ביאור הלכה.

⁶⁵⁰ מספריו הנוספים של הגרא"ל: חסד ומשפט; ימלא פי תהילתך; לקט דברי חיזוק; מפקודיך אתבונן; עזי ומגיני; פרי עץ הגן. כן יצאו לאור ספרים שונים מכתבי תלמידים.

⁶⁵¹ מספריו הנוספים של הרב שלוש: אור חדש [עה"ת]; איילת השחר [על מגילת אסתר]; נדחי ישראל יכנס [על יהודי חב"ש (אתיופיה)]; מכתם לדוד [על תהלים]; משכיל לדוד; פירושים לסליחות ומחזורים [מכתב לדוד] ו"כתר מלכות"; שושנים לדוד.

⁶⁵² ספריו הנוספים של ר"ג אידלשטיין, נכתבו ע"י תלמידים, ומהם: אסיפת שמועות; דרכה של תורה; הערות וביאורים [על טהרות]; חותמו של כהן גדול; מראי מקומות; ענני כבוד; פתגם המלך; קונטרס דעת מבינים; קונטרס מוחזקות ותפיסה; שיעורי רבי גרשון.

⁶⁵³ ספריו של ר"י אידלשטיין, יצאו ע"י תלמידים, ומהם: בעקבי תורה; לקט שיחות וביאורים; שיעורי הגר"א אדלשטיין.

⁶⁵⁴ ר' משה שטרנבוך חיבר ספרים נוספים רבים, מהם: אורחות הבית; אמונה ותורה; ביאור לאורחות חיים לרא"ש; בעיות הזמן; ברכת החמה - דינים, דיני ומנהגי פורים משולש וערב פסח שחל בשבת; דעת ומחשבה; דת והלכה; הערות ומנהגים; הגדות [מועדים וזמנים, וטעם ודעת]; הדרך לתשובה; הלכות הגר"א ומנהגיו; חכמה ודעת [עה"ת]; טעם ודעת [עה"ת]; מצות היום [סת"ם]; סת"ם כהלכתך; תורת המשפחה. דרושה הבחנה שלא להחליף בין ספרי השמיטה השונים שחיבר: השמיטה כהלכתה (ירושלים תשס"ז); מצות שביעית כהלכה; שביעית כהלכתה; שמיטה כהלכתה (בני ברק תשל"ט). כן חיבר ספרים באנגלית. מדברי תורתו שנכתבו על ידי תלמידיו ושומוצי לקחו: דע מה שתשיב; זבחי קודש; משנת המועדים; פשט ועיון [אולם עמ"ס ברכות, נעתק מגליון גמרות].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1696	זה השלחן ⁶⁵⁵	ר' שריה דבליצקי ב"ר בצלאל יעקב	ה'תרפו
1697	רבי חיים קנייבסקי ⁶⁵⁶	ר' שמריהו יוסף חיים (ש"ח) קנייבסקי ב"ר יעקב ישראל	ה'תרפח
1698	ברכת מרדכי	ר' ברוך מרדכי אזרחי ב"ר ישראל	ה'תרפט
1699	ברכת אברהם [עשה"ס; עה"ת; מוסר] ⁶⁵⁷	ר' אברהם ארלנגר ב"ר שמשון	ה'תרפט (בערך)
1700	ודברת במ ⁶⁵⁸	ר' דוד פיינשטיין ב"ר משה	ה'תרפט
1701	שערי אורה; בית המדרש; מבוא שערים	ר' מאיר צבי ברגמן ב"ר משה	ה'תרצ
1702	בד קודש	ר' ברוך דב (ר' בערל) פוברסקי ב"ר דוד	ה'תרצא
1703	דרכי שמואל; אהל רחל [ע"י תלמידו ר"י ארלנגר]	ר' שמואל אויערבאך ב"ר שלמה זלמן	ה'תרצב
1704	יד לפאה; רוח המושל; שלש שלומות הן; תולדות יוסף	ר' אהרן פלדמן ב"ר יוסף	ה'תרצב
1705	מנחת אברהם [על: זבחים; מנחות; בכורות; ת"כ]	ר' אברהם נח גרבוז ב"ר אפרים זאב	ה'תרצג
1706	חשוך חמד; תורת היולדת ⁶⁵⁹	ר' יצחק זילברשטיין ב"ר דוד יוסף	ה'תרצד
1707	קיצור הלכות נדה [בויאר] ⁶⁶⁰	ר' יהודה בויאר ב"ר אברהם	ה'תרצד
1708	ביצחק יקרא; שיחות ⁶⁶¹	ר' אביגדור יחזקאל הלוי נבנצל ב"ר יצחק	ה'תרצה
1709	מבשר טוב (ביאלה)	ר' בצלאל שמחה מנחם (בש"ס) בן ציון רבינוביץ ב"ר יחיאל יהושע	ה'תרצה
1710	דרכי נועם (סלונים)	ר' שמואל ברזובסקי ב"ר שלום נח	ה'תרצה
1711	לבושי עז	ר' עזריאל אויערבאך ב"ר שלמה זלמן	ה'תרצח
1712	דביר הקודש	ר' נתן צבי זוכובסקי ב"ר חיים דב	ה'תרצח
1713	[עשרות רבות של ספרים וחבורות]	ר' יואל שוורץ ב"ר אהרן	ה'תש
1714	בדי השולחן [על שו"ע]; דעת כהן	ר' שרגא פייבל כהן ב"ר אליעזר	ה'תש (בערך)
1715	ברכת כהן; פלאות עדותיך	ר' ברוך שמואל הכהן דויטש ב"ר בנימין זאב	ה'תשג
1716	אהבת שלום ⁶⁶²	ר' יעקב הלל ב"ר משה	ה'תשה
1717	קונטרס שיעורים; זרע הילולים	ר' אשר הכהן דויטש ב"ר בנימין זאב	ה'תשו
1718	מבשרת ציון [שו"ת] ⁶⁶³	ר' בן ציון מוצפי ב"ר שלמן	ה'תשו
1719	שיעורי חומש	ר' אברהם יהושע סולובייצ'יק, ב"ר יוסף דוב (ר' יושע בר)	ה'תשט

⁶⁵⁵ מספריו הנוספים של ר"ש דבליצקי: אוצר נחמד; איגרתא חדא; אם למקרא; ארבעה ספרים נפתחים; ארי במסתרים; ביאורים לכתבי הרש"ש; בינו שנות דור ודור; בריתי יעקב; דיני ארבע תעניות ציבור הקבועים; דיני תשעה באב שחל ביום א' ודיני שבת שלפניו; דרוש דרש; האגרת הזאת; ובכן צדיקים; וזרח השמש; זכרון בצלאל; חוקת עולם; י"ג מאמרות; יעננו בקול; ירושלים הרים סביב לה; לנפש תדרשנו; מחשבת בצלאל; מצבת אבן; משוש כל הארץ; מתי מלחמה; סכותה לראשי; פאר יעקב; פורים משולש; פלגי מים; פתח עינים החדש [ביאור על כוונות האריז"ל שבסידור הרש"ש]; קונטרס אחר כתלנו [דיני קריעה על העיר והמקדש]; קונטרס התשובה; קיצור הלכות מועדים; שובע שמחות; שנת תשמ"א למנהגיה; תנאים טובים; תקון חצות כסדר האריז"ל; תקון תפלה.

⁶⁵⁶ ר"ח קנייבסקי חיבר ספרים רבים, ביניהם: ארחות יושר; ביאורים על 'מסכתות קטנות'; בשער המלך; דרך אמונה [על רמב"ם זרעים]; דרך חכמה [על רמב"ם קדשים]; טעמא דקרא; ישוב הדעת; למכסה עתיק; נחל איתן; פירוש על הירושלמי; קרית מלך [על הרמב"ם]; שונה הלכות; שיח השדה; שערי אמונה; שקל הקודש. כן הגיה את פ' הרוקח לבראשית. [וכן הוציאו מכת"י את הגהותיו לאוצר מדרשים אייזנשטיין, ומקורות למ"ר ולספר הישר ול"יפה מהישועה" לרבינו ניסים]. בספר "דעת נוטה", נקבצו תשובותיו ההלכתיות בתוספת מראי מקומות שהוסיף צוות עורכים בראשות בנו ר' יצחק שאול. כן נדפסו ספרים רבים, שבהם הובאו תשובותיו לשואלים שונים.

⁶⁵⁷ כמו כן, ר"א ארלנגר הו"ל: שערי תשובה [עם "מאור השער"]; מסילת ישרים [עם "מאור המסילה"].

⁶⁵⁸ ספריו הנוספים של ר"ד פיינשטיין: קול דודי [הגדש"פ; מגילת אסתר; מגילת רות; עה"ת]; לוח שנה יהודי, עם דינים ומנהגים.

⁶⁵⁹ תורת היולדת חובר בשיתוף עם ד"ר ר' משה ב"ר יוסף רוטשילד. מספריו הנוספים של ר"י זילברשטיין: מלכים אמניך [מלכים אומניך]; שבת שבתון; שיעורי תורה לרופאים. תלמידו, רמ"מ צורן, קיבץ ועיבד את שיחותיו בספרים: ברכי נפשי; טובך יביעו; עלינו לשבח.

⁶⁶⁰ מחיבוריו הנוספים של ר' יהודה (יידל) בויאר: קיצור הלכות חלה; קיצור הלכות שביעית; קיצור הלכות תרומות ומעשרות.

⁶⁶¹ מספריו הנוספים של הרב נבנצל: ירושלים במועדיה; מציון מכלל יופי; סבו ציון.

⁶⁶² מספריו הנוספים של הר' הלל: אספקלריא דנהרא [על הקדמת רחובות הנהר לרש"ש, מכיל ביאור רהוט "נהרא ופשטא", ועיונים וביאורים "מעמקי הים"]; בנין אריאל פתח שער השמים; גלי הים [על שער הכוונות לאריז"ל ונהר שלום וסידור הכוונות לרש"ש]; הבן בחכמה; וישב הים [שו"ת]; ושבחה הארץ; סידור כוונות אהבת שלום; עד הגל הזה [על יום ל"ג בעומר]; עמודי הוראה; רוח הים; רני עקרה; שפת הים; שורשי הים [על "עץ חיים" למהר"ח]; תמים תהיה; תקנת השבים. כן יצאו לאור ספרים רבים על ידי חברי המכון של ישיבתו "חברת אהבת שלום".

⁶⁶³ ספריו הנוספים של הרב מוצפי: אורחות ציון; שופר בציון; שיבת ציון; קדוש בציון; קדושת בתי כנסיות. כן חיבר את "עולמו של צדיק" - על חייו ופועלו של אביו, רבי סלמאן מוצפי, ואת "דורש טוב לעמו" - סיפורים על חכמי ישראל [בעיקר מבגדל]. כמו כן, תרגם מערבית את הספר "חוקי הנשים" [קאנאן אל נסא], של הי"בן איש חי.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1720	מדה טובה; קיום שטרות ⁶⁶⁴	ר' דוד כהן ב"ר יוסף	ה'תשי
1721	נטעי גבריאל	ר' גבריאל צינר [צינער] ב"ר אברהם יוסף	ה'תשי (בערך)
1722	נשמת שבת ⁶⁶⁵	ר' ישראל דוד הרפנס [הארפענס] ב"ר מנחם נחום	ה'תשי (בערך)
1723	פרדס שמחה [על הל' טהרה] ⁶⁶⁶	ר' מרדכי גרוס ב"ר צדוק	ה'תשיא
1724	בני יעקב ⁶⁶⁷	ר' יעקב שכנזי	ה'תשיא
1725	שולחן ערוך המקוצר ⁶⁶⁸	ר' יצחק רצאבי ב"ר (נחום) ניסים	ה'תשיג
1726	מנחת אשר	ר' אשר זעליג וייס ב"ר משה	ה'תשיג

⁶⁶⁴ ספריו הנוספים של ר' דוד כהן: ביאור הגר"א לשיר השירים; הוצאות שבת; זמן שמחתנו; חוקת הפסח; ימי חנוכה; ימי הפורים; לדוד מכתם [שיעורים, נכתב ע"י ר"ש כהן]; מזמור לדוד.

⁶⁶⁵ מספריו הנוספים של ר"ד הרפנס: ויברך דוד [שו"ת; נישואין]; חינוך ישראל; ישראל ואורייתא; ישראל והזמנים; ישראל ערבים; ישראל קדושים; כללא דאבידתא; מקדש ישראל [על מועדי השנה]; נשמת ישראל [אבלות. כן הו"ל קיצור הספר]; פרי עץ הדר; קובץ הלכות למעונות הקיץ; קובץ הלכות לערב פסח שחל בשבת.

⁶⁶⁶ מספריו הנוספים של ר"מ גרוס: אגרתא דחדוותא; אור לארבעה עשר [עניני בר מצוה]; אום אני חומה; בדמייך חיי; ביום חתונתו; ברית זו תורה; הכל יודוך; הכל ירוממוך; הכל ישבחוך [על פרק שירה]; הקללה לברכה; ובשנה החמישית; והיה מחניך קדוש; כלולות חתנים; כרם שלמה [השלמה ל"פרדס שמחה"]; למען פארך; מחשבה אחת; מנוחת אמת; משפט האבדה; קונטרס מילי דבי הילולא; שבוע וישוע הבן; שבת כלה מלכתא; שמא גרים; תורת הדרך. כן חיבר יחד עם רב"מ שנקר את ספר "שיעורי שבט הלוי" [שיעורי ר"ש ואזנר]. מדברי תורתו שנקבצו ע"י שומעי לקחו: קובץ פסקים ותשובות [על אלול-תשרי]; שיעורי טהרה; שיעורי שביעית.

⁶⁶⁷ מספריו של הרב שכנזי: חינוך ילדים; טהרת יעקב; נעימות נצח; קול יעקב; שושנת העמקים.

⁶⁶⁸ הרב רצאבי חיבר ספרים רבים, כן ישנם חיבורים שונים שנכתבו על ידי שומעי ליקחו. מספריו: בארות יצחק; עולת יצחק [שו"ת]; תולדות יצחק; אופן המרכבה [קבלה]; טופס כתובות; נפלאות מתורתך; עצי עולה; צניעות בת ישראל; תגא דאורייתא.

נספחים

א. השלמה לערך: בה"ג

על אודות מחבר ספר הלכות גדולות, ישנן דעות שונות, וכדלהלן. לדעת רש"י (ברכות מב ע"א ד"ה עדי, סוכה לח ע"ב ד"ה הוא), מחברו הוא רב יהודאי, וכן כתב הרשב"ם (פסחים קט ע"ב ד"ה דהיינו) וראשונים נוספים.

[וכן כתב המרדכי מו"ק (הל' אבלות) רמז תתסב], והוסיף שרב יהודאי היה 'מאור עינים', ופעמים שהיו תלמידיו כותבים לפניו משמו. (בכך מובן מה שמובאים בספר דברים בשם רב יהודאי, בעוד שהוא עצמו המחבר – ראה שם סימנים: א; כא; מ; מג; מח; נא; עא. אכן ר"ד גאנז כתב בספרו צמח דוד (ח"א לאלף החמישי [מהדור ורשה תרל"ח עמ' 46]), שהיו שני גאונים בשם רב יהודאי – רב יהודאי ב"ר נחמן, ורב יהודאי ב"ר אוחנאי).

לדעת הראב"ד (הראשון) סדר הקבלה סדר הגאונים הדור השני) מחברו הוא רב שמעון קיירא, וז"ל: "ובימי מר שמואל זה היה ר' שמעון קיירא ולא נסמך לגאון וחבר הלכות גדולות בשנת... ארבעת אלפים ותק"א", והספר יוחסין העתיקו, וכן דעת המאירי בסדר הקבלה שלו (בית הבחירה מסכת אבות פתיחה), וכך נקטו ראשונים נוספים.

אכן, ראשונים רבים הזכירו שרב שמעון חיבר ספר שכזה, ברם חלק מהם לא הזכירו אלא שחיבר ספר "הלכות". לדוגמה, בעל המאור והראב"ד (ביצה ח ע"א בדפי הר"ף) כתבו: "ר' שמעון קיירא בעל ההלכות". ויש לעיין, אם כוונת הראשונים לחיבור של הבה"ג שלפנינו, או לחיבור אחר דומה. שכן, הן רב שמעון הן רב יהודאי חיברו ספר הלכות, וכפי שכתב הב"ח (יו"ד סי' נח אות ב): "כבר נודע דהלכות גדולות שלנו הם מרב יהודאי גאון ז"ל, אבל הרשב"א כתב כך משם בעל הלכות גדולות של הר"ר שמעון מקיירא". שני החיבורים הוזכרו כבר ברמב"ן (מלחמת ה' שבת טז ע"א בדפי הר"ף): "ובעל הלכות ראשונות ובעל הלכות גדולות אסרו...", ועל זהות מחבר הלכות ראשונות הוא כתב (שם מח ע"א בדפי הר"ף): "וכן כתב ר' שמעון בעל הלכות ראשונות".

אף הראב"ד (שם הדור השלישי) כתב שהיו שני ספרים במתכונת זו, רב שמעון קיירא חיבר את הבה"ג ואילו רב יהודאי שהיה אחריו "חיבר הלכות פסוקות ומהלכות גדולות קבצן". כמוהו נקט גם ר' יצחק דב הלוי במברגר מוירצבורג (הערות יצחק ירנן על הלכות ר"ץ גיאת הל' אבל אות תקמא [עמ' רמה]. ראה אודותיו בערך "מלאכת שמים"). לשיטתם, רב שמעון קיירא קדם לרב יהודאי. ברם יש מי שכתב להפך, שרב יהודאי קדם לרב שמעון כמאה וחמישים שנה (החוקר גרעץ, הובא במבוא להלכות גדולות ברלין תרמ"ח).

להרחבה על זהות מחבר "ספר הלכות גדולות", ראה: יד מלאכי (כללי הפוסקים כללי הגאונים ובה"ג והר"ף [אות ד]); שם הגדולים (חיד"א) מערכת גדולים ע' רב יהודאי, ומערכת ספרים ע' הלכות גדולות; הלכות גדולות מבוא להלכות גדולות ברלין תרמ"ח.

על ההתייחסות לפסקי הבה"ג: כתב הרמב"ן בהקדמת ספריו (ראה: ספר המלחמות – הקדמה; השגות הרמב"ן לסהמ"צ – הקדמה [הובא בש"ך ח"מ סי' מה ס"ק כג]), שהוא מצטער תמיד ליישב דברי בה"ג שכל דבריו הם דברי קבלה מחכמי הש"ס. כן כתב הש"ך (יו"ד סי' כה ס"ק ב): "וכמה פעמים מצינו שהתוס' וכל הפוסקים חששו לדברי בה"ג, אפילו היכא דלא מסתברא טעמיה, אפילו להקל, מפני שכל דבריו דברי קבלה".

ב. השלמה לערך: אזהרות אתה הנחלת

"אזהרות" הן פיוטים לחג השבועות העוסקים במניין תרי"ג המצוות. מנהג זה היה קיים החל מימי רב סעדיה גאון. אזהרות "אתה הנחלת" נדפסו במחזורי במחזורי אשכנז במוסף יום ראשון של שבועות. בספרד חוברו אזהרות רבות ע"י משוררים שאינם רבנים, דבר אשר ביקרו הרמב"ם בהקדמתו לסהמ"צ.

לגבי מקור הכינוי קיימות שתי גישות: האחת, המונח "אזהרה" משמש בלשון חז"ל לציון איסור בתורה, ומכאן פיוט העוסק במנין המצוות, הכוללות 365 איסורים לעומת 248 מצוות עשה, מכונה על שם הרוב. השניה, ערכה המספרי בגימטריה של המילה אזהרה = 613, כמניין המצוות.

ג. השלמה לערך: גדולי לותיר

רבנו גרשום מאור הגולה יסד את ישיבת חכמי לותיר. מתלמידיו אשר נמנים על גדולי לותיר: ר' אלעזר הגדול [עמד בראשות הישיבה לאחר פטירת רגמ"ה]; ר' שמעון הגדול ממגנצא; ר' שלמה הבבלי; ר' קלונימוס, אביו של ר"ש הבבלי; ר' גרשון ממ"ץ. ותלמידיהם: ר' יעקב [הזקן] בר יקר; ר' יצחק ב"ר יהודה [מורה צדק]; ר' יצחק הלוי [סגן

לויה] מגרמיזא, שלושת תלמידים אלו היו רבותיו של רש"י (שו"ת מהרש"ל סי' כט). חכמים אלו כונו בשם "חכמי לותיר" על שם חבל ארץ "לותרינגיה".

ד. השלמה לערך: רש"י

מהדורות רש"י: רש"י מעיד על עצמו, שערך שינויים בפירושו, והוא יצא מידי לפחות בשתי גרסאות. ב"שם הגדולים" (ע' רש"י) מביא, שרש"י כתב שלוש מהדורות, והמהדורה הנמצאת בידינו היא המהדורה השלישית. ממהדורות שונות של פירושו לתלמוד אנו מוצאים ציטוטים רבים בספר "שיטה מקובצת". כמו כן, במסכת מנחות [פרקים ז-י] ובמסכת בכורות [מדף נז ע"ב ואילך], נדפסו על הדף שתי מהדורות של רש"י. אכן, בחי' שטמ"ק (חולין כג ע"א ד"ה ואמר) כתב, שהפירוש הנדפס במס' מנחות פרקים ז-י, הוא אינו מפירוש רש"י אלא מפירוש רבינו אליקים [ראה בערכו], והיה לו כת"י של פירוש"י שהעתיקו על גליון הש"ס שלו, ונדפס בש"ס וילנא תחת השם: רש"י כת"י. כמו כן על מסכת מועד קטן קיימת מהדורה נוספת של פירוש רש"י, שהודפסה במהדו' "עוז והדר" תחת השם: רש"י כת"י, ומובאת רבות בתוס' ובראשונים.

ספרים "דבי רש"י": כמה קובצי הלכה, שיצאו מבית מדרשו של רש"י. ספרים אלו, מבוססים בעיקר על כינוס תורת רש"י שנעשה בידי תלמידו רבי שמעיה ותלמידים אחרים [ועל כן קיים דמיון רב בין חלקים ניכרים מספרים אלו]. מהם: פרדס הגדול; האורה [לבוב תרס"ה, המהדיר צירף לספר קובץ פסקים בשם "איסור והיתר" הדומה מאוד ל"איסור והיתר לרש"י"]; מחזור ויטרי; סדור רש"י; מעשה הגאונים; ליקוטי הפרדס לרש"י.

פי' רש"י לפרק חלק: הדקדוקי סופרים (סנהדרין צב ב אות ו) כתב שאולי הוא פי' לאחד מתלמידי רש"י. במבוא לסנהדרי גדולה (ח"א עמ' 67-68) יחסו את הפי' לחתנו, הריב"ן. עם זאת, הצביעו על כך שהיד רמה הביא בכמה מקומות פי' זה בשם רש"י.

רבותיו של רש"י: רש"י למד בישיבה של "חכמי לותיר", שיסד ר' גרשום מאור הגולה, ואחריו עמד בראשה רבי יעקב בר יקר. ר"י בר יקר היה רבו המובהק של רש"י, רש"י קראו מורי הזקן (סוכה לה ע"ב). לאחר פטירת ר"י בר יקר, בשנת ד'תתכ"ד, למד אצל רבי יצחק בר יהודה, ואחר כך למד אצל ר' יצחק הלוי בוורמייזא (ביצה כד ע"ב). שלושת רבותיו, תלמידי רבנו גרשום, ונמנים על חכמי לותיר. [מדברי רש"י על רבינו גרשום (אוצר נחמד חוברת ב עמ' 175); תשובות חכמי צרפת ולותיר [מילר, וינה תרמ"א] סי' כא ותשובות רש"י [אלפנבין] סי' ע): "רבינו גרשום מאור הגולה שמפיו אנו חיינן כולנו וכל בני גלות אשכנז וכיתים (כנראה איטליה) תלמידי תלמידיו הן". מרש"י ואילך, מוזכר רבינו גרשום כ"מאור הגולה" אצל חכמים רבים מגדולי אשכנז וצרפת.]

ה. השלמה לערך: שערי שבועות

יש שבטעות ייחסו את הספר לר"ף - "שערי שבועות לרב אלפס" או "שערים דרב אלפס", ראה: ראבי"ה ח"ד סי' תתקיט; סמ"ג עשה עג; שו"ת מהר"ם ד"ק סי' ריט וד"ב עמ' קסג; הגהות מיימוניות שכירות פ"י אות ב; מרדכי שבועות פ"ז [נוסחא אחרת], וב"ק רמז קלג; שו"ת הרמ"א סי' מ, ובדרכי משה חו"מ סי' צה אות ג. וראה מבוא לשערי שבועות בש"ס וילנא, שיש שכתבו שהר"ף חיברו בצעירותו. אך יש להוכיח מהספר עצמו שהר"ף לא כתבו, שכן נכתב (שער ב): "וראית האלפסי זצ"ל...". עוד על כך, ראה: תשובות מיימוניות ספר משפטים סי' מא בהגהה, שהשיג על הייחוס לר"ף; יד מלאכי כללי הפוסקים כללי הגאונים ובה"ג והר"ף אות כ.

יש שכתבו, שספר שערי שבועות נכתב במקורו בערבית על-ידי ר' דוד ב"ר סעדיה, ור' יצחק ב"ר ראובן תרגמו לעברית (ראה: ש. אסף, ספר משפטי שבועות לר' דוד ב"ר סעדיה ח"ג [תרפ"ו] עמ' 295-297; י.מ. תא-שמע, הספרות הפרשנית לתלמוד ח"א [ירושלים תשנ"ט] עמ' 170-173).

פרק ט של הספר, הוא תרגום של ספר המשכון המיוחס לרב האי גאון [וראה תלפיות שנה ה עמ' 773, שפקפקו על הייחוס של ספר המשכון לרב האי].

ו. השלמה לערך: חכמי פרובינציא

"חכמי פרובאנס" [או: חכמי פרובינציא/פרובינציא], זהו כינוי לגדולי תורה שחיו במשך מספר דורות בפרובאנס, כיום בצרפת, בחלקה אשר ממערב לנהר הרון. מרכזם התקיים בעיר נרבונה. חכמי נרבונה נחשבו גאונים, כעין גאוני סורא ופומבדיתא. אף לוניל ["חכמי לוניל"] השתייכה לפרובאנס.

[בתקופת חכמי פרובאנס, צרפת היתה בחלק הצפוני של האזור המכונה בשם זה בימינו, ורק חלקו הדרומי כונה פרובאנס. צרפת ופרובאנס היו ארצות שונות לחלוטין הן פוליטית ולשונית. פרובאנס היתה קרובה מבחינה גאוגרפית הן לצרפת הן לספרד. אף מנהגי יהודי פרובאנס, ובכללם נוסח התפילה, הושפעו משתי ארצות אלו. יש להבחין בין פרובאנס - מחוז מגוריהם של "חכמי פרובאנס" - שממערב לנהר הרון, לבין המחוז הידוע כיום כפרובאנס שממזרח לרון.]

המאירי (הקדמה למסכת אבות) כותב, שבנרבונה חיו חכמים לאלפים. כך גם, בחיבורי חכמי צרפת ואשכנז מצויים איזכורים רבים מתורת חכמי פרובינציא ונרבונה. מחכמי פרובאנס: גאונים; רבי משה הדרשן; רי"ף; אשכול; רבי זרחיה הלוי [בעל המאור]; ראב"ד [ובנו ר' יצחק סגי נהור]; ר"י מלוניל; רד"ק; רשב"א; מאירי; רלב"ג.

ז. השלמה לערך: חכמי לוניל

לוניל [בצרפתית: לִינֶל] היא עיר בדרום צרפת, באזור פרובאנס. משמעות שם העיר בצרפתית, היא ירח, ולכן כונתה בפי היהודים "בקעת ירח" או "מגדל ירח". בעיר התקיים מרכז תורני חשוב, שחיו ופעלו בו תלמידי חכמים יהודיים, מהם: בני משפחת אבן תיבון; רבי זרחיה הלוי [בעל המאור]; רבי יהונתן מלוניל [ר"י מלוניל]; רבי אבא מארי הירחי; רבי אברהם ב"ר נתן [ראב"ן הירחי]; רבי אהרן הכהן מלוניל [בעל "ארחות חיים"]; רבי מנוח ב"ר יעקב [בעל "ספר המנוחה"].

ח. השלמה לערך: ר"י הזקן

ר"י הזקן הוא נינו של רש"י – אמו היא אחות רשב"ם ר"ת וריב"ם, ובתו של ר' מאיר שהיה חתנו של רש"י (ראה: תוס' ביצה ז' ב, סוף ד"ה אמר; שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רמז). אביו, הוא בנו של ר' שמחה ב"ר שמואל בעל המחזור ויטרי. חמיו, הוא ר' יהודה ב"ר יו"ט ב"ר יהודה [ריב"ן] חתנו של רש"י.

ט. השלמה לערך: ר"י מלוניל

רבינו יהונתן מלוניל נחשב מפרש מובהק ל"הלכות" הר"ף. בדרך כלל הוא מפרש תחילה את כל המשניות של אותו פרק, ולאחר מיכן את הגמרא על סדר הלכות הר"ף. בש"ס וילנא צירפו את פירושו לר"ף שעל מס' עירובין, אך הוא חיבר פירוש על מסכתות רבות. חלק מפירושו נדפסו בספרים "חידושי רבינו יהונתן" או "פירושי רבינו יהונתן", וחלק רואים אור בספרים: עמ"ס חולין - ספר "עבודת הלויים"; עמ"ס הוריות - בתוך ספר "חיצו מנשה"; עמ"ס סוכה - בספר "גנזי ראשונים"; עמ"ס סנהדרין ומכות בספר "סנהדרי גדולה".

"נימוקי יוסף" על מסכתות קטנות – אינו מהנמוק"י, אלא מהר"י מלוניל, כמובא בהעמק שאלה (פ' אמור).

י. השלמה לערך: תוספות

"בעלי התוספות" הוא כינוי למאות תלמידי חכמים שלקחו חלק בכתיבת פירושים, המכונים "תוספות", על 30 ממסכתות התלמוד הבבלי, ועל התורה [ראה נספח יא]. הם יצרו ופעלו במשך כמאתיים שנה. בישיבתו של ר"ת היו לומדים כשמונים תלמידים (יש"ש [מהרש"ל] ב"ק הקדמה), ובישיבתו של ר"י הזקן [אחינו של ר"ת], "היו לומדים לפניו ששים רבנים, שכל אחד מהם היה שומע ההלכה שהיה מגיד. גם היה לומד כל אחד לבדו מסכתא [שלא היה לומד חברו] והיו חוזרים על פה" (צדה לדרך הקדמה, שכן העידו לו רבותיו הצרפתים בשם רבותיהם; ספר יוחסין מאמר חמישי דורות אחרונים. עוד על דרך לימודם, ראה: צדה לדרך שם; יש"ש שם).

בכל מסכת קיימים כמה קבצי תוספות, מהידועים שבהם: תוס' שאנץ; תוס' ר"ד; תוס' הרא"ש; תוס' טוך; תוס' רבינו פרץ. כולם מקורם בישיבתו של ר"י הזקן. בעלי התוספות היו נושאים ונותנים בדברי הגמ', וישובו את הסתירות, ואת דבריהם הם רשמו. רשימות אלו הן ה"תוספות" המקוריים. גדולי הדורות שאחריהם [ר' אליעזר מטוך (ראה תרומת הדשן סי' יט), רבינו פרץ, וחבריהם] מיזגו וערכו את החיבורים, וקבציהם הם הנפוצים והנדפסים עם הש"ס. התוספות על מסכתות הש"ס השונות אינם מחכם אחד, כך שניתן למצוא לפעמים שינויים וסתירות [ראה: ים של שלמה הקדמה למס' ב"ק, והובא ביד מלאכי ח"ב כללי התוספות אות כ]. כתוצאה מכך, אנו מוצאים מהדו' שונות של קבצי תוס' שאין ידוע שם מחברן – "תוספות ישנים".

מבעלי התוספות הראשונים: ר' מאיר ב"ר שמואל, חתנו של רש"י. ובניו של רבי מאיר [נכדי רש"י]: ר' שמואל ב"ר מאיר - רשב"ם; ר' יעקב ב"ר מאיר - רבנו תם (ר"ת, מרומרוג וטרוייש), אחיו ותלמידו של הרשב"ם, גדול חכמי צרפת בדורו, מחבר ספר הישר; ר' יצחק ב"ר מאיר - ריב"ם (שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רמז). ר' יצחק ב"ר שמואל (ר"י / ר"י הזקן מדנפירא), בן אחותם ותלמידם של רשב"ם ורבינו תם [ראה נספח ח], שמו נזכר כמעט בכל תוספות שלפניו. ר' יצחק ב"ר אשר הלוי (ריב"א), תלמיד רש"י [ותקופה מסוימת תלמיד רשב"ם]. ר' יוסף ב"ר משה (ר"י פורת, מטריויש), תלמיד רשב"ם.

מתלמידי ר"ת: ריב"ם, אחיו של רבינו תם; ר"י הזקן (ראה לעיל); ר' יצחק ב"ר יעקב (ר"י הלבן, מפראג שבביהם [=בוהמיה]. אחי רבי פתחיה, בעל "סבוב הרב רבי פתחיה מרעגנשבורג"); ר' יוסף ב"ר יצחק (ר' יוסף בכור שור, מאורליאנש); ר' אליעזר ממין ב"ר שמואל, מחבר ספר יראים; ר' פטר ב"ר יוסף (רבינו פטר), נהרג על קידוש השם במסע הצלב השני; ר' יצחק מארץ הגר [=הונגריה]; ר' שמשון ב"ר יוסף מפלייזא, גיסו של רבינו תם, וסבו של הר"ש משאנץ והריצב"א; ר' יום טוב בן הריב"ן [מפלייזא ופריז], נכדו של רש"י; ר' חיים ב"ר חננאל הכהן (רבינו חיים הכהן, מפריז); ר' משה ב"ר אברהם מפונטייזא; ר' יעקב מאורליאנש (ר"י דאורליינש / דאורליינש), נהרג על קידוש השם באנגליה; ר' יום טוב ב"ר יצחק מיואני, נהרג על קידוש השם באנגליה; ר' משולם ב"ר נתן (רבינו משולם, מנרבונא); ר' יצחק ב"ר מרדכי.

מתלמידי ר"י: ר' אלחנן בנו של ר"י הזקן, מחבר תוספות רבינו אלחנן; ר' שמואל ב"ר אלחנן, נכדו של ר"י הזקן; ר' שמשון ב"ר אברהם משאנץ (ר"ש משאנץ; רשב"א), מחבר תוספות שאנץ ופירוש למשניות זרעים-מועד [ר"ש]; ר' יצחק ב"ר אברהם משאנץ (ריצב"א), אחיו של הר"ש משאנץ; ר' ברוך ב"ר יצחק מגרמיזא [וורמיזא. כיום: וורמס, במדינת ריינלנד פאלץ שבגרמניה], מחבר ספר התרומה; ר' שמשון מקוצי (השר מקוצי); ר' יהודה ב"ר יצחק שירליאון

(ר"י שירליאון, מפריז). **מתלמידי ר"י שירליאון:** ר' יחיאל מפריז ב"ר יוסף; ר' משה מקוצי, גיסו של ר' שמשון מקוצי, מחבר ספר מצוות גדול - סמ"ג; ר' יצחק ב"ר משה מבוהמיה ווינה, מחבר ספר אור זרוע, תלמיד הראב"ה, ר"י שירליאון, והשר מקוצי.

חכמי איורא [או: איברא; איברא]: ר' משה ב"ר שניאור (מהר"ם / ר"מ מאיוורא), תלמיד הר"ש משאנץ, רבו של רבינו יונה גירונדי, מחבר תוספות איורא [במקומות רבים בתוספות שיש מובאות בשם "הר"ם", הכוונה לרבי משה מאיוורא]; ר' שמואל ב"ר שניאור (ר"ש מאיוורא), אחיו של ר' משה; ר' יצחק ב"ר שניאור (ר"י מאיוורא), אחיו של ר' משה. הם מכונים גם "גדולי איורא" - ותוספותיהם מכונים גם "שיטת איורא".

[זמנו של רבי משה מתוארך על פי שו"ת מהרש"ל סי' כט, הכותב שהוא מלך [=עמד בראשות בית המדרש], אחרי פטירת ר"י שירליאון, בשנת ד'תתקפ"ד. החיד"א (שם הגדולים מערכת גדולים אות י סי' רמא) מונה את רבי משה מאיברא בין תלמידי רבינו תם, על פי כתב יד עתיק שהיה בידו. לדבריו, נמצא שהוא עמד בראשות בית המדרש לעת זקנתו, שכן רבינו תם נפטר בשנת ד'תתקל"א].

חלק מתורתם על סדר קדשים מובא בשטמ"ק. כן הוכיחו, שהתוספות עמ"ס ברכות, נדרים, נזיר, ערכין ותמורה – הן תוספות איורא. כמו כן, יצאו לאור תוספות איורא על מסכת סוטה (מכון הרי פישל [ירושלים תשכ"ט]), והוצאת מוסד הרב קוק [ירושלים תשס"ח]. כן הוכיחו, כי החיבור שנדפס בגליון הש"ס עמ"ס סוטה בשם "תוס' שאנץ", אינו אלא תוס' איורא (שם במבוא). קיימת השערה, כי התוס' ישנים עמ"ס יבמות [נדפסו בגליון הגמ'] ותוס' ישנים עמ"ס ב"ב [מצויינים פעמים רבות ב"רזא דשבת"], ונדפסו בספר הזכרון "עולת שלמה", יצאו מבית מדרשם של חכמי איורא. ברם, התוס' ישנים למס' יומא שנדפסו על גליון הגמ' הם אינם לחכמי איורא, על יחוסם ראה נספח יג.

בתקופת חכמי איורא היו ר' יעקב מקינון (ראה שו"ת רמ"א [מהדו' זיו, ירושלים תשל"א] סי' מז בהערה, שהיה בתקופת חכמי איורא, ורבינו פרץ היה תלמידו. אולם ראה ריטב"א שבת כה ע"ב: "העיד ר' יעקב מקינון ז"ל על ריב"א", ואם כן לכאורה היה בתקופה מוקדמת יותר), ור' נתנאל מקינון (ראה איסור והיתר לרבינו ירוחם סי' מה: "שאל ר' שמואל מאיברא את ר' נתנאל מקינון").

מהבולטים שבבעלי התוספות פרובאנס [=דרום צרפת של ימינו, ובפי היהודים מכונה פרובניצא (פרובינציה / פרובניציה), צרפת ופרובאנס היו ארצות שונות לחלוטין]: ר' יהונתן ב"ר דוד הכהן מלוניל (ר"י מלוניל), תלמיד ר' מאיר הלוי מיגאש [בנו של הר"י מיגאש] ור' משה מנרבונה [תלמידו או חברו של הראב"ד], עמד בקשר עם האחים הר"ש משאנץ והריצב"א, מחבר "פירוש רבנו יהונתן" על הר"ף.

בעלי תוספות נוספים שהיו באשכנז: ר' יעקב ב"ר יצחק הלוי (יעב"ץ), היה בזמנו של רש"י (שו"ת מהרש"ל סי' כט); ר' אליעזר ב"ר נתן (ראב"ן), מחבר ספר אבן העזר; ר' שמואל ב"ר נטרונאי, חתנו של הראב"ן; ר' יואל ב"ר יצחק הלוי, חתנו של הראב"ן; ר' אליעזר ב"ר יואל הלוי (ראב"ה), נכדו של הראב"ן, בעמח"ס אבי העזרי; ר' שמחה משפירא; ר' שמואל החסיד ב"ר קלונימוס הזקן משפירא, אביו של ר' יהודה החסיד; ר' יהודה ב"ר שמואל (ר' יהודה החסיד), מחבר ספר חסידים; ר' אלעזר ב"ר יהודה מגרמיזא [וורמיזא], תלמיד ר' אליעזר ממין ור' יהודה החסיד, מחבר ספר הרוקח; ר' יצחק ב"ר מרדכי (ר"י בר מרדכי, מפראג שבבוהמיה ומריגנשבורג שבאשכנז), תלמיד ריב"א ור"ת; ר' אפרים ב"ר יצחק מריגנשבורג; ר' מאיר ב"ר קלונימוס משפירא; ר' יהודה ב"ר קלונימוס משפירא.

מאחורני בעלי התוספות שערכו קבצי תוספות: ר' אליעזר מטוך ב"ר שלמה, אחיינו של ר' חזקיה ממאגדבורג, עורך רוב התוספות שבדפוס התלמוד; ר' יצחק מקורביל (ר"י מקורביל), מחבר ספר מצוות קטן - סמ"ק; רבנו פרץ מקורביל (ר"ף, מהר"ף, ומהרפ"ש [=מורינו הרב פרץ שיחיה]), תלמיד ר' שמואל מאיוורא ור' יחיאל מפריז ור' יעקב מקינון, ותלמיד חבר ובן עירו של ר' יצחק מקורביל בעל הסמ"ק, עורך של התוספות שבדפוס התלמוד; ר' מאיר בר [=ב"ר] ברוך (מהר"ם מרוטנבורג); ר' אשר ב"ר יחיאל (רבינו אשר בר' יחיאל, רא"ש), תלמיד מהר"ם מרוטנבורג.

יא. השלמה לערך: בעלי התוספות על התורה

ספרי בעלי התוספות עה"ת, הם חיבורים או ליקוטים מבעלי התוספות, החל מראשוני בעלי התוספות - נכדי וניני רש"י ותלמידיהם - ועד האחרונים, ומהם: אמרי נועם (קושטא ש"י); אוצר טוב (חידושים מהר"ד = רבינו ישעיה דטראני, ברלין תרל"ח); ברכה משולשת (לר"ד, לונדון תשי"ט); בעלי התוספות על התורה (ירושלים תשל"ה, ורשה תרל"ו); ברכת אברהם (הו"ל ליובל השבעים של ר"א ברלינר); גימטריאות (לרבינו שמשון, נדפס בשפתי כהן [לר"מ הכהן, ונציה שס"ה] בסוף כל פרשה); דעת זקנים; הדר זקנים (נד' על פי תוספות הרא"ש [אינן לרא"ש]); ספר הגן (לר' אהרן ב"ר יוסי הכהן, ניו יורק תשל"ג); חיצוי מנשה (ליקוט מחכמי ספרד צרפת ואשכנז); חזקוני; טעמי מסורת המקרא (למהר"ם מרוטנבורג, נד' בתשובות ופסקים ומנהגים למהר"ם מרוטנבורג, ירושלים תשי"ז); יוסף המקנא (לר"י אופיצאל [=סוכן ההגמון], תלמיד רבינו יחיאל מפריז. בספר הובאו גם תשו' של רבינו צדוק הכהן); מושב זקנים; מנחת יהודה (ורשא תרל"ו); פירוש בעל הטורים עה"ת (בני ברק תשל"א); פירוש הטור הארוך עה"ת (ירושלים תשכ"ט); פירוש התורה לר"י החסיד (ירושלים תשל"ה); פירוש התורה לרבינו אפרים; פירוש התורה של רבינו אפרים (יוהנסבורג תש"י); פירוש הרוקח עה"ת; פירוש רשב"ם עה"ת; פירוש רבי יוסף בכור שור; פשטים ופירושים (לרבינו יעקב מווינא, מגנצא תרמ"ח); פירוש התורה לר' חיים פלטיאל (תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג, ירושלים תשמ"א); פענח רזא; רבותינו בעלי התוספות (כולל את פי' דעת זקנים, פי' הריב"א, ופי' ר"ע מברטנורא, ורשא תרל"ו. החיבור מופיע בחומשים שונים); תוספות הרא"ש עה"ת (ליוורנו ת"ר. יש שכתבו שאין זה רבינו אשר ב"ר יחיאל – הרא"ש, אלא זהו רבי אשר נוסף שהיה חי בתקופת הרא"ש); תוספות השלם (ירושלים תשמ"ב). כן מצויים בספרים רבים, ליקוטים שונים מבעלי התוספות, חלקם נוספו מכת"י. החיד"א הביא ליקוטים מדברי התוספות בספריו: חומת אנ"ך; נחל קדומים; פני דוד.

יב. השלמה לערך: ספר הישר

כמה שיטות יש בייחוסו של ספר הישר – מוסר והשקפה: א. לרבינו זרחיה היוני, בן דורו של הרמ"ה (שתי ידות דרך חיים [לר"מ די לונזאנו, דף קכב ע"א ובס' דרך חיים מהדור' אהבת שלום עמ' רמ], והובא בשו"ת חת"ס ח"ו סוס"י פו; שם הגדולים [לחיד"א] מערכת גדולים ע' ר' זרחיה, ומערך"ס ע' ספר הישר); ב. לרבינו תם [מרומברג] (צרור המור סוף פ' נצבים. היחוס הנפוץ, הובא בשם הגדולים שם); ג. לרבינו תם מאורליאנש (שפתי ישנים אות י 91; שם הגדולים מערכת ספרים שם, בשם סדר הדורות); ד. לרז"ה בעל המאור (שם הגדולים מערכת גדולים שם, בשם י"א).

יג. השלמה לערך: תוספות ישנים עמ"ס יומא

על זהות מחבר תוס' ישנים עמ"ס יומא, נאמרו דעות שונות: יש אומרים - תוספות שאנץ, ר' שמשון משאנץ (תרומת הדשן סי' נח [בהגהה], צד, פסקים סי' סב; שם הגדולים [לחיד"א] ספרים ע' תוספות ישנים, ובמחזיק ברכה אר"ח סי' רצא אות ח, וביוסף אומץ סי' קא). אחרים אומרים - ר"מ מקוצי, בעל הסמ"ג (לית חן [על ראב"ה, תרמ"ב קרקוב] השמטות ברכות ב ע"ב, והוכיח כן מהלשון "רבינו חיים אבי אמי", שכן ר' חיים כהן היה אבי אם הסמ"ג; אוצר הגדולים ח"א עמ' קנח; בית אהרן [לר"א מגיד] ח"ח עמ' רפח-רפט; מבוא לתוספות ישנים מכת"י, שנת תשנ"ג).

יד. השלמה לערך: רבינו פרץ

רבינו פרץ היה מבעלי התוספות, פירושו מובאים רבות בתוספות עה"ש. כן כתב את "הגהות רבינו פרץ" על הספרים: ספר מצוות קטן [סמ"ק]; תשב"ץ - קטן; אבן הראש"ה [ס' קיצור מהראב"ן, נמצא בכת"י]. תלמידו אספו את פירושו ופסקיו בספר "תוספות רבינו פרץ". סדר הגט שלו הועתק בכל בו סי' עו. מרביתו: האחים "רבותינו מאיוורא" [ר' משה, ר' שמואל ור' יצחק, בני ר' שניאור מאיברא]; ר' יחיאל מפריז [יש שטעו וכתבו שר' פרץ הוא בנו]; ר' יצחק מקורביל, בעל הסמ"ק. רבינו פרץ עמד בראש ישיבה בקורביל [יש שכתבו, שאחר פטירת ר"י מקורביל בשנת ה'מ, התמנה ר"פ לעמוד בראש ישיבתו], מתלמידיו: המרדכי; ר' חיים ב"ר שמואל אבן דוד, בעל "צרור המור". [בין אחיו אנו מוצאים את ר' יוסף (תוס' סנהדרין כח ע"א ד"ה כיון, ותמורה לא ע"א ד"ה מלא; שו"ת הרשב"א ח"ד סי' פח).]

טו. השלמה לערך: מרדכי

הספר קיים בכמה מהדורות: מהדורת בני אושטרייך [=אוסטריה] ה"מרדכי הארוך" [או "מרדכי ישן"], ובני ריינוס [=גרמניה] ה"מרדכי הקצר". מהדורה שלישית היא מהמרדכי של ריינוס, שבה הוכנסו תוספות רבות מתוך המהדורה הארוכה, כהגה"ה [קושטא רס"ט], הגהות אלו נקראות "הגהות מרדכי". מהדורה זו נדפסה בספרי הש"ס. פוסקי אשכנז [כגון, תרומת הדשן והב"ח], מרבים להביא מהמרדכי הארוך [אושטרייך], ומייחסים לו חשיבות על פני המרדכי של ריינוס. עוד על תולדותיו וחיבורו, ראה: "סיני" שנים ט-טז; מרדכי השלם, מכון ירושלים, במבוא לכרכים השונים.

את "הגהות מרדכי" חיבר ר' שמואל שליטט. כמו"כ חיבר בשנת ה'קלו "קיצור המרדכי", ויש שמשערים שאף המרדכי על הלכות קטנות מיוחס אליו. [בתו של ר' יחיאל מפאריס היתה אשתו של המרדכי]. המרדכי לפרק ערבי פסחים ניכר שאינו שייך לחיבור המרדכי, אלא הוא קובץ תוספות. יש מי שהעלה השערה, שבהיותו תלמידו של רבינו פרץ ערך גם הוא קובצי תוספות לפניו, והוא שנכנס בטעות לתוך חיבורו בפרק ערבי פסחים.

טז. השלמה לערך: רשב"א

חידושי הרשב"א נדפסו בתחילה על שבע מסכתות - וקיבלו את הכינוי "שבע שיטות". חידושים שיוחסו בטעות לרשב"א: שו"ת הרשב"א סי' תתכט-תתעט, אינן לרשב"א אלא ליקוטים מקדמונים, רובן למהר"ם מרונבורג. במהדורות הישנות של חי' הרשב"א, החי' עמ"ס סוכה הם של הריטב"א, והחי' עמ"ס כתובות הם של הרמב"ן. חידושי הרשב"א עמ"ס מנחות, אינן לרשב"א (ידיעות נכבדות לר' אלחנן וסרמן [נד' בתחילת קובץ הערות]) ומכונים "המיוחסים לרשב"א". יש אומרים, שחיברם תוס' רי"ד (דקדוקי סופרים בסוף הקדמה לברכות; ר"א וסרמן, בשם חפץ חיים). ויש אומרים, שראשי התיבות רשב"א הם: רבינו שלמה ב"ר אברהם מן ההר רבו של רבינו יונה (אגלי טל מלאכת דש ס"ק כד [אות יד]; ר"א וסרמן, בשם ר' יהושע מקוטנא). אחרים משערים, שחידושים אלו הם מרבי פרץ הכהן (הר' אריאל, עלי ספר חט"ז עמ' 149-150; ר"מ גוטסנדה במבואו) [על אודותיו ראה ע' "חידושי רבינו פרץ"]. בחידושי הרשב"א עמ"ס שבועות מהדור' ר"א סופר (ירושלים תשכ"ה), ישנם דברים שאין במהדור' זכרון וקוק. וראה בהקדמת המהדיר שם, שספרי הרשב"א, הן החידושים הן התשובות, קוצרו מכפי שהיו בתחילה. וראה הקדמת המהדיר לשו"ת הרשב"א, כת"י רומא [מהדור' רש"ז הבלין], שתשובותיו של הרשב"א עברו עריכה ועיבוד.

יז. השלמה לערך: מאירי

המאירי בחיבורו "בית הבחירה" קורא למחברים שמביא, בתארים סתמיים ללא שם. נציג בזאת את המרכזיים: גדולי הרבנים - רש"י; גדולי המחברים - רמב"ם; גדולי הפוסקים - רי"ף; גדולי המגיהים - ראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם; גדולי המפרשים - ראב"ד בספריו; אחרוני הרבנים - רבינו תם / שאר בעלי התוס'; חכמי הצרפתים - רש"י

/ רשב"ם / ר"ת / תוס'; גדולי חכמי צרפת - ריב"ן; גדולי / חכמי הדורות - רמב"ן / השלמה / רבינו יונה; גדולות הדורות / גדולי / חכמי הדורות שלפנינו - השלמה; גדולי / חכמי הראשונים שבקאטאלוניה - בעל המאור; גדולי הדור [שלפנינו] / גדולי / חכמי האחרונים קאטאלוניא - רשב"א; גדולי מפרשי הלכות - ר"י מלוניל; גדולי קדמונינו [שבנרבונה] - ר"א אב"ד בעל האשכול; גאוני הראשונים / ראשוני הגאונים - בה"ג / רב האי גאון / רבינו חננאל; גאוני ספרד - ר"ץ גיאת / ר"י מיגאש / רבינו אפרים; גאוני ספרד הראשונים / גאוני הראשונים שבספרד - רבינו חננאל [עפ"י רוב]; חכמי פרווינצא / פורווינצא / אחד מן המחברים - בעל העיטור (ראה: ר"א סופר בהקדמה לבית הבחירה ב"; ר"ש לנגה ור"ק שלזינגר בהקדמה לבית הבחירה ביצה; ר"ח סופר בצפונות ט עמ' סח; ר"מ הרש"ל בהקדמה להשלמה בגני ראשונים סוכה; ר' פרידמן במבוא לר"י מלוניל ב"ק).

יח. השלמה לערך: ריטב"א

חידושים שיוחסו בטעות לריטב"א: חי' הריטב"א למס' גיטין [שנדפסו בעבר ע"ש הריטב"א], במהדו' מוסד הר' קוק יוחסו לרבנו קרשקש וידאל, אולם כבר ערר על כך ר"ש רפאל במבוא לחי' הריטב"א עמ"ס חולין, וצידד שהפי' אמנם אינו לריטב"א, אך הוא יצא מבית מדרשו. בריטב"א עמ"ס גיטין - מהדו' מוסד הר' קוק, צורף פירוש מכת"י המיוחס לריטב"א [נקראו על ידי הנמוק"י וראשוני האחרונים בשם חי' הריטב"א], אך הוא שונה מסגנונו של הריטב"א, ונראה שלא יצא מתחת ידי מחבר אחד, אלא הוא כמלאכת ליקוט. גם עמ"ס בבא מציעא, נמצאו שתי מהדורות המתעטרות בשמו של הריטב"א, על כך ראה במבואות לחי' הריטב"א עמ"ס בבא מציעא מהדו' מוסד הר' קוק.

יט. השלמה לערך: ר"ן

מצאנו חידושי הר"ן שיוחסו בטעות לקדמון אחר, וכן חידושים שיוחסו בטעות לר"ן, כדלהלן. חידושי הר"ן עמ"ס שבת יוחסו בטעות לריטב"א, למן שנת ה'תקס"ו ועד ימינו, וכך גם כמה מגדולי האחרונים התייחסו לחי' אלו [כגון המהר"י בי רב, המשנ"ב והחזו"א]. אולם כבר הוכיחו שהם לר"ן, ובהתאם לכך במהדו' מוסד הר' קוק נדפסו בשם חי' הר"ן. מנגד, הפי' שנדפס כחידושי הר"ן לשבת [ווארשא תרכ"ב, ב"ב תשמ"א] שקיבל את הסכמת ביה"ד הספרדי בירושלים, אינו לר"ן. בהתאם לכך, יש שנהגו לכנותו בשם "שיטה להר"ן" [כשם שנדפס בראש החיבור] או "מיוחס לר"ן". כמו כן, חידושי הר"ן למס' סנהדרין, אינם לר"ן אלא לקדמון שחי אחריו (ר"א וסרמן ב"דיעות נכבדות". וראה במבוא של ר"י זק"ש [סנהדרי גדולה כרך ז] שמצדד שהם יצאו מתחת ידי הר"ן). ספר "דרשות הר"ן", הוכיחו שהוא חיבורו של הר"ן, אך בעבר היו שייחסו אותו לתלמיד הרמב"ן, או לבן הרמב"ן, הרחבה על כך ראה במבוא של רא"ל פלדמן ל"דרשות הר"ן" [מהדו' מוסד הר' קוק].

כ. השלמה לערך: שערי אורה

על אודות תקופת ספר שערי אורה לר"י גיקאטיליא, נאמרו דעות שונות: יש אומרים, שקדם מעט לריקנאטי (לבוש אבן יקרה, הקדמה. כעין זה, מעתיקי כת"י פירנצה ורומא ציינו את תאריך השלמת העתקת הספר - בשנת ה'פו'); ויש אומרים, שהיה בזמן ר' יהודה בן הרא"ש, והיה חי בשנת ה'קי (קורא הדורות פ"ג [עמ' צג במהדו' אהבת שלום], הובא בשם הגדולים [לחיד"א] מערכת ספרים ע' שערי אורה); אחרים אומרים, שהיה ממגורשי ספרד (שם הגדולים שם; ראה סדר הדורות ע' ה' אלפים ר"ן). אולם, ראה ספר מאירת עינים לר"י דמן עכו (פ' תרומה [עמ' קנג]), שהיה חי סביב שנת ה'ס"ה שאז העידו לפניו על אמיתות הזוהר, שהביא את הספר שערי אורה. כן ראה תשב"ץ (ח"ג סי' קפד), שכידוע נפטר כחמישים שנה לפני גירוש ספרד, שציטט ספר זה. וכמו כן, ר' יעקב חייט שהיה ממגורשי ספרד, בהקדמה לפירושו על "מערכת האלוקות" [מיוחס לרבינו פרץ], פרט את ספרי הקבלה הקדמונים, כגון הרמב"ן והריקנאטי, ובתוכם את ספרי ר"י גיקאטיליא.

כא. השלמה לערך: אלפא ביתא

ייחוס ספר אלפא ביתא לר' יום טוב ליפמן, הוא מפורש - חתום בכתבי יד שבראש ספרו. אכן, בעבר רבו יחסוהו למחברים שונים, כדלהלן: א. יש שכינהו סתם ברוך שאמר, המדקדקים יותר קראו לו ברוך שאמר האחרון, או שיחסוהו לר' יצחק ברוך שאמר (ב"י אר"ח סי' לו; שם הגדולים מע' ספרים ע' ברוך שאמר) [לשיטתם הוא מצאצאי ר' שמשון ברוך שאמר, אודותיו ראה ע' ברוך שאמר]. ב. יש שחילקו את הספר לשנים, את הא-ב הראשונים יחסו לברוך שאמר, ואילו את האחרונים למחבר האשכול. ג. אחרים (מגן גיבורים בהקדמה לתיקון סופרים) העלו השערה שהוא מיוחס לראב"ד בעל האשכול. ד. יש שייחסוהו לר' שמשון בעל ה"ברוך שאמר", שחיברו כ'ספר קיצור' לדינים העולים מספרו.

כב. השלמה לערך: רמ"א

הגהות הרמ"א: כל ספר שלמד בו, הגיה הרמ"א וכתב עליו הערות, לדוגמה, אנו מוצאים שהאשר"י [רא"ש], קראקא ש"ב, "הוגה מתוך ספרי האשרי של מהר"ר משה איסרלש ז"ל, ממש מכתבת ידו". כן נדפסו הגהותיו על ספר

איסור והיתר, בשם "יד רמ"א" [לבוב תרכ"ו]. כמו כן הגהות לס' שחיטה ובדיקה למהר"י וויל. ישנן גם הגהות על המרדכי המיוחסות לרמ"א, והמ"ל מודיעים שהעתיקו ממנו "מכתב יד קדשו של רבנו". הגהות אלו מוזכרות גם בדברי המהרש"ל אל הרמ"א (ש"ת הרמ"א סי' סז): "כי בהיותי מגיה המרדכי, שלחתי אחר המרדכי של גיסך האלוף ה"ה הר"ר אליהו שהוגה מתוך כתיבת ידך". [אכן, יש טוענים ש"הגהות הרמ"א על המרדכי", מבוססות ברובן על מה שרשם רבי צבי הירש שור בשולי גליון המרדכי שלו. רבי נפתלי צבי הירש ב"ר משה אפרים שור - הירש עלזישר - היה תלמיד מובהק לרמ"א, ויחד עם חותנו ר' ישראל ב"ר שלום שכנא מלובלין, כתב חידושים והגהות על המרדכי. נזכרים חידושים משמו גם בחידושי "אנשי שם" על המרדכי]. כמו כן, כתב הרמ"א פירוש על הזוהר, וכן הוסיף הגהות על מאמר ד מפרק י"ח של ספר "יסוד עולם", שחברו אל ספר ה"יוחסין". הוא גם כתב הגהות על גיליונות המזרחי, שנדפסו בשם "קרני ראם". חלק קטן מהגהותיו על ה"מורה נבוכים" ומפרשיו, נדפס על ידי רבי יוסף כהן צדק בחיבורו "אוצר חכמה", בשם "תועפות ראם".

שם משפחתו: רבי משה איסרליש, או: איסרליס. הוא נולד בקראקא לאביו רבי ישראל איסרל, ומכאן שם משפחתו "איסרליש". הוא היה חותם בכתב חסר: "נאום משה בן לא"א מורי כמר ישראל שלי"ט, הנקרא משה איסרלש מקראקא" (ש"ת הרמ"א סי' נב ועוד). אכן פעמים שהיה מאיית את שם המשפחה איסרלז (ראה שם סי' ס).

שנת לידתו ופטירתו: על פי האגדה, הרמ"א חי ל"ג שנה, נפטר בל"ג בעומר, בשנת של"ג, חיבר ל"ג ספרים, וספרו לפני מטתו ל"ג מעלות ומדות טובות ממדותיו. אך כבר הוכיחו כי הרמ"א נישא לפני שנת של"ב, בה לפי האגדה הנ"ל היה רק בן שתים עשרה. יתירה מזו, בשנת ש"י - בה לפי האגדה הנ"ל היה רק בן עשר - אנו מוצאים אותו כבר מפורסם כפוסק מומחה, אשר נדרש לחוות את דעתו, בענין ספרי הרמב"ם עם הגהות מהר"ם מפאדובה שהודפסו בגניבה על ידי מדפיס נוסף (ש"ת הרמ"א סי' י). כמו כן, אמו נפטרה ב' בטבת ש"ב, ובשנה זו כותב הרמ"א בספרו "דרכי משה" (י"ד סי' שצא אות ב): "וכבר היה מעשה על ידי בהיותי אבל על אמי ז"ל, וברכתי ברכת אירוסין תחת החופה, כדרך **שרב העיר** מברך ברכת אירוסין". [ברבעון תלפיות (שנה ד חוברת ג-ד מאמר הרמ"א, עמ' תשמח-תשמט) הוכיחו, שהתמנה לרב בקראקא בשנת ש"י בערך. בפנקס ועד ארבע ארצות נכתב בטעות: "הרמ"א החל להרביץ תורה בקראקא בשנת ש"ג". בספר בית ישראל בפולין (בעריכת י' הלפרין), כותב פרופ' בלבן, כי נתמנה לרב בשנת ש"ז. אך רבי חיים ב"ר בצלאל כותב, שלמד יחד עם הרמ"א בישיבת רבי שכנא עד שנת ש"ט].

ממקורות שונים עולה כי גילו האמיתי בפטירתו נע בין ארבעים ושתים לחמישים ושתים שנה. כך או כך, תאריך פטירתו הוא ב"ח באייר - ל"ג בעומר - שנת של"ב, כפי שנכתב על מצבתו שבקרקוב. [ברם, ראה ט"ז (א"ח סי' תכ ס"ק א) שכתב: "בשנת של"ג שנפטר רמ"א ז"ל ביום ל"ג בעומר". ונראה שנפלה טעות סופר בשנת הפטירה].

כג. השלמה לערך: רבי חיים ויטאל

ספר הדרושים; ספר הכוונות; ספר הליקוטים: בשנת ה'שמ"ז שהה רח"ו בבית אחיו ר' משה ויטאל, לפתע חלה ושכב ללא הכרה משך שנה שלימה, ר' יהושע בן-נח [אב"ד צפת, שהיה גם עשיר] פנה אז אל ר' משה בבקשה שיוציא לו את הכתבים בערמה, והוא הוציא לו 600 דפים [ת"ר ניירים]. הרב בן-נח שכר 100 סופרים ובמשך שלושה ימים העתיק כל אחד 6 דפים. מיד עם סיום ההעתקה התעורר רח"ו וחזר לבריא. מההעתקות אלו סידרו חכמי ארץ ישראל, את שלושת הספרים הנ"ל.

ספר הכוונות: בשנת ה'ש"פ [שנת פטירת רח"ו], הדפיס ר' משה טרינקי גם הוא "ספר הכוונות", הספר אינו דומה במתכונתו ל"ספר הכוונות" של חכמי ארץ ישראל. המחבר עצמו לא מציין מאיזה מקורות ליקט את הספר, אך ככל הנראה היו בידו גם כתבי הרח"ו מה"ת"ר ניירים" וגם מכתבי שאר תלמידי האר"י ששרדו.

מהדורות כתבי רח"ו: כתיבתו של רח"ו מסווגת לתקופות: הכתיבה הראשונה כוללת את "קונטרס הקיצור". כולל מה שכתב עם שמיעתו מרבו האר"י וגם מה שסדר והרחיב אחר כך. כתיבה זו נקראת [בשפת המקובלים]: "ספרי המהדורה קמא" או בקיצור "מ"ק". בשלב שני, כתב רח"ו מסכת מסודרת של כל סדר האצילות, סדר הנבואה ורוח הקודש, וסדר הגלגולים, על פי עיונו בדברי רבו והכרעותיו. כתיבה זו נקראת: "ספרי המהדורה בתרא" ובקיצור "מ"ב".

כמה שנים לאחר פטירתו נמצאו חלק גדול מהכתבים של הכתיבה השלישית שציוה רח"ו לגנוז, הם הגיעו אל ר' אברהם אזולאי, והוא העבירם לר' יעקב צמח שערכם. ר"י צמח סידר את הכתבים לחמשה ספרים: קהילת יעקב; עולת תמיד; אדם ישר; אוצרות חיים [דרושי "אדם קדמון"]; זהר הרקיע [ביאורים בספר הזוהר]. בשלב מאוחר יותר, ערך רבי מאיר פאפרוש את הכתבים - מכל הכתיבות והמהדורות שקדמו לו - לספר מסודר, ראה בערכו [ע' אור צדיקים, ונספח כד].

כד. השלמה לערך: אור צדיקים

כאמור בהערות השוליים, רבי מאיר פופרש סידר את כתבי האר"י, שהיו מחולקים לכתיבות השונות [על כך, ראה נספח כג], וחילק אותם לשלושה ספרים: דרך עץ חיים [הוא "עץ חיים"], פרי עץ חיים, ונוף עץ חיים. משני האחרונים נדפסו חלקים תחת שמות שונים, כדלהלן. פרי עץ חיים ענף שני - טעמי המצוות, נדפס ב"ליקוטי תורה". נוף עץ חיים: נוף ראשון, רובו נדפס ב"זהר הרקיע"; נוף שני, הוא "ליקוטי תורה" הנ"ל; נוף שלישי, נדפס ב"ליקוטי הש"ס"; נוף רביעי, הוא "ספר הגלגולים".

כה. השלמה לערך: קונטרס ר' חיים יונה [עלה דיונה]

על אודות שמו של אביו: בספר "קונטרס ר' חיים יונה" מופיע שמו "יהושע פייבל" בלבד. וכעין זה בהסכמה לספר קיקיון דיונה, כותבים את שמו "יהושע המכונה פייוילען". ברם, בשער ספרו של אביו "תקע שופר", מופיע: "יחזקיה יהושע פייבל", וכך הוא עצמו חותם בפתח דבריו שם. מאידך, בספריו של הנכד: שו"ת גור אריה יהודה; אילת אהבים; יעלת חן, מופיע שמו "יחזקאל פייבל" [יתכן שיחזקיה הוא יחזקאל – ההבדל הוא השימוש בשם קודש שחותם את השם]. ב"תפארת אבות" [הו"ל לשמחת בית ויז'ניץ-ספינקא תשנ"ט] מובא שהדברי חיים מצאנז, קרא לבנו בכורו יחזקאל שרגא על שמו [ציינו שם ל"רביה"ק מצאנז" ח"ב עמ' א].

כו. השלמה לערך: הגר"א

בנו של הגר"א ר' אברהם [נפ' ה'תקסט], תלמיד מובהק לאביו, הוציא חלק מספרי אביו עם הערות וחיבורים משלו. בהקדמת ביאור הגר"א לשו"ע ערכו בני הגר"א רשימה של כמה מבחירי תלמידיו. תלמידו, ר' מנחם מנדל משקלוב שימש את הגר"א בשתי שנותיו האחרונות. הגר"א חיבבו מאוד, וגילה לו דברי תורה רבים, חלקם בתורת הקבלה. אחרי פטירת הגר"א, נטל על עצמו את מלאכת סידורם והבאתם לדפוס של כתבי הגר"א, יחד עם בניו של הגר"א [ראה על אודותיו ועל חיבוריו בערכו]. יצוין כי על הספר "קול התור", שייחסוהו לתלמיד הגר"א ר' הלל משקלוב, התעורר פולמוס גדול, בטענה כי המסורות המובאות בו בשם הגר"א אינן אמינות [ר"מ שטרנבוך נמנה על המתנגדים, ומאידך ר"ח פרידלנדר נמנה על המצדדים במקורותיו].

כז. השלמה לערך: יביע אומר

רבי עובדיה יוסף, נקרא בשמו הפרטי: עובדיה, וכמרבית יהודי עיראק אשר נקראו בשמם ובשם אביהם ללא המילה "בן" היה שמו "עובדיה עובדיה". מסורת זו לא נמשכה בארץ ישראל, כך ששם האב הפך לשם המשפחה - ואכן שם משפחת אחיו של הגרע"י: עובדיה. ברם, הגרע"י בחר את שם משפחתו: יוסף. לטעם בחירה זו, מסתובבות שמועות שונות, מהן: על שם מרן רבי יוסף קארו; על שם הבן איש חי; מפני ששמו הפרטי של הרב זהה לשם המשפחה שלו, בחר ב"יוסף", שפירושו "להוסיף עוד עובדיה". אולם יש אומרים, כי שמו הפרטי של הרב הוא "עובדיה יוסף", וכדי שלא יקראו לו עובדיה יוסף עובדיה, לכן הסיר את שם המשפחה שלו ועשה את השם שלו למשפחה. [ולכן כשהזכירוהו לרפואה וכו' אמרו "עובדיה יוסף בן ג'ורג'ה"ה].

כח. ר' שלמה הלוי בובר [באבער], ב"ר ישעיהו אברהם – לידה: ה'תקפז, פטירה: ה'תרסו

ר'ש בובר היה חוקר ומהדיר של מדרשים רבים, מהם: תנחומא ישן; לקח טוב [פסיקתא זוטרתא]; שכל טוב; מדרש אגדה; אגדת בראשית; ליקוטים ממדרש אבכ"ר; ליקוטים ממדרש אלה הדברים זוטא; פסיקתא דרב כהנא; מדרש תהילים [שוחר טוב]; מדרש משלי [שוחר טוב]; מדרש שמואל [שוחר טוב]; מדרש זוטא; מדרש איכה; ספרי דאגדתא למגילת אסתר [כולל שלושה מדרשים: מדרש אבא גוריון, מדרש פנים אחרים ומדרש לקח טוב]; אגדת אסתר.

כמו כן ההדיר ספרי ראשונים רבים, מהם: ספר האורה, המיוחס לרש"י; סידור רש"י; שיבלי הלקט; אגור [הוספות ותיקונים לספר הערוך]; פשר דבר [פירוש לרס"ג על תשעים מילים במקרא]; שערי ציון [היסטוריה על הספרות התורנית, לר' יצחק ב"ר יעקב לאטש מפרובנס]. מספריו: אנשי שם; יריעות שלמה; קריה נשגבה.